

glasul

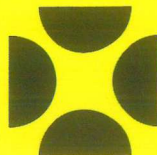
BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

3 / 2009

An. XVI. Nr. 63

**INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN**

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

GLASUL BUCOVINEI

*

THE VOICE OF BUCOVINA

CHICKENETS - BUCHAREST

1992, No. 1

Year XVII, No. 43

Published by the Ministry of Education and Science of Romania

EDITORIAL BOARD: ...

EDITORIAL OFFICE: ...

1992 - No. 1

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUCOVINA
QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2009, No. 3
Year. XVI. No. 63

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Mircea Anghelescu (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Chernivtsi), Bogdan Jitea (Bucharest), Assist. Prof. PhD. Harieta Mareci (Suceava), Assoc. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Univ. Prof. PhD. Ion Popescu-Sireteanu (Jassy), Univ. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Univ. Prof. PhD. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, Honorary Member of the Romanian Academy (Bucharest).

EDITORIAL OFFICE: Prof. PhD. Alexandrina Cernov, Univ. Prof. PhD. Ilie Luceac (Assist. Chief Editor), Marin Gherman, Vasile Tărățeanu.

DTP – Nadina Cioban.

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2009, Nr. 3

Anul XVI. Nr. 63

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Bogdan Jitea (București), lector univ. dr. Harieta Mareci (Suceava), conf. univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), prof. univ. dr. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române (București).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. univ. dr. Ilie Luceac (redactor șef-adjunct), Marin Gherman, Vasile Tărățeanu.

CULEGERE COMPUTERIZATĂ: Nadina Cioban.

CONTENTS

BUCOVINA – HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

- Marin Gherman**, *The Political Context and the Dominant Information. Press Monitoring (15 May – 15 September 2009)* 7
- George Bodnaraș**, *Political Changes in Romania and Ukraine and their Position in the Context of the Classic Models of Transition (comparative study)* 24

BUCOVINIAN PERSONALITIES

- Ilie Luceac**, *Once more about the Hurmuzaki House in Cernăuți* 39
- Pavel Țugui**, *Bucovinian Composer and Musicologist Liviu Rusu (IV). Biographical and Bibliographical Notes* 48
- Ion Filipciuc**, *Literary Brothers Ioan and Axentie Bilețchi* 79
- Ioan Bilețchi-Albescu**, *A village like any other: Opișeni. Words for Readers* 94

IN MEMORIAM

- Professor Dumitru Irimia (1939–2009)* 124

LITERARY THEORY, CRITICISM AND HISTORY

- Radu Grigorovici**, *Two Cultures* 136

EVENT

- Șaia Cleiman**, *Courage Expressed in Deeds* 150
- Marin Gherman**, *Issues and Perspectives for Young People* 153

SUMAR

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Marin Gherman**, *Contextul politic și informațiile care domină. Monitoring-ul presei (15 mai – 15 septembrie 2009)* 7
- George Bodnaraș**, *Transformările politice din România și Ucraina și poziționarea lor în contextul modelelor clasice de tranziție (studiu comparativ)* 24

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Ilie Luceac**, *Încă o dată despre casa Hurmuzaki din Cernăuți* 39
- Pavel Țugui**, *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu (IV). Note biobibliografice* 48
- Ion Filipciuc**, *Frații cărturari Ioan și Axentie Bilețchi* 79
- Ioan Bilețchi-Albescu**, *Un sat ca oricare altul: Oprîșenii. Cuvinte pentru cititor* 94

IN MEMORIAM

- Profesorul Dumitru Irimia (1939–2009)* 124

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Radu Grigorovici**, *Două culturi* 136

EVENIMENT

- Șaia Cleiman**, *Curaj exprimat în fapte* 150
- Marin Gherman**, *Probleme și perspective pentru tineret* 153

CONTEXTUL POLITIC ȘI INFORMAȚIILE CARE DOMINĂ

MONITORING-ul PRESEI
(15 mai – 15 septembrie 2009)

Marin Gherman

Cernăuți

„Este profund îngrijorător că sub masca libertății de expresie, de fapt se instaurază o formă de monopol al presei.”

Vladimir Tismăneanu *

În pofida faptului că sfera politică a societății este un sector social semivirtual, creat de mijloacele de comunicare în masă, aceasta oricum este analizată de către experți, ziariști și politicieni cu ajutorul unui set de instrumente analitice rudimentare și depășite. Un funcționar guvernamental sau un analist politic, care încearcă să analizeze complexitatea problemelor din societate, nu are informații suficiente despre sectorul social în care apar dificultăți de ordin economic sau politic. Și chiar dacă procesul de cercetare a relațiilor social-politice are o continuitate logică în diverse studii de specialitate, acesta conține unele inexactități practice și teoretice. Este vorba de sursele de informare în masă care încearcă să reflecte evenimentele din sfera social-politică cu ajutorul unor metode depășite de interpretare. Uneori mijloacele de informare în masă personalizează evenimentele sociale, creează spectacole politice și povestesc publicului, însetat de senzații evenimentiale și valori declarative, ceea ce e convenabil directorilor agențiilor informaționale din punct de vedere comercial. În felul acesta, experții pot crea scenarii și teorii, analizând nu sectorul politic, ci informațiile neverificate, brute, create de presă și de alte mijloace de comunicare în masă. Câteodată, din pricina cantității mari de informații, o problemă oarecare nu beneficiază de analiza cea mai bună. Mai mult decât atât, „munca universitarilor sau analiștilor este irosită pentru că oficialii guvernamentali și cetățenii nu cred că ceea ce li se oferă este folositor”, cum scria politologul american Carles Lindblom. În societățile contemporane, cercetătorii neglijează unele subiecte care se dovedesc, până la urmă, a fi importante. Și aceasta din motivul că mass-media n-a acordat problemei respective

* Din materialul: *La 3 ani de la Raport. Vladimir Tismăneanu în dialog cu Armand Roșu*, în revista „22”, 7 iulie 2009, nr. 28, p.1.

prea multă atenție. Nu e de mirare faptul că formele de camuflare a problemelor importante pot fi niște tehnologii politice de tip informațional. Toate aceste lucruri demonstrează că analiza informațiilor din presă nu este o cercetare a sferei politice din interiorul ei, intrinsecă, ci o reflectare a instituțiilor din exteriorul vizibil.

Din această perspectivă, monitorizarea presei ucrainene este o încercare de a scrie despre cele mai importante evenimente politice și sociale, care au generat diverse procese în sfera informațională. În momentul de față, în Ucraina nu există un dialog eficient între grupurile de interese, stat și mass-media, dialog care ar fi capabil să îmbunătățească așa-numitele mecanisme democratice de adoptare a deciziilor politice. Un pas foarte mic în această direcție ar fi reducerea influenței banilor asupra libertății cuvântului.

REFLECTAREA POLITICII EXTERNE

În vara anului 2009, în spațiul media ucrainean dominau două mesaje informaționale ce țin de politica externă a statului. Primul mesaj a fost creat de premierul rus, Vladimir Putin, care a vorbit despre relațiile ucraineano-ruse. Cu prilejul depunerii unei coroane de flori la mormântul lui Anton Denikin, erou național al Rusiei ce a luptat contra bolșevicilor după revoluția din octombrie 1917, Putin a vorbit despre Marea Rusie și Mica Rusie (sintagmă din perioada Imperiului Rus care desemna Ucraina). Premierul a declarat că „nimeni n-ar trebui să-și permită să intervină în relațiile” dintre Federația Rusă și Ucraina. Putin a spus că Moscova este foarte suspicioasă în ceea ce privește demersul Occidentului cu privire la îndepărtarea Ucrainei de Rusia¹. De fapt, declarația premierului rus se încadrează foarte bine în așa-numita „doctrină a lui Medvedev”, care prevede sporirea influenței Rusiei asupra spațiului ex-sovietic. Oficialii ucraineni au reacționat la declarațiile lui Putin, considerând că acestea sunt umilitoare și ofensatoare. Analistii ucraineni consideră că remarcile amintite trebuie luate în serios, având în vedere faptul că Rusia este în plină campanie informațională contra Ucrainei.

Premierul rus Vladimir Putin.

În acest context, al doilea mesaj informațional pare cu mult mai constructiv. O mulțime de publicații au scris, la sfârșitul lunii mai, că președintele american Barack Obama a vorbit în fața ziariștilor la Cimitirul Național Arlington. El a povestit că bunicul lui a luptat în armata generalului american Patton în al doilea război mondial. Liderul american a spus: „Am două fete și nu-mi pot imagina ce înseamnă să pierzi un copil... Atât timp cât voi fi președinte, voi face război dacă va fi absolut necesar”.

În luna iulie 2009, o serie de publicații regionale și republicane au scris despre vizita oficială a președintelui SUA în Rusia. Majoritatea mijloacelor de comunicare în masă au reflectat acest eveniment dintr-un singur punct de vedere. În cadrul vizitei oficiale, Barack Obama s-a întâlnit cu premierul rus Vladimir Putin și cu președintele Federației Ruse Dmitrii Medvedev. „Sperăm să închidem o serie de capitole dificile din istoria relațiilor ruso-americane”, a declarat Dmitrii Medvedev. „Dacă vom lucra intens în următoarele două zile, vom putea realiza progrese extraordinare”, i-a răspuns liderul american. Publicația românească „Adevărul” a scris că Moscova l-a întâmpinat pe președintele american ca pe oricare alt diplomat în trecere. Mulțimea nu s-a înghesuit pentru a-l vedea, iar mass-media de la Moscova a povestit foarte puțin despre vizita lui Obama în Rusia. „Programele posturilor de televiziune din Moscova nu au fost întrerupte, mulți studenți și absolvenți ai școlii de afaceri cu profil occidental, unde șeful Casei Albe a ținut un discurs, au ascultat politicoși, nu și fascinați”². Analiztii sugerează că după zeci de ani de tulburări sociale, rușii, pur și simplu, sunt epuizați când vine vorba de politică. Întrebați de un cotidian din Rusia ce se așteaptă de la vizita lui Obama, majoritatea rezidenților din Moscova au răspuns: „Blocaje în trafic!”. Discursul președintelui american nu a fost transmis în direct de nici unul dintre posturile importante ale televiziunii din Rusia, spre dezamăgirea Casei Albe. În felul acesta, liderii ruși au încercat să minimalizeze efectul informațional condiționat de vizita președintelui american.

Aceeași publicație din 8 iulie 2009 scrie că președintele Obama i-a promis lui Putin că SUA vor ține cont de opiniile Rusiei în privința relațiilor cu Georgia și Ucraina. Consilierul lui Putin, Iurii Ușakov, fost ambasador al Rusiei în SUA, a declarat că Putin l-a avertizat pe liderul de la Casa Albă că cele două state (Georgia și Ucraina) sunt „foarte importante pentru Moscova”. Vizita lui Barack Obama la Moscova a generat, în felul acesta, mari temeri la Tbilisi și Kiev. În timpul întâlnirii oficiale cu Medvedev, liderul de la Casa Albă a spus că „suveranitatea și integritatea teritorială a Georgiei trebuie să fie respectate”. Motivul pentru care statele amintite sunt cuprinse de temeri constă în faptul că SUA ar putea face târg cu Rusia în defavoarea Ucrainei și Georgiei.

Alexander Rahr, expert al Consiliului German pentru Politică Externă, a remarcat că ambii președinți conduc personal comisia bilaterală de colaborare. Acest fapt demonstrează că cei doi lideri politici sunt dispuși să determine apropierea țărilor lor în toate domeniile. Pe de altă parte, decizia poate ascunde o oarecare neîncredere a celor doi lideri față de eșalonul secund de politicieni ruși și americani, cărora nu le poate fi încredințat un dosar atât de important. Un alt politolog, Stanislav Belkovski, fondatorul Institutului pentru Strategii Politice de la Moscova, afirmă că spre deosebire de predecesorul său, George W. Bush, Obama

nu se teme de Rusia și nu-i supraveghează puterea. Opinia lui este următoarea: „Cred că detensionarea s-a produs în totalitate, președintele american nu mai critică politica rusă, strategia lui constă în a sufoca Kremlinul în îmbrățișări. Ca urmare, SUA au obținut sau vor obține curând tot ce vor: reducerea armamentului strategic, colaborare în tranzitul de trupe spre Afganistan, o înăsprire a dosarului iranian și, deloc exclus, un accept pentru desfășurarea scutului antirachetă în Europa”³.

Publicația ucraineană „Dzerkalo tyjne” (Oglinda săptămânii) este cu mult mai realistă în ceea ce privește analiza dialogului ruso-american. Ziaristul Aleksandr Șcerba consideră că Barack Obama a lucrat foarte mult pentru a deveni un lider politic popular în toată lumea și mai ales în Federația Rusă. Pentru aceasta el a deschis propriul său site în limba rusă www.barackobama.ru, iar fiicei sale mai mici i-a pus numele rusec Natașa. Evident că Barack Obama este un politician cu o viziune nouă, cu mult mai romantică și idealistă decât viziunea predecesorilor săi⁴.

Conform publicației amintite, rezultatele vizitei lui Obama la Moscova sunt următoarele:

1. Rusia a devenit partenerul SUA în domeniul tranzitului trupelor americane spre Afganistan. Spațiul aerian al Rusiei a devenit o zonă de tranzit. Avioanele americane pot să folosească acest spațiu pentru 4 500 de zboruri pe an. În urma acestui fapt, în fiecare an SUA vor economisi 133 de milioane de dolari.

2. A fost semnată o înțelegere în ceea ce privește reducerea bilaterală a armamentului strategic.

3. A fost reînnoită activitatea comisiei interguvernamentale de colaborare economică și tehnologică. Activitatea comisiei va fi coordonată de către liderii ambelor state.

4. Obama și Medvedev au ajuns la concluzia că trebuie revăzută politica de desfășurare a scutului antirachetă în Europa.

5. A fost semnată declarația de colaborare americano-rusă în sfera militară.

Spre deosebire de alte publicații regionale și republicane, „Dzerkalo tyjne” analizează vizita președintelui american la Moscova dintr-un alt punct de vedere. Ziaristul Aleksandr Șcerba scrie că cea mai mare victorie a diplomației americane a fost inițierea colaborării cu Federația Rusă în domeniul tranzitului trupelor americane spre Afganistan. În acest context, cifra anuală de 133 de milioane de dolari americani n-are nici o importanță economică, deoarece în Irak, de exemplu, SUA cheltuie 270 de milioane de dolari zilnic. SUA pot folosi anumite segmente din spațiul aerian rus, dar aceasta nu înseamnă că America poate folosi și teritoriul rus. În felul acesta, victoria diplomației americane e mai mult una declarativă, simbolică, decât reală. În ceea ce privește reducerea armamentului strategic, înțelegerea dintre liderii statelor e mai mult un lucru dorit, decât un rezultat. Pe de altă parte, ambasadorul Federației Ruse la Washington consideră că administrația Obama a început să ia în considerație argumentele Kremlinului. Experții ucraineni sunt de părere că activitatea comisiei interguvernamentale va fi dominată nu de către liderii statelor amintite, ci de către Serghei Lavrov și H. Clinton. Pe de altă parte, aceștia sunt doar diriguitorii procesului de colaborare. Apare aici și problema colaborării dintre birocrăția rusă și cea americană. Ziaristul Aleksandr Șcerba aduce aminte cititorului și despre mesajul informațional din primăvara anului 2009, care n-a fost recunoscut ca informație oficială de către Obama. Conform acestei

informații, președintele american va anula politica desfășurării scutului antirachetă în Europa doar atunci când poziția Rusiei în domeniul eventualelor sancțiuni îndreptate contra Iranului va deveni mai labilă. Reamintim că această informație nu este oficială.

Președintele SUA, Barack Obama, și premierul rus, Vladimir Putin.

Astfel, SUA pot să recunoască sferile de influență ale Rusiei în spațiul exsovietic. Pe de altă parte, în anul 2004, administrația Bush era pregătită pentru o posibilă modificare a vectorului politicii externe a Ucrainei în defavoarea SUA. Ucraina continuă să rămână pentru SUA o „geantă fără mâner”, iar sosirea primăverii politice în relațiile diplomatice dintre SUA și Federația Rusă nu va modifica această configurație politică.

SPECTRUL EVENIMENTELOR NAȚIONALE

Publicația regională „Molodyi bukovineț” din 18 iunie 2009 scrie că redacția revistei „Fokus” de la Kiev a organizat o cercetare a „celor mai renumite orașe din Ucraina”. În cadrul cercetării a avut loc un sondaj de opinie în rândurile experților din diferite domenii. Reamintim că cercetarea similară, care a avut loc anul trecut, a demonstrat că Cernăuțiul e unul dintre cele mai renumite orașe din Ucraina. În anul 2007, orașul Cernăuți a ocupat locul trei pe țară (alături de Ternopol și Dnipropetrovsk). Experții ucraineni au apreciat pozitiv infrastructura, cultura, dezvoltarea turismului, situația ecologică și nivelul scăzut al șomajului din orașul Cernăuți. Spre deosebire de anul trecut, experții din anul acesta au apreciat orașele din Ucraina și din perspectiva activității economice a oamenilor de afaceri. Acest criteriu nou a demonstrat că potențialul economic al orașului Cernăuți nu este foarte mare. În afară de aceasta, experții au apreciat negativ serviciile de construcții din oraș. Deci, conform experților ucraineni și redacției revistei republicane „Fokus”,

cel mai renumit oraș din Ucraina este orașul Lvov. Experții au apreciat pozitiv nivelul înalt de afaceri, sectorul turistic și viața culturală a orașului Lvov.

Lista celor mai renumite zece orașe din Ucraina este următoarea⁵:

Anul 2009	Anul 2008	Anul 2007
1.Lvov	1.Cernăuți	1. Ivano-Frankivsk
2.Kiev	2.Kiev	2. Kiev
3.Ivano-Frankivsk	3.Ialta	3. Dnipropetrovsk
4.Cernăuți	4.Cernigov	4. Ternopol
5.Ialta	5.Ivano-Frankivsk	5. Cernăuți
6.Harkov	6.Mukacevo	6. Simferopol
7.Odesa	7.Truskaveț	7. Cernigov
8.Illicivsk	8. Illicivsk	8. Lvov
9.Simferopol	9.Lvov	9. Kolomeea
10.Sevastopol	10.Luțk	10. Poltava

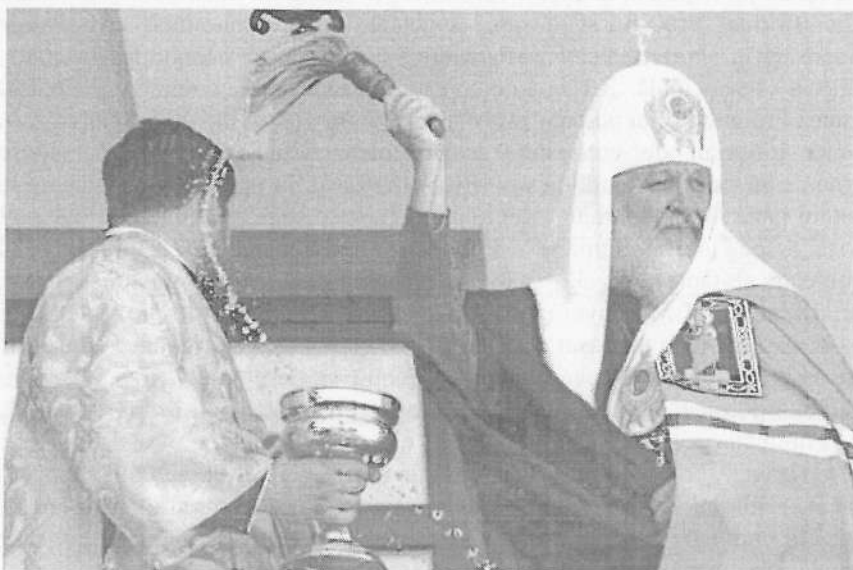
Publicația regională „Svoboda slova” (Libertatea Cuvântului) analizează sistemul politic al Ucrainei și descrie stilurile de activitate ale liderilor politici din majoritatea statelor exsovietice. Publicația comentează discursurile politicianilor ucraineni: „Iușcenko a spus..., Tymoșenko a spus..., Ianukovyci a spus... și el ceva, iar Lytvyn a mai adăugat. Asemenea mesaje informaționale dominau agențiile de știri în ultimii ani. E un lucru înțeles că nimeni nu mai știe ce anume a spus vreun politician cu o săptămână, sau o lună în urmă”⁶. Autorul articolului, Serhii Voronțov, consideră că în Ucraina nu există vreo forță care ar fi putut lua sub control activitatea elitelor politice. Problemele care trebuiau să fie soluționate de către liderii politici din perioada revoluției portocalii sunt actuale și în zilele noastre. Deci, schimbarea cosmetică a componenței elitelor politice n-a fost capabilă să amelioreze situația social-economică din țară. Publicația scrie că în preajma alegerilor prezidențiale din ianuarie 2010, apar aceleași probleme, iar societatea ucraineană speră că se va găsi cineva, care ar fi capabil să demonteze sistemul social-politic existent și să ia sub control activitatea iresponsabilă a elitelor politice din Ucraina. Serhii Voronțov consideră că poporul dorește să vadă un președinte „puternic”. Este vorba de un stereotip social numit „mitul despre țarul bun”, care începe să domine societatea. „Chiar și popularitatea lui Stalin se datorează represiunilor îndreptate nu numai contra poporului, ci și contra elitelor. Deci, poporul alege «un pește mai mare, care trebuie să mănânce peștii mai mici». Acest lucru are loc doar atunci când alte mecanisme nu mai funcționează”⁷. Autorul articolului ajunge la concluzia că nici Iușcenko, nici Tymoșenko și nici Ianukovyci nu corespund arhetipului social dominant. „Electoratul are nevoie de un dictator. De aceea, campania electorală are loc în contextul paradigmei de alegere între personalități și nu între platforme politice.” Astfel, conform tendinței descrise de Voronțov, problemele sociale nu vor fi soluționate până când nu va veni la putere „un bun împărat”. Concluzia la care a ajuns autorul este ruptă puțin de contextul amintit: „Noi merităm mai mult să fim conduși de un dictator, decât să trăim într-un regim democratic”⁸. Atitudini de acest fel mai puteau fi întâlnite în presa regională.

Publicația republicană „Dzerkalo tynea” din 1 august 2009 scrie despre vizita oficială în Ucraina a Sanctității Sale Kiril, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii. Ziarista Ekaterina Șcetkina susține că Viktor Iușcenko a oferit, fără să vrea, Patriarhului Kiril un prilej propice pentru a vizita Ucraina. Președintele actual al statului ucrainean a inițiat anul trecut serbarea aniversării la nivel național a creștinării Rusiei Kievene, în iulie 988, de către cneazul Vladimir cel Mare, creând în felul acesta o sărbătoare creștină națională. Patriarhul Kiril, precum și Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse au recunoscut această sărbătoare și au transformat, în felul acesta, tendința de izolare națională într-un motiv de vizită. Mai mult decât atât, în timpul vizitei în Ucraina, Patriarhul Kiril a depus flori și la monumentul jertfelor foametei din anii 1932–1933, menționând că această tragedie națională a poporului ucrainean, precum și marele război pentru apărarea patriei (1941–1945), constituie un element spiritual ce unește popoarele slave, care au avut de suferit de pe urma regimurilor totalitare. Pe parcursul vizitei, Patriarhul Kiril a vorbit despre necesitatea unității și prieteniei între poporul rus și cel ucrainean. Patriarhul a vizitat Kievul, capitala Ucrainei, orașele Donețk și Luțk, localitatea Pociav și Republica Autonomă Crimeea.

Publicația „Dzerkalo tynea” a analizat discursurile Patriarhului Kiril și a ajuns la următoarele concluzii:

- În discursurile Patriarhului rus pot fi evidențiate expresii și cuvinte, care tind să demonstreze unitatea culturală a popoarelor slave, și anume, cuvintele „originea noastră”, „spiritul nostru”, „jertfa noastră”, „noi”, „lupta noastră”, „istoria noastră”.

- Patriarhul a criticat procesele de modificare artificială a istoriei slavilor de răsărit și a adevărului în ceea ce privește relațiile dintre popoarele creștin-ortodoxe.

Kiril, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii.

- A fost criticat modelul liberal de dezvoltare a societății ucrainene și ruse, preluat din țările capitaliste dezvoltate. Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii consideră că cele trei țări (Rusia, Bielorusia și Ucraina) trebuie să parcurgă o cale politică și socială aparte, care nu coincide cu modelul liberal de dezvoltare economică. Ideologia liberală nu coincide cu interesele popoarelor slave, deoarece aceasta tinde să combată bazele religiei ortodoxe.

- Patriarhul Kiril se opune și modelului liberal în ceea ce privește drepturile și libertățile omului. Cu câțiva ani în urmă, fiind mitropolit al Smolenskului și Kaliningradului, patriarhul a scris *Declarația meritelor, libertăților și drepturilor omului*, care a fost recunoscută de către Biserica Ortodoxă Rusă drept o declarație alternativă la drepturile omului din „civilizația ortodoxă”. Printre altele, unii parlamentari ucraineni au încercat să voteze această declarație în Rada Supremă, dar n-au putut argumenta baza juridică și forma actului normativ.

Concluzia publicației „Dzerkalo tyjne” este următoarea: „Vizita Patriarhului Kiril este o demonstrație pură a tendințelor de menținere a Ucrainei în cadrul civilizației ortodoxe ruse. E limpede că pentru atingerea acestui scop vor lucra toate mecanismele bisericești”⁹. În afară de aceasta, este foarte interesantă ideea lui Andrei Kuraev, un oaspete din delegația Patriarhiei Moscovei, care a spus că Ucraina are un nume de stat reluat din limba poloneză – „Ukraina”, ce înseamnă țara de la margine, care este un nume peiorativ. Rușii numesc Ucraina altfel – „Malorusia”, adică Rusia Mică. Acesta este numele adevărat al țării, care subliniază apartenența națiunii ucrainene la familia de popoare slave și la civilizația ortodoxă rusă. „Regretăm că politica și ideologia statului ucrainean nu recunoaște acest mare adevăr”, a spus Andrei Kuraev.

Publicația republicană „Segodnea” (Astăzi) din 30 iulie 2009 scrie că Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Kiril, a fost oaspetele unei emisiuni televizate de tip național, la care a vorbit despre fazele de falsificare și denaturare a datelor istorice, precum și despre societate, criză economică etc. Patriarhul consideră că în istoria statelor postsovietice au fost crize economice cu mult mai mari decât criza actuală. „Criza a demonstrat că economia contemporană bazată nu pe munca individului, ci pe bani inventați nu poate să mai existe... Sper că criza va influența procesul de combatere a pericolelor din societățile de consum.” Sanctitatea Sa a criticat tendința științifică din vestul Europei de a justifica existența regimului nazist și a subliniat: „Regimul stalinist se baza pe represiuni, iar regimul hitlerist – pe idei antiumane”. Publicația republicană „Argumenty i fakty” (Argumente și fapte), nr. 32, 2009, relatează faptul că la emisiunea televizată amintită, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii a vorbit și despre relațiile dintre stat și biserică. Cităm un pasaj concludent: „Biserica este autonomă față de stat. Ea nu are ambiții politice. De aceea, biserica trebuie să fie liberă, să nu sufere în urma influențelor politice. Biserica nu trebuie să apere interesele politice particulare”.

Publicația regională „Doba” (Ziua) din 6 august 2009, în articolul *Acesta-i poporul nostru*, scrie că „în orașul Cernăuți s-au deșteptat ucrainenii”. La sfârșitul vizitei Patriarhului Kiril în Ucraina, Blocul Forțelor Naționale din Bucovina și alte organizații naționale ucrainene s-au adresat președintelui Ucrainei și guvernatorului regiunii Cernăuți cu următoarea cerere: „Începând cu ultimele zile ale lunii iulie 2009, în orașul Cernăuți deseori pot fi întâlnite reclame antiucrainene, în care

Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Kiril, numește poporul ucrainean «poporul meu», încalcând în felul acesta Constituția Ucrainei... În aceste reclame, Patriarhul Kiril se adresează poporului nu ca un reprezentant al clerului, ci ca un om politic”¹⁰. În felul acesta, vizita Patriarhului Kiril a provocat opinii contradictorii în spațiul informațional din Ucraina.

În numărul special „Top-100” al revistei republicane „Korespondent” (Correspondentul) din 21 august 2009, a fost publicat rating-ul celor mai influenți oameni din Ucraina. Cu ajutorul experților din domeniul științelor politice și economice, revista a stabilit numărul celor o sută de ucraineni care au devenit cei mai influenți în societate. Printre experți s-au evidențiat directorul agenției PR „Politteh”, Taras Berezoveț, politologul și scriitorul ucrainean Dmytro Vydrin, directorul Școlii de Analiză Politică „NaUKMA”, Oleksii Garani, directorul Institutului de Strategii Globale, Vadim Karasiov, directorul Centrului de Analiză Politică „Penta”, Volodymyr Fesenko, directorul Institutului de Demografie și de Cercetări Sociale, Ella Libanova, directorul campaniei de investiții „Astrum Investment Management”, Maksim Blank, precum și mulți ziariști, sociologi, artiști și oameni de afaceri. Experții au stabilit, împreună cu redacția revistei „Korespondent”, că cel mai influent ucrainean este premierul Iulia Tymoșenko. Pe locul doi s-a situat proprietarul corporației SCM (System Capital Management), președintele echipei de fotbal Shakhtar (Donețk) și parlamentarul Rinat Ahmetov.

Conform revistei „Korespondent”, cei mai influenți oameni din Ucraina sunt¹¹:

1.	Iulia Tymoșenko	Prim-ministrul Ucrainei
2.	Rinat Ahmetov	Proprietarul corporației SCM, parlamentar
3.	Viktor Ianukovycki	Liderul Partidului Regiunilor
4.	Viktor Pinciuk	Proprietarul principal al grupului internațional de investiții și consultări EastOne
5.	Viktor Iușcenko	Președintele Ucrainei
6.	Arsenii Iațeniuk	Deputat al poporului, liderul organizației Frontul schimbărilor
7.	Volodymyr Lytvyn	Spicherul Radei Supreme
8.	Igor Kolomoiskyi	Proprietarul corporației industriale și financiare Privat
9.	Oleksandr Turcinov	Prim-vice prim-ministru
10.	Vera Uliancenko	Șeful Secretariatului prezidențial
[...]	14. Savik Șuster	Ziaristul postului TV „TRK Ukraina”
[...]	30. Patriarhul Filaret	Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene, ce ține de Patriarhia Kievului
[...]	32. Mitropolitul Vladimir	Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene, ce ține de Patriarhia Moscovei
[...]	40. Ivan Vakarciuk	Ministrul Învățământului și Științei al Ucrainei
[...]	64. Bogdan Stupka	Actor
[...]	79. Petro Symonenko	Liderul Partidului Comunist al Ucrainei
[...]	95. Viktor Pynzennyk	Exministrul finanțelor
[...]	97. Mircea Lucescu	Antrenorul principal al echipei de fotbal Shakhtar

Proporțiile influenței sunt următoarele: din o sută de ucraineni, 50 reprezintă sfera politicii, 25 sunt membri ai celor mai mari fracțiuni parlamentare, 9 sunt candidați la președinție, 36 reprezintă domeniul afacerilor. Din 100 de ucraineni influenți în societate, 91 sunt bărbați și numai 9 sunt femei. Pe de altă parte, în fruntea listei stă o femeie – Iulia Tymoșenko. Merită menționat și faptul că la poziția nr. 12 se află parlamentarul Arseni Iațeniuk, care este originar din Cernăuți. La poziția nr. 15 se află proprietarul Group DF Dmytro Firtaș, originar din satul Bogdanivka, regiunea Cernăuți, iar la poziția nr. 48 se află Ghenadi Moskali, originar din satul Zadubrivka (regiunea Cernăuți). Aceștia sunt unicii reprezentanți ai nordului Bucovinei în lista „Top-100”. La poziția nr. 97 se află antrenorul român Mircea Lucescu, care a fost inclus în această listă datorită succeselor câștigate de echipa sa pe arena internațională. Reamintim că, în anul 2006, Rinat Ahmetov a fost recunoscut drept cel mai influent membru al societății ucrainene. În 2007, la poziția nr. 1 s-a plasat liderul Partidului Regiunilor și expremierul ucrainean, Viktor Ianukovyci. În 2008 și 2009, liderul listei stabilite de experți este Iulia Tymoșenko.

SITUAȚIA ECONOMICĂ

Publicația românească „Adevărul” din 10 iulie 2009, într-unul din articolele sale, analizând situația economică actuală, ajunge la anumite concluzii: Comisia Europeană susține că PIB-ul UE (Produsul Intern Brut) va scădea cu 4% până la sfârșitul anului 2009. Agravarea crizei financiare mondiale, scăderea drastică a comerțului internațional sunt cauzele recesiunii economice. Aceeași prognoză demonstrează că economia UE va reveni la starea inițială în 2010 doar în cazul aplicării stimulentei monetare și fiscale. Rata șomajului în UE ar urma să se majoreze în 2010 până la 11,5%. Piața europeană a muncii, în genere, va cunoaște până în 2011 o scădere de 4%. Previziunile pe termen lung sunt și mai sumbre. Conform analizei economice înfăptuite de Comisia Europeană, între 2015 și 2030 numărul persoanelor apte de muncă va scădea cu 20 de milioane. De aceea, oficialii europeni consideră că există o criză a brațelor de muncă calificate în multe zone din UE, criză care nu poate fi acoperită cu forța de muncă locală. Astfel, Europa are nevoie de mobilitate, iar emigranții pot salva piața de muncă din UE.

Revista românească „22” și publicația ucraineană „Korespondent”, analizând situația economică din Europa, au încercat să facă unele prognoze economice: „Deși fiecare vrea să revină la modelul de business și stilul de viață al celui an (se are în vedere anul 2007, *n.n.*), perioada marilor schimbări va mai dura. Aceasta pentru că tendințele economice abia acum se consolidează și nici vorbă de vreun semn de schimbare a direcției”¹². Ziariștii ambelor publicații consideră că s-a schimbat doar ritmul scăderii economice. Dacă primul val al crizei a adus turbulențe financiare, al doilea – scăderile din sectorul imobiliar și cel al industriei, iată că a venit rândul consumului și al serviciilor. Cel de-al patrulea val al crizei va avea un impact social important. Revista republicană „Korespondent” din 3 iulie 2009 vorbește despre faptul că primul val al crizei economice s-a terminat și că se apropie un alt val, care va zdruncina temeliele economiei ucrainene. Expertul companiei Astrum Investment Management, Aleksei Blinov, consideră că datoriile statului ucrainean către instituțiile financiare mondiale, problemele legate de

instabilitatea valutei naționale și noul proces electoral, care poate deregla situația social-economică din țară, vor determina un nou val al crizei economice. În acest context, realizarea teoriei de asanare financiară a directorului Institutului Economic și de Prognoze, Valerii Gheets, pare unica șansă de ieșire din această situație. Expertul consideră că criza economică nu provoacă cataclisme sociale doar atunci când „producătorul începe să vândă marfa la un preț mai mic decât l-a costat fabricarea”. Această idee la prima vedere este una utopică. Argumentele lui Gheets sunt următoarele: „În Germania, de exemplu, întreprinzătorii au început să vândă bunurile materiale la un preț care coincide cu cererea din anul 2009. De aceea, pentru a majora cantitatea de instrumente financiare puse în circulație, firmele din Ucraina trebuie să vândă marfa la un preț redus. În caz contrar, criza nu se va opri și va sosi valul falimentului general... E un exemplu luat dintr-un manual de microeconomie, de altfel, un exemplu clasic”¹³.

Publicația republicană „Dzerkalo tyjne” (Oglinnda săptămânii) din 11 iulie curent scrie că în prima jumătate a anului 2009, economia ucraineană a demonstrat că poate să se acomodeze la realitatea economică mondială. În lunile ianuarie-februarie 2009, economia națională a parcurs o „fază de cădere liberă”. Odată cu venirea primăverii, a avut loc stabilizarea de pe piața monetară. Cauzele stabilizării au fost minimalizarea importului național, acțiunile Băncii Naționale pe piața hârtiilor de valoare și modificarea treptată a opiniei publice în ceea ce privește valoarea reală a valutei naționale. Pe de altă parte, ritmul recesiunii economice depinde și de așa-numita „economie subterană”, care constituie circa 40–50% din toată economia națională. Această economie ascunsă a devenit, de fapt, un factor de menținere a stabilității, cu toate că activitățile din acest sector nu sunt reflectate în statistica economică oficială. Publicația relatează faptul că în viitorul apropiat eventuala criză fiscală va avea consecințe sociale colosale. În prima jumătate a anului 2009, Banca Națională a emis obligații de stat care au avut valoarea minimală de 28,6 miliarde grivne. Problemele din sectorul financiar pot fi soluționate cu ajutorul adoptării măsurilor nepopulare, dar care nu pot fi realizate din pricina instabilității parlamentare. În felul acesta, factorul politic poate să catalizeze o mulțime de probleme în economia națională. Publicația ajunge la concluzia că în viitorul apropiat indicii de dezvoltare ai economiei naționale vor depinde de fazele de trecere și acomodare a economiei mondiale. Statul ucrainean nu este capabil, în momentul de față, să creeze anumite mecanisme de rezistență economică. Recesiunea globală va provoca și un eventual scenariu de criză economică ucraineană.

Publicația republicană „Argumenty i fakty” (Argumente și fapte), în articolul *Dolarul se va transforma în hârtie igienică*, afirmă că în viitorul apropiat China poate să provoace o revoluție monetară de ordin global. Ziarul „Financial Times” a publicat în luna mai, anul curent, un articol despre posibila devalorizare a dolarului american. „Financial Times” scrie că stabilitatea valutei americane se datorează banilor investiți de China în obligațiile emise de SUA. Este vorba de o sumă de două trilioane de dolari americani. Dacă China va renunța la obligațiile emise de SUA și va investi suma amintită de bani în aur sau petrol, atunci va veni o perioadă dificilă pentru economia globală în genere. Expertul chinez Lao Dai consideră că SUA soluționează problemele economice cu care se confruntă cu ajutorul emisiei

valutare. Emisia valutară nu este pe placul Chinei, deoarece aceasta riscă să aibă pierderi economice colosale, iar banii investiți în obligațiile americane pot să se devalorizeze. Din aceste considerente, China dorește să vândă obligațiile americane și să cumpere aur. Acest scenariu economic va duce la modificarea economiei mondiale în genere. Autorul articolului, Gheorghi Zotov, încheie materialul cu o întrebare retorică: „Cine ar fi crezut cu douăzeci de ani în urmă, că economia chineză va fi cea mai puternică de pe glob?”¹⁴.

La sfârșitul lunii iulie 2009, o mulțime de publicații republicane au scris despre vizita oficialilor din China în SUA. În orașul Washington au fost discutate cele mai importante probleme economice și politice cu care se confruntă SUA și China. Președintele SUA, Barack Obama, a început discursul său cu următoarele cuvinte: „SUA și China trebuie să decidă în comun care va fi viitorul planetei noastre în secolul al XXI-lea”¹⁵. Publicațiile „Dzerkalo tyjnei” și „Vlasti deneg” (Puterea banilor) consideră că declarația lui Obama este o demonstrație a faptului că SUA recunoaște în China un partener egal și o forță mondială. Obama a modificat politica oficială a SUA în ceea ce privește relațiile cu China. În timpul președinției lui G. Bush, poziția SUA față de China nu era stabilă. Administrația Bush n-a putut decide care strategie politică are mai multe avantaje: ori limitarea creșterii economice a Chinei, ori integrarea statului chinez în economia globală. Obama a ales a doua alternativă. Președintele SUA a simțit că nu poate să vorbească cu diplomația chineză de pe pozițiile forței militare și ale dezvoltării economice. El a fost nevoit să recunoască faptul că politica mondială nu se face numai de către SUA și a invitat China să participe la un dialog bilateral eficient. Revista „Vlasti deneg” scrie că delegația chineză a cerut SUA ca ministrul finanțelor american să garanteze că va fi soluționată problema deficitului bugetar al federației americane. China s-a pronunțat contra metodelor americane de emisie a valutei naționale, menite să diminueze consecințele crizei economice. SUA au promis Chinei că până în 2013 problema deficitului bugetar va fi soluționată, iar China va avea o mai mare influență în cadrul Fondului Monetar Internațional. Beijingul, la rândul său, a promis SUA că va continua să cumpere hârtii de valoare și va investi bani în economia americană. Deci, SUA au reușit să convingă oficialii chinezi că economia mondială depinde de nivelul de colaborare dintre cele mai mari state din lume. Problemele economice care au fost discutate la Washington au lăsat în umbră sfera politică și militară. În acest sector de colaborare, s-a ajuns doar la niște decizii politice declarative: soluționarea problemei încălzirii climatei pe glob, problema terorismului în Asia, viziunea comună a problemei Coreei de Nord, diversificarea colaborării militare etc. Cu alte cuvinte, informația despre dialogul americano-chinez a diminuat importanța argumentelor despre devalorizarea dolarului american. Într-o oarecare măsură, China și SUA au ajuns la unele concluzii pozitive în ceea ce privește viitorul planetei noastre în secolul al XXI-lea.

RELAȚIILE UCRAINEANO-ROMÂNE

În vara anului 2009, presa ucraineană a scris mult și despre relațiile ucraineano-române. Unele publicații au apreciat pozitiv relațiile bilaterale dintre Ucraina și România, iar altele au încercat să edifice mituri politice despre „dușmani

externi” și „politică reală”. Formele și încărcătura ideologică a mesajelor informaționale depindea și de nivelul spațiului media din Ucraina. De exemplu, publicația regională „Libertatea Cuvântului” consemnează faptul că, la 26 iunie 2009, Consulatul General al României la Cernăuți a marcat împlinirea a 10 ani de activitate. La festivități au fost prezenți foști colaboratori ai acestei instituții diplomatice, reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Externe al României, ambasadorul României în Ucraina, Traian Laurențiu Hristea, fețe duhovnicești, printre care și părintele Arhimandrit Melchisedec Velnic, starețul Mănăstirii Putna. În ultimele zece luni, în fruntea instituției consulare de la Cernăuți, ca girant, a fost diplomatul Dorin Popescu, care a făcut bilanțul primului deceniu de activitate: „Regiunea Cernăuți este un minilaborator de conviețuire europeană, de mentalitate europeană, de așteptări europene... Cernăuțiul este extrem de important pe planul politicii externe pentru că reprezintă în mod fericit un grad de vecinătate și, bineînțeles, politica externă a României este o politică de tip continuu, care dorește să împărtășească din experiența și expertiza de tip european și vecinilor săi... De fapt, bilanțul celor zece ani de activitate a Consulatului General al României la Cernăuți cred că nu ar trebui conceput în zona unor situații statistice aride. Bilanțul nostru este că am încercat să contribuim cât se poate de mult la o mai solidă intensificare a relațiilor bilaterale în zona de colaborare transfrontalieră. Am încercat să articulăm un alt tip de mentalitate și așteptare, să încurajăm orice dimensiune proeuropeană a spațiului însuși. Am dat semnale clare cu privire la faptul că România încurajează și la acest nivel regional toate procesele de apropiere de Europa, pe care le susține și le promovează Ucraina”¹⁶. Noul Consul General al României la Cernăuți, doamna Tatiana Popa, a promis celor prezenți că cele mai frumoase tradiții de activitate a instituției consulare vor avea o continuare logică: „Pentru un diplomat din Ministerul Afacerilor Externe al României numirea într-un post ca cel de aici, la Consulatul General al României la Cernăuți, este onorantă, dar în același timp considerăm că ea are o încărcătură destul de mare...”.

Publicația oficială a Cabinetului de Miniștri, „Curierul guvernamental” din 26 iunie 2009, în articolul *Relațiile bune se construiesc cu amândoi vecinii*, scrie că în sistemul coordonatelor politice internaționale, relațiile Ucrainei cu România au fost, dintotdeauna, prioritare. „În ultima perioadă, însă, nu se urmărește îmbunătățirea dialogului ucraineano-român. Nu din vina părții ucrainene apar anumite dificultăți. În luna februarie 2009, a fost anulată vizita oficială în Ucraina a președintelui României Traian Băsescu. Câteva zile după aceea, Bucureștiul a anunțat public ca persoană non-grata pe consilierul militar ucrainean. Începând cu luna august anul trecut, când Curtea Internațională de Justiție de la Haga a început cercetarea problemei statutului Insulei Șerpilor, presa românească a tot atacat tema apartenenței platoului continental. Atitudini antiucrainene în ceea ce privește dreptul legal al Ucrainei la renovarea canalului Dunărea – Marea Neagră au apărut și în comentariile persoanelor oficiale românești și în mass-media”¹⁷.

Publicația susține că Bucureștiul promovează o politică externă insistentă, al cărei instrument principal este factorul umanitar, folosit pentru intervenția în politica internă a țărilor vecine: „Sprijinindu-se pe concepția UE de creare a euroregiunilor, care prevede dezvoltarea colaborărilor interfrontaliere și simplificarea procedurilor de trecere a hotarelor dintre state, România, de fapt,

formează atitudini separatiste în mijlocul minorității românești care locuiește pe teritoriul Ucrainei”. În mass-media ucraineană a apărut de mai multe ori informația despre eliberarea pașapoartelor românești de către consulatele României de pe teritoriul statului ucrainean. Conform unor informații, anul acesta au obținut cetățenie română aproximativ 100 de cetățeni ai Ucrainei. În general, în perioada dintre 1991 până în 2009, numărul unor astfel de persoane a atins cifra de 4 000. La prima vedere, aceste cifre nu impresionează. Însă, cum afirmă experții, diferența dintre datele oficiale și neoficiale poate să fie destul de mare și, în realitate, ucrainenii, care în afară de pașaportul cu trident au și unul românesc, pot fi de zeci de ori mai mulți¹⁸. Noua redactare a legii despre cetățenia română este pentru Ucraina un pericol latent, scrie „Curierul guvernamental”. La începutul lunii mai, în timpul vizitei la Praga, la summit-ul UE consacrat deschiderii oficiale a programei „Inițiativa Apuseană”, președintele Viktor Iușcenko a declarat că partea ucraineană se pronunță pentru discutarea de către Comisia Europeană a situației legate de acordarea de pașapoarte românești cetățenilor ucraineni.

„După părerea mea, practica acordării cetățenilor ucraineni a pașapoartelor românești subminează suveranitatea Ucrainei. Astfel de acțiuni sunt caracteristice acelor țări care tind să anexeze teritorii vecine, – consideră expertul Institutului de Politici Internaționale de pe lângă Academia Diplomatică a MAE al Ucrainei, Oleksandr Palii. – Conducerea românească a început acest joc de lungă durată împiedicând prin aceasta relațiile noastre de bună vecinătate”¹⁹. Publicația oficială a guvernului ucrainean ajunge la concluzia că dialogul dintre Kiev și București este evident stopat, mai ales după amânarea vizitei oficiale în Ucraina a președintelui Traian Băsescu: „Partea română a dictat deschis Kievului programul vizitei prezidențiale, insistând să se introducă neapărat în program vizita nordului Bucovinei, în special a raionului Herța, unde locuiește minoritatea română și care, din păcate, este considerat cel mai sărac raion din regiunea Cernăuți. Publicația consideră că o astfel de metodă de formare a programului vizitei prezidențiale este departe de practica diplomatică civilizată. În schimb, neluând în considerație faptul că partea ucraineană a insistat să lucreze constructiv în timpul vizitei președintelui Băsescu, aceasta a fost amânată până la urmă. Bucureștiul a stopat activitatea comitetelor (economic, ecologic și cultural) – organele lucrative ale comisiilor ucraineano-românești prezidențiale comune, ale căror ședințe ar fi trebuit să aibă loc în timpul vizitei șefului de stat român la Kiev. Este evident că explicația constă în faptul că partea ucraineană a propus discutarea în comitete a unei serii de probleme complicate, a căror soluționare, din punct de vedere al părții românești, este neconvenabilă”. „Curierul guvernamental” scrie că pentru a apăra securitatea națională a Ucrainei de „coloana a cincea”²⁰, care ar putea, absolut real, să devină ucrainenii de origine română cu cetățenie dublă, societatea are nevoie doar de lege. La sfârșitul anului trecut, în conformitate cu ordonanța președintelui Ucrainei, a fost creat un grup de lucru, care s-a ocupat de problema schimbării actelor legislative referitoare la evitarea dublei cetățenii. Acum acest proiect de lege se află în procesul de dezbatere în Rada Supremă. Ordonanța obligă ca să fie declarată cea de a doua cetățenie. Persoanei cu două pașapoarte i se va interzice să ocupe posturi de stat, să lucreze în sistemul judiciar, să facă serviciul militar, să se folosească de înlesniri sociale, pensii etc. Publicația scrie că există doar un singur factor care ar

putea să se opună serios pericolului extern. Acesta constă în consolidarea elitei politice, unită în viziunea intereselor naționale și capabilă să acționeze împreună.

În felul acesta, autorul articolului publicat în „Curierul guvernamental” creează anumite informații despre relațiile ucraineano-române, încearcă să influențeze opinia publică cu ajutorul metodelor de edificare a „mitului despre dușmanul extern”, dar nu propune nimic constructiv în ceea ce privește diminuarea pericolului posibil. Mai mult decât atât, dacă analizăm detaliat materialele publicate în presa ucraineană, care edifică mesaje informaționale de acest tip, observăm că majoritatea publicațiilor informează cititorii despre eventualii dușmani ai statului ucrainean, dar argumentele ziariștilor pun în lumină mai mult problema absenței unității în rândurile elitei naționale. E limpede că informațiile de acest tip îndeplinesc și o anumită funcție ideologică.

Serhii Tyhipko.

În afară de funcțiile ideologice, informațiile despre așa-ziiși „dușmani externi” mai îndeplinesc și funcția de reclamă politică. De exemplu, ziarul „Dzerkalo tyjne” din 29 august 2009 publică un articol scris de către Serhii Tyhipko, un posibil candidat la postul de președinte al Ucrainei. Serhii Tyhipko analizează relațiile dintre statul ucrainean, Federația Rusă, Uniunea Europeană, alianța NATO etc. Criticând acțiunile ineficiente ale diplomației ucrainene, el menționează că Ucraina are nevoie de un concept nou în ce privește politica externă a statului. În viziunea lui Tyhipko, această politică trebuie să apere interesele economice ale organizațiilor comerciale și ale instituțiilor ucrainene de business, care își desfășoară activitatea economică în statele UE și în alte regiuni de pe glob. În afară de aceste idei, Tyhipko vorbește și despre relațiile dintre Ucraina și România. El critică activitatea președintelui Ucrainei și a ministrului de externe. Tyhipko consideră că România este „cel mai activ concurent regional al Ucrainei”. El susține că elita politică din Ucraina „trebuie să se opună politiciii de provocare a

atitudinilor antistatale în rândurile diasporei românești din Ucraina, care este elaborată la București. Fiind membru al Uniunii Europene și al blocului NATO, România tinde să discrediteze imaginea Ucrainei în UE și să obțină cedări în domeniul economic din partea statului ucrainean, pentru ca, mai târziu, să creeze un teritoriu autonom al românilor din regiunea Cernăuți. Mai apoi, exemplul politicii Bucureștiului va fi urmat de către Bulgaria, Slovacia și Ungaria²¹. Serhii Tyhipko a subliniat că statul ucrainean trebuie „să se opună acestei politici neprietenoase”.

Astfel, în spațiul media ucrainean, informațiile despre relațiile ucraineano-române uneori îndeplinesc funcția de reclamă politică. Cu ajutorul mecanismelor informaționale contemporane, oamenii politici transformă unele aspecte ale relațiilor dintre state și popoare în probleme politice, care nu pot fi soluționate fără participarea forței politice, pe care o reprezintă politicienii în procesul de adoptare a deciziilor. E o tehnologie politică simplă, cunoscută de pe vremea monarhiilor medievale și descrisă de Niccolò Machiavelli în *Principele*. Filosoful italian afirma că suveranul trebuie să hiperbolizeze importanța problemelor social-politice existente și să creeze multe alte probleme artificiale, pentru ca mai apoi să le soluționeze cu ușurință, demonstrând poporului că e un mare conducător de stat. E paradoxal, dar și semnificativ faptul că inexistența problemelor sociale vorbește despre dereglarea mecanismelor de putere politică. De aceea, oamenii politici trebuie să inventeze probleme, iar presa trebuie să le descrie și să le actualizeze.

NOTE

- 1 Putin amenință Kievul, în „Libertatea Cuvântului”, nr. 17, 29 mai 2009, p. 3.
- 2 Viorica Marin, *Obamania nu e pentru ruși*, în „Adevărul”, 10 iulie 2009, p. 13.
- 3 Idem.
- 4 Aleksandr Șcerba, *Întâlnirea orbilor la Moscova*, în „Dzerkalo tyjne”, nr. 26–27, 11 iulie 2009, p. 5.
- 5 Ihor Dovhani, *Orașul Cernăuți a pierdut titlul celui mai renumit oraș din Ucraina*, 18 iunie 2009, p. 3.
- 6 Serhii Voronțov, *Concurs pentru a deveni dictator*, în „Svoboda slova”, nr. 29, 23 iulie 2009.
- 7 Idem.
- 8 Idem.
- 9 Ekaterina Șcetkina, *O zi din calendar marcată cu roșu*, în „Dzerkalo tyjne”, nr. 28, 1 august 2009, p. 1–2.
- 10 Volodymyr Stefanets, *Acesta-i poporul nostru*, în „Doba”, nr. 30, 6 august 2009, p. 3.
- 11 *Top 100, cei mai influenți ucraineni*, în „Korespondent”, nr. 31, 21 august 2009, 80 p.
- 12 Dan Suciuc, *Criza contra cronometru*, în „22”, nr. 23, 2 iunie 2009, p. 6.
- 13 Aleksandr Pashover, *Va suferi toată lumea*, în „Korespondent”, nr. 24, 3 iulie 2009, p. 24.
- 14 Gheorghe Zotov, *Dolarul se va transforma în hârtie igienică*, în „Argumenty i fakty”, nr. 23, iunie 2009, p. 10.
- 15 Koval Aleksei, *Concept strategic*, în „Dzerkalo tyjne”, nr. 28, 1 august 2009, p. 5.
- 16 Dorin Popescu, *România este interesată și sprijină în mod activ întreaga componentă de apropiere de Europa a Ucrainei*, în „Libertatea Cuvântului”, nr. 21, 26 iunie 2009, p. 1, 12.
- 17 Viktoria Vlasyk, *Relațiile bune se construiesc cu amândoi vecinii*, în „Curierul guvernamental”, nr. 113, 26 iunie 2009, p. 10.
- 18 Idem.
- 19 Idem.
- 20 Idem.
- 21 Serhii Tyhipko, *Poziția noastră pe harta lumii*, în „Dzerkalo tyjne”, nr. 32, 29 august 2009, p. 3.

SUMMARY

In the summer of 2009, the Ukrainian media were dominated by two messages relating to the state's foreign policy. The first message was created by Russian premier Vladimir Putin, who spoke about Ukrainian-Russian relations. The second message consisted of the message contained in the statement made by U.S. President Barack Hussein Obama when he spoke to journalists at the Arlington National Cemetery, to the effect that as long as he was president he would make war only if absolutely necessary.

In July, a series of regional and national publications reported on the official visit of the U.S. President to Russia. The majority of the mass-media reflected this event from only a single point of view. The press wrote mostly about the changed style of American diplomacy since B. Hussein Obama became president. The Ukrainian publication *Dzerkalo tyjnea* is more realistic with regard to Russian-American dialogue. A host of national publications have reported the visit of officials from China to the U.S.A. In Washington D.C. the most pressing economic and political problems confronting the U.S.A. and China were discussed.

If we analyse in detail the material about Romanian-Ukrainian and Russian-Ukrainian relations published in the Ukrainian press, we can observe that the majority of publications often inform readers about potential enemies of Ukraine, but the journalists' arguments bring to light more the absence of unity among the ranks of the national elite. It is clear that information of this kind also fulfils a certain ideological function.

TRANSFORMĂRILE POLITICE DIN ROMÂNIA ȘI UCRAINA ȘI POZIȚIONAREA LOR ÎN CONTEXTUL MODELELOR CLASICE DE TRANZIȚIE (STUDIU COMPARATIV)

George Bodnaraș

Cernăuți

Se poate admite că nu există o „paradigmă a tranziției” care să ofere un model explicativ coerent și universal, aplicabil pentru toate țările intrate în cel de-al treilea val al democratizării. În perioada 1989–1991, în țările post-comuniste din estul Europei, tranziția nu a cunoscut aceleași forme, deși similitudinile nu sunt excluse. Din această perspectivă, modalitățile concrete de tranziție de la comunism la postcomunism se pretează unei analize comparate, menite să sublinieze punctele de conexiune dintre diferite sisteme politice, cu atât mai mult că imaginea de bloc, de întreg a țărilor, foste satelit ale URSS-ului, nu se suprapune modului în care s-a realizat această tranziție. Studiul de față își propune să evidențieze căile de înlăturare a sistemelor comuniste din România și Ucraina.

Deși nu există o „paradigmă a tranziției” care să ofere un model universal, aplicabil tuturor țărilor celui de-al treilea val al democratizării, vom încerca în continuare să elaborăm niște modele sintetice ale tranziției democratice care vor putea fi raportate la realitățile din România și Ucraina.

Această analiză va avea în vedere următoarele variabile, elemente de comparație binară: 1) tendințe anterioare de reformare a sistemului; 2) rolul societății civile; 3) raportul elite-mase; 4) tipul de tranziție (pașnică/ violentă); 5) revolte, mișcări de mase anterioare; 6) soarta ulterioară a Partidului Comunist; 7) cadrul constituțional de desfășurare a tranziției; 8) sensul tranziției („top down/ bottom up”); 9) etapele procesului de tranziție; 10) modele de tranziție.

Prima dimensiune luată în discuție vizează tendințele de reformare a sistemelor anterioare, a colapsurilor din intervalul 1989–1991. Când se vorbește despre tendințele de reformare declanșate chiar din interiorul Partidului Comunist, exemplul cel mai invocat este politica de „perestroikă”, lansată de Mihail Gorbaciov. Multe din acțiunile reformatoare s-au concretizat în spațiul postsovietic, inclusiv și în Ucraina. Motivele acestor tendințe sunt, în mare măsură, aceleași: „minimalizarea încrederii în sine a elitelor comuniste reprezentând criza morală și ideologică a regimurilor care își erodează legitimitatea”; convingerea că sistemul poate fi reformat fără a fi abandonată ideologia marxist-leninistă; compromiterea economică a sistemului. Cealaltă tendință este reprezentată de E. Honecker și N. Ceaușescu, care au respins orice idee reformistă, iar campania de destalinizare a lui Gorbaciov a fost apreciată de către ei ca fiind o politică periculoasă.

O altă dimensiune discutată este rolul societății civile. Termenul de societate civilă a început să fie întrebuițat în vestul Europei și, ocazional, în Polonia, în anii '70 ai secolului trecut, cu referire la o formă politică disidentă, cel mai bine

ilustrată de Comitetul pentru Apărarea Muncitorilor (KOK), fondat în 1976, care se va numi, în 1978, Comitetul de Apărare Socială (KSS-KOR)¹.

În România și Ucraina formele societății civile s-au manifestat prin inițiative individuale efectuate de către Radu Filipescu, Doina Cornea, Mihai Botez (România) și V. Șcerbițki, V. Malanciuk, M. Rudenko, O. Tyhyi, V. Ciornovil, V. Stus, S. Hmara (Ucraina). Ultimii, după Conferința de la Helsinki din anul 1975 au întemeiat Uniunea Ucraineană „Helsinki” (UUH). Între 8–10 septembrie 1989 a avut loc prima conferință a Mișcării Populare pentru Restructurare în Ucraina.

Impactul acestor mișcări asupra societății, în ansamblu, și aderența maselor la discursul intelectualilor explică, în mare parte, trăsăturile procesului de tranziție și raportul dintre elite și mase. În aceste două țări, experiența revizionistă a lipsit sau a fost drastic limitată, iar apariția curentelor intelectuale alternative a fost mult mai dificilă decât în alte state, ceea ce va avea repercusiuni în viitor, deoarece „șansele de succes în schimbarea regimului sunt mai mari acolo unde a funcționat o societate civilă înainte de regimul autoritar, unde s-a format deja o cultură politică (chiar și limitată)”².

Etapizarea procesului de tranziție, în mare măsură, e aceeași pentru toate statele, numai că durata și intensitatea lui depinde de tipul de tranziție. Modul de transformare politică se definește prin maniera, nivelul de circulare și înlocuirea elitei comuniste cu o elită nouă. Cercetătorii disting două tipuri de tranziție, fiecare la rândul său poate fi explicat prin folosirea a două maniere, mai mult sau mai puțin radicale:

1. Detașarea de trecut, când are loc înlocuirea elitei politice comuniste cu contraelite.

2. Tranziția realizată prin compromisuri, cedări și concesi reciproc, când se stabilește un acord între elita comunistă și contraelită.

Primul model de tranziție s-a manifestat în acele state, în care elita comunistă a fost lipsită de legitimitate, iar straturile sociale importante și-au manifestat dezacordul cu politicile elitei, nerecunoscând dreptul ei de a executa guvernarea. În aceste condiții evenimentele s-au desfășurat în două maniere:

1. Elita comunistă a renunțat la guvernare, recunoscând puterea opoziției. În acest caz tranziția s-a realizat prin abdicare (decidere).

2. Elita a încercat să-și conserve pozițiile și atunci au avut loc schimbări radicale. Masele populare „au măturat” elita comunistă cu forța.

Abdicarea accelerează traversarea spre democrație, o face mult mai consecutivă și organizată, fiindcă de la decizia de comunism tranziția se realizează sub controlul unei elite noi. În statele unde are loc abdicarea, crește influența puterilor liberal-democratice și se instaurează instituții democratice. Acest proces a avut loc, în special, în societățile în care, până la instaurarea regimului totalitar, existau tradiții democratice (Grecia, Cehia, Estonia). Revolta violentă n-are rezultate atât de pozitive. În România, de exemplu, unde „pentru prima dată în istorie un regim comunist a fost înlăturat cu succes, în mod violent”, fermitatea revoltei n-a asigurat transformarea rapidă și profundă a sistemului, pentru că de „revoluție” au profitat cei care se aflau în vârful piramidei politice, adică o altă parte a nomenclurii comuniste, care, rămânând la cârmăle statului, au stagnat și procesul de tranziție. Doar după victoria pașnică a puterilor democratice, care a avut

loc de abia la alegerile din 1996, România a obținut o nouă șansă pentru a deveni cu adevărat democratică³.

România nu a cunoscut o tranziție pașnică și nici nu a trecut prin etapa de negociere cu fostele structuri de putere. Un aparat de represiune foarte dur, o societate civilă fragilă, lipsa reformismului, atomizarea societății – acestea sunt trăsăturile unei dictaturi foarte greu de înlăturat. Tranziția violentă are mai multe fațete. Ea poate fi explicată prin imobilismul poziției lui Ceaușescu, care nu a ezitat să folosească forța. Prăbușirea regimului comunist a fost rezultatul unor greșeli majore: „Convingerea că românii vor îndura orice suferință, oricât de mare ar fi aceasta; prezumția că interesele geopolitice ale Estului și Vestului nu se vor schimba; convingerea că naționalismul comunist promovată de Ceaușescu este o bază politică sigură”. Violența revoluției românești este văzută de Stelian Tănase drept o certificare a inexistenței dialogului dintre elite și societate. În lumina acestor considerații, între natura regimului și tipul de tranziție se poate stabili o conexiune. „Natura regimului comunist a determinat modul de succesiune la putere (negociere, demisie forțată, violență reciprocă între stat și societate). În cazul Ucrainei, a dominat o tranziție pașnică. Aceasta fiind un rezultat al negocierilor politice, care au înlăturat structurile comuniste de la putere sau le-au menținut pentru o perioadă provizorie, urmată de alegeri libere. Legitimarea s-a bazat, așadar, pe negocierea politică, iar în realitate – pe amendamente constituționale. Dar, ulterior, disidenții și „elita funcțională” reformistă nu s-au mai întâlnit la masa tratativelor.

Fostele partide comuniste nu au fost dizolvate, ori s-au autodizolvat. În România, PCR părea a fi dispărut fără urmă după 1989. Dar în decembrie 1990, un grup de foști lideri ai PCR au anunțat refacerea partidului sub numele de Partidul Socialist al Muncii, care a avut un rol marginal, periferic în viața politică de mai departe. În Ucraina, Partidul Comunist a fost interzis, dar, în august 1991, sub conducerea președintelui L. Kravciuk au început să se unească acei reprezentanți ai nomenclaturii comuniste de partid care se situau pe pozițiile independenței. Din diferite forțe politice s-a format așa-zisul „partid al puterii”.

Aproape toate schimbările de regim au avut loc în cadrul instituțiilor politice existente. Chiar și amendamentele inițiale ale textului constituțional, inclusiv cele mai radicale – abolirea monopolului Partidului Comunist – au fost ratificate de către parlamentele existente. Totul s-a realizat prin proceduri stipulate în constituțiile existente sau prin consultări extraparlamentare.

Ultima variabilă fixată – sensul tranziției – preluată din suportul conceptual al lui Adam Przeworski, permite unele formulări conclusive. Pot fi numite două modalități de tranziție în Europa Centrală și de Est: „Top-down, de sus – Polonia, Ungaria, și bottom-up, de jos – Cehoslovacia, România”. O tranziție pașnică, negociată, cu o bogată experiență de coordonare a acțiunilor dintre mai multe grupuri sociale a determinat un transfer de putere prin obținerea independenței de către statul ucrainean. Tranziția amintită este opusă unei tranziții violente, care lasă impresia unei mișcări spontane, în absența unei societăți civile articulate, urmată de un proces de cucerire a puterii.

Tara	România	Ucraina
Tendințe anterioare de reformare	Absente	Slab manifestate
Prezența negocierilor	Nu	Nu
Tipul de tranziție	Violentă, cu victime	Pașnică
Societatea civilă	Fragilă, inițiative individuale	Fragilă
Soarta ulterioară a PCR	Partidul Socialist al Muncii	Partidul Comunist
Rolul maselor în 1989	Revoltă populară	–
Revolte de masă anterioare	1977 – Valea Jiului 1987 - Brașov	Mineriadele, mitingurile
Cadrul constituțional	1991 – adoptarea Constituției	1996 – adoptarea Constituției
Primele alegeri	20.05.1990	06.1990?
Opoziția civilă	Politizată	Politizată
Sensul tranziției	Bottom up	Top down

Mai mulți cercetători au încercat să explice această cale sinuoasă de democratizare, parcursă de către statele postcomuniste. Potrivit regulilor generale, procesul de tranziție se compune din 4 etape consecutive: 1. liberalizarea regimului nedemocratic; 2. negocieri și stabilirea acordurilor; 3. adoptarea deciziilor; 4. consolidarea instituțiilor democratice, acomodarea societății la noile mecanisme politice.

Statul ucrainean a parcurs calea primelor două etape de tranziție și s-a pus în dependență de cea de a treia etapă, fiindcă n-a reușit să rezolve problema transferului puterii către noua elită politică. Din diferite motive, obiective și subiective, în Ucraina întârzie procesul de desfășurare a reformelor de piață. În această situație, apare un oarecare pericol pentru democrația ucraineană⁴.

Se poate observa, totuși, o evoluție graduală a sistemului politic ucrainean, ceea ce Andreas Schedler⁵ numește „prevenirea colapsului democrației” și „prevenirea eroziunii democratice”. Acestea din urmă au survenit târziu, în contextul noii consolidări democratice. Analizând diferite definiții oferite conceptului de consolidare democratică, Andreas Schedler identifică cinci coordonate ale procesului: 1. prevenirea colapsului democrației; 2. prevenirea eroziunii democratice; 3. organizarea democrației; 4. dezvoltarea democrației și 5. fundamentarea democrației. Discutând fiecare coordonată în parte, A. Schedler ajunge la concluzia că semnificația sintagmei „consolidare democratică” ar trebui definită, luând în vedere aspectele „negative” care se referă la dezvoltarea unor

mecanisme instituționale. Din acest punct de vedere, se poate admite că nu există o „paradigmă a tranziției”, care să ofere un model explicativ coerent și universal, aplicabil tuturor țărilor intrate în cel de-al treilea val al democratizării. Această realitate este valabilă pentru situația României și Ucrainei, ale căror sisteme politice, se poate susține că au pendulat între cele două „boli” ale tranziției, care se manifestă mai ales în cazul țărilor lipsite de tradiții democratice și în care valorile politice specifice democrației se impun cu dificultate. Este vorba, pe de o parte, de „sindromul pluralismului ineficient” și, pe de altă parte, de „sindromul puterii dominante”. Raportând teoria lui Thomas Carothers⁶ la realitatea Ucrainei, putem susține că bolile tranziției se manifestă în diferite forme. Primul sindrom poate fi numit „sindromul pluralismului ineficient”. În țările în care viața politică este marcată de pluralism ineficient, regăsim o mulțime de trăsături ale vieții democratice, cum ar fi alegerile libere, nivelul semnificativ de libertate politică și o reală alternare la putere a diferitelor grupări politice. În pofida acestor trăsături pozitive, democrația Ucrainei rămâne superficială și fragilă. Deși prezența la urne este mare, se semnalează o slabă participare politică a populației în afara scrutinului. Elitele politice sunt acuzate de corupție, interese egoiste și lipsă de onestitate. Opinia publică exprimă o atitudine negativă față de politică, astfel încât, deși își menține atașamentul față de idealul democrației, este nemulțumită de viața politică a țării, o mare parte a populației fiind chiar dezinteresată de politică.

Prezumția expusă de T. Carothers impune concluzia, că în majoritatea țărilor celui de-al treilea val al democratizării, inclusiv Ucraina și România, atributele democrației se păstrează doar formal: democrație declarativă, alegeri cvasialternative, imitarea concurenței în spațiul media, atomizarea sistemului de partide politice etc. Deci, stagnarea democratizării în aceste state, în cadrul celui de-al treilea val, se explică prin influența unui șir de factori asupra procesului de tranziție politică, cum ar fi baza socială nedezvoltată a tranziției, manifestată prin lipsa clasei de mijloc; fragilitatea și insuficiența structurală a societății civile; lipsa unui sistem multipartid efectiv, manifestat prin existența multor partide politice minuscule, care nu sunt în stare să creeze o opoziție reală și să mobilizeze masele pentru asigurarea unui control efectiv asupra structurilor de putere; cultura politică liberală slab manifestată în societate etc. De fapt, cultura politică reprezintă factorul-cheie care condiționează viabilitatea unei democrații, modelând decisiv instituțiile și normele, afectând comportamentul și mentalitatea individului⁷.

D. Șandru propune o încercare de conceptualizare a procesului de tranziție pe două paliere: primul are în vedere coordonatele negative ale consolidării democratice identificate de Schedler, urmărind să etapizeze cei 15 ani parcurși de România în contextul procesului de democratizare; cel de al doilea încearcă aceeași etapizare din perspectiva tranziției instituționale, cu trimitere la „bolile” politice descrise de Thomas Carothers. Trebuie să subliniem, în acest context, că propunerea lui vizează o analiză calitativă a drumului pe care sistemul politic din România postcomunistă l-a parcurs în perspectiva consolidării democratice. Tranziția politică românească poate fi analizată în felul următor:

Niveluri de analiză a tranziției politice din România postcomunistă⁸	
Nivelul consolidării	Nivelul instituțional
I. Prevenirea colapsului democrației Durata: 1990–1999 Anul depășirii etapei: 1999	1. Sindrom al pluralismului ineficient Durata: 1990–2000 Anul depășirii etapei: 2000
II. Prevenirea eroziunii democratice Durata: 1999–2004 Anul depășirii etapei: 2004	2. Sindrom al puterii dominante Durata: 2000–2004 Anul depășirii etapei: 2004

Cele două paliere nu presupun o dezvoltare paralelă a subsistemelor politice românești (una în zona consolidării și alta la nivel instituțional – așa ceva ar fi fost imposibil) și nici nu trimit la o „schematizare” a acestui proces. Acest tip de analiză ne permite să afirmăm că sistemul politic românesc trebuie să atingă și celelalte coordonate descrise de Schedler (adică organizarea, dezvoltarea și fundamentarea democrației) până a deveni o democrație consolidată. Pentru a argumenta această teză, trebuie să luăm în considerare fiecare dintre cele patru etape aflate pe cele două niveluri de analiză a tranziției politice din România postcomunistă.

În opinia lui Șandru, evoluția sistemului politic românesc, din punct de vedere al aspectului consolidării democratice, a fost destul de întârziată. Astfel, credem că a fost încheiată etapa de prevenire a colapsului democrației concomitent cu izolarea principalilor actori antisistem democratic din România. Pentru România, paradoxul ar consta în faptul că prevenirea colapsului democrației s-a realizat tocmai prin intermediul „pluripartidismului haotic”. Din punct de vedere al democratizării și consolidării democratice, existența mai multor partide a împiedicat confiscarea puterii politice de către un singur partid sau de către o singură organizație și, prin aceasta, a fost imposibilă întoarcerea la autoritarism. Pe de altă parte, din perspectiva tranziției instituționale, sindromul pluralismului ineficient s-a manifestat în forma creșterii clientelismului și a intereselor ascunse ale anumitor grupuri-satelit din jurul partidelor politice, în forma neîncrederii în instituțiile democratice, în forma corupției și a lipsei de performanță economică, precum și a incoerenței politicilor publice. Mai întâi, a fost limitat „pluripartidismul haotic” și a intervenit o oarecare „clarificare doctrinară”, astfel încât în Parlamentul României (2000) au ajuns să fie reprezentate doar cinci partide importante: Partidul Social-Democrat (PSD), Partidul România Mare (PRM), Partidul Național-Liberal (PNL), Partidul Democrat (PD) și Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR). Mizând pe o concluzie intermediară, se poate spune că, reușind să prevină colapsul democrației, sistemul politic românesc a fost, totuși, „bolnav” de pluralism ineficient. În ciuda acestui fapt, succesul a fost de partea alternativei consolidării democratice. Democrația nu prinsese, însă, rădăcini pe pământ românesc, întrucât o altă „boală” a tranziției s-a făcut simțită în spațiul social, și anume, sindromul puterii dominante (în cazul Ucrainei – „pluralismul fără formă”), care s-a manifestat din plin între 2000 și 2004, sub guvernarea PSD.

Procesul de tranziție în Ucraina diferă de varianta românească. În acest caz, pentru a caracteriza particularitățile democratizării, trebuie să apelăm nu la modelul puterii dominante, ci la noțiunea de „pluralism fără formă” propusă de T. Caroters.

În primul caz, elementul-cheie al regimului politic este cel al actorului dominant, capabil să-și exercite funcțiile fără o cooperare consistentă cu alți subiecți de pe scena politică⁹; în caz contrar, din motivul nivelului înalt de fragmentare socială, actorii politici sunt înapți să ocupe poziția dominantă. Nivelul înalt de fragmentare a actorilor politici a fost generat atât de sciziuni în structura spațiului politic ucrainean, cât și de circumstanțele procesului de tranziție. Vorbind de sciziune, e important să fie luată în considerare delimitarea subiecților la nivel de mase și la nivelul elitei politice. S. Huntington interpretează cunoscutul conflict dintre estul și vestul Ucrainei ca o „ciocnire a civilizațiilor”¹⁰. Potrivit politologului american, Ucraina aparține la tipul de state „scizionate”, subliniind că linia de sciziune era extrem de vizibilă în perioada proceselor electorale din 1994 (atunci a avut loc divizarea strictă a electoratului în cel „pentru Kucima”, cu orientare „prorusă”, și cel „naționalist”, „pentru Kravciuk”). Mai mult, această sciziune s-a relevat în decursul alegerilor prezidențiale din 2004, când acestea au fost câștigate de V.Iușcenko¹¹.

Votarea diametral opusă a electoratului din vestul și estul țării, Congresul de la Severodonețk, discursul separatist – toate aceste evenimente se potrivesc conceptului lui D. Rustow despre faptul că „linia sciziunii” coincide cu hotarele regionale. În consecință, cel mai probabil, este că o să fie instaurată nu o democrație, ci o „secesiune”¹².

Oportun în acest context este conceptul lui D. Fruman, care tratează dezvoltarea statală postsovietică a Ucrainei de pe pozițiile relațiilor de centru - periferie, în tradiția modelului S. Rokkan. Potrivit lui Fruman, vestul țării este prezentat ca centru politic, zonă a inovațiilor politice, pe când estul – o periferie. Mai mult, incorelația centrelor politice, administrative și economice, ca rămășițe ale erei sovietice, se suprapune pe un echilibru de putere între centru și periferie, ce face ca Ucraina anilor '90 să nu urmeze sistemele politice din Rusia și Bielorusia.

Fragmentarea socială a influențat major structurile politice și economice ale statului ucrainean postsovietic. Acest fapt a contribuit la apariția unor „clanuri” financiar-industriale și regionale (din Donețk, Kiev, Dnepropetrovsk)¹³. Aceste „clanuri”, ce duceau o competiție pentru guvernare și proprietate, având ca model conduita oligarhilor ruși, luau parte la competiția politică și/ sau făceau investiții în structuri politice, partide politice și în mass-media. Însă, aceste „clanuri” erau inapte pentru o cooperare rezistentă, statornică și persistentă. Astfel, ele n-au avut șansa de a organiza coaliții pentru a-i înfrânge pe concurenți, conform principiului de „joc cu prețul zero”. Nivelul de recrutare a elitei politice ucrainene din anii '90 era extrem de scăzut¹⁴, structura elitistă a statului poate fi numită fragmentată, insuficient de integrată și puternic diferențiată. Sistemul politic ucrainean de tranziție este influențat de o puternică nomenclatură politică. Elita politică a „privatizat” posturile de stat și a dezvoltat în societate relații de tip patron - client¹⁵.

Astfel, în Ucraina nu s-a format un sistem politic cvasistandard ca cel din România, unde au luat naștere partide politice liberale, conservatoare și social-democratice (partide politice istorice care au renăscut, prin urmare aveau deja o tradiție). Aceste formațiuni s-au instituționalizat pe criterii ideologice clasice. Participarea liberă a partidelor politice la alegerile parlamentare este un mecanism

efectiv pentru recrutarea și reînnoirea elitei politice. În Ucraina se formează un model de ordine statală în care partidelor politice, în esență, nu li se acordă un rol important. În schimb, au luat naștere unele grupări de tip „business-politic” care reprezintă interesele capitalului regional¹⁶.

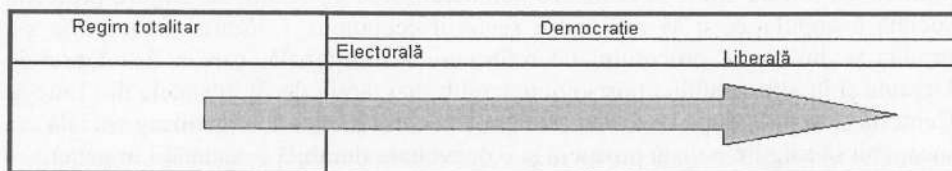
Consolidarea democrației românești poate face încă un pas înainte. Pot fi amintite aici dezbaterile privind modificarea sistemului electoral, prin înlocuirea votului proporțional pe liste de partid, pentru Parlament, cu votul uninominal, stabilizarea vieții partizane, referendumul pentru modificarea Constituției, decalarea alegerilor parlamentare de cele prezidențiale prin prelungirea mandatului președintelui României de la patru la cinci ani (ceea ce are o influență evidentă asupra „personalizării” partidelor) sau cooptarea reprezentanților societății civile în aparatul guvernamental.

În urma „revoluției portocalii” din Ucraina a avut loc, la fel ca și în România, o oarecare democratizare a regimului politic. În acest caz, găsesc de cuviință să-l citez pe politologul ucrainean N. Riabciuk, care consideră că sciziunea antagonistă dintre vestul și estul țării poate avea loc atunci, când nu (vor fi separate) le va separa un formidabil centru social. Astfel, centrul statului îndeplinește rolul de stabilizator social. Conceptul lui N. Riabciuk coincide cu modelul politic propus de D. Rustow.

Pot fi numite trei variante posibile de dezvoltare a sistemului politic: tranziția directă spre democrație; transformarea regimului totalitar în cel autoritar; reîntoarcerea la totalitarism¹⁷.

Sensul modelului de tranziție directă constă în faptul că în rezultatul lichidării regimului comunist (totalitar) în țară se instaurează un regim de democrație electorală (procesuală), care se consolidează și, în fine, devine liberală.

Modelul de tranziție directă¹⁸

Modelul de tranziție directă s-a manifestat în statele grupului de la Vișegrad, în țările baltice și în Slovenia. Aceste state, conform organizației „Freedom House”, sunt independente și au edificat democrații consolidate. Drept dovadă a reușitei tranziției în aceste state este aderarea lor la structurile NATO și UE.

Motivele ce au condiționat acest decurs al evenimentelor sunt următoarele:

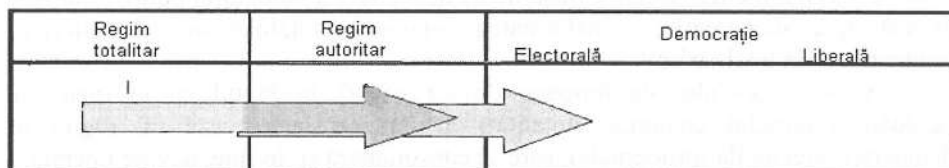
- în toate aceste state regimurile totalitare au fost instalate de către Armata Roșie în cel de-al doilea război mondial;
- toate aceste state aparțin civilizației occidental-creștine (catolic-protestante), ai cărei reprezentanți au elaborat la timpul lor ideile umanismului, liberalismului și democrației reprezentative.

România demonstrase un model similar celui de tranziție directă. Particularitățile evoluției graduale a democrației din România sunt dependente de contextul

cultural. Societatea românească se clasifică la civilizația ortodox-orientală, care se caracterizează prin sacralizarea excesivă a autorității de stat. Romaniuk consideră că transformarea sistemului politic românesc demonstrase prezența elementelor specifice modelului de tranziție compus din două faze.

Ucraina a parcurs calea de la totalitarism la democrație prin instaurarea regimului autoritar. Transformarea regimului totalitar în cel autoritar e deja un fenomen pozitiv, fiindcă regimurile autoritare permit societății mai multă libertate, decât cele totalitare. Liberalizarea domeniilor extrapolitice dă naștere structurilor de autoadministrare a vieții sociale și, în fine, apar condiții pentru dezvoltarea societății civile. Dacă aceste condiții sunt favorabile dezvoltării structurilor democratice, atunci societatea civică încearcă să iasă de sub influența statului și să-și extindă controlul asupra puterii politice. În felul acesta are loc renașterea tendințelor de democratizare a sistemului politic. Dezvoltarea acestor tendințe are ca scop instaurarea democrației politice. Așadar, procesul de transformare preia forma de două faze, în care prima fază e liberalizarea organismului social (regimul totalitar se transformă în cel autoritar), și a doua – democratizarea politică a regimului.

Modelul tranziției de două faze¹⁹

Neîncrederea în instituțiile statale se datorează iresponsabilității elitelor politice, care n-au ajuns să realizeze democratizarea societății, să asigure protecția socială a populației și să reformeze sectorul economic. *Colapsul democratic* s-a produs și din cauza procesului de reformare instituțională, care a fost lansat în Ucraina și în alte republici postsovietice mult mai târziu decât în statele din Europa Centrală și de Est, după ce devenise clar că vechiul model de organizare socială era incapabil să asigure o viață prosperă și o dezvoltare durabilă a societății în genere.

Fără îndoială, Ucraina postcomunistă se află la etapa de democratizare, iar acest proces presupune edificarea unei viziuni teleologice, potrivit căreia punctul terminus al acestei evoluții ar fi instaurarea democrației. Pentru sistemul politic ucrainean, o importantă provocare survine însă din perspectiva intrării mai târzii (decât România) în modernitate, proces care a determinat, în plan politic, dificultatea înrădăcinării tradiției democratice, cu tot ceea ce aceasta implică: instituții stabile, valori, atitudini și comportamente.

În ceea ce privește Ucraina, politologii vorbesc despre o „cultură fragmentară, de conflict, de tip parohial-participativă, ale cărei componente sunt „starea de sciziune, lipsa unui acord între reprezentanții diferitelor subculturi, valori fundamentale, idealuri și scopuri urmărite”. Totodată, acest tip de cultură se caracterizează prin izolare socială, lipsă de încredere în diferite grupuri, categorii sociale și elite politice. Deși aceste trăsături sunt specifice mai ales culturii

parohiale, procesele social-politice din Ucraina scot în relief și unele elemente ale culturii participative, precum: protestul deschis, nesupunerea civilă, dezaprobarea politicii guvernamentale, crize politice etc., ce complică și mai mult tabloul democratizării.

Observăm că aceste trăsături nu par să se încadreze în imaginea generală de apatie a cetățenilor, fiind o formă a anomaliei sociale. Dimpotrivă, acțiunile de protest și nesupunere civică a unui grup social coexistă cu o cultură parohială bine pronunțată.

Conform modelului lui D. Rustow, tranziția politică conține trei faze: 1. „faza de pregătire”, 2. „faza de luare a deciziilor” și 3. „faza de acomodare”. Autorul examinează tranziția din perspectiva adoptării deciziilor instituționale și politice. Modelul de trecere spre democrație al lui Ph. Schmitter și cel al lui G. O'Donnel, de asemenea, evidențiază trei etape succesive – liberalizarea, democratizarea și socializarea, autorii abordând procesul din perspectiva conținutului procesului. Potrivit opiniei lui L. Diamond²⁰, tranziția politică parcurge două etape. Mai întâi are loc constituirea democrației electorale, trecând mai apoi la etapa democrației liberale. Astfel, L. Diamond analizează tranziția din perspectiva calității nivelului democratizării. V. Bans²¹ în abordarea sa a pus accentul pe caracterul confuz și incert al tranziției spre democrație.

Având în vedere faptul că fiecare model luat în parte nu este în stare să elucideze integral mersul transformărilor politice în spațiul postsovietic, sintetizarea lor elaborează o imagine adecvată a implementării reformelor politice într-o țară sau alta, mai ales când este vorba de statele postsovietice.

Analiza sintetică a modelelor clasice de tranziție politică ne permite să stabilim că etapele și fazele modelelor de trecere spre democrație corelează între ele în dependență de timpul desfășurării procesului de tranziție. Astfel, fazele „de pregătire” și de „luare a deciziilor” ale lui D. Rustow, în anumite condiții, corelează cu etapele de „liberalizare” și „democratizare” ale lui Ph. Schmitter și G. O'Donnel: faza de acomodare – cu cea de „socializare”. Etapa „democrației liberale” a lui L. Diamond corelează cu etapa „de acomodare” a lui D. Rustow și cu etapa „de socializare” a lui Ph. Schmitter și cea a lui G. O'Donnel. Anume în baza acestor legături corelative vom încerca să construim modelul sintetic al tranziției politice care ne va permite să înțelegem esența tranziției în România și Ucraina.

Dezvoltarea sistemului politic ucrainean în perioada anilor '90 a fost una fragmentară. După destrămarea Uniunii Sovietice în sistemul politic ucrainean au fost adoptate o mulțime de amendamente constituționale, a fost înfăptuită transformarea sistemului electoral, au avut loc o serie de conflicte dintre președinte și Parlament. Perioada de funcționare a unui guvern în acea perioadă nu depășea doi ani²². Relațiile dintre elitele politice purtau un caracter de „acorduri de neatac”. „Acordurile de neatac” au avut ca scop reducerea nivelului de instabilitate politică și reîmpărțirea resurselor economice²³. În condițiile „pluralismului fără formă” L. Kucima nu era actorul dominant, ci mai degrabă un broker. În consecință, acordurile dintre elite au devenit vremelnice și instabile.

Pornind de la modelul propus de D. Rustow, putem admite că procesul transformării politice al Ucrainei este în momentul de față în „faza de adoptare a deciziilor”. În cadrul modelului cercetătorilor Ph. Schmitter și G. O'Donnel,

transformarea sistemului politic ucrainean este la etapa de „liberalizare”. Potrivit modelului de clasificare al lui L. Diamond, societatea ucraineană se află la etapa „democrației electorale”. De asemenea, societatea ucraineană este în „zona de incertitudine”, analizată foarte detaliat de V. Bansk. Despre depășirea de către Ucraina „a fazei de pregătire”, putem judeca ținând cont de rezultatele obținute în etapele premergătoare. Democratizarea sistemului politic ucrainean a început să fie considerată o sarcină primordială doar la sfârșitul „fazei de pregătire”. Anume sub influența acestei circumstanțe, către mijlocul anilor '90, în tranziția politică ucraineană s-a manifestat polarizarea intereselor tuturor actorilor politici. Cu toate acestea, gradul de sciziune a societății a avut limitele sale, condiționate de necesitatea edificării unității naționale. Această unitate trebuie să determine procesul de democratizare, cât și să persiste la toate etapele ulterioare ale procesului.

Etapa de adoptare a deciziilor este foarte importantă pentru Ucraina. Totodată, ea poate genera noi pericole pentru dinamica tranziției politice. Tergiversarea sau refuzul adoptării unor decizii democratice duce la regres în „faza de pregătire” a tranziției democratice. De aceea, la etapa adoptării deciziilor o mare importanță o au nu valorile abstracte ale liderilor diferitelor forțe politice, ci pașii concreți pe care aceștia sunt disponibili să-i facă în numele democrației. În cazul elaborării de către lideri a unor obiective concrete în favoarea adoptării unor componente ale democrației, acestea trebuie să fie transferate la nivelul politicianilor profesioniști și al populației în genere, deoarece implementarea continuă a acestor obiective, cât și acomodarea la noile reguli ale jocului democratic vor sta la baza conținutului ultimei faze de trecere a Ucrainei la democrație, și anume, „faza de acomodare”²⁴.

Esența modelului cercetătorilor Ph. Schmitter și G. O'Donnell, adaptat la condițiile României și Ucrainei, constă în faptul că fără soluționarea problemei liberalizării tuturor sferelor societății, statele nu vor fi în stare să treacă la etapa democratizării. Pe lângă liberalizare, într-un ritm destul de lent, se desfășoară și democratizarea societății, însă procesul va putea lua amploare doar după finalizarea primei etape.

Să facem o analiză a conceptului lui S. Huntington din alt punct de vedere. „Trăsătura principală a fazei de pregătire este polarizarea și nici într-un caz pluralismul” – scrie D. Rustow. „Dacă cetățenii nu se află într-o stare de conflict, atunci ei nu necesită elaborarea unor mecanisme democratice menite să înlăture crizele politice.” Potrivit conceptului lui D. Rustow, faza de pregătire a tranziției spre democrație este „un proces dinamic de democratizare (...) se declanșează prin confruntarea politică longitivă și inutilă (...) participații de bază reprezintă forțe puternic înrădăcinate în organismul social”. Este cert că evenimentele din Ucraina corespund acestei scheme. În Ucraina a avut loc „confruntarea politică longitivă și inutilă”, în organul reprezentativ sunt prezente „forțe puternic înrădăcinate în societate”, dar sunt nestructurate din punct de vedere politic. Etapa de confruntare a început concomitent cu desfășurarea alegerilor parlamentare din 2002 și cu succesul „elitei noi” (sau „contraelitei”, în terminologia lui Pareto).

Procese politice de după scrutinul din 2002 corespund conceptului lui D. Rustow. „Revoluția portocalie” a fost „rezultatul unei decizii conștiente”.

Această decizie a fost materializată în forma unui compromis, pe care-l estimează pozitiv D. Rustow și care are ca rezultat „democrația cu garanție”. Dar putem constata că sistemul politic ucrainean constituie un organism politic instabil, care pentru prima dată a trecut printr-o procedură de dizolvare a organului reprezentativ. Dizolvarea Parlamentului n-a reconfigurat Rada Supremă ca instituție reprezentativă și n-a reinnoit raportul forțelor²⁵.

Realitățile crizei politice ucrainene sunt o consecință a faptului că elitele sunt adepte ale „politicii ca război” și sunt incapabile pentru a face compromisuri constructive. V. Bakirov afirmă că impedimentul major pentru modernizarea sistemului politic ucrainean îl constituie dominarea modelului hegemon de consolidare a actorilor politici fruntași. Dominarea este realizată de actorul-hegemon, care deține pozițiile strategice ale vieții sociale și dictează propriile sale reguli. În esența acestui model este inclusă autoritatea prezidențială, care are ca scop stabilizarea sistemului social în timpul derulării reformelor economice. Neluând în considerare unele elemente pozitive, modelul-hegemon provoacă procesul de „privatizare a statului”, invocând fuziunea relațiilor dintre autoritate și proprietate.

Cercetând particularitățile tranziției în statele esteuropene, Bjezinski remarcă faptul că transformarea statelor postsovietice este un proces etapizat: 1. ambele tipuri de transformare, cel economic cât și cel politic sunt pozitive; 2. politica pozitivă și economia negativă; 3. politica negativă, dar economia pozitivă; 4. politica cât și economia sunt pozitive. Spre deosebire de Ucraina, care se află la a treia etapă de dezvoltare, România de la mijlocul anilor '90 și până la sfârșitul secolului al XX-lea a trecut de la tipul al patrulea de state la cel de al doilea unde se menține cu succes²⁶.

Așadar, procesele transformărilor politice din Ucraina și România, ca părți componente ale procesului mondial de democratizare, au un șir de trăsături comune. În virtutea acestui fapt, eficiența reformelor politice efectuate depinde foarte mult de găsirea unui model propriu de tranziție. Utilizarea experienței pozitive acumulate de practica mondială a tranziției politice constituie un reper indiscutabil pentru soluționarea problemelor apărute în procesul de democratizare a sistemelor politice.

Rezumând materialul expus, putem concluziona că în momentul de față, în procesul de transformare a societăților române și ucrainene, domină patru tendințe esențiale:

- necesitatea acută în adoptarea unor decizii concrete în vederea instituționalizării mecanismelor fundamentale ale democrației;
- liberalizarea celor mai importante sfere ale vieții sociale, în primul rând a celei economice;
- implementarea democrației electorale;
- promovarea și înfăptuirea reformelor politice de „sus”, fără exercitarea presiunilor din partea maselor.

Transformările pe care le parcurg Ucraina și România angajează mai multe niveluri și orizonturi, ce acoperă procese fundamentale, de diferită durată. Tranziția vizează ansamblul schimbărilor care au loc în configurația societății, fiind, deci, multidimensională. Schimbarea cuprinde toate componentele și domeniile societății,

sistemul politic și cel economic, instituțiile, relațiile sociale, organismele societății civile, formele de organizare, modurile de viață și mentalitățile.

Pentru a corespunde noilor provocări ale istoriei, Ucraina nu numai că trebuie să-și schimbe toate structurile organismului economic național, ci să stabilească noi relații funcționale între ele. Inevitabil, au apărut asimetrii și contradicții între viteza și profunzimea schimbărilor în diferite domenii.

De fapt, Ucraina nu a depășit încă moștenirea erei comuniste și nici nu a construit în întregime un nou sistem social-economic. În consecință, mecanismele economiei de piață nu funcționează eficient. Totodată, noul mediu de concurență supune piața internă și sistemul politic la mari presiuni.

Pornind de la modelul propus de D. Rustow, putem spune că procesul transformării politice din Ucraina parcurge în momentul de față o „fază de adoptare a deciziilor”. În cadrul modelului cercetătorilor Ph. Schmitter și G. O’Donnel, transformarea sistemului politic ucrainean se află la etapa de „liberalizare”. Potrivit modelului de clasificare al lui L. Diamond, societatea ucraineană se află la etapa „democrației electorale”. De asemenea, societatea ucraineană este în „zona de incertitudine”, analizată detaliat de V. Bans.

Pe de altă parte, regimul de tranziție ucrainean se află în „faza de acomodare”, dar, potrivit datelor „Nation in Transit”, regimul ucrainean e de tip „guvernare tranzitivă” sau „regim de sinteză”. Alți politologi apreciază regimul politic ucrainean, în cel mai bun caz, ca fiind o „democrație parțială”.

NOTE

- 1 Anca Herghea, *Recapitulare: Tranziția de la comunism la postcomunism în România, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, RDG, Bulgaria* (1989–1990), <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/129-130/art02-herghea.html>.
- 2 Idem.
- 3 Idem.
- 4 A. Kolodii, *Do pytannia pro politychnyi rejym v Ukraine*, în „Suciasnisti”, nr. 7–8, 1999, p. 84.
- 5 Andreas Schedler, *Ce este consolidarea democrației?* în „Revista Română de Științe Politice”, nr. 1, 2002, p. 122.
- 6 Daniel Șandru, *Democrația românească pe lungul drum al consolidării*, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/115/art6-sandru.html>.
- 7 Idem.
- 8 Idem.
- 9 V. Helman, *Postsovetskie politiceskie transformații. Nabroski k teorii*, în „Polis”, nr. 4, 2000, p. 21.
- 10 S. Huntington, *Zitknennea cyvilizații*, 2003, p. 389.
- 11 A. Kulakov, *Ťyvilizațiinyi rozkol iak faktor demokratsyzații Ukrainy*, în „Vox”, <http://www.vox.com.ua/data/publ/2006/02/10/tyvilizatsiinyi-rozkol-yak-faktor-demokratyzatsii-ukrainy.html>.
- 12 Idem.
- 13 A. Aksenov, I. Hujva, *Dity hazu i stali*, în „Ekspert”, nr. 38, 2004.
- 14 St. Fesenko, *Politycina elita Ukrainy: superecinosti formuvannia i rozvytku*, în „Polis”, nr. 6, 1995.
- 15 A. Kolodii, *Do pytannia pro politychnyi rejym v Ukraine*, în „Suciasnisti”, nr. 7–8, 1999, p. 86

- 16 A. Statyka, *Deiaki faktory formuvannia politycinoi elity v krainah Tentralnoi ta Shidnoi Evropy*, <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=74&c=1734>
- 17 O. Romaniuk, *Modeli postkomunistychnykh transformacij*, <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=58&c=1236>
- 18 Idem.
- 19 Idem.
- 20 L. Diamond, *Sfârșitul celui de-al treilea val?*, în „Revista română de științe politice”, nr 2, (1), aprilie 2002, p. 45.
- 21 V. Bans, *Elementy neopredelionnasti v perehodnyi period*, în „Polis”, nr. 1, 1993, p. 46.
- 22 R. Turovskii, *Porivnialniyi analiz tendenții rehionaloho rozvytku Rosii ta Ukrainy*, în „Polis”, nr. 6, 1999.
- 23 V. Helman, *Postsovetskie politiceskie transformacij. Nabroski k teorii*, în „Polis”, nr. 4, 2000, p. 21.
- 24 D. Rustow, *Perehody k demokratii: popytka dinamiceskoi modeli*, în „Polis”, nr.5, 1995, p.5.
- 25 R. Balaban, *Fenominalni rysy suciasnoi politycinoi elity*, <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=74&c=1738>.
- 26 Anca Herghea, *Recapitulare: Tranzitia de la comunism la postcomunism: România, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, RDG, Bulgaria (1989-1990)*, <http://www.sferapoliticii.ro>.

SUMMARY

Between 1989 and 1991, in the postcommunist nations of Eastern Europe transition did not take the same forms, although similarities are not excluded. From this viewpoint, the concrete modalities of transition from communism to post-communism lend themselves to a comparative analysis, intended to emphasise the points of connection between various political systems, all the more so given that the image of the former satellites of the USSR as being a homogenous block does not correspond to the ways in which they achieved this transition.

Romania did not experience a peaceful transition and did not pass through the stage of negotiation with the former structures of power. An extremely harsh apparatus of repression, a fragile civil society, the absence of reformism, and the atomisation of society were the features of an authoritarian political system. The notion of violent transition has a number of facets. In the countries where political life is marked by insufficient pluralism, we find a host of features of democratic life, such as free elections, a significant level of political freedom and a real alternation in the power of social forces. In Ukraine, transition was peaceful. The political transformations in Ukraine were the result of negotiations that removed the communist structures from power or retained them for a provisory period. Legitimation was based on political negotiation. In spite of these features, Ukrainian democracy remains fragile and undeveloped. Although there is a high turnout at elections, political participation beyond the ballot box is insignificant.

The theory of political scientist T. Carothers is based on the conclusion that in the majority of countries that have passed through a third wave of democratisation, the attributes of democracy are preserved in form only—declared democracy, free elections, the simulacrum of competition in the media, atomisation of the system of political parties, etc. Setting out from the model put forward by D. Rustow, we can say that the process of political transformation in Ukraine is

currently passing through the “stage of adopting decisions”. According to the model for classification created by L. Diamond, Ukrainian society is passing through the stage of “electoral democracy”.

ÎNCĂ O DATĂ DESPRE CASA HURMUZAKI DIN CERNĂUȚI

Ilie Luceac

Cernăuți

Există astăzi unii așa-numiți „binevoitori” sau „salvatori” ai neamului (la prima vedere ți se par chiar martiri, mai ales atunci când îi vezi că fac spume la gură – prin saloane și pe la colțuri de stradă, bineînțeles, sau la adunări de gașcă cvasinaționale), care pun la îndoială locul dislocării în vatra Cernăuților a unor case, în care au locuit și au activat personalități de frunte ale culturii românești din Bucovina. Adeseori acești patri(h)oți (să ne fie iertat cuvântul!) se întreabă cu indignare: „Cum își permit unii să afirme cutare sau cutare lucru!?” Prin ricoșeu, întrebarea se referă în primul rând la istoricii din perioada interbelică. Și atunci să ne imaginăm pentru moment că l-am întreba astăzi în direct pe istoricul și arhivistul Teodor Balan, de exemplu, care cunoștea documentele originale de arhivă, – a lucrat cu ele și le-a ordonat la timpul său – cum de și-a permis să afirme adevărul despre locul unde se afla (se află și astăzi!) amplasată casa Hurmuzaki din Cernăuți?! Colac peste pupăză, că și Alexandru Bocănețu, își permitea – vezi Doamne! – să constate același lucru, meditează megaspecialiștii noștri, buricându-se cu indignare și reacționând vehement la orice afirmație apărută în presă sau la vreo apariție editorială care le depășește deșteptăciunea.

Oare aveau istoricii sus-numiți acces la documentele de arhivă, care confirmă niște lucruri reale și care nu vin în contradicție cel puțin cu planul Pitzelli al orașului Cernăuți?! – ne întrebăm și noi, la rândul nostru, cu nostalgie și nedumerire ironică, știind sigur că e de prisos să ne mai uimească asemenea lucruri. Am formulat întrebarea doar de dragul unei replici retorice formale referitoare la „indignările” pe care le manifestă zeloșii „apărători ai limbii mamei lor”, despre care am amintit la început, căci înțelegem motivele îndârjirii unora de a nu recunoaște adevărul istoric. Intrigile, care se țin, peste noapte, în jurul unui lucru bine intenționat sau bine făcut până la capăt sunt eterne și incită lumea, satisfăcându-i poftele cu senzații efemere și afirmații vetuste, publicate în foile noastre sau rostite la tribune, mâncate de carii, cu discursuri schizofrenice... În tot cazul, istoricii despre care am amintit, nu credem că erau nevoiți să parcurgă întreg labirintul lui Minos pentru a reuși să ajungă la planul cadastral al orașului Cernăuți, și dacă au scris ce au scris, nu și-au permis s-o facă sau să afirme ceva în stil lăutăresc... Pe timpul lor se vede că se putea, astăzi însă firul salvator al Ariadnei a putrezit, iar fiica regelui Cretei s-a transformat într-o statuie de piatră, uitată undeva prin subsolurile reci ale arhivelor, care tănuiesc Minotaurul anonim cu documentele în mână...

În fine, să revenim la cotidian și să ne vedem de-ale noastre. Încă pe la 1866, Alecu Hurmuzaki, într-o scrisoare către Vasile Alecsandri în legătură cu stagiunile teatrale care urmau să se țină la Cernăuți de către trupa lui Matei Millo, îi semnala poetului că „orașul e de tot străin, și că suntem puțini, puțini aici...”¹. Alecu scria atunci aceste cuvinte, gândindu-se și referindu-se la publicul românesc, care trebuia să fie prezent cu toată suflarea lui la reprezentațiile teatrale ale celebrului Matei Millo sau ale doamnei Fany Tardini. Însă un public cultivat și pregătit pentru receptarea artei dramatice românești lipsea la vremea aceea, în Cernăuți, din motive bine cunoscute și pe care nu le vom comenta în rândurile ce urmează. Cei mai pregătiți pentru a recepta spectacolele teatrale la vremea aceea în Cernăuți erau de bună seamă gimnaziștii de la Obergymnasium-ul din capitala Bucovinei, adică elevii lui Aron Pumnul, printre care se număra, în primul rând, Mihai Eminescu. De aceea, reprezentațiile date de trupa Fany Tardini și mai târziu de cea a lui Matei Millo mai aveau pe lângă valoarea lor artistică un merit, care nu poate fi trecut cu vederea. Acesta este meritul cultural al lor. „Bucovina, ruptă cu aproape un secol înainte din trupul Moldovei, a pierdut contactul cu patria de care fusese despărțită. În urma colonizării efectuate, dintr-o țară pur românească ce fusese la 1775, ea urma să devină o provincie poliglotă. Trupa românească a d-nei Fany Tardini a adus din nou în Bucovina vorba românească, sufletul românesc, înnodând firul, unde fusese rupt și înlăturând cordonul înstrăinător. Artiștii moldoveni au fost primii soli ai culturii românești veniți să recâștige terenul pierdut de neamul românesc”². Alecu Hurmuzaki, cel mai valoros cronicar și sprijinitor al teatrului românesc din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, scrie două articole în „Foaia Societății...”, inspirate de jocul trupei românești la Cernăuți. În unul din ele, Alecu subliniază: „Teatrul joacă piesele pe care le află; chemarea autorilor este de a produce, de a îngriji de piese bune. De la ei în mare parte atârnă, de a ridica teatrul la rangul și demnitatea de a deveni un adevărat institut, un făptoriu de cultură. ...Astăzi îngrijirea nu numai pentru știință, ci și pentru arte, pentru învățătura și răspândirea culturii lor între națiuni, este una din cele mai sfinte și roditoare datorinți ale guvernelor”³. Grija Hurmuzăkeștilor pentru destinul culturii românești

Casa Hurmuzaki din Cernăuți.

din Bucovina înstrăinată era pe deplin întemeiată. Ea se desprinde ușor și din amintita scrisoare a lui Alecu Hurmuzaki către Vasile Alecsandri.

Primele semnale de îngrijorare le-a dat de fapt Doxaki Hurmuzaki, tatăl celebrilor frați Hurmuzăkești din generația de la 1848 – cel de al doilea fiu al lui Constantin Hurmuzaki-medelnicerul (?–1792), care a moștenit de la fratele său, Matei, fost staroste de Cernăuți, moșia Cernauca din Bucovina.

Doxaki (19 ianuarie 1782 – 30 martie/11 aprilie 1857), zis și „Doroftei monahul”^{*}, s-a născut în satul Horodiște de lângă Cotnar, pe atunci ținutul Hârlăului. Într-un document-mărturie al preotului de atunci Constantin din Horodiște găsim următoarea însemnare a lui Doxaki: „Eu sunt născut la 19 Ghenar 1782 c[alendar] v[echi] în satul Horodiște și botezat de moșul meu, marele postelnic Alexandru Hurmuzaki, tistu de Horodiște”⁴.

După ce devine major, la 19 ianuarie 1806, documentele ne mărturisesc că Doxaki se va muta cu traiul definitiv în Bucovina, unde „a cerut să i se dea partea sa de Cernaucă. A primit-o, și mama Ruxanda părea la început bucuroasă că și-a văzut fiul ajuns în vârsta legiuită și i-a dat în arendă cu acest prilej și partea ei de moșie...”⁵. Oricum, după decesul mamei sale, Ruxanda-medelnicereasa, la 12 august 1818, Doxaki va deveni stăpânul definitiv al întregii moșii Cernauca. Va rămâne însă dublu supus, adică nu va rupe legăturile cu Moldova, unde primise rangurile boierești de căminar în 1819, apoi la 1827 vel-agă și în 1856, cu un an înaintea morții, va fi înaintat la rangul de mare vornic de către domnul Moldovei Grigore Ghica.

Istoricul Teodor Balan în studiul său *Documentele familiei Hurmuzachi 1636–1856*, studiu care a fost publicat de noi în revista „Glasul Bucovinei” pe anul 2001, menționează: „Doxachi s-a căsătorit între anii 1810–1811 cu Ilinca, fiica boierului Iordachi Murguleț din satul Mihalcea, ținutul Cernăuți. Această moșie se constituia din două jumătăți, din care una purta numele de Mihalcea, iar cealaltă – cel de Camina sau Camena. Iordachi Murguleț stăpânea moșia Camena, pe care a dat-o zestre fiicei sale Ilinca”⁶. Din această căsătorie s-au născut „Grachii româniei” de mai târziu, cum îi va numi A. Mureșianu pe frații Hurmuzaki din prima generație. Din acest durabil cămin au pornit în lume adevărații propagatori și apărători ai culturii românești din Bucovina secolului al XIX-lea. Altfel nici nu se putea. Or, descendenți ai unei vechi familii boierești din Moldova, încuscriți cu Murguleții și Simeon Movilă și apropiați de Nicolae Mavrocordat, rude prin alianță cu cronicarii Ion Neculce și Miron Costin – moșii și strămoșii lui Doxaki Hurmuzaki au fost oameni știutori de carte, educați într-un spirit de patriotism și înaltă cultură. Și-apoi buna și grijulia mamă a Hurmuzăkeștilor din prima generație, Ilinca Hurmuzaki, a știut să vegheze la educația adevărată a celor șapte copii ai săi. Ea a menținut și a întărit în sufletele lor flacăra românismului, ceea ce era un lucru extrem de important în această parte înstrăinată a Moldovei. Mărturia unuia dintre contemporani este viabilă în acest sens: „Să îngrijim, iubitul meu soț, spunea ea, ca pruncii noștri în acest amestec de limbi să rămână aceia ce suntem noi, adică români, și să-și conserve sentimentele lor naționale în toată viața”⁷. Alt contemporan al Hurmuzăkeștilor, George Sion – de data aceasta, de tot al nostru,

* Doxachi apare uneori și sub acest nume, deoarece, când era copil, el a fost menit să devină călugăr, așadar îl întâlnim și sub numele „Doroftei monahul”.

născut în Mamornița, aproape de Cernăuți – își amintește: „Casa fericitului întru memorie Doxaki Hurmuzaki era singura casă particulară în care se păstra limba și datinile vechei vieți patriarhale românești”⁸.

E regretabil că în zilele noastre, de la un timp încoace, în numele unui patriotism exacerbat, în fond denaturat și până la urmă transformat în cvasipatriotism, se vehiculează, în stânga și în dreapta, cu numele Hurmuzăkeștilor, unii așa-ziși patrioți necunoscându-le nici măcar numele corect, identificând prenumele bătrânului Doxaki cu prenumele lui Eudoxiu-istoricul, de exemplu. În ce privește confundarea numelui mic – Constantin [Hurmuzaki (1811–1869), om politic și de stat din Moldova, cel mai în vârstă dintre frații Hurmuzaki] cu Constantin [Hurmuzaki – medelnicerul (mort la 1792)] sau Constantin [Hurmuzaki – sărdarul (născut cca 1772 – mort ante 1827)] – nici nu mai vorbim. Toți cei enumerați, care purtau numele de botez Constantin, se confundă adesea și cu profesorul-entomolog Constantin N. Hurmuzaki, reprezentant al celei de a doua generații a Hurmuzăkeștilor, fiul lui Nicolae Hurmuzaki. Un caz analog apare și la numele mic Doxaki, când se confundă personalitatea lui Doxaki Hurmuzaki-tatăl (19 ianuarie 1782 – 30 martie 1857) cu cea a fiului, istoricul Eudoxiu (Doxaki) Hurmuzaki (1812–1874), cât și cu cea a nepotului acestuia, Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki (18 iunie 1845 – 10 iunie 1931), fiul lui Gheorghe Hurmuzaki. În literatura de specialitate și în studiile diversilor cercetători se întâlnesc frecvent, din păcate, asemenea confuzii. Chiar și în *Dicționarul enciclopedic*⁹ se confundă personalitatea juristului și omului politic Constantin Hurmuzaki (1811–1869) din prima generație a fraților bucovineni cu cea a entomologului Constantin N. Hurmuzaki (1863–1937), profesor la Universitatea din Cernăuți, nepotul celui ce a contribuit la Unirea Principatelor de la 1859, alături de Mihail Kogălniceanu. Aceste inexactități creează derute serioase în cercetare. Iar în unul din numerele revistei „Magazin istoric” pe anul 1998, Eudoxiu Hurmuzaki-istoricul este confundat cu Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzaki din generația a doua a Hurmuzăkeștilor¹⁰. În situația când se comit atâtea confuzii și greșeli referitoare la familia Hurmuzaki, fie la identificarea pozei cu persoana respectivă a unuia dintre frații generației întâi cu cei din generația a doua, fie la descrierea activității membrilor familiei Hurmuzaki, nu ar mai trebui să ne deranjeze aceste lucruri, dacă nu s-ar ajunge la banalizări revoltătoare. Iată ce scrie unul dintre cercetătorii contemporani ai istoriei și culturii Bucovinei din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, referindu-se la activitatea social-politică a celui mai cunoscut dintre frații Hurmuzaki din prima generație: „...Cariera militară (a ajuns mareșal al Bucovinei autonome) nu l-a împiedicat pe Eudoxiu să adune din arhivele străine o vastă colecție de documente românești și s-o lase ca moștenire Academiei Române. Acestui fiu îi aparține un studiu de istorie a românilor din care a tradus Mihai Eminescu”¹¹.

Poți să auzi în Cernăuți oricând îți pofteste inima exegeți autodeclarați susținând, sus și tare, de la tribună ori mai curând în presă, variante false referitoare la fosta casă a Hurmuzăkeștilor din Cernăuți, pe când, în același timp, cu ușurință putem găsi la Iraclie Porumbescu următoarele: „În casa acestui boier, ce proscrisii și bejenarii cu tot dreptul o numeau «casa lui Avraam», locuiau unii, la care se adăuseră mai târziu și Gheorghe Bariț și Aron Pumnul; căci acea casă a boierului

Hurmuzachi, din Cernăuți, făcută după obiceiul boierilor vechi, adică jos și numai cu un rând, nu era prea încăpătoare pentru mulți, locuind în ea și însuși bătrânul boier cu cucoana sa și cu fiul lor Alecu, – apoi fiind acolo și redacțiunea gazetei «Bucovina», ce o redija [redacta – n.n.] acel trifoliu de confracți, mai ales însă vioiul, laboriosul și ingeniosul Alecu”¹².

Biserica Sfânta Paraschiva din Cernăuți, peste drum de casa Hurmuzaki (în dreapta). Ele sunt despărțite de artera principală a orașului – Strada Centrală.

Referitor la locul unde se găsea această casă, Teodor Balan, în lucrarea sa *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi*, ne relatează: „Doxachi Hurmuzachi își cumpără și o casă în Cernăuți, de la contele Leon Logotheti. Aceasta era casa zidită de Leon Imbault, staroste de Cernăuți, pusă pe locul unde mai înainte fuseseră proprietățile imobiliare ale lui Coste Vameșul, George Cuciuc și Andrei Dașchevici. Acest complex se afla în apropierea bisericii Paraschiva...”¹³, adică peste drum de biserica Sfânta Paraschiva, dar nu casa de vizavi, cu coloane impunătoare și cu două niveluri, cum s-a susținut în anul 2000, într-un periodic-fantomă cernăuțean, publicându-se și o fotografie a acestei false case Hurmuzaki¹⁴. Deci era (este și astăzi) cu câteva case mai jos de locul unde se înălța atunci clădirea Hôtélului de Moldavie, în care știm deja cu siguranță că a concertat Franz Liszt, la 1847. Și nu numai atât. Potrivit informației pe care o găsim la prof. Adalbert Mikulicz¹⁵, într-un extras din volumul jubiliar, semnat de dr. Anton Norst, *Der Vereintnes für Förderung der Tonkunst in der Bukowina 1862–1902*¹⁶, la pagina 13 găsim informații despre vizita din 1847 a compozitorului maghiar Franz Liszt la Cernăuți și despre felul cum a fost primit virtuozul pianist în casa familiei Hurmuzaki din capitala Bucovinei. Franz Liszt s-a oprit în drumul său de la Sankt-Petersburg către Constantinopol și prin orașele Kiev, Cernăuți și Iași. La Galați urma să se îmbarce pentru Constantinopol. Documentele mărturisesc că la îndemnul lui Eudoxiu

Hurmuzaki, tânărul, pe atunci, compozitor maghiar a vizitat capitala Bucovinei, unde a și dat cele două concerte¹⁷. După Cernăuți, Liszt a concertat și la Iași, unde a fost așteptat, primit și însoțit de către Constantin, fratele mai în vârstă al lui Eudoxiu. Din corespondența Hurmuzăkeștilor mai aflăm și despre vizitele lui Carol Mikuli în casa boierului Doxaki Hurmuzaki din Cernăuți. În Bucovina a poposit în acea vreme și o rudă a poetului francez Victor Hugo, care a fost, de asemenea, primită în casa ospitalieră a familiei Hurmuzăkeștilor din Cernăuți.

Pe lângă izvoarele publicate, demne de încredere, din care aflăm că Doxaki Hurmuzaki cumpără, după 1812, o casă în Cernăuți, iar după 1818 devine stăpânul întregii moșii Cernauca, mai adăugăm câteva lucruri evidente. Nu mai pune nimeni la îndoială faptul că bătrânul Doxaki și-a cumpărat casa din Cernăuți, în care au fost găzduite multe personalități ale culturii românești din Moldova, Țara Românească și Transilvania¹⁸. După cum nu se mai pune la îndoială nici locul unde se află și astăzi casa Hurmuzaki din Cernăuți, și anume, la intersecția dintre străzile Holovna, 15 și Gluhivska, nr. 1. Ca mărturie a celor afirmate ne stau la dispoziție nu numai lucrările istoricilor, cu documentele respective, care le-am citat mai sus, dar și unele lucrări la zi, care comentează locul dislocării acestei case și ne oferă posibilitatea de a vedea și fotografia ei¹⁹. În sfârșit, există și o mărturie materială, și anume, monograma de pe balconul casei (LX – Logotheti-Hurmuzaki), care, din fericire, nu a fost scoasă până acum și este o dovadă clară că bătrânul Doxaki Hurmuzaki a

Monograma de pe balconul casei Hurmuzaki din Cernăuți (vezi în text descifrarea celor două litere).

cumpărat această casă de la contele Logotheti, cum am amintit mai sus. Mai ales că știm cum arăta și semnătura lui Eudoxiu (Doxaki). Majuscula inițială din numele de familie al Hurmuzăkeștilor, care apare și în semnătura bătrânului boier Doxaki, se ortografiază cu litera chirilică (X)²⁰. Din fotografia de la pagina 43 se poate vedea că acest imobil se află peste drum de biserica Sfânta Paraschiva, ceea ce confirmă și documentele.

Cele enumerate mai sus nu sunt lucruri întâmplătoare. Bătrânul Doxaki Hurmuzaki a avut o educație aleasă pentru timpul său. Cunoștea bine și limba greacă. De la el ne-a rămas broșura *Datoriile arhierilor și protoșilor bisericii*²¹.

Cât privește moșia Cernauca, Doxaki a înzestrat-o cu o biserică din piatră și cu un castel. Castelul de la Cernauca nu mai există, a rămas mărturie numai biserica ctitorită de stăpânul moșiei. Teodor Balan

susține, pe bază de documente, că „la 1825 zidirea bisericii și a castelului era terminată”. Sfințirea lor a avut loc în același an, de hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, în prezența episcopului Bucovinei Isaia Baloșescu, invitat personal de către boierul Doxaki Hurmuzaki.

Acesta fusese proprietarul nobil bucovinean, boier moldovean de viță veche, Doxaki, „sau precum se subscria singur, *Doxake Hurmuzaki*, unul dintre cei mai tari pilaștri ai religiunii și bisericii; casa lui era altarul naționalității și al limbii noastre”, cum frumos scria George Barițiu, „că din toate institutele serioase de cultură și binefacere, câte s-au întreprins aici la noi în anii dintâi ai sistemului absolutist, nu a fost mai nici unul, la care membrii familiei Hurmuzaki să nu fi participat atât direct, cât și indirect. Biserica, școala, reuniuni, toate erau obiectele îngrijirii lor, la toate au concurs cu sume considerabile”²².

Prin felul prietenos cum s-a comportat în două rânduri (1821, 1848) față de refugiații moldoveni și transilvăneni, Doxaki și-a câștigat nu numai recunoștința refugiaților, ci și un titlu de glorie în amintirea întregului popor român.

Emoționant pentru istorie rămâne și testamentul politic al lui Doxaki Hurmuzaki, scris de către boierul și patriotul bucovinean chiar în anul când se stingea din viață și publicat în „Telegraful Român” de la Sibiu, în 1857: „Să nu uitați, scria el, că aveți de îndeplinit trei datorii mari și sfinte, pentru care aveți a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri. Aceste trei datorii sunt: patria, limba și biserica.

Românească este țara aceasta în care trăim, câștigată și păstrată cu sângele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești, care n-au putut să apună, pentru că sunt o proprietate nepieritoare a ei. Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noștri în timpii barbariei chiar cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări, nici un drept nu s-a aflat în putere ca s-o desființeze. Biserica țării noastre este Biserica Ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre”²³.

Ideile lui Doxaki Hurmuzaki despre limbă, patrie și biserică au avut marele rol de a lega în timp generațiile care s-au succedat și de a arăta urmașilor importanța lor pentru menținerea identității acestui popor.

Placa de marmură care așteaptă de vreo câțiva ani să fie instalată pe fațada casei Hurmuzaki din Cernăuți.

Ar fi păcat ca mușchiul tăbăcit al uitării să ne acopere memoria în așa măsură, încât să nu mai știm cine au fost strămoșii noștri și ce ne-au lăsat drept moștenire. Dacă nepăsarea poate acoperi cu mușchiul uitării memoria noastră și cu varul aplicat de mâna omului peste inscripțiile de pe mormintele Hurmuzăkeștilor, ale Murguleților și ale familiei Petrino de la Cernauca, atunci să nu lăsăm să se înstrăineze cel puțin casa din Cernăuți a Hurmuzăkeștilor, cu atât mai mult că documentele publicate și vestigiile materiale ne stau mărturie că ea mai există și nu avem nici un drept moral de a o da uitării. De altfel, ca și mormintele Hurmuzăkeștilor, cele de la Cernauca și cele care mai sunt în Cimitirul Central al orașului Cernăuți. Nu ne vor înțelege copiii și nepoții noștri.

Așadar, ce ne deranjează, domnilor, dacă placa memorială a Hurmuzăkeștilor, care este pregătită de mult timp, scrisă în două limbi, cum se cuvine, va fi instalată pe frontispiciul casei Hurmuzaki din Cernăuți? Cine se teme de această placă? De ce nu s-a putut instala până în prezent? De ce nu se poate instala acum, până în 29 septembrie curent, când vom sărbători cea de-a 197-a aniversare a marelui istoric român Eudoxiu Hurmuzaki, fost artizan al Dietei Bucovinei, căpitan al Țării Bucovinei și unul dintre cei mai importanți oameni de cultură din secolul al XIX-lea în spațiul românesc. Cu atât mai mult că el își doarme somnul de veci la Cernauca, alături de bătrânii Hurmuzaki, ale căror morminte sunt, după cum am mai spus, atât de cu zel văruițe, încât nu peste mult timp nu vom mai putea citi numele celor care-și dorm somnul de veci sub cruci. Unde este mândria noastră, domnilor?! Unde este recunoștința și pietatea noastră de buni creștini?! Întrebări care deocamdată rămân fără răspuns.

NOTE

- 1 Biblioteca Academiei Române – în continuare: BAR, fond Vasile Alecsandri, cota S 143/LX, *Scrisoarea lui Alecu Hurmuzaki către Vasile Alecsandri*, din 17/29 mai 1866.
- 2 Arhivele Naționale Istorice Centrale, (în continuare: ANIC), fond Teodor Balan, dosar 19, f. 35.
- 3 Alexandru Hurmuzaki, *Teatrul național*, în „Foaia Societății...”, nr. 1, 1 martie 1865, p. 68.
- 4 ANIC, fond Teodor Balan, dosar 28, mss., f. 47.
- 5 Idem, f. 48.
- 6 Idem, ff. 53–54.
- 7 George Barițiu, *Familia Hurmuzaki*, în Eudoxiu cavalier de Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, I, București, 1879, p. XIV–XV; aici cifrăm și Sever Zotta, *Eudoxiu Hurmuzachi. 1812–1912*, în „Arhiva Genealogică”, 1912, I, p. 159.
- 8 George Sion, *Suvenire contemporane*, București, Biblioteca pentru toți, 1973, II, p. 164.
- 9 *Dicționar enciclopedic*, vol. III, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 131–132.
- 10 Ilie Luceac, *Nu Eudoxiu Hurmuzaki, ci... Eudoxiu Hurmuzaki*, în „Magazin istoric”, anul XXXIV (serie nouă), nr. 9 (402), septembrie 2000, p. 67–68.
- 11 Dumitru Apetri, *Bucovina–cultură, personalități, destine*, Editura Augusta, Timișoara, 2000, p. 134.
- 12 Iraclie Porumbescu, *Amintiri*, București, Editura Gorjan, 1943, p. 234–235.
- 13 Teodor Balan, *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1925, p. 22. În acest sens vezi și Alexandru Bocănețu, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, Cernăuți, 1933, p. 73–76.
- 14 Ziarul „Lumea-Svit”, din 19 octombrie, 2000, p. 3.

- 15 Adalbert Mikulicz, *Die Musik in der Bukowina v. j. 1775 zur gründung des Vereintnes für Förderung der Tonkunst I. J. 1862*, Czenrowitz, 1904.
- 16 Anton Norst, *Der Vereintnes für Förderung der Tonkunst in der Bukowina 1862–1902*.
- 17 Ilie Luceac, *Câteva notițe despre istoricul Sever Zotta și articolul său „Franz Liszt la Cernăuți”*, în „Academica” (serie nouă), anul XVI, nr. 48–49 (185–186), martie–aprilie, 2006, p. 97–103; idem: *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, Editura Augusta, Timișoara, 2000, p. 146; ANIC, fond Sever Zotta, dosar 100, f. 5–13; 29 rv; 32 rv.
- 18 Iračlie Porumbescu, *Cum a venit Aron Pumnul în Bucovina*, în idem, *Amintiri*, București, Editura Gorjan, 1943, p. 234–235; Ilie Rad, *Aron Pumnul (1818–1866)*, Fundația Culturală Română (CST), Cluj-Napoca, 2002, p. 111.
- 19 Șevcenko Natalia, *Cernivtsi: 100 vidomyh adres [Cernăuți: 100 de adrese cunoscute]*, ghid turistic, Cernăuți, 2007, p. 147–148.
- 20 *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007, 367 p.
- 21 *Datoriile arhierilor și proistoșilor hisericii*. Tradus din grecește și dedicat clerului Bucovinei de Aga Doxaki Hurmuzaki, Cernăuți, mai 1848, 11 p.
- 22 George Barițiu, *op. cit.*, p. XXIV.
- 23 Ziarul „Telegraful român”, nr. 32, Sibiu, 1857.

SUMMARY

What can still be done today to preserve the memory of our forebears, especially that of the nation's eminent figures, is to tend their gravestones or to set up commemorative plaques on the walls of the buildings where they lived. While a gravestone or commemorative plaque might disappear (as has unfortunately been the case of many of the tombstones and marble plaques in the old cemetery of the city of Cernăuți), we cannot remain impassive toward the fate of an old building, should it still exist. In this case, the building in question is the Hurmuzaki house in Cernăuți, which, although altered and rebuilt, nevertheless still exists and must be preserved. According to the documents that have been preserved and to the material remains that exist even today (the monogram LX [Logotheti-Xurmuzaki] incorporated into the building's wrought iron balcony), the Hurmuzaki house in Cernăuți deserves a commemorative plaque on its facade. And all the more so given that this plaque has been ready for a long time, with an inscription in Ukrainian and Romanian. As for the Hurmuzaki family—old man Doxaki, his wife Ilinca, and their children Eudoxiu, Gheorghe and Alecu, who all lived in this house—no further introduction is required. Bucovina should be grateful to this family for its political and cultural achievements. Moreover, it was also in this building that the first Romanian gazette, *Bucovina* (1848–1850), was edited and published at the expense of the Hurmuzaki family. Therefore, the mounting of a commemorative plaque on the facade of this building would be an honour for the present authorities of the city of Cernăuți.

COMPOZITORUL ȘI MUZICOLOGUL BUCOVINEAN LIVIU RUSU (IV)¹ NOTE BIOBIBLIOGRAFICE

Pavel Țugui

București

La sfârșitul capitolului III, publicat în „Glasul Bucovinei” din 2002, am consemnat o realitate culturală incontestabilă: în cei peste doi ani de apariție, în Bucovina anilor 1935–1938, a revistei „Iconar” (director Liviu Rusu, secretar și codirector Mircea Streinul) nu s-a remarcat vreun tânăr colaborator, talent autentic, care în timpul istoric dat să se consacre prin opere de valoare națională. Constatarea este cu atât mai surprinzătoare, dar și decepționantă, cu cât în anii anteriori (1922–1928) revista „Junimea literară”, ziarul „Glasul Bucovinei” din Cernăuți și revista „Muguri” din Rădăuți au impus, în deceniile interbelice, generația scriitorilor și publiciștilor de obârșie bucovineană, fondatori, și unii colaboratori, ai revistei „Iconar”.

Tinerii înzestrați pentru scrisul românesc din Bucovina, poeți, prozatori, istorici literari, au debutat, începând cu anul 1938, în publicații bucovinene de alte orientări politico-ideologice și culturale, opuse ideologiei legionare de la „Iconar”, de care se despărțiseră între timp, după cum se va vedea, Liviu Rusu și colegul și consăteanul său nedespărțit, Mircea Streinul. Tinerii bucovineni din generația celui de-al doilea război mondial, debutanți în publicațiile epocii: Petru Rezuș, Traian Cantemir, Eugen Frunză, Nicolae Tăutu, Dragoș Vicol, George Sidorovici, Dimitrie Păcurariu, Dimitrie Vatamaniuc, precum și celebrul poet de limbă germană Paul Celan își vor afirma vocația literară în deceniile postbelice, în noi condiții istorice, cu o Bucovină trunchiată, prin trecerea nordului ei, împreună cu metropola Cernăuți, sub administrația Ucrainei sovietice.

Pentru înțelegerea comportamentului public al compozitorului și muzicologului Liviu Rusu în anii premergători Dictatului germano-sovietic, referitor la teritoriul Bucovinei (1940–1941) și apoi în anii războiului, trebuie să consemnăm câteva date sumare asupra vieții politice din ținutul românesc din nordul Moldovei, precum și unele dintre cauzele reale ale dezastrului spre care s-a îndreptat România între anii 1940–1945.

În anii primului război mondial, regatul România a participat la prima conflagrație mondială în urma încheierii Tratatului de alianță dintre România, Rusia, Franța, Anglia și Italia din 4/17 august 1916, la București. În articolul IV al Tratatului se stipula: „Marginile teritoriilor despre care e vorba în articolul trecut (III) sunt hotărâte după cum urmează: Linia de hotar va începe de la Prut, de la un punct al frontierelor actuale între Rusia și România, aproape de Novosulița și va urca râul până la granița cu Galiția și întâlnirea Prutului cu Ceremușul. De aici va urma frontiera dintre Galiția și Ungaria până la punctul Steag, cota 1655. Mai departe va urma linia de despărțire dintre apele Tisei și Vizului ca să ajungă la Tisa,

la satul Trebuza, mai sus de locul unde se unește cu Vizo. De la acest punct ea va coborî malul Tisei până la 4 km, mai jos de unde se întâlnește cu Someșul, lăsând satul Vasares-Nameni României”².

În temeiul acestui Tratat de alianță, convenit între cele patru state importante din Europa, inclusiv Tratatul militar secret, anexă la tratatul politic, România, ca parte politică și militară egală, intră în război contra Austro-Ungariei. Declarația de război s-a făcut numai contra Împărăției Austro-Ungariei, astfel că Germania, aliatul Austro-Ungariei, a declarat ea război României, chestiune de care trebuie să țină seama orice istoric onest și inițiat cât de cât în problemele „relațiilor externe ale statelor”. Acesta a fost actul juridic de drept internațional ce a conferit statului român dreptul să fie parte la încheierea Tratatului de pace de la Versailles.

Viitorul României s-a decis pe parcursul anevoioaselor tratate negociate între reprezentanții Marilor Puteri, Franța, Anglia, Italia și „asociata” la Conferința de pace – SUA și delegații Austriei și României. Partea rusă (sovietică), după cum se știe, a refuzat să participe la Conferința de pace, chestiune extrem de nefavorabilă pentru România, deoarece nu s-a putut decide granița răsăritească a Statului Român și viitorul Basarabiei, de unde și așa-zisul „diferend basarabean” între URSS și România.

Tratatul de pace între Austria și România s-a semnat la 10 decembrie 1919. Austria și toate statele participante la Conferința de pace au recunoscut în mod explicit Unirea Bucovinei (Ducatul Bucovina din Austro-Ungaria) cu România. După câte știm până acum, guvernul de la Moscova și autoritățile ucrainene sovietice de la Kiev n-au depus un protest oficial la Conferința de pace, privind Tratatul de pace încheiat între România și Austria, care ar fi prevăzut unirea Ducatului Bucovina cu România.

Așa se explică absența *chestiunii bucovinene* în prelungitele tratative desfășurate între URSS și România pentru restabilirea relațiilor diplomatice, în 1934, și, apoi, în jurul graniței pe Nistru, pentru soluționarea litigiului teritorial privind Basarabia (*diferendul basarabean*).

Într-o telegramă, document esențial al politicii externe românești, concepută de N. Titulescu în anii 1928 și următori, trimisă la 30 iunie 1936 regelui Carol al II-lea, se spunea: „Deși Litvinov a căutat să dea explicațiuni cari să atenueze spusele de mai sus (Dvs. ne credeți slabi pentru că nu avem atitudine de caporali germani, viitorul va dovedi dacă v-ați înșelat sau nu), eu m-am sculat și am plecat. Bineînțeles că în public voi păstra aceleași raporturi formale ca în trecut, căci nu am nici un interes ca să știe și ceilalți unde am ajuns cu Sovietele după patru ani, grație inconștienței unora de la noi care nu văd că a ataca în mod sistematic Sovietele nu poate constitui o acțiune fără consecințe.

Sunt însă încărcat de durere și împlinesc pentru prima dată misiunea mea în străinătate în condițiuni care mă fac să mă întreb sincer dacă mai pot să continui. Mă gândesc la toată truda mea de patru ani pe care o reprezintă politica mea față de Soviete. Mă gândesc la drumul străbătut din septembrie 1932, când Vaida-Voievod voia să accepte un pact de neagresiune de cinci ani, cu clauzula expresă a recunoașterii *diferendului* existent, adică a *diferendului basarabean*, până la 1933 când am făcut convenția de la Londra, în care s-a definit ca teritoriul român tot ce stăpânește actualmente România, până în iunie 1934, când, cu prilejul reluării

relațiilor noastre cu Sovietele, acestea au recunoscut suveranitatea plină și întregă a României pe teritoriul ei și până anul trecut, când puteam să obținem de la Ruși tot ce voiam, încât să pot să-mi concentrez toată activitatea viitoare pentru normalizarea raporturilor cu Germania, în special, pentru cazul, care nu poate fi atât de improbabil cum se crede, al unei înțelegeri în viitor între Germania și Rusia, și care n-aș dori să se facă pe spinarea României.

De altfel, eu nu am urmărit niciodată substituirea unei ostilități unei alte ostilități, ci suprapunerea unei prietenii peste altă prietenie”³.

Statul român s-a aflat în deceniul 1930–1940 în fața a două provocări. Pe de o parte, la Răsărit, Uniunea Sovietică nu recunoștea unirea Basarabiei cu România, deoarece se preleva de prevederile Tratatului de alianță între Rusia și România din august 1916, neabrogat de nici una dintre Părți. În plus, Rusia Sovietică refuzase să participe la Tratatul de pace de la Versailles (1918–1920). La Apus, Germania hitleristă și noul său aliat Italia fascistă au declarat că nu recunosc Tratatul de pace de la Paris, inclusiv cele semnate de România și Austria, și de la Trianon, dintre România și Ungaria. Revizionismul maghiar câștigase drept aliați două forțe militare europene, Germania și Italia, încât au început presiunile referitoare la viitorul Transilvaniei și al Banatului, în cadrul noii ordini europene, proiectată de Hitler și Mussolini.

În fața acestor provocări istorice, diplomația română, condusă de Nicolae Titulescu, partidele democratice PNT și PNL și cele de centru-stânga și stânga au conceput o strategie politică și militară de alianțe cu democrațiile Occidentale – Franța, Anglia, SUA – de intensificare a relațiilor pe toate planurile, cu Cehoslovacia și Jugoslavia în cadrul Micii Înțelegeri, ca împreună să realizeze Pactul oriental, din care să facă parte Franța, Anglia, Mica Înțelegere, URSS și Polonia, care urmau să denunțe Pactul de neagresiune, încheiat anterior cu Germania.

Asemenea „construcție politico-militară” în Centrul și Răsăritul european era susținută și de cercurile politice americane și de cele din Turcia. Amintim că între timp s-au parafat importante tratate politico-militare între Franța și Cehoslovacia, pe de o parte, între URSS și Cehoslovacia, pe de altă parte, precum și între Franța și URSS. Urma ca Parlamentul să decidă asupra aderării României la acest sistem de alianțe.

Dar proiectul pentru care luptase Titulescu și elita intelectual-democratică antifascistă, mai exact antihitleristă, antigermană, a fost înmormântat de regele Carol al II-lea și de guvernul Tătărescu. Titulescu este demis în mod brutal din guvern, cu câteva săptămâni înainte de a se deplasa la Moscova pentru tratative, astfel că proiectul Pactul oriental este pus la naftalină, spre bucuria liderilor români de dreapta și extremă dreapta.

Profesorul Ioan Scurtu a înregistrat poziția liderilor Germaniei față de evenimentele politice din România. Echipa lui Hitler a cerut conducătorilor legionari și ai Partidului Național-Creștin să încheie un acord pentru câștigarea alegerilor anticipate proiectate de guvernul Goga. La 9 februarie 1938 se și realizează o întâlnire secretă între Corneliu Zelea Codreanu și premierul Octavian Goga. Aflând despre acest demers politic al lui O. Goga, regele Carol al II-lea cere sprijinul unor importanți oameni politici, apoi decide demiterea guvernului Goga și

instaurează dictatura regală, al cărei prim act politic este desființarea tuturor partidelor și suprimarea presei de partid⁴.

Astfel, s-a creat în țară, în preajma alegerilor generale din 1937, o situație de haos prin apariția unor noi conflicte între liderii partidelor politice.

La Cernăuți, aceste evenimente politice au determinat încetarea apariției revistei „Iconar”, redactorii ei așteptând alte posibilități de manifestare publică prin scris. Liviu Rusu și Mircea Străinul au pregătit pentru tipar revista „Iconar”, numărul pe ianuarie 1938. Tirajul apare normal, la începutul lunii februarie, având coperta: „Iconar”, anul III, nr. 5, 1938 (Liviu Rusu a arătat, în 1959, în fața unui cerc de cunoscuți – Ionel Negură, Iulian Vesper, Nicolai Spânu, George Muntean și Pavel Țugui, că subvenția financiară pentru „Iconar” o primea „din partea Fondului Bisericesc – Mitropolie...”).

Activitatea lui Liviu Rusu se limitează, vreme de aproape un an, la munca didactică de la Conservatorul particular din Cernăuți. Noua legislație privind angajarea salariaților din sistemul de stat și privat îl obligă să depună *Jurământul*: „Jur de a fi credincios Regelui și intereselor Țării mele, de a respecta în totul Constituția și legile Țării, de a executa cu onoare și conștiință funcțiunile ce îmi sunt încredințate și de a nu face nimic de natură a periclita ordinea de Stat. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”

Muzicologul era un credincios ortodox fervent și, la fel ca și colegul său Mircea Streinul, este tulburat de violențele declanșate la începutul anului 1938 împotriva evreilor din Cernăuți. După propria-i mărturisire, șocul moral a fost cu atât mai profund, cu cât între agresori a observat și studenți teologi.

Derutat și de manifestările unor concetățeni de etnie germană – adesea publice – în favoarea politicii guvernului german și exprimarea voinței de a pleca în „Marea Patrie Germană”, Liviu Rusu și anturajul său deslușesc un viitor extrem de incert pentru Bucovina și populația ei. Arestarea și condamnarea liderilor mișcării legionare amplifică neliniștile, încât foștii redactori de la „Iconar” acceptă invitația noilor autorități bucovinene de a se alătura colegilor din Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, noului președinte al acesteia, prof. univ. Grigore Nandriș.

Încurajat de membrii Societății din Cernăuți, Liviu Rusu revine la „uneltele” sale profesionale și redactează lucrarea *Muzica în Bucovina* (49 p.). Predă textul unor colegi din București, așa că studiul este inclus în volumul *Muzica românească de azi*, editat de Sindicatul artiștilor instrumentiști din România (București, Editura Marvan, 1939), iar apoi apare (1940) și în *Extras*. Cu această lucrare Liviu Rusu iese din hotarele cercului publicistic bucovinean și va deveni, treptat, un muzicolog și compozitor de recunoaștere națională.

Începând cu anul 1938, profesorul de la Conservator se dedică în mai mare parte artei dirijorale, în calitate de conducător artistic al Corului Societății Muzicale „Armonia” din Cernăuți, prezentând publicului câteva spectacole memorabile.

Odată cu noua împărțire administrativă a țării în „ținuturi”, conduse de un rezident regal [august 1938], Liviu Rusu inițiază, împreună cu intelectuali români, ucraineni, evrei și germani din Cernăuți, un *Memoriu* adresat guvernului de la București pentru clarificarea situației juridice a Conservatorului de aici.

În acest timp, pe scena politică internă, după desființarea tuturor partidelor politice, regele Carol al II-lea și colaboratorii săi declanșează acțiunea pentru organizarea unui partid unic, patronat de monarhie, denumit Frontul Renașterii Naționale, între inițiatorii noii organizații politice figurând aproape întreaga elită intelectuală și politică din România anului 1938. Prin decretul regal de organizare a acestui așa-zis partid se prevedea dreptul de aderare la noua organizație a oricărui cetățean român, cu excepția foștilor militanți legionari, lideri ai Gărzii de Fier sau activiști implicați în acțiuni antistatale, precum și a etnicilor germani care optaseră pentru organizațiile național-socialiste clandestine, în scopul emigrării în Germania hitleristă.

Dintre vechii politicieni bucovineni s-au înscris în FRN liberalii Ion Nistor, Gheorghe Vântu, universitarii Grigore Nandriș, Romulus Căndea, Max Hacman, Gheorghe Alexianu, foști prefecți liberali și din alte partide, foști primari, preoți și membri ai corpului didactic⁵.

În Bucovina, Frontul Renașterii Naționale este creat de avocatul Gheorghe Vântu, fost militant liberal, consecvent antifascist și antilegionar, care preia, în decembrie 1938, președinția organizației pe ținutul Suceava. Președinte al FRN din județul Cernăuți devine universitarul antifascist Grigore Nandriș, iar organizația FRN din județul Suceava este încredințată universitarului Romulus Căndea. De reținut că majoritatea organizațiilor comunale ale PNL, PNT, ale cuziștilor, georgiștilor și evreilor s-au reorganizat în organizații comunale ale FRN.

Liviu Rusu mărturisea prin anii 1960–1965, că el, Mircea Streinul și alți foști colegi din redacția „Iconar” au acceptat propunerea profesorului Grigore Nandriș de a participa la activitățile Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, dar nu li s-a cerut să se înscrie în noul partid „regal”.

La începutul anului 1939, apare la Cernăuți publicația „Suceava”, organ zilnic al ținutului Suceava, răspânditor de graiu, simțire, faptă și gând românesc, avându-l director pe Romulus Căndea. Primul număr e datat cu „1 ianuarie 1939”. Foaia cuprinde, la pagina 3, la rubrica *Cronica muzicală*, o intervenție semnată de Liviu Rusu, intitulată *Pro domo*. Profesorul de la Conservatorul cernăuțean începe cu fraza: „Nu cred că, în condițiunile actuale ale vieții noastre culturale poate fi valabilă o cronică muzicală ținută la curent cu cele mai senzaționale evenimente ale veacului”. Apoi se referă la profesorul german Herman Kretzschman (1842–1924), care cerea să se înființeze în Germania cât mai multe instituții muzicale, „în locul filosofării despre muzică”. Muzicologul bucovinean discută, la obiect, necesitatea „criticii muzicale” în condițiile unei „vieți muzicale reale” și ale existenței contactelor statornice între creație și auditoriu. Liviu Rusu deplânge inexistența unei vieți muzicale bogate, active în raport cu iubitorii de muzică.

Prezența lui Liviu Rusu în paginile ziarului „Suceava” devine constantă (săptămânală), astfel că ea trebuie comentată. Pagina a doua a gazetei este preluată de Mircea Streinul, care semnează îndeosebi versuri, uneori cronici și eseuri, devenind o pagină de istorie literară bucovineană, evidențiată abia în ultimii ani, în tezele de doctorat publicate, cu deosebire cea a d-lui N. Havriliuc: *Mircea Streinul. Omul și opera*.

În „Suceava” (nr.14/18 ianuarie 1939), Liviu Rusu semnează eseu *Pentru cultura estetică*, în care analizează problemele referitoare la cultivarea și educarea

estetică a auditoriului român, spre a-i forma o conștiință estetică în receptarea producțiilor muzicale populare și a muzicii ușoare. Având, probabil, sprijinul autorităților locale, Liviu Rusu invită la Cernăuți pe compozitorul, amic și fost coleg la Conservatorul bucureștean, Paul Constantinescu, cu care redacția ziarului „Suceava” realizează și publică un interviu „despre muzica românească”⁶. Din opiniile marelui muzician reproducem câteva fragmente de actualitate: „Sursele – spune Paul Constantinescu – de compozitor și interpret ale lui George Enescu sunt colosale. Are pentru noi marele rol de propagandist al muzicii românești peste hotare, muzică pe care o înțelege perfect, dar nu are trăirea în mijlocul nostru ca să înțeleagă și nevoile absolute ale muzicii românești, cum de pildă este Mihail Jora care pentru noi formează într-adevăr o școală specific națională”. Acest punct de vedere va reveni în discuțiile de la Uniunea Compozitorilor în anii 1956–1966, iar concluziile vor fi altele.

Paul Constantinescu prezintă și opera sa *Meșterul Manole*, pe un libret de Mircea Streinul. Vorbind despre personalitatea lui Liviu Rusu, compozitorul bucureștean declară: „... e un profund înțelegător al muzicii spiritului nou, va da cu siguranță lucrări de mare valoare muzicală”. În final, remarcă faptul că unii creatori de artă din Bucovina, între care și Liviu Rusu, „n-au fost ajutați de autorități...” să-și desăvârșească personalitatea și în școli superioare din străinătate.

În același număr al „Sucevei” citim o informație culturală ce trebuie reținută de istoricii literari bucovineni și nu numai. S-a constituit, la Cernăuți, în ianuarie 1939, Gruparea de literatură și artă „Suceava”, avându-i membri pe Mircea Streinul, Liviu Rusu, Leon Țopa și alți intelectuali bucovineni. La o întrunire a grupării a asistat și a luat cuvântul și muzicianul Paul Constantinescu. La ședințele grupării nu participă nici unul dintre scriitorii și publiciștii legionari, militanți în paginile revistelor „Iconar”, „Buna-Vestire” etc., ceea ce demonstrează că Liviu Rusu, Mircea Streinul, Leon Țopa, Teofil Lianu și alți colaboratori ocazionali ai „Iconarului” s-au despărțit definitiv de Garda de Fier, atât sub aspect organizatoric, cât și politico-ideologic. Liviu Rusu vorbea deseori despre „revolta” lui și a lui Mircea Streinul față de dezvoltările compromițătoare privitoare la mitropolitul Visarion Puiu, care subvenționase ani de zile, cu sume mari de bani de la Fondul Bisericesc, activitatea politică a Gărzii de Fier și a Partidului Național-Creștin, chestiune de corupție, ce a determinat Patriarhia și pe Rege să-l destituie din scaunul eparhial al Bucovinei.

La sfârșitul lui februarie 1939, Liviu Rusu publică un amplu articol despre *Conservatorul de Muzică din Cernăuți*⁷. După o succintă istorie a instituției, profesorul anunță triumfător că, în sfârșit, printr-o hotărâre a Guvernului României, Conservatorul de Muzică din Cernăuți devine, din nou, instituție de stat, persoană juridică subvenționată din bugetul României. În completare arată că această hotărâre de stat, așteptată de intelectualitatea bucovineană, „dornică de manifestări artistice de aleasă valoare”, a putut să apară datorită stăruinței lui Gheorghe Vântu, prefectul județului Cernăuți. Într-o altă cronică muzicală, *Aspecte din viața de artă a Bucureștilor*, Liviu Rusu analizează creația lui Paul Constantinescu *Nunta din Carpați*, originalitatea muzicii distinsului compozitor, insistând pe larg asupra personalității artistice a dirijorului George Georgescu și a concepțiilor coregrafice ale maestrei Flora Capsali. Interesante sunt și observațiile asupra baletului românesc

și primele lui experiențe moderne. Nu uită să elogieze un recital de pian susținut pentru publicul cernăuțean de pianista Rodica Soutzo (Șutzu)⁸.

„Suceava” reținuse, încă în numărul din 8 ianuarie 1939, la „Poșta redacției”, o notă primită de la elevul Dragoș Vicol din Rădăuți, a cărui *Scrisoare din Rădăuți* apare în nr. 13/17 ianuarie 1939, p. 2, text ce reprezintă debutul literar al lui Dragoș Vicol, devenit colaborator al ziarului „Suceava”. Liviu Rusu remarcă în cronicile sale din „Suceava” și alte fapte culturale de interes general. Bunăoară, elogiază decizia profesorului Al. Rosetti de a tipări opere muzicale, precum *25 de cântece* de M. Jora și *Sonatina pentru violină și pian* de Paul Constantinescu⁹ sau comentează atitudinea lui P. Zarifopol în articolul *Cercul vicios al prieteniei*. Ziarul cernăuțean reușește să atragă și alți publiciști și scriitori, găzduind în paginile sale versuri de Mircea Streinul, Dragoș Vicol, George Drumur, Neculai Tăutu, E. Ar. Zaharia, informații artistice despre pictorul bucovinean Drăguțescu, stabilit în Italia, despre Claudiu Isopescu, ori cronici dramatice dedicate spectacolelor lui V. I. Popa, de la Teatrul pentru Muncitori „Muncă și voie bună”.

Preocupările lui Liviu Rusu în domeniul istoriei muzicii universale le aflăm în studiul *Spiritualitatea muzicală în Evul Mediu*, o conferință cu referiri la muzica lui Bach, Orlando di Lasso și alți compozitori din preclasicism. Citează *Ars nova* a lui Philipp de Vitry. Ideea esențială a conferinței a fost „evoluția comunicării muzicale” din Evul Mediu spre epoca modernă¹⁰. Semnează și articolul *Istoricul reuniunii „Ciprian Porumbescu”*, bogat în informații culese din arhivele bucovinene.

În martie 1939, s-a desfășurat, în Cernăuți, turneul Operei Române din Cluj, prezentând spectacole cu opere clasice italiene și germane. Liviu Rusu publică în „Suceava”, din 18 până în 26 martie 1939, o suită de cronici, începând cu cea dedicată spectacolului *Trubadurul*, apoi *Lakmé* și *Faust*. Analizează valoarea artistică deosebită a ansamblului Operei clujene de sub conducerea muzicianului Jean Bobescu și a regizorului Jean Rânzescu. Remarcă valoarea artistică a interpreților consacrați și pe scene europene, precum Ana Roja-Vasiliu, C. Ujeicu, Max Săveanu etc.

După cronici ocazionale dedicate *Expoziției școlare* sau *Muzicii în săptămâna pedagogică*, prilej de reflecție asupra rolului artelor în educarea estetică și morală a elevilor, profesorul de la Conservatorul de Stat din Cernăuți critică starea deplorabilă a drumurilor din România. Se întorsese din vacanța de vară și călătoriile prin țară i-au provocat insatisfacții pe care le comunică într-un stil ironic, deplângând situația dezastruoasă a „drumurilor Țării”. În alt registru, semnează un reportaj elogios despre construcția începută la Palatul Culturii din Cernăuți, subliniind ideea că orice regim social-politic „intră în istorie” prin opera de „construcție” în toate sferele existenței unei societăți.

Preocupat de locul ocupat de elita intelectuală în viața cotidiană a societății, muzicologul bucovinean își prezintă opiniile cu privire la personalitățile pe care românii ar trebui să le cultive, să le considere modele de comportament personal și social. El scrie în „Suceava”, din 16 iulie 1939, că „spiritele adevărate”, exemple naționale ale cetățenilor români sunt Nicolae Iorga și George Enescu, pentru că amândoi ocupă un „loc de frunte”, prin recunoașterea publică, în viața societății românești din acei ani și în reprezentarea instituțiilor naționale ale statului

(cf. art. *Preferințele noastre culturale*). În continuare, muzicologul comentează atitudinea „statelor totalitare” față de elita intelectuală. Remarcă faptul că „...în statele totalitare, cum sunt Germania sau Italia, s-a ajuns astfel la întemeierea de către stat de așa-numite comunități culturale cu participarea obligatorie...”, în timp ce în România, regele Carol al II-lea „procedează altfel în susținerea marilor spirite”, refuzând tutela autorităților de stat asupra vieții intelectuale.

Pe parcursul celor aproape trei ani (februarie 1938 – iunie 1940) petrecuți la Cernăuți, profesorul de armonie, contrapunct și istoria muzicii de la Conservator și colaborator în paginile ziarului „Suceava” a găsit răgazul necesar și pentru creația muzicală, vocație nestinsă. El publică trei culegeri ce trebuie menționate: *Trei colinde din Bihor* (Cernăuți, Editura „Mitropolit Silvestru”, 1938), *Șase colinde pentru soprană, mezosoprană și alto* (Cernăuți, Editura „Mitropolit Silvestru”, 1938) și *Cinci cântece pentru cătănie din Bucovina* (Cernăuți, Editura „Mitropolit Silvestru”, 1940). Într-o *Notă* publicată în ziarul „Suceava”, din primăvara lui 1940, Mircea Streinul anunța că lucrează la două librete de operă: *Meșterul Manole*, pentru compozitorul Paul Constantinescu și *Zamolxe*, pentru compozitorul Liviu Rusu. (Nu avem informații referitoare la asemenea operă de Liviu Rusu.) Aceste compoziții corale vor fi comentate elogios, în anii postbelici, de muzicieni români de autoritate, precum Zeno Vancea, Doru Popovici și Viorel Cosma.

Această perioadă istorică a concentrat într-un focar pustiitor evenimente istorice tragice, determinând schimbarea geografiei statale din Centrul și Răsăritul Europei: în martie 1938 are loc Anschluss-ul – alipirea forțată a Austriei la Reichul hitlerist. Peste un an, la 15 martie 1939, Hitler ordonă trupelor germane să ocupe Cehoslovacia, iar la 23 august 1939, Stalin acceptă să semneze sinistrul Tratat de neagresiune germano-sovietic, evident, pe seama țărilor vecine celor două Puteri totalitare, Polonia și România. Pactul Ribbentrop-Molotov confirmă integral premoniția lui Nicolae Titulescu, din vara lui 1936, privind nevoia imperioasă a normalizării „raporturilor” României cu Uniunea Sovietică și Germania.

În aprilie 1939, guvernul hitlerist denunță Tratatul de neagresiune încheiat cu Polonia în anul 1934, astfel că are „mână liberă” de a ataca la 1 septembrie 1939 Polonia, eveniment ce marchează dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. În mod perfid, la 17 septembrie 1939, Stalin ordonă trupelor sovietice să treacă granița cu Polonia și să ocupe teritoriile Ucrainei apusene și ale Bielorusiei vestice, preludiul exodului autorităților și populației poloneze în România.

Strategia hitleristă a noii ordini europene, elaborată de ideologia național-socialismului, Alfred Rosenberg și generalul Karl Hanshofer (1869–1946) despre expansiunea *Drang nach Osten*, cu scopul asigurării dominației germane asupra popoarelor din estul și sud-estul Europei, înregistra primele rezultate politico-militare.

Cu toate că politicienii români și regele Carol al II-lea au fost avertizați încă din anul 1936, apoi prin demersuri diplomatice insistente ale guvernului englez, chiar sub formă de avertisment, în februarie 1938 și după aceea, România n-a întreprins nici o mișcare diplomatică și militară curajoasă pentru a ieși din izolare și de a contribui la împiedicarea încheierii înțelegerilor sovieto-germane.

În ciuda *Aide-Memoire*-ului primit de guvernul român, la 20 mai 1939, referitor la negocierile desfășurate, la Moscova, între URSS, Anglia și Franța pentru

încheierea unui acord militar, în acest scop solicitându-se oficial și alăturarea României la masa negocierilor de la Moscova, Regele Carol al II-lea trimite Londrei un răspuns evaziv, de neangajare la negocieri cu sovieticii, englezii și francezii.

În aceeași perioadă, guvernul maghiar, condus de Horthy, izbutise să încheie tratate sigure cu Italia lui Mussolini și Germania lui Hitler, în privința anulării verdictelor de la Trianon și recunoașterea drepturilor Budapestei asupra Transilvaniei și a unor teritorii din Slovacia. Nici până astăzi istoricii români nu cunosc toate prevederile Tratatului secret încheiat de Horthy și Hitler!

*

La Cernăuți, Liviu Rusu a participat, în acei ani, la acțiunile culturale extrem de variate ale Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, condusă competent și cu prestigiu de profesorul Grigore Nandriș, care, din iunie 1939, a fost ales și deputat al Partidului Națiunii din partea Ținutului Suceava, alături de alți profesori, colegi la Universitatea cernăuțeană: Romulus Cândea, Max Hacman, precum și avocatul, șef al Baroului Cernăuți și prefect al județului, Gheorghe Vântu.

*

Despre evacuarea populației și a instituțiilor românești din Cernăuți, în iunie 1940, s-au scris multe „amintiri” de interes istoric, dar există și multe rapoarte oficiale ale reprezentanților Justiției și ale Serviciilor speciale ale Armatei Române, conservate în arhive și nepublicate de cercetători, din cauza unor prejudecăți absurde: ele consemnează și fapte regretabile, ba chiar condamnabile, ale unor militari români, dar și ale unor soldați ai trupelor de ocupație.

În aceste condiții, Liviu Rusu ne spunea că a părăsit în grabă orașul Cernăuți, împreună cu colegii de la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică. Au ajuns la București, de unde au fost îndrumați de autorități spre Timișoara, unul dintre principalele centre ospitaliere pentru „emigranții” din nordul Bucovinei, îndeosebi din Cernăuți.

La Timișoara, familia L. Rusu este constrânsă de nevoile financiare să ducă o viață mai mult decât modestă, să-și achite chiria și nevoile traiului zilnic din salariul încasat de la Conservator. Evenimentele politice de la începutul lui septembrie, abdicarea regelui Carol al II-lea și instaurarea dictaturii legionare și a guvernului condus de generalul Ion Antonescu și Horia Sima, i-au propulsat pe liderii bucovineni ai Gărzii de Fier, Traian Brăileanu – protectorul *de facto* al fostei reviste „Iconar” – la conducerea Ministerului Educației Naționale, iar pe șeful legionarilor din județul Rădăuți, farmacistul Vasie Iașinschi, ca ministru al muncii, sănătății și ocrotirilor sociale, conducerea organizației județene fiind lăsată în seama unei echipe din care făcea parte și Vladimir Macoveiciuc, viitorul comandant al „Sumanelor negre” din Bucovina, școlit timp de vreo șapte luni într-o respectabilă Școală SS a lui Gehlen. Și unii dintre publiciștii și scriitorii legionari și cuziști din Bucovina (G. Macrin, Vasile I. Posteucă, Barbu Slușanschi, Ion Țurcanu, C. Usatiuc, L. Țopa etc.) s-au stabilit la București, angajați în stabilimentul de propagandă al Gărzii de Fier, unii fiind foarte activi în acțiunile de expropriere a evreilor.

Liviu Rusu se felicita că, în 1938, a părăsit „gruparea legionară din Cernăuți” și împreună cu prietenul său Mircea Streinul s-au alăturat Frontului Renașterii Naționale, acceptând colaborarea permanentă în paginile ziarului „Suceava”. El mărturisea că atât el, cât și Mircea Streinul au fost „renegați”, situație destul de riscantă și încărcată de imprevizibil, pentru ca după lichidarea rebeliunii legionare din februarie 1941 să privească evenimentele cu detașare și cu mai puțin stres. La Timișoara fusese evacuat și Conservatorul din Cluj, astfel că se instaurase o atmosferă agreabilă într-un cerc muzical onorat de nume prestigioase ale mișcării artistice din România acelor ani.

Lipseau însă mijloacele de contact cu publicul larg. Ziarul „Suceava” își încetase apariția la 28 iunie 1940, la fel ca și celelalte publicații din spațiul bucovinean. Singura publicație care continua să apară era „Glasul Bucovinei”. Asemenea circumstanțe l-au obligat pe muzicologul cernăuțean să se concentreze asupra activității didactice și studiului în bibliotecă. Conservatorul cernăuțean s-a menținut ca instituție independentă pe parcursul anului universitar 1940/1941 și pentru că legea permitea atunci să urmeze cursurile muzicale ale Conservatorului și elevi din ciclul primar, gimnazial și liceal. Transformarea Institutelor de Artă în instituții de învățământ superior (universitar), candidații fiind obligați să fi trecut examenul de bacalaureat pentru a deveni studenți, s-a produs prin legile Învățământului din 1948, când apare decretul de înființare, în România, a Școlilor medii (liceale) de muzică, arte plastice și arhitectură.

Se știe că la 23 noiembrie 1940, Ion Antonescu, devenit Conducătorul statului român, semnează la Berlin adeziunea României la Pactul tripartit, încheiat la 27 septembrie 1940, tot la Berlin, între Germania, Italia și Japonia, astfel că soarta poporului român, a statului este legată exclusiv de Puterile Axei – Berlin–Roma–Tokio. Zdrobirea rebeliunii legionare din februarie 1941 oferă generalului Ion Antonescu posibilitatea de formare a unui guvern compus exclusiv din militari și tehnicieni, prezidat de conducătorul statului. În planul relațiilor externe, Marea Britanie rupe, la 10 februarie 1941, relațiile diplomatice cu România, fapt ce conduce la izolarea țării de vechii aliați – Franța, Anglia, SUA.

La 22 iunie 1941, Germania hitleristă și România antonesciană declanșează războiul împotriva Uniunii Sovietice, eveniment crucial ce va marca o etapă nouă, distinctă sub toate aspectele în istoria României din a doua parte a secolului XX. Principalele partide democratice, PNL, PNT și cele de stânga, cer generalului Ion Antonescu să oprească înaintarea Armatei Române la Nistru, granița istorică răsăriteană a României Mari, cerere exprimată deschis în fața conducătorului statului, șef al Armatei Române, și de un grup de generali de la Statul-Major General al Armatei, în frunte cu Nicolae Ciupercă. Ion Antonescu nu acceptă dialogul în jurul acestei chestiuni de importanță capitală pentru viitorul statului român, solidarizându-se întru devoțiune cu planurile Germaniei lui Adolf Hitler.

Armata Română și trupele germane înaintează pe teritoriul județului Storojineț, astfel că la sfârșitul lui iunie 1941 intră în Cernăuți – oraș pe care trupele sovietice îl părăsiseră în grabă. Se reinstalează administrația româno-germană militară și încep să revină în nordul Bucovinei și autoritățile civile românești¹¹.

Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică, refugiat anterior la Timișoara, revine, în septembrie 1941, la Cernăuți, iar în octombrie se deschide anul

universitar 1941/1942. Director era Liviu Halip, iar Liviu Rusu continuă ca titular la disciplinele predate în anii anteriori. Reinstalarea Conservatorului în Cernăuți a fost sprijinită de Primăria orașului, în frunte cu edilul-șef, cunoscutul primar Traian Popovici, implicat apoi în salvarea de la exterminare a mii de evrei din ghetto-ul cernăuțean.

Ziarul „Bucovina” apare luni, 14 iulie 1941, sub conducerea unui comitet de direcție, în care rolul decisiv i-a revenit lui Constantin Loghin, subvenționat fiind de Primărie și guvernatorul Bucovinei. C. Loghin a depus mari eforturi pentru reorganizarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, al cărei președinte a și fost ales. Membri Societății se întruneau la Palatul Culturii, numărul lor a sporit prin întoarcerea acasă a majorității intelectualilor români și ucraineni. Liviu Rusu, Mircea Streinul, Cristofor Vitencu, Ilie Mandiuc, Traian Chelariu, George Drumur ș. a. participă activ la ședințele Societății și susțin inițiativele organizatorice culturale ale lui Constantin Loghin: deschiderea anului școlar în școlile secundare, reinstalarea Universității, a formațiilor muzicale aparținând Societății Muzicale „Armonia” etc.

La începutul lui noiembrie 1941, membrii Societății pentru Cultură decid să convoace o adunare a scriitorilor și publiciștilor din Cernăuți. Adunarea a avut loc la Palatul Culturii, în ziua de 8 noiembrie 1941, asistența fiind neașteptat de numeroasă. Au luat cuvântul mulți scriitori și publiciști, între care: George Drumur, Liviu Rusu, Zaharia Macovei, Traian Cantemir ș.a.¹². La 7 decembrie 1941 se deschide, la Palatul Culturii din Cernăuți, Universitatea liberă a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, cu un discurs al lui C. Loghin și o conferință prezentată de Leca Morariu. A asistat toată protipendada intelectuală din Cernăuți, în frunte cu guvernatorul Bucovinei, generalul C. Calotescu, primarul Traian Popovici, ofițeri superiori, corpul de magistrați, președintele Baroului de avocați Gh. Vântu, scriitori, publiciști, studenți.

Este ultima adunare publică la care asista muzicologul Liviu Rusu în Cernăuți, deoarece între timp primise ordinul de încorporare și fusese chestionat de o comisie privind cunoștințele sale de limbă germană și rusă, urmând a se decide asupra activităților sale ulterioare. Peste câteva zile a primit ordinul guvernamental de numire ca director al Artelor în Guvernământul civil românesc din Odesa. La sfârșitul anului 1941 avusese loc tragedia de la Odesa, în urma aruncării în aer a Comandamentului Militar Român din Odesa (22 octombrie 1941), și Ion Antonescu emite *Ordinul de represalii*¹³ împotriva populației civile din oraș.

Liviu Rusu nu putea refuza plecarea în slujba de la Odesa, deoarece el primise un ordin de concentrare în unitatea militară de care aparținea și misiunea încredințată. Nu aparținea însă structurilor organizatorice și financiare ale Armatei, ci era civil salariat al Ministerului Propagandei și Artelor din București. A ajuns în Odesa, după propriile-i afirmații, la începutul lunii decembrie 1941, având asupra sa indicațiile detaliate primite de la titularul Departamentului Propagandei din București, prof. univ. Nichifor Crainic.

Responsabilitatea directorului Artelor includea instituțiile de profil din Odesa, precum și din alte centre urbane din Guvernământ, Tiraspol de pildă. De la început s-a confruntat cu două probleme majore: 1. decizia autorităților din București de a ridica, din instituțiile artistice locale, felurite obiecte, materiale etc;

„capturate drept pradă de război” și 2. aplicarea directivelor politice ale autorităților de stat române și germane de eliminare din instituțiile artistice a comuniștilor și evreilor. Soluțiile în îndeplinirea obligațiilor oficiale asumate ca director, reprezentant al Ministerului din București, presupunea iscusință și diplomatie în relațiile cu guvernatorul Transnistriei și cu Comandamentul Militar român și german.

Temperament echilibrat și meditativ, calculat în exprimarea propriilor opinii și dominat de o autocenzură, uneori chiar exagerată, Liviu Rusu își începe activitatea la Odesa după consumarea dramatică a represaliilor sângeroase ordonate de mareșalul Ion Antonescu, dar și a rechiziționării materialelor din teatre și alte instituții artistice din Odesa și trimiterea lor la București, operație încheiată la 9 decembrie 1941, când cele „68 de lăzi” au plecat spre București. Noul director adoptă la început tactica acceptată de autorități: informarea și cunoașterea temeinică a realităților din fiecare instituție.

Stagiunea teatrelor, Operei, a Filarmonicii începuse, iar directorul nu intervenea asupra repertoriilor și nici în ceea ce privește personalul administrativ și artistic. La 29 ianuarie 1942, mareșalul Ion Antonescu emite un decret prin care guvernatorul Transnistriei Gheorghe Alexianu este împuternicit cu puteri depline, având „ultimul cuvânt de spus în orice chestiune care privește provincia Transnistria”¹⁴.

La cererea guvernatorului Transnistriei de a aplica și în instituțiile artistice din Odesa criteriile rasiale, deci eliminarea evreilor din corpul administrativ și artistic, Liviu Rusu are curajul să raporteze că aplicarea directivei ar duce la încetarea funcționării Operei, teatrelor și a Filarmonicii, unde pozițiile artistice de bază sunt ocupate de etnici evrei. El solicită o păsuire, până la încheierea stagiunii, timp în care întreaga chestiune o va coordona cu Ministerul de la București.

Totuși, în aprilie 1942, este constrâns să execute un ordin al Ministerului Culturii Naționale și Cultelor privind așa-zisa „recuperare a colecțiilor de articole culturale din Odesa” ce vizau: colecții din domeniile arheologiei și numismaticii, decoruri de la teatre, instrumente muzicale etc.¹⁵. Decorurile de la instituțiile artistice și instrumentele muzicale au fost preluate în lăzi, însoțite de inventare, iar valoarea lor a fost estimată de către delegații ministerului: Constantin Brăiloiu, I. Lazăr, Feodorov, Aurel Chirescu – pentru instrumente muzicale, pentru decorurile de operă, pentru decorurile de la teatre – la circa 8 milioane de lei (fără operele de artă plastică, în valoare de 10 500 000 de lei). Aduse în București, materialele, inclusiv piesele arheologice și numismatice, au fost predate, cu inventar, în prezența unor magistrați, instituțiilor de profil.

Liviu Rusu s-a prezentat, la începutul anului 1945, în fața unei comisii, formată din delegați ai Comisiei de Control (URSS, SUA și Anglia) și ai guvernului român, care a hotărât în final că este total nevinovat, deoarece în postul deținut la Odesa n-a aprobat destituirea din slujbe a evreilor sau a comuniștilor, n-a pedepsit sau denunțat persoane din instituțiile din subordinea sa. Așa se face că Liviu Rusu n-a fost sancționat nici de „comisiile de epurare” care l-au verificat la Timișoara, între anii 1944–1945, în temeiul legilor din acea perioadă.

Comportamentul politic și civic al muzicologului Liviu Rusu la Odesa a fost apreciat și de subordonații săi din instituțiile de artă transnistrene, cetățeni sovietici

de diferite etnii, comisiile de lucru de la Comisia Aliată de Control neînregistrând oficial acuzații sau reproșuri contra fostului director al Artelor. Printre artiștii români care au lucrat în subordinea lui Liviu Rusu a figurat și dirijorul Antonin Ciolan, care, în anul 1943, fusese detașat de la Conservatorul din Iași pe postul de director general muzical al Teatrului de Operă din Odesa¹⁶. Ambii muzicieni români au primit, în 1945, aprecieri măgulitoare din partea artiștilor sovietici de la Opera și Teatrul din marele oraș-port de la Marea Neagră.

După câte știm, Liviu Rusu părăsește Odesa, probabil, în cursul lunii februarie 1944, deoarece câteva luni după aceea figurează „la dispoziția” Ministerului Propagandei din București. A fost desconcentrat în septembrie 1944, când îl găsim în Timișoara, unde fusese evacuat Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cernăuți (februarie 1944).

Se știe că la începutul anului 1945, guvernul de la București decide revenirea Conservatorului de Muzică clujean în orașul de pe Someș. Autoritățile timișorene au solicitat guvernului să aprobe, în aceste condiții, reorganizarea Conservatorului evacuat din Cernăuți ca instituție de învățământ superior de stat, cu sediul în Timișoara, cu o structură adecvată și introducerea în planul de învățământ a unor noi discipline. Guvernul generalului C. Sănătescu a reținut propunerile, dar hotărârea menținea vechile structuri ale Conservatorului, așa cum funcționase în Cernăuți.

La intervenția primarului din Timișoara, guvernul aprobă funcționarea Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică în Timișoara și numește ca director al instituției de stat pe compozitorul Sabin V. Drăgoi¹⁷. Este momentul începerii colaborării profesorilor sosiți din Cernăuți, precum și a colaborării lui Liviu Rusu cu maestrul Sabin Drăgoi, personalitate consacrată în deceniile anterioare în arta românească, cunoscut și în mediile muzicale din Germania și țări ale Europei Centrale.

Paralel cu activitatea didactică la Conservatorul timișorean, Liviu Rusu ține lecții particulare. Printre elevii pe care i-a inițiat în tainele armoniei, contrapunctului și formelor muzicale s-a aflat și maestrul Doru Popovici, învățăcel de la 12 ani (1944–1950) al profesorului bucovinean, obligat de nedreptățile istoriei să cunoască și să trăiască în mijlocul lumii ospitaliere din Banat. Erau timpuri extrem de grele, lipseau bunurile materiale, țara era sărăcită, oamenii își căutau un rost prin muncă, năzuind spre mai bine.

Dr. Liviu Gabor, primarul Orașului de pe Bega, intervine din nou la Petru Groza și Gh. Tătărăscu. Astfel, Consiliul de Miniștri, în acele condiții de secăuire a bugetului statului, găsește soluția și aprobă legea 941 pentru înființarea de noi catedre și posturi administrative la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Timișoara. Conservatorul devenise „persoană juridică”, instituție de învățământ artistic superior prin legea 422 din iunie 1946, dar structura lui rămăsese identică cu cea existentă în momentul evacuării din Cernăuți. Legea 941 prevedea înființarea următoarelor catedre: teorie și solfegiu, violină, armonie, contrapunct și compoziție, pian, muzică de cameră, canto și operă, violoncel. În plus, legiuitorul aprobă noi posturi administrative necesare, Conservatorul având mai multe facultăți¹⁸.

Noua structură a Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din Timișoara s-a definitivat în anul școlar 1946/1947 și s-a păstrat până în vara lui 1948. O reproducem: 1. *Facultatea de Muzică*: canto – clasa prof. Tarnavski Felicia, specializare „pedagogică și principal canto”; pian – clasa prof. Tarnavski Tit; violină – clasa prof. Eugen Cuteanu; teorie și solfegiu – clasa prof. Mircea Hoinic; folclor – clasa prof. Nicolae Ursu; teoria muzicii și forme – clasa prof. Liviu Rusu; armonie și contrapunct – clasa prof. Sabin V. Drăgoi și Vasile Ijac; cor și ansamblu coral – clasa prof. Ioan Țiculescu, care deține și funcția de director al Conservatorului. 2. *Facultatea de Artă Dramatică* avea printre profesori pe Lilly Bulandra, asistenți: Eugen Gropșeanu la dramă și Sever Axente Popovici la teoria literaturii dramatice, cursurile lor fiind comune pentru studenții de la ambele facultăți¹⁹.

În lista studenților înscriși la examenele din vara și toamna anului 1948 figurează nume consacrate apoi în viața cultural-artistică românească: Daniel Podlovski, vioară, primea nota 9; Iosif Conta, înregistrat pe un tabel al „frunzașilor” cu nota 9; Nicolae Țăranu și Ion Tripșa, remarcați la canto. La *Facultatea de Artă Dramatică* s-au remarcat prin rezultate foarte bune: Emil Liptac, Florica Molin și Georgeta Orghidan.

Spre a-și completa veniturile necesare pentru refacerea gospodăriei, răvășită de evacuările și concentrarea din anii războiului, Liviu Rusu, în acord cu legislația în vigoare, se angajează în primăvara anului 1947 și ca violist solist și „lector” la Filarmonica „Banatul” din Timișoara, instituție muzicală de autentic prestigiu artistic din România postbelică. Dăruit muncii cotidiene și satisfăcut oarecum și de rezultatele eforturilor apreciate de artiștii mai în vârstă, cu bogată experiență publică, Liviu Rusu acceptă să se înscrie, în anul 1946, în Partidul Social-Democrat, opțiunea politică fiind stimulată și de vechii săi colegi din București – Mircea Streinul și Leon Țopa.

Apariția legislației reformei învățământului din vara anului 1948 – inițiată de liderii partidului unic, PMR, rezultat din unificarea PCR cu Partidul Social-Democrat din România (februarie 1948) – statornicește sistemul învățământului artistic în etape raționale din punct de vedere pedagogic: clase elementare (primare), gimnaziale și liceale (secundare), iar Conservatoarele dobândesc statutul legal de „învățământ superior, universitar”, fiecare candidat fiind obligat să prezinte la admitere diploma de bacalaureat, fără de care nu putea deveni student. Prin noua lege, Conservatorul din Timișoara capătă denumirea oficială de Institutul de Artă din Timișoara, cu două facultăți: *Facultatea de Muzică* și *Facultatea de Teatru*. Ministerul Învățământului Public, prof. Constantin Daicoviciu, ministru-subsecretar de stat, publică în „Monitorul Oficial” (Partea I B), nr.17/21 ianuarie 1949, p. 713, următoarea confirmare a titlurilor catedrelor de la Institutul de Artă din Timișoara: Moise Aldan, conf. – materialism dialectic și istoric; B. Popescu, conf. – estetică generală (aceste cursuri erau comune pentru cele două facultăți); Mircea Hoinic, prof. adj. – teorie și solfegii; Vasile Ijac, prof. adj. – armonie; Sabin Drăgoi, prof. tit. – contrapunct, fugă, compoziție și forme muzicale; Liviu Rusu, prof. adj. – istoria muzicii; Nicolae Ursu, conf. – folclor etc. Liviu Rusu devenise membru al Societății Compozitorilor Români înainte de 1940 și a rămas, în continuare, membru al Societății și după război, fiind înscris în Uniunea Compozitorilor odată cu

reorganizarea produsă în 1949. Așa se explică participarea lui la organizarea Filialei SCR, în Timișoara, în anul 1947, alături de Sabin Drăgoi, Mircea Hoinic, Vasile Ijac și alții. El participă, între 20–21 octombrie la Conferința de înființare a Uniunii Compozitorilor din RPR pe țară a compozitorilor, primind apoi o delegație din partea noului Comitet al Uniunii să participe la organizarea Filialei din Timișoara a Uniunii. Având un colectiv valoros de compozitori, în 1950 s-au înființat în cadrul Filialei două secții: una de creație și una de muzicologie. Biroul de conducere al Filialei era compus din cinci membri (Eugen Cuteanu și Liviu Rusu – secretari, Vasile Ijac, Mircea Popa, Nicolae Ursu – membri), care răspundeau și de Cenaclul compozitorilor din Arad²⁰. În perioada ianuarie–mai 1949, Liviu Rusu apare și pe statele de plată la Filarmonica „Banatul” ca „substituit violă, categoria 11/2, cu un salariu de 16 550 lei”, avându-i colegi la pupitru pe Capitanovici, Rudolf Podlovski și Mircea Hoinic.

Între sfârșitul anului 1949 și prima parte a anului 1950 se desfășoară acțiunea politică de „verificare” a tuturor membrilor PMR, proveniți din PCR și PSDR. După „verificările” de la Institutul de Artă din Timișoara, Liviu Rusu nu este confirmat membru PMR, deoarece a condus revista „Iconar” și a semnat articole de „susținere a politicii legionarilor”, unele cu caracter antisemit.

La 11 februarie 1950, Ministerul Învățământului Public și Ministerul Artelor și Informațiilor emit un *Ordin* ce reconfirmă personalul didactic de la Institutul de Artă din Timișoara. De data aceasta, Facultatea de Muzică cuprinde următoarele cadre didactice: Drăgoi V. Sabin – director; Șumski Vadim, Ijac Vasile, Hoinic Mircea – profesori; Ursu Nicolae – conferențiar; Cuteanu Eugen – prof. supl. etc. La pagina 10 a tabelului apare observația: Liviu Rusu – profesor neconfirmat ca profesor suplinitor la istoria muzicii – necorespunzător politic. Sunt neconfirmați de minister și: 1. Tarnavski Felicia – canto, deoarece „dosarul e incomplet”; 2. Givulescu Cornel – care „are 30 ani serviți și trece la pensie”. Apare din nou: „3. Liviu Rusu, 1908, VI, 27. Ani de muncă 18, – scos din motive politice”²¹.

Urmează o perioadă de privațiuni materiale, familia muzicianului întreținându-se din salariul soției și banii proveniți din lecțiile particulare ale fostului profesor la Conservator. Direcțiile Filarmonicii și Operei îl solicită, pentru spectacole, ca substituit la violă, dar nu i se îngăduie să fie și lector, ca în stagiunile anterioare. Abia la începutul lui 1953 este angajat la Filarmonica „Banatul”, pe un post de substituit la violă, încadrarea luând în calcul și vechimea în muncă. Cu toate că era și membru al Fondului Muzical evită să recurgă la împrumuturi, izbutind să asigure familiei un venit onorabil din lecțiile particulare cu un număr mai mare de copii și elevi înzestrați – preșcolari și din școli elementare. Această muncă devine importantă, în 1952, odată cu înființarea Școlilor populare de artă și a Liceelor de muzică.

La Filiala Uniunii Compozitorilor s-a înființat și un Cenaclu de creație, membrii lui – Eugen Cuteanu, Vasile Ijac, Mircea Popa, Richard Oschanitzky, Herman Klee, Ladislau Roth, Mircea Hoinic, Ion Crișan, Nicolae Ursu, Alma Cornea, Vadim Șumski, Heinz Heltman, Andrei Kalman ș. a. – discutând „probleme de creație” privitoare la propriile compoziții²². În cadrul Cenaclului a fost prezentată și lucrarea *Trei balade cu oșteni* pentru voce și pian de Liviu Rusu, pe versuri de Mircea Streinul, prietenul statornic, trecut în eternitate. Eliminarea din

corpul profesoral al Institutului de Artă n-a regretat-o mult timp, deoarece, în vara anului 1952, Comitetul pentru Artă obține aprobarea Guvernului ca Institutul de Artă din Timișoara să treacă la lichidare.

În partea a doua a anului 1953 intervine și o altă „reorganizare”. Matei Socor demisionează, forțat de împrejurări, din postul de președinte al Uniunii Compozitorilor din RPR, iar Adunarea generală a compozitorilor alege un nou Comitet de conducere, un nou Birou și Secretariat al Uniunii. Rămâne ca vicepreședinte al Uniunii Compozitorilor Mihail Andricu, membru corespondent al Academiei, iar în Secretariatul Uniunii sunt aleși: Ion Dumitrescu, Zeno Vancea (ambii fără partid) și Alfred Mendelsohn (membru de partid). Noua echipă de la conducerea Uniunii îl cunoștea bine pe Liviu Rusu, încă din deceniile interbelice, astfel că a confirmat, în 1954, alegerea muzicianului bucovinean în postul de secretar al Filialei din Timișoara, funcție remunerată în temeiul deciziei legale a Comitetului de conducere al Uniunii Compozitorilor din RPR.

L-am cunoscut personal pe Liviu Rusu, în iunie 1953, cu prilejul unei deplasări la Timișoara, în calitate de adjunct al șefului Secției de Literatură și Artă a CC, cu scopul cunoașterii activității instituțiilor artistice și a filialelor Uniunii Compozitorilor și Scriitorilor. Întâlnirea de la Filiala Uniunii Compozitorilor a fost extrem de instructivă, deoarece muzicieni de etnii diferite, români, maghiari, germani, sârbi, au reclamat, înainte de toate, crearea de posibilități materiale și morale pentru stimularea creației. Lucrările simfonice, de cameră și corale nu pot fi difuzate, instituțiile artistice punând anumite condiții pe care autorii nu le pot îndeplini etc. S-a cerut înființarea unei Edituri Muzicale, organizată după reguli moderne, impuse de solicitările venite de la „factorii de difuzare” etc. Liviu Rusu și Eugen Cuteanu au remarcat absența studiilor de muzicologie și istoria muzicii românești și universale. Alți vorbitori au propus ca Filiala Uniunii din Timișoara să aibă dreptul și posibilitățile necesare pentru organizarea unor „formații corale și instrumentale” în vederea prezentării creațiilor membrilor filialei.

Am reținut afirmațiile unor vorbitori, între care și Liviu Rusu, că Filiala Compozitorilor se bucură de „sprijinul și înțelegerea” conducătorilor autorităților locale de partid și de stat.

În septembrie 1953, Secția de Literatură și Artă a obținut aprobarea de principiu a conducerii CC de a sărbători centenarul nașterii lui Ciprian Porumbescu și apoi comemorarea a 50 de ani de la moartea compozitorului Gavril Musicescu²³.

Liviu Rusu a asistat la manifestările din București și marea lui surpriză, pe care ne-a împărtășit-o, a fost prezența în repertoriul ansamblului coral a cântecelor: *Pe-al nostru steag* și *Tricolorul* de Ciprian Porumbescu. Ca și alți oameni de cultură, muzicologul din Timișoara aflase din „zvon public” că cele două cântece naționale ar fi fost „interzise de cenzură”. [?!] Atent la seismele politice din acei ani, Liviu Rusu a înregistrat cu satisfacție și încredere și includerea în repertoriile ansamblurilor corale a compozițiilor basarabeianului G. Musicescu, comemorat cu fast, spre bucuria nepotului său, scriitorul Al. O. Teodoreanu (Păstorel).

Aceste evenimente artistice, oarecum insolite în anul 1953, i-au încurajat și pe românii bucovineni și basarabeni în activități cultural-artistice de autentic interes național.

În noua mea calitate de locțiitor al ministrului culturii, începutul lui octombrie 1953, șef al Departamentului Artelor și Învățământului Artistic, aveam ca obligație de serviciu să coordonez și variatele activități ale instituțiilor muzicale. Împreună cu Secretariatul Uniunii Compozitorilor, ministrul a găsit noi surse pentru subvenționarea acțiunilor Filialelor Uniunii Compozitorilor din Iași, Cluj, Timișoara, Brașov și Târgu-Mureș. În urma deplasării la Timișoara a secretarilor Uniunii, Ion Dumitrescu și Alfred Mendelsohn, s-a hotărât intensificarea activității secției de creație și a corului de cameră condus de Mircea Hoinic.

Pe parcursul anilor 1954 și 1955, a funcționat la Filiala din Timișoara și un curs profesional care „suplinea” nevoia învățământului superior muzical. Lui Liviu Rusu i s-a încredințat cursul de contrapunct și forme muzicale. La 25 mai 1955, muzicologul bucovinean prezintă, în Cenaclul de creație de la Filială, lucrarea *Sonata pentru clarinet și pian*. Era prima „încercare”, cum spunea el colegilor din București, în „genul” cameral! Prima audiție a fost apreciată de rafinatul public timișorean, apoi lucrarea a fost tipărită, în 1958, de Editura Muzicală. Buna primire a publicului l-a încurajat să compună o nouă lucrare: *Sonata pentru vioară și pian* (1955), audiția în concert bucurându-se de succes deplin. Compoziția este preluată de Editura de Stat pentru Literatură și Artă (ESPLA) – Secția Muzicală și apare în vara lui 1956. Autorul se afirmă cu aceste lucrări, înscriindu-se, în evoluția componisticii românești, în rândul compozitorilor ce aveau să fie apreciați, potrivit opțiunilor estetice, ca făcând parte din Școala Națională de creație muzicală, în tradiția înaintașilor George Enescu, Tiberiu Brediceanu, Mihail Jora, Mihail Andricu și Sabin Drăgoi. Tot în anul 1955, formația corală a Filialei timișorene prezintă *Cinci poeme într-un vers* de Ion Pillat (pentru soprană și flaut) și *Păstorul mării, Plajă, Trecutul, Amurg și Pasărea mării* – comentarii lirice de Mircea Streinul. Unii colegi din filială aveau rezerve față de numele celor doi poeți, Ion Pillat și Mircea Streinul, care puteau fi „respinși de Cenzură”. Această neliniște, torturantă în anii anteriori, s-a risipit în momentul apariției programului de sală: numele celor doi poeți figurau în programul concertului și nimeni n-a formulat observații din partea autorităților. Liviu Rusu cere și programarea în concert public a *Baladelor cu oșteni*, pentru soprană și pian, pe versuri de Mircea Streinul (1954). În anul 1955, oricare compozitor și/sau editor puteau vorbi, citi și cânta versuri de Arghezi, Blaga, Bacovia, Pillat, dar și de Mircea Streinul, T. Lianu, Tr. Chelariu și Iulian Vesper din Bucovina!

Cei doi secretari ai Filialei UC din Timișoara, Liviu Rusu și Eugen Căteanu, au reușit să promoveze în secția de creație (cenaclu), în anii 1954–1955, *Simfonia I* de Nicolae Brânzeu, prima audiție la Filarmonica de Stat din Arad, reținută apoi și de Ministerul Culturii; opereta *Floarea satului* de Heinz Heltman; *Uvertura* (având ca temă revoluția de la 1848) de Ion Crișan; cântece în limba germană și sârbă; *Concertul pentru vioară și orchestră* de Eugen Căteanu (1954), (prima audiție în noiembrie 1957, la Arad), autor prolific mai ales în ce privește muzica instrumentală de cameră și concertantă, pe nedrept uitat.

În Timișoara, Liviu Rusu a dăruit timp și muzicologiei și istoriei muzicii, îndeosebi muzicienilor de pe aria bucovineană și bănățeană, stimulând și munca profesorului N. Ursu de „cercetare folclorică pe teren”. Plin de inițiative și cooperant, s-a remarcat în cadrul Filialei din Timișoara și muzicianul bucovinean

Mircea Hoinic, autor al unor lucrări simfonice, de muzică concertantă și de cameră, cunoscut de publicul avizat. Pe lângă *Divertiment*[ul] *pentru orchestră de coarde* (p. a. în aprilie 1955, la Timișoara), M. Hoinic a scris *6 Lieduri pentru voce medie și pian*, pe versuri de Teofil Lianu, precum și un *Cvartet de coarde*, omagiu lui Enescu (1980).

Maestru al muzicii vocale, Liviu Rusu publică în suplimentul revistei „Muzica” (nr. 1–3/1956) *Cinci cântece de dragoste*, coruri mixte pe versuri populare, comentate elogios de critica muzicală: *Doină și cântec haiducesc*, pentru bas și pian (1956), pe versuri de St. O. Iosif; *Petru Cercel*, pentru bariton și pian (1956), pe versuri de Mircea Streinul. Cum piesele corale ale bucovineanului aveau succes la public, direcția ESPLA și Secretariatul Uniunii Compozitorilor au decis să editeze, în 1957, volumul *Coruri polifonice* de Liviu Rusu, autorul prezentând și compozițiile inedite *Două cântece*, pe versuri de St O. Iosif, ce vor fi tipărite mai târziu.

Liviu Rusu a parcurs un drum sinuos, dar ascendent. De la publicistul și criticul muzical din unele publicații bucovinene și „director civil” al artelor în Transnistria, ajunge, pe la vârsta de 46–50 de ani, să se remarce prin compoziții muzicale valoroase, adaptarea sa prin vocație la noile exigențe artistice moderne fiind benefică pentru sine și cultura muzicală românească.

*

Evenimentele politice și cultural-administrative din anul 1955 au provocat noi inițiative și în activitatea Uniunii Compozitorilor. Astfel, elaborarea planului cincinal de dezvoltare a țării (perioada 1956–1960) a obligat conducerea Uniunii să prezinte forurilor conducătoare, politice și de stat, obiectivele activității în domeniul muzicii, nevoile de investiții, fondurile necesare înființării de noi instituții dependente de Comitetul de conducere al Uniunii, organizație profesională independentă prin lege, însă subvenționată de la bugetul statului. Pentru cincinalul viitor, Biroul Uniunii a propus să se aprobe înființarea ca instituții subordonate exclusiv Uniunii Compozitorilor: o Editură Muzicală, o Librărie (Magazinul) „Muzica”, o nouă publicație – „Studii de muzicologie”, iar împreună cu Ministerul Culturii să organizeze Muzeul „George Enescu” și Festivalul și Concursul Internațional „George Enescu” ș. a.

S-au operat schimbări și la CC-PMR. În februarie 1955, s-a înființat Secția de știință și cultură a CC (șef – P. Țugui), structură cu care Uniunea Compozitorilor va colabora în rezolvarea tuturor problemelor sale. UC nu era subordonată guvernului sau vreunui minister.

Într-o deplasare la Timișoara (vara lui 1955), i-am sugerat compozitorului Liviu Rusu să se mute la București, în vederea ocupării unui post la Uniunea Compozitorilor sau la minister. Mi-a răspuns că trebuie să consulte familia și „prietenii” săi din Timișoara, iar hotărârea mi-o va comunica mai târziu, în anul următor. Revenind la București, am relatat secretarilor Uniunii Compozitorilor, I. Dumitrescu, A. Mendelsohn și Z. Vancea, răspunsul evaziv al lui L. Rusu. Aceștia au spus că vor insista pe lângă el, opinând că este „cel mai nimerit” să preia fie conducerea editurii ce se va înființa, fie coordonarea revistei „Studii de muzicologie”. În ianuarie 1956, liderii partidului și ai guvernului au comunicat că

s-au aprobat fondurile necesare pentru înființarea Editurii Muzicale, a Magazinului „Muzica” și a revistei „Studii de muzicologie”, astfel că eram obligați să trecem la aplicarea hotărârii, pentru a nu pierde banii repartizați de la buget.

„Tratatavele” cu Liviu Rusu s-au prelungit, ca și deschiderea Magazinului „Muzica”, deoarece muzicologul din Timișoara a pus condiția de obținere a unei locuințe. Secretariatul Uniunii Compozitorilor mi-a cerut să preiau demersurile la Sfatul Popular Orășenesc București (Primăria) în vederea obținerii locuinței și a spațiului pentru Magazin, din clădirea de lângă Biserica Cretzulescu. Liviu Rusu fusese angajat pe post la Uniunea Compozitorilor, începând cu ianuarie 1957, și locuia la un hotel, de unde ne trimitea cererea adresată Primăriei București²⁴.

Tratatavele cu Primăria capitalei au durat neașteptat de mult. Până la urmă am intrat la președintele Sfatului Orășenesc care a fixat un termen – septembrie 1957 – pentru repartizarea unei locuințe și schimbarea buletinului de identitate. Așa se face că am primit de la Liviu Rusu o nouă *Scrisoare* pe care o reproduc integral:

„Stimate tovarășe Țugui,

Mi-a comunicat Zeno Vancea că v-ați interesat în repetate rânduri de activitatea mea desfășurată în ultima vreme. Dorind să vă expun o serie de aspecte ale acestei munci am sperat în eventualitatea unei audiențe, în care, pe lângă aceste chestiuni, v-aș fi rugat să interveniți stăruitor ca să mi se rezolve cererea cu privire la repartiția unei locuințe.

Mă aflu într-o situație foarte grea. De la 1 ianuarie 1957 mă aflu la București și ocup o cameră la hotel, al cărei preț întrece cu mult leafa ce-o primesc de la Uniunea Compozitorilor și micile rezerve provenite din achiziții și drepturi de autor. Toate acestea sunt pe cale de epuizare.

Problemele din ce în ce mai multe la care mă angajez – reorganizarea subsecției didactice a Uniunii Compozitorilor; reforma învățământului muzical în școlile de cultură generală, unde colectivul nostru a adus o contribuție hotărâtoare²⁵, centenarul Mandicevski²⁶, unde am adunat materialul documentar, am redactat un studiu introductiv și trei caiete de opere alese, întocmind în același timp o monografie mai amplă; un studiu cuprinzător asupra mișcării corale în RPR pentru aniversarea revoluției din Octombrie, lucrare comandată recent; referințele cerute asupra diferitelor lucrări de specialitate etc. – îmi impun condițiuni speciale de lucru. Nu am la dispoziție nici pian și nici biblioteca mea de specialitate.

Vă rog să nu-mi luați în nume de rău această scrisoare prin care vă solicit ajutorul salvator. D-voastră sunteți singurul în măsură să mă ajutați.

Primiți asigurarea deosebitei mele prețuiri/ss/ Liviu Rusu

P.S. În anexă vă trimit două referate și un caiet de coruri polifonice, apărute recent la ESPLA, 24 mai 1957 în București L. R.” (Foaie velină, îndoită și paginată, pusă într-un plic mare, alături de „corurile polifonice.”)

Această scrisoare i-am citit-o președintelui Sfatului Popular Orășenesc București, Diaconescu, de curând căsătorit cu celebra artistă Elena Cernei. Edilul Capitalei a receptat cum se cuvine situația muzicianului Liviu Rusu și într-un timp relativ scurt i-a repartizat o locuință în care să-și poată aduce un pian. Era un apartament într-o clădire din zona Cotroceni, nu departe de Academia Militară.

Membrii Biroului Uniunii l-au recomandat pe proaspătul bucureștean, venit din Timișoara, să facă parte din colectivul de conducere al Secției de critică și muzicologie și, totodată, să fie cooptat în colegiul de redacție al revistei „Muzica”²⁷, colegiu ce răspundea și de revista „Studii de muzicologie”. După înființarea Editurii Muzicale a Uniunii Compozitorilor, persoană juridică subordonată Comitetului de conducere al Uniunii (noiembrie 1957), Liviu Rusu este numit redactor-șef al Editurii, instituție ce are o istorie de peste 50 de ani!

La București, muzicologul și-a amplificat și preocupările pentru muzicienii din spațiul bucovinean, prima lucrare relevantă fiind *Eusebiu Mandicevschi – Opere alese* (148 p.), ediție îngrijită de Liviu Rusu. Volumul cuprinde *Coruri, Lieduri* și fragmente din *Liturghii*, iar studiul editorului se intitulează: *Eusebiu Mandicevschi, un maestru al muzicii corale*. Cartea este printre primele ediții apărute la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RPR, în 1957.

În „Studii de muzicologie” (nr. 3/1957) apare studiul monografic *Victor Vasilescu – un compozitor amator (1856–1938)*, în care L. Rusu reproduce „lista” corurilor lui Victor Vasilescu din colecția muzicală a lui Ion Vicoveanu (Vicovul de Jos, Rădăuți), pe care-l vizitase anterior. „Datorăm lui Ion Vicoveanu, – scrie L. Rusu – colecționarul asiduu, de câteva decenii al muzicii noastre corale, strângerea și punerea la dispoziție a materialului documentar pentru sărbătorirea centenarului compozitorului Victor Vasilescu...” (p. s.). Autorul studiului reamintește despre colecția muzicală a lui Al. Voevidca, pe care a pus-o la dispoziția profesorului de limbi romanice Mathias Friedwagner, din Frankfurt am Main, spre studiere. Culegerea efectuată între anii 1907–1924, răvășită și rătăcită prin străinătate, avem datoria s-o aducem în țară, s-o publicăm, punând-o alături de cercetările folclorice ale lui Simion Florea Marian la dispoziția celor ce vor să cunoască cultura poporului din Bucovina.

Trebuie să reamintesc despre această colecție muzical-literară extrem de importantă, asupra căreia, la insistențele lui Liviu Rusu, autoritățile din România postbelică au întreprins acțiuni eficiente spre a fi adusă în țară. Pentru că în deceniile interbelice, guvernele României au ocolit rezolvarea acestei probleme cultural-științifice extrem de delicate, în anul 1959 s-a hotărât, în urma informațiilor obținute din Republica Federală Germania, să elaborăm, cu ajutorul lui Liviu Rusu, un *Raport* detaliat despre *Colecția „Voevidca–Friedwagner”*. Documentul a fost depus la Ministerul de Externe din București și a fost tratat cu maximă atenție. În anul 1960, conducerea Ministerului de Externe ne-a comunicat un răspuns corect: deoarece România nu are încă relații diplomatice cu R. F. Germania, trebuie „să mai așteptăm”. În 1966, relațiile diplomatice cu Germania Federală se anunțau a fi restabilite. Autorii Raportului, între care și Liviu Rusu, au fost invitați de ministrul de externe pentru „clarificarea” datelor ce trebuiau să fie incluse în *Protocolul de predare-preluare a Colecției „Voevidca–Friedwagner”*, încheiat cu partea germană. Așa se face că, în 1968, *Colecția* a fost adusă în țară și depusă spre păstrare la Biblioteca Națională a României²⁸. Ea cuprinde 27 de mape mari cu manuscrise, caligrafiate între anii 1905–1911 și păstrate în diferite locuri din Europa, este citată în toate *Dicționarele românești de folclor și muzicologie*, editate în ultimele șase decenii de Viorel Cosma și Jordan Datcu. Abia după anul 1980, regretata Cristina Rădulescu-Pășcu, conferențiar la Universitatea Națională de

Muzică din București, fostul Conservator „Ciprian Porumbescu”, a studiat *Colecția* citată și a tipărit la Editura Muzicală, în condiții excelente, 275 de piese însoțite de analiza muzicală a fiecărei „bijuterii”, culeasă de Voevidca, împreună cu un amplu studiu, lucrarea în ansamblu fiind o valoroasă cercetare științifică de doctorat, o premieră pentru folcloristica și muzicologia românească a deceniului 1980–1990.

Liviu Rusu rămâne în istoria noastră culturală ca un cercetător călăuzit de luciditate științifică în înregistrarea unor fenomene artistice românești complexe, precum relațiile și interdependența lor cu artele muzicale din spațiul european, problema goticului în arta arhitecturală și muzicală românească, motive folclorice eterogene în creația populară românească din Moldova de nord și Maramureș, particularități muzicale din România, consacrate în marile centre muzicale din centrul Europei (de exemplu, E. Mandicevski ș. a.), muzica religioasă bizantină în cântecul liturgic românesc etc. A fost un pasionat cercetător și bun cunoscător al istoriei muzicii religioase, cultivată secole de-a rândul în lăcașurile ortodoxe de pe aria geografică românească.

Merită unele comentarii lucrările tipărite de Liviu Rusu (originale, traduceri și publicistică) după preluarea conducerii Editurii Muzicale a Uniunii Compozitorilor.

L. Rusu elaborează studiul monografic dedicat maestrului Ioan Chirescu, care apare sub titlul *Ioan D. Chirescu în slujba muzicii corale* (Schiță monografică, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RPR, 1959). Muzicologul bucovinean a fost atras de vocația excepțională a lui I. D. Chirescu pentru muzica corală, cunoscut prin activitatea sa prodigioasă la conducerea Societății corale „Carmen” și a corului Bisericii „Domnița Bălașa” din București, cât și datorită numeroaselor ediții de coruri, tipărite începând cu anul 1923. După al doilea război mondial, Ioan D. Chirescu a deținut, între anii 1950–1955, funcția de director al Conservatorului de Muzică din București și a editat zeci de cântece pentru cor mixt, pe versuri populare și culte, *Colinde, Cântece de masă*, unele cu mare audiență la tineret, cântece patriotice, altele revoluționare, remarcându-se ca unul dintre cei mai populari compozitori români după George Enescu. I. D. Chirescu n-a părăsit nici preocupările pentru muzica bisericească. Cartea lui L. Rusu rămâne un omagiu artistic adus unui mare artist, personalitate de bunăcredință și exemplară moralitate în lumea artistică bucureșteană, iscusită conștiință în evitarea exceselor ideologice din perioada jdanovismului promovată de Matei Socor și colaboratorii săi.

Preocupările privind istoria universală a muzicii și diferitele teorii legate de evoluția fenomenului muzical au fost extinse și aprofundate de Liviu Rusu prin câteva traduceri de autentică valoare pentru cultura artistică modernă din România. Înregistrez, din fișierul Bibliotecii Academiei Române, următoarele lucrări traduse din alte limbi, îndeosebi din rusă: 1. N. A. Rimski-Korsakov, *Principii de orchestrație*. (Cu exemple din partiturile lucrărilor proprii. În redacția lui Maximilian Steinberg. Traducere din limba rusă de Liviu Rusu și Bogdan Moroianu, vol. I – text; vol. II – note muzicale; București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RPR, 1959); 2. Prof. I. V. Spasobin, *Teoria elementară a muzicii* (traducere din limba rusă de Liviu Rusu și Paul Donici, *ibidem*, 1959; cu texte muzicale); 3. A. Așang, *Beethoven*. (traducere din limba rusă de Liviu Rusu și

Paul Donici, idem, 1960; cu exemple muzicale, ediția a II-a, 1961); 4. Gheorghii Hubov, *Johann Sebastian Bach* (traducere din limba rusă de Liviu Rusu și Paul Donici, idem, 1960; cu texte muzicale, carte cu tiraj neașteptat de mare!); 5. Rimski-Korsakov, *Cronica vieții mele muzicale*, (traducere din limba rusă de L. Rusu, *ibidem*, 1961); 6. S. Grigoriev, T. Müller, *Manual de polifonie*. (traducere și *Studiu introductiv* de Liviu Rusu); 7. I. Iampolski, *Digiția la vioară*. (traducere din limba rusă de L. Rusu, *ibidem*, 1964), carte apreciată atât de foștii studenți români ai profesorului moscovit, cât și de artiștii tineri, dedicați viorii.

Aceste traduceri reflectă opțiunile raționale ale compozitorului și muzicologului, redactor-șef al Editurii Muzicale, aplecarea pentru înlesnirea accesului la o bibliografie de specialitate cât mai diversă (în condițiile epocii). La București, Liviu Rusu și-a reînnoit amicitțiile cu foștii colegi de la Academia de Muzică din deceniile interbelice, a întreținut relații umane profesionale cu compozitorii pe care-i admira: M. Jora, S. Drăgoi, Paul Constantinescu, Zeno Vancea, Ion Dumitrescu, dar și cu A. Mendelsohn, Marțian Negrea și, mai tinerii, Doru Popovici, Tiberiu Olah, A. Vieru ș. a.

În 1963, surprinde pe unii dintre colegii săi de la Uniune cu lucrarea *Steaua tinereții*. Suită pentru cor mixt, pe versuri de Alfred Margul Sperber. Îl cunoscuse pe tânărul poet evreu de limba germană în cercul modernist de avangardă din Cernăuți, inițiat de tineri evrei pasionați de literatură și muzică, cenaclu pe care-l frecventase, preocupat fiind de muzică, iar reîntâlnirea de la București i-a stimulat imaginația, amintirile, dedicându-i poetului *Suita*.

Ultima compoziție muzicală cunoscută a lui Liviu Rusu au fost cele *Cinci sonete pe versuri de Eminescu*, pentru cor bărbătesc (Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RPR, București, 1964), omagiu adus poetului național al românilor. Muzicologul bucovinean era un sentimental sceptic, animat toată viața sa de o iubire strunită de rațiune față de neamul românesc și „Țara Limbii Române” – cum îi plăcea să spună adesea amicilor săi. De aceea, în anii în care a condus Editura Muzicală s-a orientat conștient spre operele fundamentale ale școlii muzicale românești, începând cu George Enescu, T. Brediceanu, M. Jora, D. Cuclin, Sabin Drăgoi, M. Andricu, dar și Ciprian Porumbescu, Ion Vidu și G. Musicescu. Între anii 1956–1961, Editura Muzicală a tipărit multe lucrări simfonice și de muzică de cameră de George Enescu și ale celorlalți maestri fondatori ai școlii muzicale naționale, alături de creații ale debutanților din generația postbelică. De menționat faptul că tipărirea s-a efectuat după regulile moderne și tehnicile practicate de marile edituri muzicale europene.

În legătură cu activitatea Editurii Muzicale s-au iscat, după cum știu mulți compozitori, unele obiecții critice, în sensul că ar exista o atitudine „prea generoasă” în tipărirea unor lucrări „discutabile”. Chestiunea n-a fost eludată de Secretariatul Uniunii și direcția Editurii, ci, dimpotrivă, problema a fost analizată punctual, împreună cu vicepreședintele Uniunii, Mihail Andricu, autorul obiecțiilor critice. S-au stabilit criterii mai riguroase în selectarea creațiilor incluse în planul Editurii, fără însă a fi excluse de la tipar unele lucrări „discutabile”, purtătoare totuși ale talentului autentic. S-a convenit asupra principiului rațional care atribuia Editurii Muzicale o funcție prioritar artistică, de stimulare a creației și nicidecum un scop comercial. Ca instituție culturală, Editura era subvenționată de la bugetul

statului, având scopuri de valoare și interes național. Această chestiune deosebit de sensibilă a constituit, în anul 1959, obiectul unei confruntări administrative cu liderii Ministerului de Finanțe și ai Comitetului de Stat al Planificării, soluțiile definitive fiind decise de șeful guvernului, împreună cu conducătorii activi ai Uniunii Compozitorilor, între ei și Liviu Rusu. Fricțiunile privind Editura Muzicală l-au indispus pe redactorul-șef și din cauza obiecțiilor formulate de unii compozitori, interesați să poată dispune de activitățile concrete ale Editurii. Spre sfârșitul anului 1960, a cerut conducerii Uniunii să-i aprobe demisia din postul de redactor-șef al Editurii Muzicale. După felurite discuții pro și contra, membrii Comitetului de conducere al Uniunii Compozitorilor au acceptat demisia, cu obligația ca muzicologul să-și continue activitatea profesională în cadrul Secției de critică și muzicologie, evident, după ce au fost soluționate pozitiv, conform legii, problemele de ordin personal – pensionarea.

Așa cum se întâmpla (atunci și acum) frecvent în cercurile intelectuale din București, s-a insinuat, zvonul provenind de la Securitate, prin informatorii ei puși pe scandaluri, că Liviu Rusu ar fi optat, între anii 1939–1941, să activeze în loja masonică din Cernăuți. Evident, în 1960, amicii muzicologului și-au dat seama de „sursa” informației perfide, plasată cinic de foștii „camarazi bucovineni” din cercul legionar de la „Iconar”, de care compozitorul se despărțise în anii 1938–1939. Intenția nedisimulată de a-l elimina de pe scena activităților muzicale publice n-a avut succes, autoritățile și conducerea Uniunii Compozitorilor evitând asemenea capcană blamabilă. Interesant mi se pare faptul că Mihai Pelin, bucovinean și el, „expert” în investigațiile activității Securității, publică, în „România Mare” (nr. 925/11 aprilie 2008, p. 9), articolul *A fi sau a nu fi mason?*, din care cităm: „Mason a fost și Liviu Rusu, director al artelor în fostul guvernământ al Transnistriei. Acești membri ai masoneriei nu au fost supuși nici unor autentice represalii. Doar arhitectul G. M. Cantacuzino a avut de îndurat spaime”.

Chiar dacă Liviu Rusu a fost înscris în loja masonică, trebuie să constatăm o realitate inatacabilă politic și moral: membrii Comisiei Aliate de Control care i-au analizat „pe toate fețele” activitatea și comportamentul din perioada în care a fost director al artelor în Transnistria nu au găsit nici un motiv ce putea să-l trimită pe banca acuzaților, la Tribunalul Militar! Referitor la arhitectul G. M. Cantacuzino – pe care l-am cunoscut și cu care am lucrat în Comisia Monumentelor Istorice și Artistice (1954–1960) – trebuie să arăt că evenimentele dramatice, sugerate de Mihai Pelin, pe care le-a trăit arhitectul, au avut cu totul alte motivații, elucidate de noi în „Steaua”²⁹.

Membrii Comitetului de conducere al Uniunii Compozitorilor i-au încredințat, în continuare, lui Liviu Rusu angajamentele asumate de Uniune față de Ministerul Învățământului și Culturii privind elaborarea *manualelor de muzică* necesare școlilor de cultură generală (învățământ preuniversitar), Liceelor de muzică și Școlilor populare de artă, instituții noi în sistemul de învățământ românesc. Astfel, Liviu Rusu devine „consilier” pentru problemele muzicii din sistemul școlar, ocupându-se de perfecționarea *Planurilor de învățământ* și, mai ales, de elaborarea manualelor de muzică. Aceste noi obligații, cărora le dăruise, în timp, atenție și chiar pasiune, l-au acaparat și a izbutit să înregistreze rezultate apreciate de colegii de la Uniunea Compozitorilor și Ministerul Învățământului.

Revenirea, în anul 1955, în paginile revistei „Muzica” s-a produs cu un articol intitulat *Unele aspecte ale creației corale*³⁰, veche preocupare a muzicologului bucovinean din Timișoara. Autorul pornește de la tradiția corală românească moștenită de la C. Porumbescu, G. Musicescu, Gh. Dima, G.D. Kiriac și I. Vidu, cu observația că fiecare s-a format și a creat în provinciile românești diferite, unele sub stăpâniri străine, de unde și „școala” artistică formativă diferită. Altele au fost condițiile de devenire și activitate creatoare a generației consacrată după Marea Unire din 1918 și deceniile următoare, inclusiv după al doilea război mondial. Această generație, pe care Liviu Rusu o consideră „contemporană”, reprezintă toate provinciile istorice: Al. Zavulovici, M. Hoinic (Bucovina); I. Baciuc, V. Popovici (Moldova); I. Chirescu, N. Lungu (Muntenia); A. Bena, N. Oancea, T. Jarda, A. Stoia (Transilvania); E. Căteanu, N. Ursu, V. Ijac și I. Crișan (Banat); Gh. Dumitrescu și I. Dumitrescu (Oltenia). Autorul constată o realitate muzicală: fiecare dintre acești compozitori aduce în cântece „intonările regionale cu imagini muzicale specifice locale...”. După ce face distincție între cântecul – creație originală, care transfigurează melosul popular și „armonizările” folclorice, L. Rusu atacă problema asimilării producțiilor populare în creații originale simfonice. Vorbind, în această ordine de idei, despre „paleta armonică a lui M. Jora, bogată și originală”, în care elementele „cromatice originale etc.” converg spre lărgirea „conceptului tonalității” (Jora), L. Rusu subliniază elementul esențial în creația muzicală: melosul, care oferă operei originalitatea compozițională, în timp ce „tema” n-are această proprietate. În sine, ea nu poate deveni valoare artistică fără melosul creat.

Articolul constituie, în subsidiar, o atitudine polemică față de afirmațiile unor muzicieni români din perioada 1949–1952 despre supremația „programului muzical”, a „temelor socialiste” etc., sub influența directă a jdanovismului din muzica sovietică. Cine are răbdarea intelectuală să parcurgă articolele de critică și istorie muzicală apărute în 1953 și după aceea va constata absența referirilor la „realismul socialist” și la prioritatea subiectului (temei) în creația muzicală. Singura redacție prizonieră a acelor orientări a fost cea a „Scânteii”, oficiul partidului, în vreo două cronici muzicale din 1953 și 1954.

Recenzia *Metodei de vioară* de Eugen Căteanu³¹ subliniază importanța studiului muzicii în școlile medii românești, în condițiile interesului sporit al unor elevi și părinți față de profesiunile muzicale. Din acest articol aflăm că Eugen Căteanu era „profesor la Școala medie de muzică din Timișoara”, instituție înființată în locul Conservatorului care fusese desființat. Liviu Rusu a avut la acest liceu timișorean, între anii 1951–1956, cursuri „la plata cu ora”.

Începând cu anul 1955, muzicologul și compozitorul Liviu Rusu, care venea cu o bogată și extrem de controversată activitate din Cernăuții anilor 1935–1938, a revenit în publicațiile muzicale bucureștene, exprimându-și public propriile gânduri, sentimente și opțiuni. Vârfurile ierarhiei politice deveniseră mai înțelegătoare, tratau cu mai mult respect activitatea intelectuală. Liberalizarea a avut consecințe benefice și pentru compozitorul și gânditorul Liviu Rusu. El și-a îmbogățit informațiile și a privit cu toată deschiderea opiniile și acțiunile colegilor din conducerea Uniunii Compozitorilor. A existat o reală convergență în privința câtorva probleme-cheie referitoare la dezvoltarea artei în România deceniilor din a

doua jumătate a secolului XX: raporturile dintre tradiție și inovație, dintre creația muzicală cultă și producțiile populare, dintre național și universal/„internațional”, modernism și tradiționalism, dintre „Școala națională” și „Școala provincial-locală”, dintre marea muzică cultă și muzica de consum (numită prin anii 1957–1960 „plebee”, „ușoară”).

În cadrul Secției de critică și muzicologie de la Uniune, Liviu Rusu a colaborat, ani de-a rândul, cu vechea sa cunoștință de la Timișoara, compozitorul și profesorul Zeno Vancea, stabilit în București în anul 1948 și, un timp, deținător al unor slujbe importante în fostul Minister al Artelor și Informațiilor, iar din 1949 secretar al Uniunii Compozitorilor din RPR. Format la Școala muzicală austro-ungară, Zeno Vancea a vădit toată viața preocupări statornice pentru muzicologie și istoria muzicii, această ultimă disciplină onorând-o la Catedra de la Conservatorul de Muzică „Ciprian Porumbescu” din București. A publicat, începând cu anul 1938, numeroase cărți și studii de istoria muzicii și muzicologie³², între care *Creația muzicală românească în sec. XIX–XX*³³.

În stilul ceremonios al muzicianului de formație vieneză, Liviu Rusu scrie că Zeno Vancea „...mânuieste condeii nu în vederea realizării sale ca muzicolog, ci din necesitatea adâncă pe care o simte față de problematica muzicală actuală, de a-și confrunța propriile sale idei creatoare”. El socotește drept „scop” al studiului „morfologia polifonică organică” a artei muzicale românești, surprinderea procesului de subtilizare a unui filon de natură direct folclorică în unul transfigurat în pură substanță muzicală, fără ca prin aceasta să se piardă contactul, fără să se anihileze etosul românesc, cu toate că gradul de abstractizare, de transfigurare este împins uneori departe, în zonele cromatice și enarmonice ale sistemului muzical. Oprindu-se asupra strădaniei colegului său de integrare a muzicii românești în „experiența universală”, fără să denatureze caracterul național al melosului și originalitatea lui nativă, criticul muzical recurge la o demonstrație artistică ingenioasă. L. Rusu arată că Zeno Vancea comentează pe larg și competent creația românească de *lied* pe versurile unor poeți de orientări și realizări lirice diferite, de la Coșbuc, Eminescu, Alecsandri, la Pillat, Blaga, Beniuc, apelând și la traduceri din Nerval sau R.M. Rilke, autorii liedurilor amplificând prin melodie și armonie ideile poetice intime, contopirea muzică-vers tinzând spre valori artistice universale. Zeno Vancea, remarcă în final muzicologul bucovinean, studiază evoluția creației autohtone spre etapa nouă a muzicii moderne românești.

După venirea lui Liviu Rusu la București, s-au editat, spre deosebire de deceniile anterioare, numeroase lucrări didactice: cursuri universitare, metodica predării unor instrumente, studii de istoria muzicii etc., având autori de prestigiu, precum George Breazu³⁴ (*Istoria muzicii românești – curs ținut la Conservatorul din București, 1956; La bicentenarul nașterii lui Mozart, 1957 ș. a.*); Emilia Comișel, D.G. Dinicu, Ion Șerfezi, Ion Vicol, Alex. Pașcanu, George Pascu (Iași), V. Iușceanu, Marțian Negrea, Romeo Ghircoiașu și S. Toduță (Cluj) ș. a.

Profesorul Victor Giuleanu publică, în 1957, lucrarea *Principii fundamentale de teoria muzicii*, căreia L. Rusu îi face o recenzie amplă, pornind de la o constatare: Victor Iușceanu (profesor, coleg de catedră cu autorul *Principii-lor...*) a reușit să pună în discuție, într-o lucrare anterioară, probleme teoretice de deosebită valoare pentru cunoașterea fenomenologiei muzicale. V. Giuleanu, fost rector al

Conservatorului de Muzică „Ciprian Porumbescu”, intuiește preocupările, neliniștile și aspirațiile generației tinere de muzicieni talentați, care, pe lângă dăruirea totală pentru creația muzicală, erau incitați la dialog cu marile provocări estetice ale muzicii veacului al XX-lea. El reia, detaliază și aprofundează problematica prin prisma fundamentelor teoriei muzicii.

Compozitori consacrați prin operele lor perene, precum W. G. Berger, D. Bughici, Ștefan Niculescu, Pascal Benteiu, Doru Popovici, Anatol Vieru, Cornel Țăranu, Adrian Rațiu sau Th. Grigoriu, alături de colegii lor mai tineri, critici și muzicologi, precum G. Bălan, Vasile Tomescu, Gr. Constantinescu, A. Hoffman, Viorel Cosma, Gh. Firca, Oct. L. Cosma, Eugen Pricope și Ada Brumaru, își exprimau, cu dezinvolură teoretică și trainică informare, opiniile, convingerile privitoare la muzica românească și evoluția ei istorică.

Confruntările intelectuale, în jurul problemelor teoretice ale creației muzicale din publicațiile de specialitate și din cadrul cenaclurilor de la Uniunea Compozitorilor din București și de la Filialele din țară, l-au determinat pe Liviu Rusu să redacteze eseu intitulat *Ideea unui organon al științei muzicii*³⁵, în care muzicologul mărturisea, într-un cerc de cunoștințe, că a scris articolul cu „însuflețire” și „mare detașare”, „copleșit de frumusețea ideilor” din cărțile consultate.

Autorul afirmă că e preocupat de ideea unei științe a muzicii întruchipată din necesitatea unei cunoașteri sistematice a faptului muzical. Fiind vorba de o știință înscrisă în rândul științelor sociale, este determinant să apeleze la unitatea epistemologică a conceptului, la gânditorii antichității eline care grupau întreaga realitate, împărțită în fizică, logică și etică. Și muzicologia modernă trebuie să se ridice la o cunoaștere din principii a domeniului ei de cercetare. Concluzia: Ideea unui organon al științei muzicii urmărește determinarea raportului între realitate și gândire, dintre obiect și metodă. Pentru a-și susține ideile, muzicologul realizează un demers, bine informat și articulat, în cercetările gânditorilor germani, primul fiind Rudolf Schäfke cu lucrarea sa *Geschichte der Musikästhetik in Umrissen* (1934). Schäfke a stabilit, din punct de vedere muzicologic, patru atitudini fundamentale ale filosofiei antice grecești: poetică, estetică, sceptică și mistică. Autorul nostru este uimit de făurirea conceptului de armonie din tensiuni antinomice. Continuă cu relatarea despre lucrarea lui Kepler, *Harmonices mundi*, subliniind că învățații medievali au structurat fenomenul muzical în *musica mundana*, *musica humana* și *musica instrumentalis*. Informațiile despre gândirea savanților din Evul Mediu, referitoare la arte, în speță la muzică, sunt bogate. Este citat Sextus Empiricus, cu scrierea sa *Împotriva muzicienilor*, panorama întinzându-se până la italianul Gioseffo Zarlino, cu a sa *Institutioni harmoniche* (1558). Apoi caracterizează epoca barocă și citează operele lui Athanasius Kircher, Michael Praetorius și Johann Matheson.

Potrivit lui Liviu Rusu, *concepția modernă a științei muzicii* „se conturează” în epoca luminilor. Cea mai întinsă expunere este dedicată gânditorilor esteticieni germani din prima parte a secolului al XX-lea, având ghid lucrarea lui Nikolaus Forkel, *Versuch einer Metaphysik der Tonkunst*, apoi operele lui Hugo Riemann etc. Riemann are meritul de a pune în centrul științei muzicale studiul de specialitate

privind acustica, fiziologia (psihologia) și estetica, iar în studiile despre operele lui Bach și Beethoven – de a fi formulat judecăți „extrem de interesante”.

Muzicologul român opinează că marii gânditori din trecut au căutat și filonul filosofic din creațiile muzicale, iar, în consecință, fără dezvăluirea „procesului creator” al operelor, „analiza rămâne caducă”. În sprijinul propriului punct de vedere, Liviu Rusu citează „poziția fenomenologică”, afirmată în lucrarea *Angewandte Musikaesthetik* de Hans Mersmann.

Autorul se oprește apoi asupra muzicologiei românești și citează operele lui George Breazu și *Tratatul de estetică muzicală* al lui Dim. Cuclin, principalii deschizători de drumuri în muzicologia și istoria muzicii românești.

În încheiere, formulează punctele sale de vedere privind știința muzicii. Obiectul științei muzicii este realitatea muzicală; față de această realitate, muzicologia apare ca o activitate de cunoaștere, scopul fiind de natură practică. Muzica, în calitatea sa de fenomen real, solicită analiza a trei aspecte: „materia – spiritul – cultura” – conchide muzicologul. El accentuează „fluiditatea fenomenologică” ca substanță, în relație cu „energia morfologică a spiritului...”, cultura muzicală fiind sinteza dialectică între materie și spirit în conștiința umană. Concluzia: Ca organon, muzicologia este metodă, care la rândul ei cuprinde: disciplina, arhitectonica, istoria științei muzicii. De aceea idealurile sociale trebuie coordonate cu cele artistice, „muzicologia românească are rosturi participative, *musicologia militans*, la împlinirea destinului poporului nostru în lume”.

Eseul reprezintă, în contextul anilor 1955–1975, una dintre dovezile concrete privind procesul de sincronizare a muzicologiei și istoriei muzicii românești cu cercetările moderne, moderniste și chiar de avangardă pe plan universal, problematica cucerindu-i, chiar din anii studenției, pe tinerii muzicologi români și pe unii dintre cei mai talentați compozitori ai generației postbelice. Parafrazând un vechi dicton latin, experiența creatoare, studiile și cărțile publicate în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea constituie unica sursă a cunoașterii adevărului, ghidul teoretic și mentorul cercetării. Concepția organică a muzicologului despre evoluția creației muzicale românești și acțiunile sociale menite a înlesni cunoașterea de către oameni a operelor muzicale sunt reluate și comentate și în alte articole, între care *Testamentul creator al lui D. G. Kiriac*³⁶.

Înconjurat cu respect de foștii săi elevi de la Timișoara și, în continuare, de la București, apreciat pentru priceperea și devotamentul dovedite în îndeplinirea obligațiilor asumate față de colegii săi din conducerea Uniunii Compozitorilor, bucovineanul Liviu Rusu a lăsat culturii muzicale câteva opere: compoziții, studii de istoria muzicii și muzicologie, dar și „urme”, prin participarea activă la organizarea unor instituții cu istorie, precum Editura Muzicală și revista „Studii de muzicologie”. Modest în comportament, perseverent și eficient în realizarea propriilor idei și a celor acceptate de majoritatea colegilor săi de generație, Liviu Rusu a fost un distins profesor, un înzestrat compozitor, un adevărat cărturar și muzicolog român.

NOTE

- 1 Primele trei părți au apărut în „Glasul Bucovinei”, nr. 1–2, 3–4/2002 și în nr. 3–4/2004.
- 2 Prima parte a Tratatului de alianță a fost reprodusă în: Pavel Țugui, *Bucovina. Istorie și cultură*, Editura Albatros, București, 2002, p.308. Textul integral și ample comentarii în: *Unirea Bucovinei cu România – Stat european independent. Considerațiuni despre factorii externi și interni favorabili Marii Uniri din 1918. Ecouri actuale inacceptabile, denigratoare chiar*. Text deus la redacția „Analele Bucovinei” la începutul anului 2008.
- 3 Cf. Arhivele Naționale ale României, București, fond: *Casa Regală*, dosar 98/1936, textul integral reprodus în: Lucian Blaga, *Din activitatea diplomatică*, vol.III, anii 1927–1938. Ediție îngrijită, cuvânt înainte, note, postfață și indici de nume de Pavel Țugui, Editura Eminescu, București, 1995, p. 194–196.
- 4 Ioan Scurtu, *Viața politică din România, 1918–1944*, Editura Albatros, București, 1982, p. 200–202 și presa bucureșteană din lunile respective ale anului 1937.
- 5 Despre acestea există un fond: Frontul Renașterii Naționale, la Arhivele Naționale ale României din București. O cercetare sintetică – în lucrarea *Lucian Blaga – senator*, în „Academica”, București, an. I, nr. 7, 1991, p. 19.
- 6 „Suceava”, an. I, nr.15 și 16/19, 20 ianuarie 1939.
- 7 *Ibidem*, nr. 46/27 februarie 1939, p. 11.
- 8 Cf. „Suceava”, an. I, nr. 23, 30 ianuarie 1939, p. 3, și nr. 3, februarie 1939.
- 9 *Ibidem*, nr. 27/5 febr. 1939, p. 2.
- 10 *Ibidem*, nr. 37/17 februarie 1939.
- 11 Date concrete despre aceste momente din istoria Bucovinei am publicat în „Glasul Bucovinei”, nr. 31, 1998, în articolul *Profesorul bucovinean Constantin Loghin*, studiu preluat și în volumul *Bucovina. Istorie și cultură*, Ed. Albatros, București, 2002, p. 414 și urm.
- 12 Vezi „Bucovina”, I, nr. 103/9 noiembrie 1941.
- 13 Cf. Arhivele Naționale ale României, fond: Min. de Interne, dosar 481/1941: „Președintele Consiliului de Miniștri Nr. 562 din 23.X.1941, ora 12,50. Cabinetul militar al Conducătorului Statului către Vrancea I (Indicativul secret pentru Comandamentul Militar Odesa). Ca urmare a celor petrecute la Comandamentul Militar Odesa în ziua de 22 octombrie 1941, d. mareșal Antonescu ordonă:
... 3. Deoarece este aproape sigur că acțiunea de la Odesa a fost pusă la cale de comuniștii localnici și pentru a înlătura pe viitor asemenea acțiune, d. mareșal ordonă să se treacă la represalii severe, astfel: a) Pentru fiecare ofițer român sau german mort în ziua exploziei vor fi executați 200 comuniști; pentru fiecare soldat mort câte 100 comuniști; execuțiile vor avea loc în timpul zilei de astăzi. b) Toți comuniștii din Odesa vor fi luați ca ostatici, de asemenea câte un membru din fiecare familie evreiască. c) Li se vor aduce la cunoștință represaliile ordonate împotriva lor și a familiilor lor și că la al doilea act asemănător vor fi executați. d) Măsurile luate vor fi date publicității și afișate la Odesa și împrejurimi chiar în cursul zilei de azi.
D. O. (Din Ordin): Șeful Cabinetului Militar./s/ Colonel Davidescu. Nimeni din partea României n-a efectuat investigații obiective, lucide, privind persoanele care au executat *Ordinul* mareșalului Ion Antonescu și care a fost numărul victimelor represaliilor. Îmi amintesc că în toamna anului 1956, Gheorghiu-Dej și Petru Groza au decis să se organizeze o Comisie formată din istorici, juriști, literați de la Academie și Universitate, care să efectueze cercetări asupra arhivelor militare, a Serviciilor secrete din timpul războiului despre lagărele din Transnistria, deportări, ghetourile din zona Moldovei și din Cernăuți, inclusiv situația din Odesa. Între anii 1956–1958, s-a adunat un material enorm, mai ales că s-au făcut numeroase înregistrări ale declarațiilor unor persoane din partea victimelor dar și din unități militare, paznici, procurori, comandanți ai unor unități participante la represaliile din Odesa și în lagărele din Transnistria. În timpul investigațiilor s-a vorbit adesea despre existența unui raport redactat de o „Comisie a Crucii Roșii Suedeze”, care efectuase între 1943–1944 cercetări la Odesa și în împrejurimi asupra „represaliilor autorităților române”.

Comisia respectivă obținuse, prin Crucea Roșie Internațională, aprobarea autorităților germane și române.

În anul 1946, când Tribunalul din Rădăuți–Suceava a efectuat cercetări referitoare la activitatea lui Vladimir Macoveiciuc, șeful „Sumanelor negre” din zona Bucovinei, mai mulți consăteni ai acestuia – din Voitinul, dar și unii camarazi ai săi din Putna, Vicov, Sucevița – au declarat că legionarul Vl. Macoveiciuc și alți legionari din județul Rădăuți au fost concentrați în 1941/1942 la un Regiment de Jandarmi din Cernăuți, de unde, la sfârșitul lui 1941, au fost trimiși la Odesa. Vlad. Macoveiciuc a condus un grup de represalii la Odesa, la începutul anului 1942, ca după aceea să fie recrutat, împreună cu alții din unitatea lui, de Serviciile Speciale hitleriste – SS și instruit aproape 7 luni în „Școlile SS din Germania”. Revenind în România a participat la organizarea „Școlii SS” de diversiune din Sadova – Câmpulung-Moldovenesc, realitate eludată vinovat de cercetătorii de la Centrul de Studii „Bucovina”.

- 14 Arhivele Naționale ale României, fond. Min. de Interne, dosar 30/1941, p. 23.
- 15 Idem, fond: Min. Culturii Naționale, Cultelor și Artelor, dosar 78/1942, unde apar numeroase acte oficiale, inventare, rapoarte, inclusiv procesele-verbale de restituire, cu inventar, în anul 1945.
- 16 Cf. „Monitorul Oficial”, nr. 303, din 1943, p. 11952.
- 17 Idem, nr. 272, 23 noiembrie 1944, p. 7578.
- 18 Idem, nr. 276/28 noiembrie 1946, p. 12303.
- 19 Cf. Arhivele Naționale ale României, Fond: Min. Artelor și Informațiilor, dosar 188/1948, *Iunie 1948 – Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Timișoara* – „Profesorii”, p. 1–3 și urm. – Tabelele studenților.
- 20 Cf. Liviu Rusu, *Din activitatea filialei Timișoara a Uniunii Compozitorilor din RPR*, „Muzica”, V, nr. 6, 1955, p. 22–23.
- 21 Arhivele Naționale ale României. Fond: Min. Artelor și Informațiilor, dosar 131/1950, p. 1–53.
- 22 Liviu Rusu, *op. cit.*, în „Muzica”, nr. 6/1955. Menționez că profesorul Viorel Cosma a inclus în excelentul său *Lexicon. Muzicieni din România*, 9 volume, de la A-Z, pe toți membrii cenacului de la Timișoara, în afară de Ladislau Roth și Heinz Heltman.
- 23 „Analele Bucovinei”, nr. 1/1996. Text reluat din volumul: Pavel Țugui, *Bucovina. Istorie și Cultură*, Editura Albatros, 2002, p. 455–478.
- 24 „Stimate tov. Țugui, Îmi iau libertatea de a vă transmite cererea cu privire la obținerea unei locuințe. Sprijinul pe care mi l-ați promis îmi dă o nădejde nouă. Mă voi strădui din toate puterile mele ca să îndeplinesc cu cea mai mare conștiință serviciile ce-mi vor fi trasate. Dacă ani de zile am fost pus la o parte, n-am încetat niciodată să cred că într-o bună-zi mi se va lua în considerare munca mea. Faptul că am întâlnit în Domnia voastră înțelegerea căutată atât timp este pentru mine o răscruce de drumuri. (29.III.1957). Vă asigur de tot devotamentul meu./ss/ Liviu Rusu” (Primită în plic mediu, în anexă *Cererea* și actele personale pentru obținerea locuinței.)
- 25 Amintim că, în 1955, s-a hotărât să se elaboreze o *Hotărâre* de partid și guvern care să modifice structura, durata, planurile de învățământ și manualele școlare stabilite prin reforma învățământului din 1948. O comisie de specialiști, lucrători în învățământ, a propus liderilor politici următoarele: vechea structură – școli primare, gimnaziile și școli secundare (liceale) – durata 11 ani în loc de 10; să se includă în planurile de studii limbile străine moderne (engleza, franceza, germana, italiana, spaniola), pe lângă limba rusă, dar și latina; să se reintroducă, în școlile generale și secundare, disciplinele: muzica și desenul liniar și artistic. Reprezentanții UC au lucrat luni de zile în Comisia Centrală de Stat.
- 26 Despre centenar, vezi P. Țugui, *op. cit.*, p. 479–503. Liviu Rusu a jucat un rol esențial în organizarea Centenarului E. Mandicevschi la nivel național.
- 27 „Muzica”. Revista Uniunii Compozitorilor din RPR și a Ministerului Culturii. (Nu apar numele membrilor din „colegiul redacțional.”) În anul V de apariție, nr. 1–2/ian.–febr. 1955, apar două materiale ce merită citate: „*Lăsați-mă să cânt*” și *unele probleme ale operei noastre noi* de Vasile Tomescu și informații ample despre turneele efectuate în străinătate

- de unele ansambluri de cântece și dansuri. D-l Vasile Tomescu – un tânăr muzician ce va deveni o figură strălucită a muzicologiei românești moderne – elogiază pe autorii libretului și creația originală a lui Gherase Dendrin, aprecieri confirmate de „cariera” operetei *Lăsați-mă să cânt!* în țară și pe scenele celebre din metropole muzicale. Revista „Studii de muzicologie”, editată exclusiv de Uniunea Compozitorilor din RPR ca supliment al revistei „Muzica”, sub îngrijirea colectivului redacțional, vol. I/1956, în care semnează studii: Stela Sava, Octavian Cosma, conf. Nicolae Ursu, Viorel Cosma și Cella Delavrancea, cărora li s-au alăturat, treptat, membrii școlii românești de muzicologie.
- 28 Date despre acestea, în P. Țugui, *Peripețiile unei valoroase colecții de folclor bucovinean. Colecția Mathias Friedwagner – Alexandru Voevidca*, în „Septentrion literar”, Cernăuți, an. VI, nr. 6–7 / 2004, p. 20–21, 26–27.
 - 29 Pavel Țugui, *G. M. Cantacuzino – evocare insolită*, „Steaua”, nr. 7–8 / iulie–august 2000, p. 94–97.
 - 30 Cf. „Muzica”, București, an.V, nr. 7–8 / iulie-august 1955, p.39–43.
 - 31 Eugen Căteanu, *Metoda de vioară*, „Muzica”, nr. 12 / dec. 1955, p. 48.
 - 32 Vezi Viorel Cosma, *Muzicienii români. Compozitori și muzicologi. Lexicon*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1970, p. 438–439.
 - 33 Zeno Vancea, *Creația muzicală românească în sec. XIX–XX*, 2 vol., Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1968. *Prefață* de Liviu Rusu.
 - 34 George Breazul, *Istoria muzicii românești*, curs ținut la Conservatorul din București, 1956; idem, *La bicentenarul nașterii lui Mozart*, 1957 ș. a.
 - 35 Liviu Rusu, *Ideea unui organon al științei muzicii*, în „Muzica”, nr.11/noiembrie 1975, p.7–10.
 - 36 Idem, *Testamentul creator al lui D. G. Kiriac*, „Muzica”, nr. 2 / febr. 1978, p. 29–30.

SUMMARY

The author has taken up once more the subject of the Cernăuți Conservatoire and Bucovinian composer Liviu Rusu, which he previously developed in a number of articles published in *The Voice of Bucovina*, between 2002 and 2004.

In order to understand the public attitude of composer and musicologist Liviu Rusu in the years leading up to the German-Soviet Diktat regarding the territory of Bucovina (1940–1941) and then during the war years, the author provides a summary of political life in the Romanian-speaking region of northern Moldavia.

He describes the activity of Liviu Rusu, professor of harmony, counterpoint and the history of music at the Cernăuți Conservatoire, and his contributions to Cernăuți publications during the period. He published a number of anthologies in this period: *Three Carols from Bihor*, *Six Carols for Soprano, Mezzo-soprano and Alto* and *Five Songs for Military Conscription in Bucovina*. In Cernăuți, Liviu Rusu took part in the extremely varied activities of the Bucovina Society for Romanian Culture and Literature, headed by the prestigious Professor Grigore Nandriș

The evacuation of the Conservatoire from Cernăuți to Timișoara, in the context of the events of 1940, altered the course of the composer's destiny. He hastily left Cernăuți, together with his colleagues from the Conservatoire of Music and Dramatic Arts. In September 1941, the Conservatoire returned to Cernăuți, where Liviu Rusu resumed his pedagogical, musical and journalistic activities. He published mainly articles on musical history and criticism, and played an active part in the rebirth of musical life in Cernăuți. Pavel Țugui also provides us with previous information about the composer's activity as Director of the Arts in the Romanian civil government in Odessa.

The author goes on to describe Liviu Rusu's activity in Timișoara and subsequently Bucharest: musical compositions, books dedicated to Romanian and universal music, translations of major works on musicology, teaching activity, and contributions to the reform of musical education in Romania.

Liviu Rusu followed a winding but ascendant path. He was remarkable for his valuable musical compositions, and his adaptation by vocation to modern artistic exigencies was of great value to Romanian musical culture.

FRAȚII CĂRTURARI IOAN ȘI AXENTIE BILEȚCHI

Ion Filipciuc

Câmpulung Moldovenesc

Bun înțeles că într-o carte în care chiar din pagina de titlu ne întâmpină numele a doi frați, cititorul își pune din capul locului întrebarea cine sunt și de unde vin ei ca să se așeze alături într-un volum despre o nuntă petrecută în Opișieni.

Firește că Opișieni este un sat al cărui nume îl întâlnim în mai multe ținuturi încă din vremea lui Alexandru cel Bun și anume, lângă Fălticeni, în fostul județ Baia, și altul în județul Iași sau în Neamț, dar mai avem *Oprești* (în Muscel și Argeș), *Oprinari* (în Prahova), *Opișani* (în Turda) *Opișenești* (în Galați), *Opișești* (în Tecuci), *Opișița* (în Vaslui) și *Opișor* (în Mehedinți).

În rândurile din aceste pagini e vorba de satul Opișieni din stânga râului Siret, în Țara de Sus a Moldovei de pe timpul lui Ștefan cel Mare, apoi în Bucovina, mai sus de târgul Siret, după ocuparea părții de nord de către Imperiul Austriac, începând cu anul 1775 și sfârșind cu Marea Unire din decembrie 1919, iar, din august 1945 și până astăzi, în raionul Hliboca din regiunea Cernăuți a Ucrainei.

Primele documente în care e scris numele satului sunt emise de cancelaria voievodului Alexandru cel Bun, cu mențiunea „1418 (6926) martie 17, Târgul de Jos”, ceea ce înseamnă la curtea din Roman, iar nu în scaunul cetății de la Suceava. În pofida unei versiuni germane, după actul redactat în limba slavonă, traducerea în românește păstrează izul arhaic: „Din mila lui Dumnezeu, noi, Alexandru voievod, domn al Țării Moldovei, Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că a venit înaintea Domniei noastre credinciosul boier Sin Bârlici, și, de bunăvoia sa și cu gând bun, din dreapta și credincioasa sa vislujenie pe care tatăl său Bârlă a câștigat-o prin dreaptă și credincioasă slujbă la domnii care au fost mai înainte, și a dat mănăstirii Bunavestirea Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu, numită Moldovița, două sate, anume Provorotie și Opișiinți, ca să fie aceste sate mănăstirii numită mai înainte uric, cu tot venitul, neschimbat niciodată în veci.

Iar hotarul acestor sate să fie cu toate hotarele pe unde din veac a folosit.

Iar la aceasta este credința Domniei mele, a mai sus-scrisului Alexandru voievod, și credința preaiubitului fiu al Domniei noastre, Ilie voievod, și credința tuturor boierilor noștri moldoveni.

Iar cine ar vrea să strice această danie și întăritură, să fie blestemat de Domnul Dumnezeu, de preacurata lui maică [și] de toți sfinții care au trăit după poruncile lui Dumnezeu, acum și în veacul viitor, și să fie asemenea lui Iuda Iscariotul și blestematului Arie.

Și pentru mai mare putere și întărire a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit credincioasei noastre slugi, pan Isaia, să scrie și să le lege pecetea noastră la această carte a noastră.

În Târgul de Jos, în anul 6926 (1418), luna martie 17°.

Explicația formei *Oprișinți*, de la acea vreme, pentru numirea care mai târziu se va pronunța și se va scrie *Oprișeni*, o vom găsi în studiile de patronimie și toponimie semnate de Ioan Bilețchi-Albescu, precum și în paginile inedite, *Nume de locuri în patronimia română*, din care cităm: „Din vremea lui Alexandru cel Bun ne-a rămas o serie întreagă de nume de sate din Moldova, terminate în *-inți*, ca Bârlinți, Budinți, Chindinți, Costinți, Hatcinți, Hudinți, Irjavinți, Jerdinți, Leurinți, Malinți, Moišinți, Neagsinți, Negrinți, Oprișinți, Pleșinți, Răspopinți, Ripuinți, Rujavinți, Șepinți, Telebeacinți, Tominți, Vaculinți, Volcinți și Zaharinți. Cele mai multe din ele au dispărut sau au primit alte sufixe. Acest sufix se poate explica în cazul lui Leurinți printr-o formă latinească Laurentius la plural sau printr-un intermediar unguresc Lörinc, iar în altele prin sufixul slav *-ineț*, devenit la plural *-ințâi*. Așa Budineț, păstrat până astăzi în forma Budiniț, dă la plural Budinițâi, iar Volcineț, de asemenea păstrat, dă Volcințâi”.

Ca orice sufix, și *-inți*, care are un sens lexical, înzestreată rădăcina cuvântului *opriș* cu o semnificație pe care filologul o poate reconstitui prin comparație cu o toponime asemănătoare ca structură: „Ele arată un număr mare de indivizi, purcezând poate de la același strămoș, formând astfel un sat. În loc de Oprișinți se mai spunea și Oprișeni, în loc de Pleșinți – Pleșeni, în loc de Tominți – Tomești, în loc de Zaharinți – Zaharești. Era, se pare, un patronim trecut în toponimie. Numiri de acest fel s-au păstrat până astăzi. *Scobinți* dintr-un apelativ *scoabă*, devenit prin poreclă nume de persoană. Bintiți, sat lângă Orăștie, unde s-a născut Aurel Vlaicu, e un plural din latinescul Vincentius, primit poate prin biserică, iar Mehedinți e un toponim Mehedia.

Mehedineț arată pe omul din Mehedia, iar Mehedinți totalitatea oamenilor din Mehedia. Noi am spune Mehedeneni. De la Mehedeneni, acum Mehedinți, s-a format un singular, însă nu Mehedineanu, ci Mehedințu. Astfel de nume de familie mai avem afară de Mehedințu, care e considerat ca singularul de la Mehedinți, și altele, însă nu prea multe, ca Delurița din Baia de Aramă și Gărdăreasa din Mehedinți, format dintr-un toponim sau apelativ Dealuri [...].”

Într-o perioadă de vreo trei sferturi de veac, numele satului Oprișeni apare sub numele întemeietorului, de la care se va fi derivat forma Oprișinți, pentru a exprima „totalitatea oamenilor” din satul unde este Cudrea Oprișe, astfel că, în 1490 (6998) martie 15, Suceava, Ștefan cel Mare dă și întărește Episcopiei Rădăuților nu mai puțin de „50 de biserici cu popi, din ținutul Sucevei – 44, iar din ținutul Cernăuți 6 biserici cu popi, care acele 50 de biserici cu popi, au fost date de bunicul nostru, Alexandru voievod”, între care „a 11-a biserică, la Volcineți, a 12-a biserică, cu popă, unde este Cudrea Oprișe; a 13-a biserică, cu popă la Bainți, cu popă; a 14-a biserică, cu popă, la Telebecinți...”².

Despre Cudrea Oprișe, cărturarul Ioan Bilețchi, fiul satului de peste patru veacuri, dă următoarea explicație: „Între aceste sate cu biserică și popă se numără și Oprișenii. În originalul slavon, satul nu e numit aici nici Oprișinți, nici Oprișeni, ci e mai mult arătat prin cuvintele „gde Cudrea Oprișe”, adică „unde a fost sau este Cudrea Oprișe”. În cazul acesta, Cudrea Oprișe poate să fi fost un jude sau vataman, cum se spunea pe vremea aceea. Cudrea e forma slavă a numelui Condrat sau Codrat, lat. Quadratus, nume de sfânt, iar Oprișe poate fi un participiu slav de la verbul *oprietī, opreščii* sau *opreščii*, care își făcea trecerea la sufixul *-iș*, având

înțelesul de „cel ce oprește sau aține calea cuiva”, cu aceasta înțelesul numelui satului – fie Oprișe, fie Oprișinți, fie Oprișeni – pare să fie lămurită.

„Dacă acest Cudrea Oprișe era în anul 1490 încă în viață și cum existența Oprișinților e atestată acum prin uricul din anul 1418, familia Opriș avea o vechime seculară, era poate cea mai veche familie din satul care îi purta numele.

Că satul lui Cudrea Oprișe e identic cu Oprișinții de lângă Provorotia, se adevărește prin constatarea că satul în cauză, în catastiful satelor cu biserică și popă, e încadrat de sate din apropiere: Hliboca, Bârlinții, Cerepcăuții, Volcinețul și Telebeacii. Cea mai veche formă a numelui e Oprișinți, formă obicinuită pe atunci în nomenclatura satelor ca Bârlinții din apropiere, Telebeacii – mai târziu Tereblecea – Balinți, Basinți, Bodinți, Budinți, Buhainți, Chindinți ș. a. Satul având pe atunci biserică și popă, trebuie să fi fost încă pe atunci un sat destul de mare”.

Nu numai atât, căci formula întrebuintată, în martie 1418, pentru a preciza hotarul satelor: „Iar hotarul acestor sate să fie cu toate hotarele pe unde din veac a folosit” – dovedește că cele două sate erau întemeiate cu cel puțin un veac în urmă, adică înainte de legendara descălecarea a lui Dragoș Vodă, prin anul 1343, sau înainte de organizarea statului feudal independent Moldova sub sceptrul lui Bogdan de Cuhea, prin anul 1359.

Câte suflete, câte brațe de muncă și câte case putea să aibă satul Oprișinți/Oprișeni, pe la mijlocul veacului al XIV-lea e dificil de apreciat, dar ne vom hazarda să bănuim că așezarea nu avea mai mult de 20 de gospodării, însă nici cu mult mai puține, de vreme ce la anul 1490, așadar pe la sfârșitul secolului al XV-lea, satul orânduise o biserică și viața creștinească era povățuită de un preot aflat sub ascultarea episcopului din Rădăuți. Adică în Oprișeni viețuia un preot care le citea țăranilor din cărțile sfinte și le tâlmăcea din limba slavonă pre limba românească învățătura Mântuitorului Iisus Hristos.

Și încă un amănunt, încă din anul 1418 satul Oprișeni a fost dăruit mănăstirii Moldovița, iar dania va fi împospătată peste aproape un veac de către însuși voievodul Ștefan cel Mare, după cum glăsuiește actul întocmit în anul 1503 [7011], august 26, la Suceava: „În numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh, Troiță Sfântă, de o ființă și nedespărțită. Iată eu, robul stăpânului meu Iisus Hristos, Io Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că am dat și am întărit sfintei noastre mănăstiri care este la Moldovița, unde este hramul Bunăvestirea Preacuratei stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururi Fecioară Maria și unde este egumen rugătorul nostru popa Ioasaf, două sate, în ținutul Sucevei, anume Provorotia și Oprișinți, care acele sate le-a fost dat Sin Bârlici, în vremea bunicului nostru Alexandru voievod acelei sfinte mănăstiri care este la Moldovița. [...]

Iar hotarul acelor două sate mai sus scrise, anume Provorotia și Oprișinți, să fie din toate părțile pe vechiul hotar, pe unde au folosit din veac”³.

Faptul că pământul și sătenii din Oprișeni erau o danie întărită poate să sugereze că gospodarii de acolo și țarina muncită de ei ofereau bune bucate pentru mănăstirea Moldovița, iar dacă s-a simțit nevoia unui nou document se poate presupune că tocmai cu oarecare vreme înainte de august 1490 asupra satului Oprișeni s-a abătut o calamitate naturală sau un dezastru provocat de mâna omului,

iar sătenii să se fi strămutat din vechea vatră a satului, într-un loc mai puțin bântuit de primejdie și pacoste.

Se prea poate ca prin anii 1485, când în luna septembrie, în zilele de luni și marți, turcii sub comanda lui Ali Pașa, dimpreună cu Petru Hroiote (Horonda), pretendent la tronul Moldovei, ajung la Suceava, ard capitala țării și pustiesc satele din jur, să se fi năpusit și până dincolo de Siret, după cum se întâmplă și peste jumătate de an, luni, 6 martie 1486, când oastea de mercenari a aceluiași Hroiote e zdrobită la Bugari, Șcheia, pe Siret, mai la vale de Suceava, unde boierul Pântece primește poruncă de la Ștefan Voievod să-l decapiteze pe Hroiote.

Famiiliile înregistrate după ocuparea Bucovinei de către austrieci erau la număr 22 în 1772, 31 în 1776, 51 în 1779, 72 în 1780 și 66 în 1784, ceea ce însemna că în răstimpul unui deceniu suma locuitorilor satului Opișeni pare să fi fost în creștere de la 110, în anul 1772, până la 330 de viețuitori, în anul 1784⁴.

Despre gospodarii satului Opișeni de la sfârșitul veacului al XIX-lea aflăm date istorice în paginile scrise de Ioan Bilețchi-Albescu în două caiete purtând titlul *Un sat ca oricare altul: Opișenii*, și cititorul le poate parcurge pe îndelete. Aici ne îngăduim doar să alegem câteva rânduri despre gospodarii așezării: „Familia cea mai numeroasă era a Ghilicenilor, în forma oficială Bilețchi. De la nume asemănătoare vin numele de sate Biliceni și Ghiliceni din Basarabia. Numele derivă din slavonă, bielyi, în românește alb, și se întâlnește des în Polonia și Rusia, ca nume de familie obișnuite. Dacă acest nume stă, într-adevăr, la originea familiei sau a fost impus sub administrația polonă a Bucovinei, după ce devenise provincie austriacă, rămâne o chestiune la care se poate răspunde numai prin analogii.

Se știe că influența polonă în schimbarea numelor s-a resimțit mai mult prin școală. Dar Ghiliceni erau simpli plugari și așa au rămas încă multă vreme. Un pisar polon, însărcinat cu misiunea polonizării numelor de familie, le-ar fi polonizat pe toate, nu numai pe două sau trei. Cu toată oficialitatea lui, în sat, numele polonizat era mai puțin cunoscut, căci fiecare gospodar își avea o poreclă sau era cunoscut după numele tatei”.

Un amănunt însă trebuie avut în vedere: într-o listă cu numele capetelor de familie din satul Opișeni, întocmită de preot, în anul 1875, nu există nici un Ghiliceanu.

Faptul ar trebui urmărit în condica născuților și botezaților, în cea a căsătoriilor, ca și în cea a morților din parohia Opișeni, spre a se vedea când anume apare în sat numele Ghiliceanu.

Cum își schimbă Gheorghe Bilețchi, feciorul lui Ioan Bilețchi din Câmpulung Moldovenesc, numele în Ghiliceanu?

Spirit științific, Ioan Bilețchi-Albescu scrie fără nici un strop de părtinire și despre familia lui: „Mai trăia și altă ramură de Ghiliceni, nu fruntași, ci mijlocași, reprezentată prin Gheorghe al lui Axentie Bilețchi, căruia oamenii din sat îi zicea „a Greculesei”. Era tatăl meu, om harnic și cinstit și cu frica lui Dumnezeu. De ce-l porecleau așa, nu știu și nici nu am căutat pe vremea aceea să cercetez. Porecla însă trebuie să fi avut și ea un rost. Știu din povestirile tatei, că mama lui, adică bunica mea dinspre tată, nu era din Opișeni, ci de dincolo de Cordon, adică dintr-un sat din Moldova, din apropiere, de pe lângă Tureatca. Poate că pe acolo se mai aflau încă rămășiți dintr-un sat vechiu Greci, astăzi dispărut”.

Tureatca era pe acea vreme un sat despre care aflăm abia într-un document din anul 1775, ianuarie 20, *Izvodul moșilor lui Ilie Strășca*, de la părinții acestuia, Mihalachi și Marie Strășca, moștenind „A opta parte den Piedecăuți ot Cernăuț. A opta parte din Tăntră u Cernăuț. A șesa parte den sat la Culeuț u Cernăuț. A tria parte de sat den Turiatca ot Suceava”, act ce va fi certificat de către Vasile Mihalciuc la 27 martie 1792⁵.

Ceea ce înseamnă că satul bunicii lui Ioan Bilețchi-Albescu nu era prea departe și nepotul nu se înșela decât în mică măsură, pentru că așezarea n-a fost dincolo de Cordon, adică de granița pusă de austrieci între Bucovina și Moldova, ci mult mai aproape de Oprișeni și se pare – chiar în hotarul cu vechea așezare a Oprișenilor, în dreapta drumului mare ce ducea de la Cernăuți la Siret spre Suceava.

Satul Greci a dispărut, poate în împrejurări similare ca și vechiul Oprișeni, probabil cu ceva timp mai târziu, încât, pe la începutul veacului al XIX-lea, gospodarul Axentie Bilețchi din Oprișeni își află soție într-o așezare de unde nevastei i se va trage porecla Greculeasa.

În 1465, aprilie 11, Suceava, Ștefan cel Mare întărește vânzarea făcută de „pan Giurgea Rotompan, de bunăvoia sa și de asemenea nesilit de nimeni, și a vândut satul său propriu și ocina sa dreaptă, pe care acel sat l-a cumpărat de la pan Julea, fratele panului Ioan Pântece, anume satul Mihăiești, pe Brădățel, mai sus de Borhinești, părintelui nostru, chir Theoctist mitropolit, în preț de 270 de zloți turcești. Și, întru aceea, s-a ridicat părintele nostru, chir Theoctist mitropolit, înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri moldoveni, și a plătit în mâinile panului Giurgiu Rotompan totul cu bani gata, din acei bani pe care i-a luat părintele nostru, chir Theoctist, de la pan Toader Prodan pentru satul Greci, care este pe Siret, mai jos de târgul Siret”⁶.

Din ultimele cuvinte s-ar înțelege că satul Greci se afla undeva mai jos de orașul Siret, mai la vale decât satul Mihăileni de astăzi.

La 12 martie 1487, Ștefan cel Mare dăruiește „Mitropoliei sale din Suceava sub [conducerea] rugătorului său, mitropolitul Gheorge, satul Vlădeni, pe Siret, cu mori; de asemenea, în aceeași regiune, Sârbii, apoi Avereștii, pe râul Suceava, cu mori, apoi satul Mihăiești, la Podul de Piatră, mai sus de Borhinești, ce este așezat pe Șomuz, pe ambele maluri, cu moară la Brădățel, apoi Vereșcani, la Siret, la așa-numitul Vad, cu moară, Ungureni și Greci, care aceste numite localități au fost proprietate de moștenire a domnului, pe care el le-a schimbat însă cu mitropolitul Gheorghe pe satul mitropolitan Vicovul de Jos și pe care apoi l-a dăruit mănăstirii Putna”⁷.

Dintr-un extras de pe actul de întărire și împuternicire a proprietății Sfintei Mitropolii din Suceava, de către voievodul Ștefan cel Mare, în 1488, martie 12, emis în Suceava, aflăm: „De aceea, noi, întărim pentru această Sfântă Mitropolie din Suceava, așa-numitul sat Mihăiești, pe Brădățel, mai sus de Borhinești, cu mori și cu dârste, care sat l-a cumpărat mitropolitul Theoctist de la Iurie Rotompan, pentru 270 de zloți tătarești, ca pentru acel sat pe care mitropolitul Theoctist l-a schimbat cu Toader Prodan pentru satul Grecenii de pe râu Siret și nu departe de orașul cu același nume”⁸.

Va trebui, așadar, să căutăm satul Grecii sau Grecenii pe unul din malurile râului Sirete și în apropierea orașului Siret din ziua de astăzi.

Dintr-un alt document, emis la Suceava de aceeași cancelarie a lui Ștefan cel Mare, în 1488, martie 15, se certifică înzestrarea mănăstirii Putna de către ctitorul ei cu „anume bisericile din ținutul Sucevei: I-a, din Vicovul de Jos, cu popă; a II-a, din Măneuți, cu popă; a III-a, biserica din Voitîn, cu popă; a IV-a, biserica din Târnăuca, cu popă; a V-a, biserica din Bălcăuți, cu popă; a VI-a, biserica din Greci, cu popă; a VII-a, biserica din Bătășani, cu popă”, precum și încă alte trei biserici din ținutul Cernăuților⁹.

Încă o dată, logica ne impune să afirmăm că satul Greci era destul de mare, de vreme ce avea biserică și preot și se afla în apropierea satelor Târnăuca și Bălcăuți.

Peste aproape o lună de zile, 1488 aprilie 6, cancelaria domnească a lui Ștefan cel Mare emite un alt act, din Suceava, privitor la dania primită din partea a două boieroaice: „Că au venit, înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri moldoveni, Mărena, femeia lui Luca Ecobescul, fiica lui Toader Prodan, și altă Mărena, nepoata ei, fiica lui Lazor Prodănescul, de bunăvoia lor, nesilite de nimeni, nici asuprite, și au schimbat cu Domnia mea un sat.

Iar hotarul acelu sat, al Grecilor, începând de la malul Siretului, de la un plop însemnat, peste luncă, la movila săpată, de aici drept peste câmp, la marginea altei lunci, la movila săpată, și, drept peste acea luncă și peste câmp, la fântâna de piatră, la movila săpată, și drept peste câmp, peste țarină la drumul mare, la movila săpată, iar de aici în sus pe drum până la hotarul Telebecinților, iar de la Telebecinți pe vechiul hotar, pe unde au folosit din veac”¹⁰.

Într-un cuvânt, satul Greci s-a aflat în vremea lui Ștefan cel Mare nu departe de Opișeni și de Tereblecea, în stânga Siretului.

Unul dintre cele mai controversate toponime din părțile Siretului este toponimul Grecii sau Greci. Controversat nu pentru că ar fi greu de explicat etimologia cuvântului Greci, lesne de bănuț de către oricine, ci pentru că satul a dispărut și nu i se poate explica rațiunea acestui nume.

Prima mențiune a acestui toponim, sub forma unui oiconim, o avem în hrisovul din 12 septembrie 1464 (6972), prin care Ștefan cel Mare întărește pisarului Todor Prodan satul Grecii: „Din mila lui Dumnezeu, noi Ștefan Voievod, domn al Țării Moldovei, facem cunoscut că a venit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri părintele nostru, chir Theoctist, mitropolit de Suceava, a vândut credinciosului nostru pan Todor Prodan, pisarul nostru, un sat al Mitropoliei, anume Grecii, pe Siret, lângă târgul Siret, pentru trei sute de zloți tătărești”.

Tranzacția aceasta este amintită într-un hrisov din 11 aprilie 1465 (6973). În acest hrisov se menționează că Mitropolia stăpânește acest sat pe baza unui hrisov de întărire dat de Alexandru cel Bun, dar nu este specificată data hrisovului. Se pare că între Mitropolie și pisarul Toader Prodan a intervenit un conflict, deoarece prin hrisovul din 12 martie 1488 (6996), Ștefan cel Mare întărește Mitropoliei satul *Grecii pe Siret*, act din punct de vedere juridic nejustificat. Peste o lună, prin hrisovul din 6 aprilie 1488, Ștefan cel Mare schimbă satul Detunata (Gromobitnaia) de pe Nistru și 200 zloți tătărești, pe satul cu Mărena, soția lui Luca Ecobescul, fiica lui Toader Prodan și nepoata ei Mărena, fiica lui Lazăr Prodănescul, Grecii pe Siret. Satul Grecii este dăruit de domn mănăstirii Putna. Din hrisovul din 15 martie 1490 (6998), prin care Ștefan cel Mare închină 16 sate cu bisericile lor și preoții lor

mănăstirii Putna, aflăm că satul Grecii era un sat mare, care avea biserică și popă: „A șasea, biserica din Grecii cu popă”.

Prin hrisovul din 2 februarie 1503 (7011), la cererea egumenului mănăstirii arhimandrit Spiridon este donat: „Satul Grecii pe Siret, tot, lângă târgul Siretului”. La sfârșitul primei jumătăți a secolului al XVII-lea, prin hrisoavele din 1 mai 1642 (7150) și 5 iulie 1643 (7151), se stinge conflictul dintre mănăstirea Putna și târgoveții sireteni cu privire la hotarul satului. Hrisovul din 5 iulie 1643 ne mai arată că la data respectivă, satul Grecii era risipit, adică era o seliște. Prin hrisovul din 15 aprilie 1657, Gheorghe Ștefan Vodă (1653–1658) ordonă ca toți cei ce vor măcina la morile mănăstirii trebuie să plătească mirticul de moară: „Dăm știre tuturor slujitorilor și altor oameni cari veți măcina la morile Sfintei Mănăstiri Putnii ce sântu pe Sireat, veți da mirticul de moară precum este obiceiul; carele nu va da și va veni jalobă să știe bine că acolo îl vom spânzura”.

Din hrisovul din 12 iunie 1663 (7171), dat de Eustratie Dabija Vodă (1661–1665), aflăm că satul Grecii era la data aceea moșie, adică a fost repopulat temporar. Hrisovul din 11 ianuarie 1737 (7245) ne arată că conflictul dintre mănăstirea Putna și târgoveții sireteni a fost deschis din nou și că satul era din nou depopulat, devenind o seliște. La 23 ianuarie 1782, ieromonahul Ioasaf și călugărul Atanasie, declară în fața comisiei austriece de inventariere a bunurilor din Bucovina, că seliștea Grecii aparține din vechime mănăstirii Putna. În anul 1786, seliștea Grecii este împărțită între orașul Siret și comuna rurală Tereblecea și, astfel, după 322 de ani de existență, satul și seliștea Grecii dispar din istorie.

În anul 1927, Teodor Balan, în lucrarea *Satele dispărute din Bucovina*, scrie: „Lângă târgul Siretului, pe malul stâng al râului cu acelaș nume, se afla pe vremuri satul Greci. A fost sat vechiu. Mai târziu satul Greci s-a pustiit. La 1782, s-a contestat că săliștea pustie Greci sau Grecii se află pe hotarul satului Tereblecea. Statul austriac, găsind săliștea pustie, a colonizat-o cu nemți. Tereblecea nemțească de astăzi este așa dară satul istoric Greci. În același an, Simeon Reli, în lucrarea *Siretul în vremuri de demult*, scrie despre satul Grecii: „Prin veacul al 15-lea, exista lângă orașul Siret un sat cu numele «Grecii pe Siret», care azi a dispărut, parcă nici n-ar fi fost. Pe la 1775, nu mai aflăm Grecii nici sub acest nume, nici ca sat populat, ci numai ca moșie, cu numele Dubova. Toponimul Grecii este un toponim social derivat de la credința (confesiunea) locuitorilor săi. Se știe că în Evul Mediu, catolicii îi numeau pe ortodocșii greci, indiferent că erau români, ruși, sârbi sau bulgari. Grecii înseamnă ortodocșii, cum erau numiți locuitorii români ai satului de către locuitorii catolici ai satului vecin Tereblecea și orașenii sireteni, deci toponimul nu derivă de la greci sau de la locuitorii de pe Ulița Grecească din oraș”.

Despre rolul grecilor în istoria orașului Siret, Simeon Reli, în anul 1927, scria: „Despre Grecii, care au trăit în Siret în vremurile trecute, n-avem nici o știre mai însemnată și mai ales una demnă de amintirea noastră. Ei au fost elemente trecătoare, aduse aici de-un vânt rău, numai spre a se îmbogăți din munca și sudoarea neamului românesc”. Toponimul Grecii a apărut după anul 1371, an în care a fost înființată Episcopia Catolică de Siret, al cărei episcop, Andrei Wassilo, a întemeiat satul Tereblecea. Noi credem că satul Grecii s-a numit inițial Prisaca Siretului sau simplu Prisaca și că a fost întemeiat în timpul lui Dragoș de maramureșeni. Acest sat, împreună cu alte seliști, a fost dăruiat de Lațcu Vodă

Episcopiei Catolice din Siret pentru a forma dotalia Episcopiei. Deoarece locuitorii satului au rămas ortodocși, satul a fost numit de către catolici Grecii, adică satul locuit de ortodocși. Satul Grecii, cum apărea în documentele Episcopiei, a fost confiscat de Petru I Mușat și dat Mitropoliei Ortodoxe a Moldovei după anul 1382, numai așa se poate explica faptul că satul Grecii era în prima jumătate a secolului al XV-lea în stăpânirea Mitropoliei Ortodoxe a Moldovei. Deoarece el a fost revendicat mereu de catolici, sprijiniți de Ringailla, soția catolică a lui Alexandru cel Bun, acesta a dat un hrisov de întărire Mitropoliei asupra satului. Conflictul cu catolicii este stins de Ștefan cel Mare, care dăruiește satul mănăstirii Putna.

Interesant este faptul că sovieticii, în noiembrie 1944, când au trasat în mod definitiv granița româno-sovietică în sectorul Siret, nu au instalat granița pe linia Aurel Onciul–Omelian Popowicz, ci pe limita administrativă trasată în anul 1786, între orașul Siret și satul Tereblecea. Deși a dispărut, satul Grecii, toponimul Grecii este una dintre mărturiile care vorbesc despre domnia lui Lațcu Vodă, domnul, care a încercat să-i convertească pe moldoveni la Biserica Romei.

În lista capilor de familie din 1875 nu apare Axentie Bilețchi, ceea ce ar însemna că la acea vreme bunicul fraților Ioan și Axentie era mort; numele tatălui lor, Gheorghe, îl vedem scris de două ori, probă că atunci trăiau în Oprișeni doi gospodari Gheorghe Bilețchi, între alți zece cu același nume de familie – s-ar putea căuta în mitricile parohiale numărul caselor în care trăia fiecare familie.

Prin urmare, Axentie Bilețchi-Oprișanu este vlăstarul țăranilor Ecaterina și Gheorghe Bilețchi, zis al Greculesei, din satul Oprișeni din Bucovina, și a avut în această familie doi frați – Ștefan, căsătorit cu Zenovia și emigrat în America, probabil înaintea celui de-al doilea război mondial, și Ioan, ajuns director al Liceului „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc, și două surori: Ileana, măritată cu Ostafi, și Aspazia, căsătorită cu un gospodar din sat, Rotaru.

Prin anul 1930, Gheorghe Bilețchi nu mai trăia, ceea ce ne-ar îndreptăți să presupunem că va fi murit cu câțiva ani mai înainte ca feciorul său să fi cules cântece de la mama sa, Ecaterina, pe care o prezintă văduvă, sau că va fi căzut pentru „drăguțul de împărat de la Viena”, undeva în luptele din cel dintâi război mondial.

Despre Axentie Bilețchi nu avem prea multe date, nu știm ce școli a urmat, când și în ce loc le-a isprăvit, doar că a lucrat o vreme ca inginer silvic la ocolul din Brodina, Rădăuți, după 1945 chiar și în orașul Câmpulung Moldovenesc și în Rădăuți, unde a trăit împreună cu soția sa, Paula, și cele două fete, Artemisia, căsătorită Ruscior, și Olguța, căsătorită Țărălungă.

Dumitru Covalciuc, în lucrarea *Oprișeni, un sat la răspântiile istoriei* (editor: M. Șapcă, Zelena Bucovina, 2008), scrie despre Axentie Bilețchi-Oprișanu, poet, dramaturg, folclorist, că „Se naște la 7 noiembrie 1897 în satul Oprișeni și este frate cu Ioan Bilețchi-Abescu. A terminat, se pare, o școală de agronomie. În timpul primului război mondial este întemnițat pentru politică antihabsburgică, iar în perioada interbelică, în calitate de subinginer silvic, este salariat al Fondului Bisericesc din Bucovina”.

Afirmația cu „politică antihabsburgică” trebuie privită prudent și printr-o lentilă legendară, întrucât, în anul când s-a declanșat războiul și când la 22 iulie 1914 pornesc spre front primele două batalioane din regimentul 41 din Cernăuți, Axentie Bilețchi avea doar 17 ani, și poate că doar spre sfârșitul conflagrației, prin

toamna anului 1919 să fi luat atitudine împotriva austriecilor și pentru unirea cu patria-mumă.

Din câteva date despre abonații la o publicație din Cernăuți, aflăm că Axentie Bilețchi lucra ca inginer silvic la Ocolul din Brodina. Publică sporadic versuri proprii, cântece populare culese din satul natal sau de prin satele bucovinene, și câteva piese de teatru: *Horia, Cloșca și Crișan*, piesă istorică națională în 4 acte, se va tipări în „Junimea literară” (Cernăuți, an. XXIV, nr. 3–4, martie–aprilie 1935, p. 79–87 [actul I] și nr. 5–7, mai–iulie 1935, p. 165–176 [actul II]), fără să mai urmeze și celelalte două acte, poate și pentru faptul că reprezentarea dramei a avut loc în ziua de 14 februarie 1935 pe scena Teatrului Național din Cernăuți și a fost publicată într-o broșură.

Dumitru Covalciuc ne asigură că Axentie Bilețchi-Oprișanu a mai tipărit și piesa *Haiducii*, pe care nu am descoperit-o în vreo publicație, iar în manuscrisul dramaturgului bucovinean au rămas alte două piese cu subiect istoric, *Domnița Ruxanda* și *Domnul Tudor*, scrise după cel de-al doilea război mondial.

Același istoric literar cernăuțean precizează că Axentie Bilețchi-Oprișanu a murit în luna octombrie 1976, în Rădăuți, însă în documentele de stare civilă din primăria orașului nu a fost înregistrat decesul acestui bărbat, ceea ce ne face să presupunem că moartea lui ar fi survenit în altă parte, la vreun spital din Suceava sau chiar în satul Brodina, și doar înmormântarea să se fi făcut în cimitirul din Rădăuți. Din păcate, în trei perindări și cercetări (toamna din 2007 și primăvara din 2008) prin cimitirul din Rădăuți, nu am reușit să descopăr mormântul lui Axentie Bilețchi, pentru a stabili cu exactitate data morții și locul înmormântării acestui cărturar bucovinean.

Din păcate, pentru creionarea relațiilor dintre cei doi frați cărturari din Oprișeni nu avem, deocamdată, nici o pagină din corespondența lor, iar în publicațiile sau manuscrisele vremii nu întâlnim nici un cuvânt de apreciere a creațiilor și succeselor literare¹¹.

Citind cu oarecare atenție documentele școlare pe care Ioan Bilețchi le-a păstrat cu sfințenie în originalul lor german sau în traducere românească, am observat amănuntul că absolventul Liceului de stat din Suceava isprăvește cursurile la vârsta de 20 de ani, ceea ce implica fie înscrierea în liceu cu doi ani mai târziu, fie întreruperea școlarității dintr-un motiv sau altul, fie repetarea unor clase din pricina slabei cunoașteri a limbii germane sau a unor carențe la învățătură, ceea ce nu concordă cu succesele intelectuale ulterioare.

Enigma o vom desluși în paginile autobiografice din manuscrisul *Un sat ca oricare altul: Oprișenii*, unde, în partea despre școala primară, înființată abia în anul 1886, și dascălii satului de atunci, Ioan Bilețchi povestește cu mare farmec, lămurind care au fost cauzele: preotul îl confundase cu o soră a lui, decedată. Preotul Isopescul nu-i oricare, ci acel care semna pe la anul 1842 un caiet cu *Versuri felorite*, în fapt, întâia culegere de folclor din Bucovina și Moldova¹², cu doar patru ani în urma textelor populare adunate de Nicolae Pauleti în ținutul Alba din Transilvania, *Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și feciorii jucând*, scrise de Nicolae Pauleti în Roșia, în anul 1838¹³. Manuil Isopescul era băiatul preotului din Frătăuții Vechi și se născuse în acel sat, în ziua de 24 decembrie 1925, în familia preotului Constantin Isupăscu și Ana (născută

Brăileanu, din Bilca), a urmat Seminarul Teologic din Cernăuți, a fost hirotonisit preot în satul Frumosul pe valea Moldoviței (1851), de unde a trecut în parohia Stroiești, de lângă Suceava (1858–1877), aici punând cuvântul și umărul la ridicarea unei frumoase biserici din piatră (1862), care poate fi admirată și astăzi. De la Stroiești, Manuil Isopescul trece în satul Bosancea, unde semnează condicile parohiale și în anul 1890, când va păstori la biserica închinată Nașterii Maicii Domnului din Oprișeni. Biserica, ridicată în 1786, renovată în 1868, cu iconostas nou, poate pictat chiar de Epaminonda Bucevschi, nu avea decât 1 473 de enoriași în anul 1893 – din satele Panțiri, Slobozia Goianului și Slobozia Berlinți, adică vreo 342 de familii, cu 718 de bărbați și 755 de femei și școală poporală de trei clase. Feciorul lui Manuil Isopescul, Ioan, slujește la biserica din Oprișeni, începând din septembrie 1893, ca preot cooperador, probabil până la moartea tatălui său, petrecută la Rădăuți în ziua de 18 septembrie/ 1 octombrie 1905.

Episodul cu cercetarea din *Condica născuților* în parohia Oprișeni se va fi petrecut în toamna anului 1892, când bătrânul preot Manuil Isopescul, cu lama unui cuțitaș pentru curățat mucul lumânărilor din sfeșnice, l-a răsluit pe Ioan Bilețchi din catastiful morții.

Despre Ioan Bilețchi se cunoaște faptul că s-a născut în ziua de miercuri, 10 august 1881, într-o familie de țărani oarecum înstăriți, mijlocași, în satul Oprișeni, din apropierea orașului Siret, în dreapta drumului ce duce spre Cernăuți. După absolvirea celor 4 clase de școală primară în sat (1891–1895), a urmat cursurile Liceului de stat din Suceava „în anii de la 1895–1903, fără întrerupere sau repetare, obținut la aceeași școală, în 1903, certificatul de maturitate cu distincție”, după care „frecventă apoi din octombrie 1903 până în iulie 1907, prin opt semestre ca auditor ordinar, Facultatea filosofică de pe lângă Universitatea c. r. Francisco-Iosefină din Cernăuți, unde studie filosofia clasică, istoria antică, limba română și germană” – încununată cu titlul de doctor în litere și filosofie, la Universitatea din Cernăuți, cu o teză despre *Mijloacele de exprimare pentru arătarea gradului înalt al unei însușiri la Catul, Tibul, Propertiu, Virgiliu, Horațiu și Statius*, publicată în limba germană, în „Sonderabdruck aus den Primitiae Czernovicienses”, Czernowitz, 1909.

A predat limbile latină, elină și română, deși abilitarea sa oficială de către comisia din iunie 1908 era „filosofia clasică ca materie principală și limba română ca materie secundară, cu limba de predare germana și româna”, mai întâi la Liceul din Suceava (1907–1909) și apoi, din martie 1916 – 7 noiembrie 1917, 20 septembrie 1918 – iunie 1942, la Liceul „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc, unde va fi director până în anul 1942. Aici a editat un anuar al liceului, din 1921 până în 1941, consemnând activitatea didactică și administrativă și publicând o serie de studii filologice proprii: *Etimologii*, în „Anuarul XII pe anul școlar 1932/33”, Liceul „Dragoș Vodă”, Tipografia „Școala Română”, Câmpulungul Moldovenesc (1934, p. 3–12); *Un capitol de patronimie românească, Din toponomastica României*, în „Anuarul XIII pe anul școlar 1933/34” (1935, p. 3–27); *Alte aspecte ale patronimiei românești*, în „Anuarul XIV, pe anul școlar 1934/1935” (apărut în 1937, p. 3–34); *Elemente creștine în patronimia română*, în „Anuarul XV pe anul școlar 1935/36” (apărut 1938, p. 3–70); *Nume de popoare în patronimia românească și Elemente slave în patronimia românească*, în „Anuarul XVI

pe anul școlar 1936/1937” (apărut în 1938, p. 3–21 și 22–72); *Elemente grecești în patronimia românească*, în „Anuarul XVII pe anul școlar 1937/38” (apărut 1940, p. 3–104) și *Elemente ungurești în patronimia românească*, în „Anuarul XVIII pe anul școlar 1938/1939” (1941, p. 3–63).

Din anul 1913, putem citi ceea ce a publicat proaspătul doctor în litere și filozofie, Ioan Bilețchi, încă nu adăugase „Albescu” la patronim, despre „neajunsurile școlilor noastre secundare” în revista „Școala” din Cernăuți (an. IV, nr. 9, septembrie 1913, p. 315–217; nr. 10, octombrie 1913, p. 246–250, și an. V, nr. 1–2, ianuarie–februarie 1914, p. 7–11), sau un studiu referitor la *Sentimentul naturii în opera lui Horațiu și Virgiliu*, Silistra, 1930.

Dar Ioan Bilețchi a mai colaborat sporadic și la „Glasul Bucovinei”, „Junimea literară” cu traduceri din clasicii greci și latini, iar în „Orpheus”, revistă pentru cultura clasică, București, publică două studii interesante: *Din vechea toponomastică a României* (1927) și *Celții în toponomastica României* (1928), ceea ce i-au atras aprecieri superlative din partea filologilor români (Vasile Grecu, Ștefan Pașca, George Voevidca) și a savantului italian Carlo Tagliavini.

După ce a ieșit la pensie, fostul director al liceului a continuat să lucreze la Liceul „Dragoș Vodă”, câțiva ani, pe post de casier și apoi ca muzeograf la Muzeul Etnografic din același oraș, ceea ce i-a îngăduit să se documenteze pentru întocmirea a două studii importante pentru istoria și cultura locului: *Școala din Câmpulung Moldovenesc de la începuturile ei până în anul 1948* și *Din trecutul Câmpulungului Moldovenesc*, rămase, din păcate, în manuscrise.

Cum a trăit și a muncit profesorul, aflăm dintr-o scrisoare adresată celor în drept să-i recaculeze pensia, precizând: „Am primit potrivit Decretului nr. 292 din 30 iulie 1959 pentru 34 ani de serviciu la liceu și 2 ani la muzeu, deci pentru 36 de ani de serviciu de la 1 august 1959 încoace o pensie lunară de 817 lei.

După pensionarea mea pe ziua de 1 septembrie 1941 am mai funcționat:

1. La Liceul «Dragoș Vodă» din Câmpulung în funcțiunea de profesor și apoi de casier timp de 2 ani, 3 luni și 15 zile, conform certificatului eliberat de Direcțiunea Liceului «Dragoș Vodă» din Câmpulung cu nr. 156 din 3. VIII 1959, anexat acestei cereri.

2. La Muzeul Regional din Câmpulung în diferite funcțiuni de la 1 martie 1950 până la 31 octombrie 1959, deci timp de 9 ani și 8 luni, conform certificatului eliberat de Direcțiunea Muzeului cu nr. 74 din 20. X. 1959.

În total, timp servit după prima pensionare 11 ani 11 luni și 15 zile, de calculat 12 ani”.

Prof. dr. Ioan Bilețchi-Albescu a murit în ziua de luni, 15 octombrie 1962, în casa din str. Griviței nr. 4 din Câmpulung Moldovenesc, și își doarme somnul de veci în Cimitirul Ionei din orașul în care a trăit peste jumătate de veac.

Ce a însemnat Liceul „Dragoș Vodă” pentru Ioan Bilețchi se poate înțelege în mare parte și din acel discurs rostit în ziua de 13 iunie 1933, pe când s-a numărat un sfert de secol de la înființarea Gimnaziului de stat cezaro-crăiesc din Câmpulungul Bucovinei, aflat sub administrația austriacă, în septembrie 1907. Dar o proiecție mai poetică asupra menirii școlii o vom afla în versurile poetului George Voevidca, închinată în ziua de 16 iunie 1946, cu ocazia „naționalizării” clădirii în care funcționa Liceul „Dragoș Vodă”, proprietate a Societății Culturale „Școala

Română”, către atotputernicul proprietar de stat, Regatul România, care în scurtă vreme va deveni republică populară. Pentru membrii Societății culturale pomenite nu a fost un prilej festiv, căci manifestările acestor intelectuali ai locului, cu merite deosebite în orientarea și pregătirea tinerilor pentru viață, fuseseră interzise după instaurarea regimului democrat-popular.

Dacă socotim că într-un sfert de veac, în liceul și în celelalte școli din Câmpulung, lucrau asupra minții și sufletului școlarilor poezii Gavril Rotică, George Voevidca, Neculai Roșca sau muzicianul Al. Bogza, n-ar trebui să ne mire faptul că directorul instituției scria versuri sau povestiri și chiar le încredința tiparului, precum constatăm în paginile revistei cernăuțene „Junimea literară”, unde în nr. 7–8, din 1926, an. XV, p. 150, putem citi poezia *Biruitoarul*, un adevărat pamflet de tip clasic împotriva acelor viteji care cuceresc cetăți și își supun neamurile prin mijlocirea aurului purtat de încăpățânatul și izbânditorul măgar.

Și totuși, în pofida unor profesori înzestrați cu talent poetic și tact pedagogic, cu aptitudini pentru filosofare și cercetare filologică sau istorică, Liceul „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc n-a oferit culturii române nici un geniu. Parcă spre a ilustra scrisa celui mai statornic director: „O școală nu produce genii și nici cataclisme. Gloria ei se ridică sfoasă în tăcere precum crește un arbore în umbră”.

Sfiala și tăcerea l-au caracterizat deplin pe acest om, atât în munca de la școală, cât și în privința operei sale științifice și literare. Era cunoscut în acea vreme și prin traducerile românești în versuri, pe care le-a publicat, din opera lui Aristofan (445–386 î.Hr.), direct din originalul în limba elină – *Norii* („Casa Școalelor”, 1923); *Broaștele* („Casa Școalelor”, 1925) și *Păsările* (Editura și Tipografia Societății „Școala Română”, Câmpulung Moldovenesc, 1936). Interesul traducătorului pentru comediile dramaturgului grec poate fi bănuit ca mijloc de educație pentru bine și frumos, căci în prefața la *Păsările* i se destăinuie cititorului român: „Comediile lui Aristofan au un caracter educativ moral. Un fruct al timpului care le-a produs, le-a gustat și le-a apreciat, schimbându-se împrejurările pentru cari au fost create, ele și-au pierdut mult din valoarea lor, precum se întâmplă și astăzi cu acele opere de artă cari au la bază o tendință prea vădită. Cum însă problemele atacate de el sunt în parte încă actuale, cu toată distanța în timp, ele prezintă un interes viu pentru orice om, doritor de a cunoaște manifestările vieții din trecutul omenirii întregi”¹⁴.

Acest interes viu pentru manifestările poporului român ca parte din trecutul „omenirii întregi” l-a călăuzit pe Ioan Bilețchi-Albescu toată viața și studiile sale despre patronimia și toponimia românească ar putea să aibă astăzi un ecou cultural și în sufletul cititorului bântuit, în pragul mileniului III, de atâtea alte griji, himere și coșmare, motiv pentru care am hotărât să tipărim și textele ce așteptau de aproape jumătate de veac în manuscrise.

Negreșit că Axentie Bilețchi, mai mic cu șase ani decât Ioan, va fi luat seama atât la învățătura fratelui său mai mare, cât și la prestația cărturărească, începând încă din vremea studiilor universitare.

Cum Ioan Bilețchi a fost și a rămas înainte de toate un pedagog, e de așteptat să-și fi școlit și fratele mai mic spre carte și învățătură, spre artă și literatură. Oricum, cei doi frați își vor fi citit ceea ce a publicat celălalt, în biblioteca prof. dr. Ioan Bilețchi din Câmpulung Moldovenesc, aflându-se și astăzi reviste în care a colaborat Axentie Bilețchi și câteva plachete de versuri sau texte folclorice.

NUNTA ÎN OPRIȘENI DE AXENTIE BILEȚCHI-OPRIȘANU

(Introducere la cartea în curs de apariție)

Trei motive au determinat alcătuirea acestei cărți cu descrierea nunții din satul Oprișeni, sub semnătura lui Axentie Bilețchi-Oprișanu: mai întâi că este o bună descriere a unei nunți tradiționale în Bucovina și va trebui folosită ca un instrument de comparație cu ceea ce se petrece în desfășurarea unei nunți românești după anul de grație 2000; apoi, descrierea nunții din Oprișeni rămâne un document etnografic din primul sfert al veacului al XX-lea, nunta de astăzi, chiar și într-un sat conservator, nu mai urmează tipicul de altădată și, după vorba lui Ioan Bilețchi-Albescu, anume că „satul se primenește” continuu, trebuie observat că orice primenire știrbește obiceiurile atât în funcția lor rituală, cât mai cu seamă în expresia lor estetică și, în sfârșit, nunta din descriția lui Axentie Bilețchi-Oprișanu constituie un act de statornicie culturală arhaică românească, în circumstanțele istorice în care satul Oprișeni a rămas în partea ocupată în august 1945 de către URSS și în răstimp de aproape jumătate de veac viața cultural-folclorică a românilor din acest spațiu a suferit grave perturbații.

Pentru o bună înțelegere a coordonatelor istorice, geografice și folclorice ale satului Oprișeni, am așezat înaintea scenariului nunții amintirile lui Ioan Bilețchi-Albescu, reproduse în continuarea acestui material, și textele cântecelor populare culese de fratele său Axentie la baștina familiei, în speranța că cele trei compartimente pot oferi un întreg.

Partea de note și comentarii dă precizări privitoare la sursa textelor. Un scurt glosar înlesnește înțelegerea cuvintelor ieșite din circulația de astăzi.

Manuscrisele, ca și alte documente de mare valoare pentru istoria culturală a Bucovinei, ne-au fost puse la dispoziție cu largă amabilitate de către d-na Nectaria Ghiliceanu, nora fostului profesor câmpulungean și nepoata mitropolitului Nectarie al Bucovinei, gest de pioșenie și încredințare pentru care îi mulțumim călduros și pe această cale.

NOTE

- 1 Traducere românească după o traducere germană a originalului din limba slavonă, (Academia de Științe Sociale și Politice a R. S. R., Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași, *Documenta Romaniae Historica*, vol. I (1384–1448), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, Editura Academiei R. S. R., București, 1975, doc. 48, p. 63.)
- 2 *Documenta Romaniae Historica* (în continuare: DRH), vol. III, 1980, doc. 128, p. 137.
- 3 Idem, vol. III (1487–1504), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, Ed. Academiei R. S. R., București, 1980, doc. 288, p. 512–513.
- 4 Dr. Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbburg durch Oesterreich (1774–1785)*, Nach Acten aus folgenden Archiven von ..., Czernowitz, 1896, p. 72–73. „Oprischeni – Oprișeni vel Panziri (rom.*, urk.) Opriszeni, Oprischenj, Opresan, Opreschen, Opreschany, Oprischany, Опришени, Oprischeni, Dorf, 1776 im Besitze des Klosters Moldovița. Dieses erhielt dar Dorf laut Urkunde des Fürsten Alexander vom 17. März 6926/ 1428 als Geschenk vom Bojer Brill. Im Radziwilischen Archiv war eine diesbezügliche Urkunde von demselben Fürsten, aus der man entimmt, dass Fürst Alexander d. Gute dieses Dorf am 3. Aprilie 6936/ 1428 dem Bojer «Oprișa» geschenkt

- hatte. Stefan der Grosse bestätigt am 126 Aug. 7011/ 1502 dem Kloster den Besitz von Oprișenii.”
- 5 Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. VIII (1791–1799), Iași, Editura Taida, 2006, doc. 83, p. 82.
 - 6 *DRH*, vol. II, doc. 128, p. 183–184.
 - 7 Idem, vol. III, doc. 34, p. 57–58.
 - 8 Idem, vol. III, doc. 32, p. 54. *Dîrste* – steze – pive pentru bătut sumane.
 - 9 Idem, vol. III, doc. 74, p. 142.
 - 10 Idem, vol. III, doc. 33, p. 69.
 - 11 Poezii: *Închinare M. S. Regelui Carol al II-lea*, omagiu în versuri (Cernăuți, 1934, 2 p.); *Cântarea gliei*. Versuri (București, 1936, 112 p.); *În preajma crucii*, volum de poeme prezentat în „Glasul Bucovinei” (Cernăuți, 3 mai 1938, p. 4).
Teatru: *Horia, Cloșca și Crișan*, dramă istorică, în 4 acte, tipărită în „Junimea literară”, (Cernăuți, an. XXIV, nr. 3–4, martie–aprilie 1935, p. 79–87, și nr. 5–7, mai–iulie 1935, p. 166–176), reprezentată, în 14 februarie 1935, pe scena Teatrului Național din Cernăuți, interpretată de secțiunea dramatică a Societății muzical-culturale „Tudor Flondor”; *Haiducii*, dramă istorică în 4 acte, în versuri, anunțată între cărțile care „Vor apărea în curând” pe coperta a VI-a a plachetei *Cântece și strigături*, 1929, s-a publicat în 1940 (?); *Domnița Ruxandra*, dramă istorică în 4 acte, *Domnul Tudor*, *Sluga credincioasă*, comedie într-un act
Folclor: *Cântece și strigături* culese din gura poporului de... (Cernăuți, Editura autorului), 1929, există o ediție și în 1930 (?); *Din comorile neamului nostru* (Cernăuți, Editura autorului, 1930, 39 p.); *Datini de nuntă din județul Rădăuți*, anunțată pe aceeași copertă; *Cultul codrului*, studiu, anunțat pe aceeași copertă a cărții *Cântece și strigături*, despre care nu avem nici o probă că s-ar fi și tipărit ulterior.
Colaborări între anii 1933–1934: versuri în „Analele romanului”, roman; „Cronica românească”, Cernăuți; „Convorbiri literare”, București; „Harfa Luceafărului”; „Luceafărul literar și artistic”; „Cosânzeana”; „Marea noastră”; „Satul”; „Viața literară”; „Făt-Frumos”; „Fluierașu”. Despre Axentie Bilețchi-Oprișanu au scris: Liviu Papuc, *Axentie Bilețchi-Oprișanu*, în „Monitorul de Suceava”, Suceava, an. IV, nr. 291, 11 decembrie 1999, p. 19 A, cea dintâi mențiune despre autor în secolul al XXI-lea; Ion Filipciuc, în „Analele Bucovinei”, Institutul „Bucovina”, Rădăuți, nr. 1/ 2008; D. Covalciuc, *Oprișeni, un sat la răspântiile istoriei*, editor: M. Șapcă, Zelena Bucovina, Cernăuți, 2008, p. 387.
 - 12 Manuil Isopescul, *Versuri felorite din Bucovina*, cântece populare și nu numai, ediție îngrijită de Ion Filipciuc, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2005.
 - 13 Ediție critică, cu un studiu introductiv de Ion Mușlea, Editura Academiei R. P. R., București, 1962.
 - 14 Despre Ioan Bilețchi-Albescu au scris: Vasile Grecu, *Despre I. Bilețchi-Albescu*, în „Codrul Cosminului”, an. IV–V, nr. 2, 1927, p. 319; Tc. [N. Tcaciuc-Albu], *Aristofan: Păsările* (tr. Dr. Ioan Bilețchi-Albescu), în „Junimea literară”, Cernăuți, XXV, nr. 4–12, apr.–dec., 1936, p. 270; George Voevidca, *Aristophanes în românește*, în „Junimea literară”, Cernăuți, an. XXVI, nr. 1–9, ian.–sept. 1937, p. 229–230; Ștefan Pașca, *Dr. I. Bilețchi, Un capitol de patronimie românească...*, în „Dacoromania”, vol. Ion Faifer, *Aristophanes pentru prima oară în românește?*, în „Însemnări ieșene”, Iași, 1938; „Junimea literară”, XXVIII (1939), recenzie despre *Nume de popoare și elemente salve în patronimia românească*, p. 72; George Voevidca, *Sărbătorirea d. dir. de liceu și scriitorului dr. Ioan Bilețchi-Albescu la Câmpulungul-Moldovenesc*, în „Bucovina”, 25 dec. 1941, p. 16; Carlo Tagliavini,, recenzie în „Indogermanische Zeitschrift”, 1941; Grațian Jucan, *Ioan Bilețchi-Albescu*, în vol. *Câmpulungul Moldovenesc*, Pagini culturale, Editura Litera, București, 1979, p. 66–68; *Ioan Bilețchi-Albescu. Medalioane*, în vol. *O școală centenară: Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc*, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, Câmpulung Moldovenesc, 2007, p. 68–70; Emil Satco, Ion Pânzar, *Dicționar de literatură în Bucovina*, 1997, p. 26; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sberia”, colaboratori principali: Eugen Dimitriu și Erich Beck, Editura Princeps

Edit. Iași, vol. I, 2004, p. 111–112.; Nicolae Buzgan, *Liceul „Dragoș Vodă”, Câmpulung Moldovenesc, 1907–1997*, f. ed., f. a., p. 36; Florin Faifer, *Profesorii*, în „Convorbiri literare”, Iași, nr. 1, ianuarie 2000; Florin Faifer, *Ioan Bilețchi-Albescu*, în *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004, A–B, p. 258; George Bodea, *Ioan Bilețchi-Albescu, model de profesor și cercetător*, în vol. *O școală centenară: Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc*, ed. cit., p. 65–67; George Bodea, *Cuvânt înainte*, în vol. Ioan Bilețchi-Albescu, *Studii filologice*, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2007, p. 5–16; Ion Filipeciuc, *Cuvânt înainte*, în vol. Ioan Bilețchi-Albescu, *Versurile mele*, ediție întocmită de ..., Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2007, p. 5–10; Dumitru Covalciuc, *Figuri bucovinene, Ioan Bilețchi-Albescu*, în „Zorile Bucovinei”, Cernăuți, nr. 48 (13.505) din 2005.

SUMMARY

The significance of this study resides not only in the evocation of important intellectuals from northern Bucovina, but above all in its reconstruction of the life of a Romanian village, the history of that village from its beginnings, including the period under the Austro-Hungarian Empire and that between the two world wars. The author analyses the history of the toponym Opișeni and those of the neighbouring villages. He provides valuable information about Greceni and Ungureni, two villages of Bucovina that have since vanished.

The author presents the activity of brothers Ioan and Axentie Bilețchi and their contribution to the preservation of the memory of their native village, Opișeni, and its customs and ethnography – costume, everyday life, contacts with other ethnic groups etc. – in their writing.

Ion Filipeciuc appends his introduction to a book that is currently in press – an edition of a manuscript by Axentie Bilețchi-Opișanu.

In order better to understand the historical, geographical and folkloric coordinates of the village of Opișeni, the author also includes the memoirs of Ioan Bilețchi-Albescu.

UN SAT CA ORICARE ALTUL: OPRIȘENII. CUVINTE PENTRU CITITOR

Ioan Bilețchi-Albescu

Câmpulung Moldovenesc

O sfială neînțeleasă mă cuprinde la gândul de a scrie rândurile ce vor urma. Dar răsunetul de glasuri demult stinse și chipuri de oameni, ale căror ființe au trecut în lumea necunoscută a umbrelor, mă îndeamnă să nu le las să moară așa de curând pentru totdeauna. Căci viața trece atât de repede pe lângă noi, iar noi trecem atât de grăbiți prin viață, încât numai arareori avem răgazul de a ne mai întoarce privirile spre răsărit și de a mai recapitula ceva din mult-puținul balast din care aruncăm treptat-treptat, până ce nu ne mai rămâne nimic în momentul când am ajuns la porțile necunoscutului.

Vreau să smulg din brațele uitării și să transmit posterității câteva crâmpie de viață, flori de rând, culese de pe drumurile obicinuie pe care le-am străbătut.

Când viața va deveni din nou liniștită, frumoasă și îndestulată, cum a mai fost odată, aceste rânduri vor putea contribui și ele la cunoașterea unui trecut care pentru unul sau altul dintre cititori ar putea avea un interes oarecare.

UN SAT CA MULTE ALTELE: OPRIȘENII

Ce este un sat? De multe ori o enigmă greu de dezlegat. O realitate geografică, istorică, politică, socială, cu începuturile adeseori în preistorie, de multe ori multiseculară, zbuciumată, nebăgată în seamă, uitată, bătută de toate furtunile vremurilor, dezrădăcinată ici-colea dintr-un loc, pentru a se înrădăcina în altul, el oferă cercetătorului atâtea aspecte interesante.

Istoria nu ține socoteală de el decât întâmplător. Monumente de artă el nu are, căci de pe munca istovitoare a câmpului și a îngrijirii câtorva animale nu i-au mai rămas decât cântece triste și admirabile lucruri de întrebuințare practică. Un cimitir, ale cărui cruci nu spun aproape nimic. O biserică, pentru care se cunoaște doar anul tânosirii.

Așa sunt cele mai multe dintre satele noastre, așa sunt și Oprișenii.

Cititorul acestui nume va avea o nedumerire. Toponimia noastră cunoaște mai multe sate cu acest nume: unul în județul Baia, lângă Fălticeni, altul în județul Iași, lângă Prut, și al treilea nu departe de târgul Siret, rămas acum, câțiva kilometri peste frontierele țării. Toate sunt sate vechi, numite așa după numele vitejilor cari le-au stăpânit odată și pe cari îi chema *Opriș*, un nume, care pare să fi fost destul de obicinuit în vremurile mai vechi.

O poiană *Opriș* în ținutul Bacăului e pomenită într-un document din anul 1419. Un deal din județul Gorj poartă până astăzi numele *Oprișul*, iar un sat și un pârâu din județul Mehedinți poartă numele alintat *Oprișelul*.

Opriș și *Oprea* sunt până astăzi nume de familie bine cunoscute la românii din Transilvania. Un Roda *Opriș* e semnalat în comuna Presaca din Laba de Jos

într-un document din anul 1625, iar astăzi se întâlnesc familii *Opriș* în comunele Gârboca din județul Sibiu, în Budeștii Maramureșului, în Pătrângenii de lângă Zlatna, în Șelimbăr, Șura Mare, și desigur și în alte localități.

Destul de vechi e și *Oprea*. Se întâlnesc nume de persoane în Topolov, în anul 1573, și în Călineștii Loviștei în anul 1592, de asemenea un Nenciul *Oprea* în Presaca Albei de Jos într-un recensământ din anul 1625, tot așa un Ion *Oprea* din Cergăul Mic din același județ și din același an 1625.

Cunoscut era în vremurile mai vechi și numele de persoană format cu augmentativul *-an*, *Oprișan*, de la care avem numele de sat *Oprișenești* din județul Brăila.

Numele a avut odată circulație în toate țările românești.

Toate aceste nume au la bază cuvântul slav *oprieti*, trecut acum de timpuriu în limba română în forma de *a opri*.

Oprișenii, despre care e vorba aici, e satul care ținea, până la războiul din urmă, de județul Rădăuți. E cel mai vechi dintre satele cu acest nume.

D-l Mihai Costăchescu, în admirabila colecție de *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare* (vol. I, p. 131), crede că e poate mai vechiu decât descălecarea Moldovei. În anul 1418, boierul Sân Bârlici dăruiește mănăstirii Moldovița din Bucovina satele Provoratie și Oprișinți, iar Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, întărește această danie printr-un uric scris în Roman la 17 martie 1418.

În uric nu se precizează nici regiunea, nici hotarele satelor. Cum însă Provoratia e satul care până astăzi se numește Provorotia sau Provorochia, iar *Oprișinții* se numesc *Oprișeni* și cum amândouă satele se hotărnicesc unul cu altul, asupra situației lor geografice nu poate fi nici o îndoială. E deci un lucru stabilit că Oprișenii existau acum ca sat în anul 1418, ca sat boieresc, aparținând până la această dată familiei Bârlici, iar de la acest an ca sat mănăstiresc.

Printr-un uric, dat în Suceava la 26 august 1503, Ștefan cel Mare întărește din nou mănăstirii Moldovița dana lui Sân Bârlici din 1418. Sân Bârlici e numit acum Sin Bârlici, iar Provoratia e acum Provorotia.

Se pare că acum, pe vremea domniei lui Alexandru cel Bun, Oprișenii erau un sat cu biserică și popă, după cât se poate vedea din actul din 15 martie 1490, prin care Ștefan cel Mare constituie teritoriul Episcopiei de Rădăuți, confirmându-i stăpânirea a peste 44 de sate din ținutul Sucevei, pe care i le atribuise prin actul său de fundațiune Alexandru cel Bun, și peste 6 sate din ținutul Cernăuților (Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 405 și urm.).

Printre aceste sate cu biserică și popă se numără și Oprișenii. În originalul slavon, satul nu e numit aici nici Oprișinți, nici Oprișeni, ci e mai mult arătat prin cuvintele „*gde Cudrea Oprișe*”, adică „unde a fost sau este Cudrea Oprișe”. În cazul acesta, *Cudrea Oprișe* poate să fi fost un jude sau vataman, cum se spunea pe vremea aceea. *Cudrea* e forma slavă a numelui *Condrat* sau *Codrat*, lat. *Quadratus*, nume de sfânt, iar *Oprișe* poate fi un participiu slav de la verbul *oprieti*, *opreșcii* sau *opreșchii*, care își făcea trecerea la sufixul *-iș*, având înțelesul de „cel ce oprește sau aține calea cuiva”.

Dacă acest Cudrea Oprișe era în anul 1490 încă în viață și cum existența Oprișinților e atestată acum prin uricul din anul 1418, familia Oprișe avea o vechime seculară, era poate cea mai veche familie din satul care îi purta numele.

Că satul lui Cudrea Oprișe e identic cu *Oprișinții* de lângă Provorotia, se adevărește prin constatarea că satul din chestie în catastiful satelor cu biserică și popă e încadrat de sate din apropiere: Hliboca, Bârlinții, Cerepcăuții, Volcinețul și Telebeaciniții. Cea mai veche formă a numelui e *Oprișinți*, formă obicinuită pe atunci în nomenclatura satelor ca Bârlinții din apropiere, Telebeaciniți – mai târziu Tereblecea – Balinți, Basinți, Bodinți, Budinți, Buhainți, Chindinți ș. a. Satul, având încă pe atunci biserică și popă, trebuie să fi fost încă pe atunci un sat destul de mare.

Presupunem că un sat cu biserică și popă să fi avut pe vremea aceea de la 50 până la 100 de case în care își duceau viața tot atâtea familii. La un spor normal de populație în curs de patru secole, aceasta trebuia să atingă o cifră respectabilă, trimițând și coloniști în altă parte pentru a se putea hrăni. Dar ea nu a crescut prea mult, numărând prin anul 1910 doar 1500 de suflete. Sate mici au rămas și Provorochia și Bârlinții de odinioară. Cauza nu e alta decât vitregia vremurilor. Războaiele, invaziile străine, care aprindeau casele, prădau avutul și luau pe oameni în robie, în fine, bolile, pentru care încă nu se aflaseră leacuri, secerau populația și nimiceau satele.

Oprișinții de odinioară deveniră *Oprișenii* de astăzi, precum *Telebeaciniții* din apropiere deveniră *Tereblecea*.

Dar *Oprișenii* de astăzi stau pe locul unde au fost *Oprișinții* de pe vremea lui Alexandru cel Bun și sătenii din *Oprișeni* sunt descendenții celor cari au trăit în satul cu acest nume acum cinci sute de ani? E o întrebare, la care cu greu se poate da un răspuns hotărât, când se știe că și așezările omenești se puteau deplasa ușor în urma unor nenorociri mari și că omul încă nu era legat de glie așa de mult ca în zilele noastre.

Satul e străbătut și astăzi de un pârâu, *Oprișanca*, ce pare a dovedi că acum din vremuri străvechi așezarea omenească, numită *Oprișeni*, și-a trăit viața în dreapta și în stânga lui sau cel puțin familia lui *Oprișe* își avea așezarea pe aici.

Se ivesc însă și îndoielile. Dacă întâlneai, de pildă, în târgul Siretului un sătean din *Oprișeni* și-l întrebai de unde e, el îți răspundea că e din *Panțiri*, iar dacă întâlneai pe drum un străin și-l întrebai încotro se duce, el îți răspundea că la *Panțiri*. Nici unul nu-ți vorbea de *Oprișeni*. Sătenii nu întrebunțau acest nume și ar fi trebuit doar să-l cunoască, deoarece numirea a avut la mijloc cinci secole, în care trebuia să se fi încetățenit și să fi devenit populară.

Cuvântul *Panțiri* e mult mai nou în limba noastră. Dacă poetul V. Alecsandri în poezia *Movila lui Burcel* spune că cinci panțiri se alegeau, cari luară pe Burcel de pe ogor și-l duseră la Ștefan cel Mare, el face un anahronism. Pe vremea lui Ștefan cel Mare nici vorbă de *panțiri*. Cuvântul vine din limba germană *Panzer*, care înseamnă platoșă, za. Dar moldovenii nu l-au luat de la nemți, ci mai curând prin încunjur de la ruși. Dacă-l luam de-a dreptul de la nemți, îl puteam avea și pe vremea lui Ștefan cel Mare, dar atunci l-am întâlni într-o formă oarecare în documente, în limbă, în toponimie. Nu-l întâlnim însă.

Rușii au însă ca împrumuturi nemțești *panțâri* – platoșă, za, *panțârni* – înzălat, și *panțârnie* – om care poartă zale. Rușii l-au împrumutat de la nemți abia

pe vremea țarului Petru cel Mare. Moldovenii l-au putut lua de la ruși abia pe vremea lui Dimitrie Cantemir.

În epoca fanarioșilor, *panțirii*, ostași călări, îmbrăcați în zale, se întrebunțau mult ca poliție în orașe și ca jandarmerie la paza satelor și a drumurilor. Abia din vremea aceasta, cuvântul *panțiri* se putea încetățeni și în toponimie.

În vechiul rateș de la șleahul cel mare, la locul unde se face intrarea în Oprișeni, poate să fi făcut paza drumului o echipă de panțiri trimisă de domnul Moldovei de la Iași. Cum ei staționau aici în permanență, locului i s-a zis „*La Panțiri*”. De aici numirea s-a transmis întregii așezări de lângă Oprișanca. I se zicea tot „*La Panțiri*”, chiar și după ce echipa de panțiri fu retrasă de aici.

Încă acum înainte de cincizeci de ani, aproape de celălalt capăt al moșiei Oprișeni, de asemenea la șleahul cel mare, se afla un cerdac, adică o construcție simplă de lemn, de formă hexagonală sau cercuală, văruiată pe dinafară și acoperită cu paie. În jurul cerdacului erau plantați arbori, poate să fi fost chiar pomi roditori. Avea poate și menirea să apere cerdacul de vânt și viscol. Cerdacul era pustiu. Jur împrejur nici o așezare omenească. Regiunii i se zicea „*La Cerdac*”. Ce menire avuse acest cerdac, nu am putut afla. Nici nu aveam pe vremea aceea curiozitatea de a întreba și afla toate.

E aproape sigur că aici staționase cândva o echipă de panțiri sau mai târziu, sub stăpânirea austriacă, soldați sau jandarmi, cari făceau paza drumului spre Tărășeni și Codrul Cozminului, hărțuit de bandiți. Din „*La Panțiri*” rămase cu timpul numai *Panțiri*, nume de sat, deși pe acolo nu mai era acum nici urmă de panțir.

Totuși rămâne o enigmă cum de noua numire a putut scoate cu totul din conștiința sătenilor și a vecinilor vechea numire „*Oprișeni*”.

Tatăl meu știa să povestească că vechiul sat Oprișeni stătuse de cealaltă parte a marelui drum, pe lângă Cotovăț, până aproape de matca Siretului, pe unde mai târziu era moșia fondului bisericesc, un teren neted ca oglinda, pe care nu se vedea nici un arbore. Tatăl meu mai povestea că pe vremea când el era băietan, undeva pe acest teren se mai vedea încă locul unde fusese biserica sătească, loc de care, din respect față de cele sfinte, fierul plugului nu se atinsese.

Cică un incendiu mistuise cândva întreaga așezare omenească, cu biserică cu tot. Locuitorii rămași în viață părăsiră locul dezastrului și se așezară în alte părți. Cei mai mulți dintre ei se stabiliră mai la deal, de-a lungul unui pârâu, care poate de atunci luă numele *Oprișanca*. O nouă așezare omenească luă ființă – *La Panțiri*. Vechea numire era detestată și de vechii locuitori, cari nu mai voiau să-și reamintească de locul dezastrului lor.

Când s-a întâmplat însă acel dezastru, cu greu se va putea preciza vreodată, dacă nu cumva un cronicar sau o notiță oficială nu l-a semnalat la timpul său.

De altfel, fizionomia noului sat pare să o confirme aceasta. Nicăiri în Oprișeni nu am dat de o casă de tot veche, de ceva arhaic, care să bată la ochi. Un sat atât de vechiu nu și-a putut alege un teren mai potrivit, un sol mai roditor la așezarea sa? Țarina satului păstra pe vremea copilăriei mele încă urmele unei păduri întinse, desființate nu prea demult, huceaguri, rădăcini, stejari singuratici, pădure tânără de fag.

Oficialitatea a menținut însă pentru noua așezare vechea numire *Oprișeni*, pe lângă care se adause și cea de *Panțiri*. Oficialitatea s-a impus. Școala, hărțile și tablele de la răscrucele drumurilor au izgonit *Panțirii* și au adus la viață nouă *Oprișenii*. Oricum s-ar fi petrecut lucrurile, *Oprișenii* au înfruntat furtunile vremii și s-au menținut până în zilele noastre.

Pe sătenii de astăzi cu greu i-aș mai cunoaște, deoarece acum mai mult de jumătate de secol numai arareori am luat parte la bucuriile și durerile lor. Unii dintre ei, pe cari i-am cunoscut în copilăria mea, s-au dus demult în altă lume, iar pe cei din urma mea nu am mai avut prilej să-i cunosc. Dar în cutele amintirilor mi-a rămas aproape neștearsă icoana satului de acum cincizeci de ani și mai de 'nainte, când umblam și eu la școala primară din *Oprișeni* și când mi se întipărea așa de ușor tot ce se petrecea în jurul meu.

Din acest rezervoar al amintirilor voiu căuta să schițez, în cele ce urmează, tabloul satului așa cum se prezenta privitorului la data ce am amintit-o mai sus.

Călătorul care avea un interes să vadă și să cunoască în acea vreme *Oprișenii* și se afla, de pildă, în târgul Siret, o pornea pe șleaul cel mare, mai târziu șoseaua națională, care ducea din acest târg spre Cernăuți. La dreapta drumului avea numai o câmpie întinsă, moșia Dubovei, iar la stânga traseul proaspăt al drumului de fier care alunga singurătatea câmpiei odată sau de două ori pe zi cu carul lui de foc în direcția Adâncatei. Ajungea la un edificiu tipic de zid. Era stația Tereblecea, iar câțiva kilometri la dreapta străluceau în lumina soarelui cochetele așezări ale nemților din Tereblecea Nouă. Apoi în dreapta și stânga șleaului numai șes neted fără nici o ridicătură, care urca lin până ce da la dreapta de un conac boieresc, străjuit de o alee de mesteceni bătrâni.

De aici pornea vechea moșie a boierilor Stârcea, pe lângă care un drum de sat ducea în satul Stârcea, numit mai demult Bârlinți. De la conacul lui Stârcea șleaul pornea la vale și după câțiva kilometri trecea podul de piatră peste un râuleț care-și făcuse aici o albie adâncă. Era Cotovățul, care părăsea aici hotarele *Oprișenilor* și se îndrepta prin moșia Stârcii spre Siret.

Nu mai după câteva minute călătorul se afla la o răscruce de drumuri. Pe un stâlp înalt se vedea bătută o tablă mare cu o inscripție în limba germană. Își oprea pașii, se apropia de tablă și citea. Inscripția-i spunea că aici e comuna *Oprișeni*, care se ține de districtul Siret. O mână întinsă spre drumul drept și bine îngrijit spre stânga sau spre apus îl îndruma spre Adâncata sau Hliboca, iar alta, întinsă drept înaintea, îi spunea că duce spre Tărășeni.

Călătorul era la ținta călătoriei. Se oprea pe loc și căuta să se orienteze. Aceștia erau deci *Oprișenii*. La stânga șleaului se afla o singură clădire, mare, veche și neîngrijită. Era un rateș sau han, la care se opreau peste noapte, înainte de apariția trenului, căruțele negustorilor cari plecau spre Cernăuți. În bortele lui rar când se mai adăpostea acum un căruțaș sau un călător. Pe atunci era o cârciumă de sat, o propinație, cum i se zicea pe atunci. Debitul îl avea un evreu. Aici își putea cumpăra un pâhar de rachiu, de bere sau de vin prost.

Dar acestea nu-l interesau. El pornea pe drumul din dreapta șleaului, care-l ducea în sat. La dreapta, o băcănie a unui evreu, la stânga, fierăria unui polon, Banker. Mai departe, la dreapta, o moară pe Cotovăț, cu opustul ei întins, la stânga, gospodăria bine înjghebată a lui Petrea al lui Constantin Bilețchi. În continuare, la

dreapta, numai Cotovățul își împingea înainte molatecele lui ape cu fânețe în jurul lui, la stânga, ogoare cu holde până la Podul Munteanului.

Cine trecea acest pod, trecea din țarină în sat. Mai târziu nu se știa de ce-i zic *Podul Munteanului*. Dar eu l-am apucat încă pe Nică a Muntencei, om sărac și fără familie, care trăia într-o căsuță veche dincoace de pod. Munteanul trebuia să fi fost tatăl lui Nică, venit de undeva de la munte. Poate că acest Munteanu a fost meșterul care construisese podul peste Cotovăț. Nică a Muntencei se stinse, căsuța lui rămasă pustie se dărâpână și dispăru cu timpul. Numai podul de peste Cotovăț continuă să se numească *Podul Munteanului*.

Lângă acest pod, Cotovățul, care venea din țarina Oprișenilor, își împreuna apa cu a Oprișancei, mai săracă decât a lui, care străbătea așezările sătenilor de la un capăt până la celălalt.

La stânga, de-a lungul Cotovățului, se întindea un imaș întins cu iarbă frumoasă, proprietatea fondului bisericesc, care se arenda an de an sătenilor pentru păscătoare. La capătul lui, lângă drum, era o căsuță fără gard și grădină, din două camere mici. Aici își ducea viața singuratecă Hana, o evreică, trăind din venitul ce-i aducea un debit de tutun. Aici, în dreptul imașului, de cealaltă parte a drumului, Oprișanca, după ce colindase într-un arc imens satul întreg, își împingea, paralele cu drumul, într-o albie adâncă, ocrotită de răchiți bătrâne, apele când sărăcicioase, când mai bogate spre împreunarea lor cu ale Cotovățului.

În dreptul căsuței Hanei se întindea peste drum livada gospodarului Pavel Pițul. Imașul din moșia fondului bisericesc se sfârșea la nord-est lângă drum printr-un loc viran, unde tineretul din sat se aduna în dumineci și serbători la strânsură. Se strângeau flăcăi și fete, cari la acordurile unei scripci și ale unui țimbal jucau sârba și alte jocuri obicinuite în partea locului.

Când îmi terminam școala primară, pe acest loc se clădi casa comunală, primăria de astăzi. Aici își țineau jurații cu vornicul satului ședințele lor. Aici își avea secretarul comunal biroul și locuința. Cel dintâi secretar comunal, care funcționa aici, a fost un evreu. Îl chema Pulver. Tineretul comunal continua să-și joace horele și sârbele de acum în fața primăriei.

Îndărătul primăriei se ridica pe un tăpșan îngrădit curtea boierească, o clădire veche de tot, în care locuia arendașul moșiei fondului bisericesc, pe vremea aceea un evreu bătrân, căruia sătenii îi ziceau „jupân Mardcu”. Mai târziu, după moartea acestuia, moșia o luă în arendă ginerele lui, Pariser, iarăși un evreu, care-și avea casa lui proprie în sat. Curtea boierească fu reparată din temelii și deveni casă parohială, iar vechea casă parohială, situată peste drum, se vându unui sătean cu grădină cu tot.

De aici drumul o pornea tot în sus spre mieznoapte, având la dreapta așezările sătenilor, iar la stânga, spre apus, țarina. Aici se ridica pe o temelie naltă de piatră, cu ferești mari și mai multe camere, casa lui Wolf Gropper, poreclit Lupu, un evreu. Avea toate anexele unei gospodării complete. Trăia din gospodărie și cămătărie, căci Lupu era om cu bani.

Mai la deal de el, spre mieznoapte, despărțită printr-un drumușor perpendicular la drumul pe care înaintăm, era gospodăria lui Gheorghe al lui Axentie Bilețchi, poreclit „al Greculesei”, gospodar mijlocaș, cu casă dintr-o

singură cameră spațioasă, cu o tindă mare, cu grajd pentru vite, șură pentru cereale, pomăt și o alee cu răchiți la drumul principal.

Mai sus de el locuia Gheorghe Turanschi, zis Șchiopul, deoarece îi lipsea un picior până la genunchiu, într-o căsuță acoperită cu paie și având o grădină mică pentru zarzavaturi.

Șirul caselor de lângă drum se continua cu gospodăria frumoasă a lui Nicolai al lui Ion Bilețchi, cu gard nalt de nuiele, cu streșină deasupra la drum, înaintea ogrăzii, cu grajd pentru vite, șură mare pentru cereale și alte anexe. Proprietatea lui ajungea până la un drumușor ce ducea pe lângă școală la biserica din sat, cuprinzând o suprafață de câțiva hectari. Partea aceasta de la primărie până la școala primară forma vatra satului.

Lângă Nicolai Bilețchi drumul principal se bifurca. Unul își continua direcția, urcând mereu spre miazănoapte, fiind mai departe hotar între sat și țarină, iar al doilea, formând cu cel dintâiu un unghi de circa 45°, o apuca spre nord-est, înținându-se apoi la o anumită distanță de cel dintâiu.

O apucarăm și noi pe acest drum, care pare să despartă de aici înainte satul într-o parte de răsărit și una de apus. Chiar la început, în unghiul format de ambele drumuri, la stânga, se afla băcănia unui evreu, Țucherman, poreclit Baniu, mai departe gospodăria lui Gheorghe al lui Ion Bilețchi, fratele lui Nicolai. La dreapta, se afla școala primară, la început o clădire de lemn, mai târziu o construcție de cărămidă corespunzătoare nevoilor satești, cu curte spațioasă și grădină de legume.

Un drumușor printre proprietatea școlii și a lui Nicolai Bilețchi ducea la biserica satească, o clădire veche și strămtă, cu clopotnița dinainte și cu gard de scânduri împrejur. Îndărătul bisericii, un cimitir vechiu cu câteva morminte de piatră, de pe care se mai putea descifra numele preoților V. Hacman și Grigorovici, înmormântați aici. Mi se pare că se aflau și altele, pe care, spre părerea mea de rău, nu le-am reținut.

Mai departe, la stânga drumului, atrăgea atenția trecătorului o proprietate mai întinsă, cu gard înalt de stachete. Avea forma dreptunghiulară și ocupa o suprafață dintre ambele drumuri. Înăuntru, o cultură admirabilă de pomi roditori, mai ales meri cu fructe roșii ca purpura și galbene-portocalii stârneau admirația sătenilor și străinilor. La mijloc, o casă lungăreață, dreptunghiulară, din mai multe camere, dar destul de cocheta, cu o curte spațioasă înaintea, iar în juru-i toate anexele necesare unei gospodării mari.

Era casa unui evreu, Pariser, care devenise și arendașul moșiei Oprișeni. Dar el cumpărase gospodăria gata întemeiată de la altul cineva, dacă nu cumva de la un preot, Bendela.

La dreapta, se înșirau după școală mai multe gospodării mărunte, după care veneau două frunțase: una a lui Maței al lui Pentelei Bilețchi, a doua a frăține-său, Dumitru. Acum înfățișarea exterioară a celei dintâi, cu gard înalt, casă largă, curte spațioasă și multe heiuri pe lângă ea, arăta că aici locuiește un om bogat.

Maței Bilețchi era, de fapt, cel mai bine înstărit sătean din Oprișeni. Era singurul gospodar care pe vremea aceea avea mașină de îmblătit cereale, o batoză pusă în funcțiune de puterea a patru cai, cari se mișcau în juru-i.

După dânsul venea gospodăria frăține-său, mai modestă. Se succedau apoi, de o parte și de alta a drumului, gospodării mai mari și mai mărunte, pe ai căror

proprietari nu-i cunoșteam: doi gospodari mai buni, Toronciuc, un Mironiuc, un Dohotar, un Onofrei al lui Ion Bejușcu, un Gheorghe al lui Dumitru Bejușcu, un cizmar polon cu numele Schein, alt polon cu numele Gazda, un evreu Ohrenstein, care avea o cârciumă ș. a. Tot aici stăteau mai multe familii Răducanu, bine situate, cu feciori voinici și bătauși, cari se puneau la harță cu Ghiliceni din cotul de jos.

De la dreapta, se apropia pe neobservate tot mai mult, mai mult, pădurea. Deodată, ea apărea și în fața drumului. La stânga, cea din urmă gospodărie frumoasă, cu gard înalt și poartă bătută din scânduri și lețuri, ca la munte. E a unui sătean, căruia oamenii îi ziceau „Poleacu”, dar nu era poleac, ci român, care avea un frate călugăr la mănăstirea Dragomirna, pe care l-am vizitat ca elev de liceu și care ne-a arătat odoarele mănăstirii.

Apoi drumul se înfunda în pădurea de fagi și carpeni, la înălțimi mai mari și de brazi, care se întindea între satele Oprișeni, Tereblecea, Stănești, Puieni și Prorovochia, și care aparținea fondului bisericesc. După ieșirea din pădure, drumul da într-o tolocă și apoi în satele românești Stănești, care au dat intelectualității române familiile Gireadă și Posteuca, apoi în sătișorul Puieni, din care a ieșit familia de preoți și învățători Furtună.

Am arătat așezările cele mai de seamă de pe lângă artera principală, care străbate satul de la un capăt la altul, mai întâiu în direcția nord-estică, apoi nordică, apoi iarăși nord-estică, înclinând, în sfârșit, mai mult spre nord.

S-o apucăm acum pe al doilea crac al arterei principale, de la băcănia lui Buniu, care rămânea la dreapta, în sus. Pe o distanță respectabilă pe atunci, nici la dreapta, nici la stânga, nu se afla încă nici o casă. Abia lângă drumul care apuca spre țintirim, la stânga, se întindea gospodăria Oloierului, venit din Tereblecea, cu pomi roditori împrejur, ca să fie apărată de crivăț și viscol.

Mai sus, la dreapta, pe un loc dăruit de un sătean cucernic, se înalță mai târziu, dar încă înainte de primul războiu mondial, o mândră biserică de cărămidă cu acoperiș de țiglă, care se termină abia sub administrația română. Vechea biserică din Oprișeni fu desfăcută, transportată de pe locul ei de lângă școală și așezată în satul învecinat Slobozia. Prin stilul său, prin locul în care se ridică și prin întreaga sa înfățișare, noul locaș dumnezeiesc dete satului o veritabilă prestanță. Un sat care se respectă, un sat cu frica lui Dumnezeu, trebuie să aibă o școală frumoasă și o biserică frumoasă.

Și Oprișenii le aveau acum, deși cam târziu, pe amândouă.

Drumul însă urcă, lăsând la dreapta și la stânga gospodării mai mari sau mai modeste. Ici e casa Rotarului, acolo a lui Mihăiță al lui Ion Bejușcu, mai încolo, la dreapta, gospodăria frumoasă, curat și bine îngrijită a gospodarului fruntaș și chipeș și vecinic tânăr, Iacob Popovici.

Ne aflăm acum sus de tot, la capătul drumului. Ne întâmpină cele din urmă două gospodării, cu garduri înalte de doi metri, ca să nu pătrundă înăuntru dihaniiile pădurii, cu pomi roditori și copaci umbroși, cu case bătrânești, în care mai stăpânesc frații Ion și Dumitru Bejușcu.

Peste garduri începe pădurea, o pădure mândră de brazi și molizi ca la munte. De pe culmea acestei păduri, ochiul biruie depărtările până departe pe dealurile târgului Siret. De aici pădurea se întinde spre nord, est și vest. Atingându-și culmea, ea coboară lin spre Tătarca, nume care poate să amintească trecerea pe aici a unei

hoarde de tătari, dacă nu e mai degrabă cuvântul ucrainean *teterca*, diminutiv din *tetera*, care înseamnă găinușă; de aici, abrupt, prin Ponoare, pentru a se sfârși la hotarul Provorochiei.

Ne-am primblat astfel și pe al doilea crac al arterei principale, care străbate satul. Pe când cel dintâiu, care pornește de la băcănia lui Buniu, e în permanentă lentă coborâre, apropiindu-se tot mai mult de calea Oprișancei, al doilea, care ar putea începe la casa comunală, păstrându-și direcția spre nord, e în neconținută urcare.

Dacă am porni cu cracul cel dintâiu la Podul Munteanului, unde atinge Oprișanca, și dacă privim cursul pârâușului de pe locul cel mai ridicat al cracului, pârâușul ne dă impresia unui arc imens, numai puțin încordat, iar drumul o coardă enormă, încordată și ea, la un capăt legată cu arcul, la celălalt liberă. Suprafața cuprinsă între arc și coardă e un teren în general plan, cu o înclinare dinspre vest.

Din cealaltă parte a arcului, spre răsărit, se ridică un singur deal întins, destul de înalt, cu râpe adânci, formate de șuvoaiele de apă. Culmea dealului e un podiș întins, bătut de vânturi. Pe el crește numai iarbă măruntă. Dacă ne aflăm într-un punct al coardei, fie la primărie, la școala primară sau lângă casa lui Lupu Gropper, avem impresia că ne aflăm în orchestra unui teatru grecesc. Dealul din cealaltă parte a Oprișancei e teatrul propriu-zis, din care privitorii văd totul ce se petrece în vale.

Și, de fapt, viața satului se petrece în cea mai mare parte în lăuntru suprafeței, cuprinsă între arc și coardă, la care se adaugă fâșii nu prea late de cealaltă parte, atât a arcului cât și a coardei. Satul nu e un sat ca cele nemțești sau ungurești, îngrămădit casă lângă casă pe lângă o singură stradă. E un sat răsfirat sau împrăștiat pe o suprafață mare.

De la artera principală pornesc aproape paralel mai multe drumuri secundare spre arc. Cel dintâiu și cel mai important pornește de la primărie, având la dreapta gospodăriile lui Pavel Pițul și a unui Lencu, iar la stânga vechea casă parohială, în care au trăit cu familiile lor unul după altul preoții Hacman, Grigorovici, Isopescu, Simiganoveschi și Atanasie Gherman, lăsând la o parte pe cei mai vechi, pe cari nu i-am cunoscut nici după nume. Mai târziu, casa fu vândută săteanului Vasile al lui Ion Bilețchi, care o refăcu din temelie.

Drumul trece apoi peste Oprișanca pe un pod de lemn și se bifurcă. Un crac o apucă spre sud, pe lângă gospodăria veche a unui Bejușcu, lăsând la dreapta spre apus gospodăriile lui Hreniuc și a unui Moglan, urcă ponciș spre casa lui Toader Oloieru, dascălul de la strană al satului, apoi spre gospodăria întinsă pe deal a lui Petrea Bejușcu, fratele lui Bejușcu din vale, privind la dreapta gospodăriile lui Alexandru al lui Ion Bejușcu, picher la șoseaua națională, apoi pe cea a lui Vasile Pițul, poreclit Drongali, pe a lui Pițul, care are un frate învățător în satul Pătrăuți pe Siret, pe a lui Ilie a lui Ion Bilețchi și pe a bătrânului Birău, agricultor român, venit cândva din Transilvania. Sunt gospodării frumoase, așezate toate pe podișul de pe culmea dealului.

În stânga, de la Petrea Bejușcu nu era nici o așezare omenească. Terenul e atât de pîrpiriu încât abia se poate merge cu picioarele. Iarna, pe îngheț, sau toamna, pe noroaie, nici cu picioarele.

Sus, după Birău, e podișul aproape neted, acoperit cu iarbă măruntă. Un drum aproape neumblat îl străbate acum în direcția nord. O cruce de lemn îl

străjuiește, vizibilă în cea mai mare parte a satului. Drumul o apucă apoi spre est, cotind spre dreapta și coboară în Stârcea, o așezare cu majoritate ucraineană, sau o ia de-a dreptul înainte și ajunge în Tereblecea, frumoasă comună românească, în care se mai auzea *lapce* și *punce*, în loc de *lapte* și *punte*, comună din care au răsărit familiile de intelectuali ca Dracinschi și Botezat, iar după ei Pătraș, Țăgană, Nimigean, Scripcar, Gabor, Rusu, Cudelcă ș. a.

Podișul era toloaca, imașul sau islazul satului. Aici pășteau vitele sătenilor din apropiere, mari și mici. Mai târziu, comuna, având nevoie de bani, arendă toloaca la săteni. Acum se seamănă pe ea cereale. Dar solul fiind slab și prea expus vânturilor, nu se cultivă decât orzul, ovăzul și cartoful. La capătul podișului, acum parcelat și arat, se întindea la miazănoapte peste deal și vale pădurea.

Al doilea crac de drum, care pornea de la podul de peste Oprișanca, o apuca spre răsărit pe lângă gospodăriile unor familii Zdrobău, a unui Bilețchi, a unui Hnatiuc, a unui Bodnariuc ș.a., pentru a se opri la două gospodării mari, bătrânești, ale fraților Constantin și Ion al lui Pătrachi, o ramură a familiei Bilețchi.

Afară de drum, sub deal, trăia un cizmar polon, Turchevici.

De altfel, dealul răpos rămânea nelocuit.

Revenim la artera principală. Ceva mai la deal, printre casa lui Lupu Gropper și a lui Gheorghe Bilețchi, pornea al doilea drum în direcția est, având la dreapta și la stânga gospodăriile modeste ale unui Bostan, unui Ostafi, unui Boghiu și Zilinschi, până ce de în Oprișanca, peste care trebuie amintite două gospodării mari, la stânga, a lui Toderică al lui Doroftei Pițul, iar la dreapta drumului a lui Dumitru Bilețchi, poreclit Bărtan. După ei numai gospodării mai mici, una a unui Pițul, fratele lui Toderică, alta a bătrânului Samsonică, neîntrecut povestitor de anecdote, snoave și povești, apoi una a unui Carol, neamț românizat, purtând cămașă țărănească, suman și opinci.

După ei venea dealul, nelocuit nici aici. În mijlocul lui șuvoaiele de apă făcuseră o prăpastie adâncă. Aici pământul se surpa mereu, iar într-un loc ieșise la iveală humă albastră, pe care sătencele o întrebuințau la vopsitul prispelor și părților de jos ale pereților. După casa lui Dumitru, fratele lui Maștei Bilețchi, pornea de la artera principală al treilea drum spre Oprișanca. Până la ea, câteva gospodării mici. Peste pārâu una singură, bine întemeiată, a lui Pintelei al lui Ion Bilețchi, căruia oamenii îi ziceau „al lui Bile”. În cursul primului război mondial, gospodăria întregă căzu pradă unui cumplit incendiu. Proprietarul ei nu o refăcu, ci-și cumpără gospodăria lui Parizer, despre care am amintit mai sus. Cum moșia fondului bisericesc fusese împărțită la țărani după venirea partidului democrat la putere, Parizer își vându gospodăria din Oprișeni și se stabili în oraș, unde întemeie o bancă. După Pintelei Bilețchi, numai câțiva săteni mai săraci. După ei se întindea dealul și pădurea.

Cei doi craci ai arterei principale erau și ei legați unul de altul prin drumuri scurte, transversale, de mică importanță. Un drum mai lung pornea de la cracul al doilea al arterei spre vest. Lângă el se aflau gospodăriile unui Petrovici, unui Turanschi ș. a.

Această parte a satului îmi este mai puțin cunoscută și regret că nu pot da mai multe amănunte despre ea.

Acesta e în trăsături generale satul Oprișeni de acum cincizeci și șaiszeci de ani.

Multe s-au schimbat de atunci. Bătrânii s-au dus demult, bărbații în floarea vârstei s-au dus și ei, flăcăii de atunci de asemenea. De altfel, oameni noi, feciori și fete, nepoți și nepoate, cu alte gânduri, cu alte năzuinți sau poate tot cu aceleași, dar sub altă formă.

Satul nu îmbătrânește. El numai se primenește. Casa veche de lemn se dărâmă și pe același loc se ridică alta nouă. Din cea veche nu rămâne aproape nici o urmă vizibilă. În locul bătrânilor, cari după o viață de greu zbucium dorm acum fără griji și fără suferinți în cimitir, muncesc acum alt tată și altă mamă tânără cu copii în jurul lor, dar mai puțini decât înainte. E aproape singura deosebire dintre trecut și prezent. Dar și casa prefăcută nu e aidoma cea veche. Ea ține seama de evoluția vremii.

Iată, e un loc, pe care se cultiva porumb, acum e o casă nouă-nouță. Un fiu din acest sat, umblat prin lume, după ce a fost și prin America, chinuit de dorul satului părăsit, s-a întors și din agoniseala lui și-a clădit o casă nouă, nu prea mare, dar oacheșă și înzestrată cu toate înlesnirile moderne. Nu e acoperită nici cu paie, nici cu draniță, ci cu țigla roșetică, așa cum e acoperită numai mănăstirea din deal.

Dar încetul cu încetul și Oprișenii se urbanizează.

La apus de artera principală, care străbate satul, se întinde țarina. Ea e pentru sătean tot așa de necesară cum e și casa și grădina. Țarina îi dă pâinea cea de toate zilele, dar după muncă grea și încordată, după rugi fierbinți înălțate către Cel de Sus, unica lui nădejde după atâtea așteptări și neliniști sufletești.

Când începe sfânta muncă de la țară, satul rămâne aproape pustiu. Când e dricul prășitului și al seceratului, aleargă pe ogor și gospodina casei cu sapa în spate sau cu secera în mână, ducând cu ea câteva turte de mălaiu și o oală de borș searbăd de legume, merinde celorlalți muncitori.

E primăvară. Seninul cerului și razele soarelui îi trimit cea dintâi solie. Ciocărlia se avântă în văzduh și le răspunde prin triluri de slavă. Cu plugul lucitor, tras de plăvanii lui liniștiți și cuminiți, el răstoarnă hăulind una după alta brazdele negre, în care aruncă sămânța, nădejdea zilei de mâne, ridicându-și privirea spre cer și zicând: Să fie într-un ceas bun!

Apoi țarina învie cu fire subțiri de smarald, care se ridică dezmiardate de suflarea caldă a zefirului, tot mai sus, mai sus, dese ca o perie fermecată din povești. E cea dintâi minune a veșniciei naturi, văzută de ochiul omenesc și simțită de inima lui.

Și viața se strecoară printre stâncile temerii și ale nădejzii, cu popasuri de rugă către Cel Nevăzut, care le știe și le drege pe toate, după legile lui nescrise, dar observate în toate. O secetă nemiloasă, o grindină blestemată sau niște gângăanii trimise de Ducă-se pe pustii, ar putea ușor în câteva clipe sau încetul cu încetul să-i facă toată munca zădarnică.

Cum îi tresaltă inima de bucurie și satisfacție, când vede în sfârșit spicul greu ca vrabia, cu boabele aurii, înclinându-se spre pământ! Și îndată țarina răsună din nou de zăngănit de coase și seceri, de foșnetul snopilor, de cântece vesele. E momentul sublim din anul întreg al vieții frumoase dar necăjite de sătean plugar, momentul recoltei, preamărit de poezii tuturor timpurilor, începând cu divinul

Homer. Apoi care și căruțe, încărcate cu rod bogat, pornesc pe toate drumurile din țarină spre sat.

După ce și-a făcut sfânta datorie, țarina devine tristă, părăsită, pustie. Numai vântul rece de toamnă târzie doinește melancolic peste miriște și păpușoște.

Săteanul însă, când își vede șura, hambarul și podul casei pline de darurile ei, din care poate împărtăși și altora, e singurul Domn al Țării.

Țarina Oprișenilor nu e plană, cum e a altor comune învecinate, cum e a Tereblecii, a Stârcii, a Cerepcăuților sau a Hlibocii. Ea e deluroasă ca și satul și pământul ei, în consecință, de calitate slabă. Totuși se află pământ mai bun și pământ mai slab după îngrijirea solului și înclinarea lui mai mică sau mai mare. Pe dealurile situate către culmea dealurilor sau prea accidentate, îngrășămintele sunt luate de puhoaipe cu pământ cu tot și duse pe gârle la vale.

Dar săteanul nu se lasă bătut de vitregiile naturii. El cară gunoiu pe hleiul gol și peste câțiva ani solul se reface. Dar dezastrul apare din nou și omul e nevoit să se lupte veșnic cu toanele naturii.

Precum satul e străbătut de Oprișanca, astfel țarina e străbătută și dominată de apa Cotovățului. Acesta vine în doi craci, unul dinspre Tărășeni, iar al doilea dinspre Trestiana, se împreună în țarina Oprișenilor și curge acum un singur pârâu în direcția sud-est, până când se împreună cu Oprișanca la Podul Munteanului. Șoseaua națională trece de două ori peste apa lui, odată când e încă un singur crac, la Podul lui Tănasă, iar a doua oară când unit cu Oprișanca se desparte de hotarele Oprișenilor.

Țarina satului e înfățișată prin două planuri mari, neregulate, înclinate unul dinspre nord-est, iar al doilea dinspre sud-vest spre albia Cotovățului. Unde Cotovățul se desface în două ramuri, acolo și planurile se bifurcă. Unghiurile de înclinare fiind mici, țarina seamănă cu o imensă covată, orientată din direcția nord-vest spre sud-est, iar porțiunea orientată spre cracul ce vine dinspre Trestiana, se întinde dinspre vest spre est. Planul sud-vestic e străbătut de la un capăt până la celălalt al țarinei de o mare arteră principală: șoseaua națională.

Aceasta, atingând satul propriu-zis la intrarea în comună, urcă lent de tot pe o distanță de câțiva kilometri, apoi coboară spre Podul lui Tănasă, de unde o apucă iarăși la deal și urcă, urcă mereu până la cerdac și casa lui Lăcustă, părăsind apoi hotarul Oprișenilor.

Ogoarele situate de o parte și de alta a șoselei, de formă dreptunghiulară, lungi și înguste, sunt așezate cu una sau două excepții, cu lungimea lor perpendiculară la șosea. Spre orientare, ogoarele de aici sunt situate *La deal de șlea* și *La val' de șlea*.

Satul era legat cu șoseaua printr-un drum larg și bine întreținut, cu șanțuri de o parte și de alta. El pornea la Podul Munteanului, nu făcea nici o cotitură și da perpendicular în șosea la stânga unei gospodării întinse, încunjurată cu gard de nuiete și având o livadă mare de pomi, mai ales vișini. Gospodăria, care aparținea unui evreu, Țucherman, trecu mai târziu în stăpânirea unui sătean venit din Tereblecea, Nimigeanu.

După Țucherman drumul de sat o apuca acum de la șosea la deal, ajungea la o cruce ridicată aici la drum în urma unei întâmplări oarecari, apoi urca mai departe

până la culmea dealului de țarină, de pe care cobora prin satul Slobozia Bârlinților la șoseaua Oprișeni-Adâncata, de care a fost vorba la intrarea în sat.

Ogoarele de aici erau *La Cruce*.

Paralel cu acest drum pornea vreo doi kilometri mai departe, de la șosea în sus, alt drum până la culmea țarinei, de unde o apuca sus pe podiș, schimbându-și direcția spre Adâncata. Din acest drum se desfășura la o mică distanță de șosea, aproape paralel cu aceasta, dar depărtându-se într-una de ea, un drum larg de țară, care mergea până la capătul țarinei, îngustându-se mereu. La dreapta, înspre Cotovăț, erau numai ogoare, la stânga, lângă drum, erau ogoare, mai la deal însă pădure deasă, tânără de fag. Aici era Rediul Mare.

În continuare, mai departe spre apus era Rediul Mic, cu făget care pe unele locuri abia își ridică creștetul dintre rădăcini. Mai la vale, lângă drum, fusese și pe aici până nu demult pădure. Printre holda tânără se mai zăreau rădăcini, iar mulțimea năpârcilor îngreua lucrul pământului.

La dreapta era și în continuare câmpie cultivată. Într-un loc i se zicea *La ocoale*. Era pe atunci acolo un singur ocol. Dar mai înainte trebuie să fi fost mai multe. Fiind pe aici și imașuri cu păscătorii pentru vite, iar regiunea fiind prea depărtată de sat, sătenii își țineau vitele și peste noapte aici în câmpie în ocoale făcute din scânduri sau din pari. De aici, de la Ocoale, peste Cotovăț, pe deal se vedeau câțiva stejari bătrâni răzleți. Acolo era *La Dumbravă*. Dumbrava de altădată era reprezentată doar prin câțiva stejari. Astăzi presupun că nu se mai află nici aceștia. Dar regiunii cred că i se zice și astăzi *La Dumbravă*.

În sfârșit, drumul se pierdea într-o pădurice tânără de fagi și arini. În spatele ei era loc mlăștinos cu arini și stuf de trestie înaltă. Era *La Trestiana*, la capătul țarinei. De aici începea moșia Dimcii sau Trestianei, sat românesc din care nici până atunci, nici după aceea nu am auzit să fi ieșit un intelectual român.

La dreapta șoselei spre Cotovăț nu era nici un drum afară de drumul ce venea din sat, pomenit mai sus.

Ogoarele toate, fășii înguste de pământ, se întindeau de la șosea până la fânațele adăpate de apa Cotovățului. De la Podul lui Tănăsă în sus se afla cea mai mare parte a moșiei Oprișeni, proprietatea fondului bisericesc.

Cealaltă parte a țarinei, situată pe celălalt plan înclinat, adică e malul nordic al Cotovățului, era deservită de un singur drum lung, cu șanțuri de o parte și de alta, dar nepietruit. El pornea de la casa Oloierului spre apus, lăsa la dreapta ținterimul, cobora într-o gârlă, de unde se vedea la dreapta huciul lui Petrovici, cu fagi și stejari, urca un deal, cobora iarăși într-o gârlă, de unde se vedea la dreapta alt huciu cu copaci rari și mai bătrâni al altui sătean, apoi urca iar spre Staniște, cobora și urca la Dolini și la Tochilă, peste văi și dealuri și peste un pod peste al doilea crac al Cotovățului, până ce da în șosea, departe în sus de podul lui Tănăsă.

Jos în vale curgea Cotovățul, întovărășit de fășii de fânețe, sus peste ogoarele sătenilor se răsflora satul, apoi venea pădurea, Tătarca, Ponoarele. Din huciuri se strecurau prin văi laterale pârâiașe vioaie, care îmbogățeau apele Cotovățului. În jurul lor, fânețe și păscători. Pe acest drum umblau numai carele și vitele sătenilor. Nu avea nici o legătură cu alt sat.

De la casa lui Nicolai Bilețchi pornea spre țarină un drum îngust, pe care cu greu puteau trece două căruțe una pe lângă cealaltă. Era drum de țarină neprundit și

fără șanțuri. El despărțea acum de multă vreme ogoarele sătenilor, lungi și înguste și da la gârla de lângă huciul lui Petrovici, în celălalt drum mai mare.

Când s-a format această țarină, care întrece întrucâtva suprafața ocupată de sat, și aceste drumuri și în ce împrejurări, sunt întrebări la care, în lipsă de documente istorice, cu greu se va putea răspunde vreodată altfel decât prin presupuneri și analogii.

Prin lungimea lor considerabilă, ogoarele par a dovedi că odată, în vremuri mai îndepărtate, ele trebuie să fi format complexe mari, poate de formă pătrată și că ulterior s-au îngustat prin succesiuni perpetue. Dar acele complexe nu se mai pot reconstitui, deoarece în cursul vremurilor s-au infiltrat în ele și elemente străine.

Avuse Sân Bârlici în proprietatea sa satul întreg, pe care l-a dăruit apoi mănăstirii Moldovița, sau numai moșia care mai târziu făcu parte din fondul bisericesc al Bucovinei?

În ultima eventualitate, care e mai probabilă, satul trebuie să fi avut și oameni cu moșie proprie, moșneni. Acel Oprișe străvechiu și descendenții lui, cum a fost Cudrea, trebuie să fi fost astfel de moșneni. Și dacă a fost el, poate să fi fost și alții.

Și-au vândut acei moșneni moșia lor mănăstirii, devenind cu toții vecini sau și-au păstrat-o lăsând-o moștenire din tată în fiu? Astfel de vânzări poate să se fi făcut, însă numai în măsură mică. Puținele proprietăți ale fondului bisericesc înlăuntrul comunei ar putea-o confirma aceasta. Dar numai atât. Documentele istorice, câte le mai avem, nu pomenesc nimic despre astfel de vânzări.

Altfel e, de pildă, cazul cu micul sat Slobozia Bârlinților din vecinătate. Satul e o slobozie, o colonie probabil mai nouă, de ucraineni. Are formă regulată de patralater sau pentagon. O casă lângă alta cu ogrăzi mici. Din vale sau din deal îl prinzi cu o singură privire din toate părțile. Țarină aproape nu are. Acesta e satul tipic mai nou, boieresc sau mănăstiresc.

Cu totul altfel se prezintă Oprișeni. Sat larg, întins pe dealuri și văi, având o țarină mare, interesantă. În această țarină se cultivă tot felul de cereale: porumb, grâu, secară, orz, ovăz, puțină hrișcă, apoi cartofi, mazăre, cânepă, in, trifoiu, lucernă. Prin porumb se puteau vedea fasole, bostani, bob, haldani de cânepă, pe ici-colea floarea-soarelui.

Țarina da sătenilor mai înstăriți destul rod din care să poată trăi ei și familiile lor și să poată chiar vinde câte ceva. Cei cu familie numeroasă și cu pământ mai puțin trebuiau să lucreze în dijmă pe moșia fondului bisericesc, de la care primeau pentru toată munca lor a treia parte din recolta strânsă de pe pământul lucrat de ei.

Împărțirea la țărani a moșiilor fondului bisericesc înainte de întâiul război mondial nu a adus nici o sporire a țarinei satului. Moșiile s-au împărțit în parte covârșitoare la săteni aduși din altă parte, mai cu seamă ucraineni.

Pe lângă șoseaua care ducea de la Oprișeni pe lângă Slobozia la Adâncata, se sădiseră mai înainte pomi roditori, cari dădeau acum roade. De altfel, de la Oprișeni până la Adâncata nu era pe lângă drum nici o așezare omenească afară de curtea sau conacul arendașului moșiei fondului bisericesc din Slobozia, pe un areal de mai mulți hectari, cu alei și drumulețe bine îngrijite și pardosite, cu culturi alese de flori și zarzavaturi, cu pomi roditori și arbori indigeni și exotici decorativi, cu casă mare

boierească, hambare pentru grâu și porumb, grajduri pentru vite. Arendașul era acum de zeci de ani un polon, Gorețchi.

Când după vreme mai îndelungată bătui din nou drumul de la Adâncata la Oprișeni, înfățișarea se schimbase cu totul. De-a lungul șoselei se înșiriau acum gospodării proaspete pe întreg parcursul de la Slobozia până la Oprișeni. În locul curții boierești erau acum gospodării țărănești. Nimic din frumusețea și îngrijirea de altă dată. Casa boierească în ruină, arbori ciungi, pomi roditori tăiați sau uscați, grajdurile prăbușite, peste tot bălării, pustie. Părea că un geniu rău își făcea pe aici mendrele sale.

Acest șir lung de gospodării noi se ținea de Oprișeni. Erau așezate în plin șes și nu mai aveau de altfel nimic comun cu satul, ale cărui armonie și pitoresc le sfidau. Cine trecea pe drumul acesta și pe lângă gospodăriile ce se înșirau pe lângă el, fără să aibă răgazul de a intra în vechiul sat descris de noi, se ducea cu impresia că satul e un sat de ucraineni sau amestecat. Adevărații Oprișeni erau însă un sat vechiu, curat moldovenesc, ca și Tereblecea, Stăneștii, Puienii, Provorochia și Trestiana, cărora stăpânirea austriacă le dăduse un aport străin.

În descrierea lui am arătat și familiile mai de seamă ce locuiau în el. Erau familii cu nume românești ca *Bostan*, *Boghiu*, *Ostași* – de la Sf. Eustache –, *Pițul*, *Răducanu* ș. a., apoi nume de familie după ocupație ca *Dohotariu*, *Strugariu*, *Oloieriu*, *Rotariu*; în fine, nume de popor ca *Poleacu*, *Rusu*. Veneau apoi nume cu înfățișare slavă, unele cu sufixul *-iuc*, ca *Bodnariuc*, *Hnatiuc* – în loc de Ignatiuc –, *Hreniuc* – din Uhrenicu sau Ugreniuc, rom. Ungurașu –, *Mironiuc*, *Paveliuc*, *Torongiuc*; altele în sufixul *-cu*, ca *Bejușcu*, *Sencu*; altele în *-schi*, ca *Bilețchi*, *Scavronschi*, *Turanschi*, *Zelinschi*; altele în *-ovici*, ca *Petrovici* și *Popovici*.

Cu nume unguresc era numai familia *Birău*. Purtătorii lor erau însă români și în sat rar când se auzea altă vorbă decât cea românească, în acel dialect care se aude în întreaga Moldovă.

Familia cea mai numeroasă era a Ghilicenilor, în forma oficială *Bilețchi*. De la nume asemănătoare vin numele de sate Biliceni și Ghiliceni din Basarabia. Numele derivă din slav. *bielii*, rom. alb, și se întâlnește des în Polonia și Rusia, ca nume de familie obișnuit. Dacă acest nume stă într-adevăr la originea familiei sau a fost impus sub administrația polonă a Bucovinei, după ce devenise provincie austriacă, rămâne o chestiune la care se poate răspunde numai prin analogii.

Se știe că influența polonă în schimbarea numelor s-a resimțit mai mult prin școală. Dar Ghiliceni erau simpli plugari și așa au rămas încă multă vreme. Un pisar polon, însărcinat cu misiunea polonizării numelor de familie, le-ar fi polonizat pe toate, nu numai pe două sau trei. Cu toată oficialitatea lui, în sat, numele era numai puțin cunoscut, căci fiecare gospodar își avea o poreclă sau era cunoscut după numele tatei.

Cel mai bătrân din cei cunoscuți de mine era pe vremea aceea, adică înainte de cincizeci de ani sau mai bine, Constantin al lui Pătrachi. Numele Pătrachi ne trimite la fanarioți și influența grecească, nu la poloni. Era un moșneag de peste șaptezeci de ani, nalt și uscat. Nu mai ieșea în sat, ci se mișca numai pe lângă casă. Avea culoarea feței deschisă. Avea doi feciori, amândoi cu familii. Cel mai mare, Petrea, trăia lângă moară și avu mult mai târziu un fecior. Al doilea, Ilie, sta în

vechea casă părintească și avea mai mulți copii, dintre care Simeon, cu fața albă ca laptele și ochii albaștri, era colegul meu de școală primară.

Ion al lui Pătrachi era fratele lui Constantin și locuia lângă acesta în gospodărie proprie. Era și el acum moșneag cu părul cărunț. Îl vedeam adeseori mișcându-se încet, drept ca o lumânare și nalt, cu bățul sprijinindu-se din când în când de pământ, pe drumul principal de lângă casa noastră. Avea obiceiul de a scoate cam des o înjurătură românească, cunoscută și auzită în țara întreagă. Avea șase feciori, toți bărbați voinici, dintre cari patru erau căsătoriți, iar doi încă holtei. Cel mai mare, Ilie, își avea gospodăria pe deal, lângă Pițuleni. Îi cam plăcea băutura. A murit fără să lase urmași. Al doilea era Nicolai, voinic și nalt ca și tatăl său. Locuia în vatra satului, dincoace de școală și biserică. Avea doi copii, o fată, care muri de tânără, și un fiu, Toader, care deveni învățător și director de școală primară, mai întâi în Oprișeni, apoi în Cernăuți. Acest Nicolai se stinse și el, fără să ajungă la bătrânețe. Într-o zi se găsi în păduricea lui de la Trestiana un flăcău mort, împușcat de cineva. S-a presupus că a fost împușcat de proprietar, care l-ar fi surprins tăind la copaci din pădurea lui. A fost ținut mai multă vreme în arest, căci adevăratul ucigaș nu se lăsa descoperit. În fine, misterul s-a luminat. Ucigașul era fratele victimei. Amândoi frații se îndrăgostiseră de aceeași fată din Trestiana. Unul din ei îl suprimă din gelozie pe celălalt. Nicolai scăpă din închisoare, dar se întoarse acasă bolnav și muri de supărare.

Al treilea, Pintelei, poreclit al lui Bile, deoarece se însurase cu o rudă a acestuia, om de statură mijlocie, rumân la față, dar nearătos, gospodar foarte cumsecade și lipsit de fudulia care se observă la unii Ghiliceni, locuia peste Oprișanca, de unde după dezastrul gospodăriei sale se mută în casa cumpărată de la Pariser. Avea mai mulți copii, dintre cari Ion deveni după absolvirea studiilor universitare directorul contabilității la administrația fondului bisericesc din Bucovina.

Gheorghe, al patrulea fiu al lui Ilie, de statură mijlocie, își avea gospodărie mai modestă peste drum de școala primară. Un fiu al acestuia, mi se pare Leon, făcu și el liceul și trebuie să fie funcționar sau liber profesionist undeva în țară.

Dumitru, al cincilea fiu al lui Ilie, se căsătorii după trecerea mea la liceul din Suceava.

Al șaselea fecior, voinic, de statură mai mult decât mijlocie, cu fața ovală și părul tuns, era tipul gospodarului român frumos, voinic, bine înstărit și cuminte. Mai târziu el cumpără vechea casă parohială, o repară și se mută aici, mai în vatra satului. O singură fiică avea, care urmă și ea liceul sau școala normală.

Acești fii ai lui Ion, deși analfabeți, cunoscură importanța învățăturii și-și trimiseră o parte din copii la școli mai înalte.

Din altă ramură a Ghilicenilor era Dumitru Bilețchi, poreclit Bârtan, deoarece avea ceva burtă. S-ar supăra foc pe mine dacă ar mai trăi și ar afla că-i zic și eu Bârtan, cum îi zicea tot satul, însă nu în față. El și Iacob Popovici erau pe vremea aceea oamenii cari, nici prea tineri, nici prea bătrâni fiind, jucau în sat rolul principal. Dar Dumitru era mai gospodăros, mai închis, mai sever, ieșea prin sat numai duminicile sau când era chemat la primărie.

De statură mai mult decât mijlocie, cu fața lungăreață, cu părul încă negru, cu sprâncenele negre, stufoase, culoarea feței brună, bronzată, cu bățul sau cărja în

mână, trecea repede pe drumul care ducea de la casa lui de peste Oprișanca, prin fața casei noastre, bodogănind tare și nervos, când ceva nu-i venea la socoteală.

Era într-o duminică după masă. Pe lângă locul unde mai târziu se ridică localul primăriei, flăcăi și fete jucau la strânsură. Un țigan cânta din scripcă, altul din țimbal. De pe drum priveau câțiva bătrâni, din apropiere copilăret. Deodată se arătă Bârtan. Se apropia încet cu cârja lui noduroasă în mână. Se tot apropia de joc, fără să-și vădească intențiile și fără să spună un cuvânt. Se opri lângă cercul jocului și aștepta. Iată că-i apare în față feciorul său cel mai mare, Ioniță, învârtindu-se în cerc cu o fată. Bătrânul atâta aștepta. Își ridică repede cârja și o rezezi cu avânt în spatele lui Ioniță, odată, de două ori, de trei ori. Mai primi o lovitură și fata, care poate avea să-i fie noră. Acum vorbi bătrânul: „Vitele pier în grajd de foame și vouă joc vă trebuie? Na joc, na!”

Ioniță ieși din joc și o apucă spre casă. Dar Bârtan aștepta pe al doilea fecior, să-i vie la rând. Căci el avea trei feciori, toți încă holtei, însă trecuți acum de vârsta școlară. Toți trei erau la joc. Dar nici al doilea, nici al treilea nu așteptară să le vie rândul, ci ieșiră din dans și se furișară repede spre casă. Țigani înlemniră pe instrumentele lor și jocul se sparse. Căci și Bârtan și feciorii lui însemnau ceva în sat.

Altă ramură a Ghilicenilor, tot atât de însemnată, era aceea pe care o forma Maftai al lui Pinteilei Bilețchi și frații lui, mi se pare doi, unul iarăși Dumitru. Erau bărbați în floarea vârstei, bine situați și muncitori. Cel mai cunoscut dintre ei era Maftai. Prin hărnicia lui devenise omul cel mai bogat din sat. De statură mai mult decât mijlocie, dar îndesat și vânjos ca un stejar, cu fața rumână și plină, semăna întrucâtva la trăsăturile feței cu Ștefan cel Mare de pe *Evangheliarul* de la Humor. A fost vornicul sau primarul satului timp de peste douăzeci de ani. Nu avea feciori, ci numai două fete, dintre care una se mărită cu Iacob Petrovici, coleg ceva mai mare ca mine, de școală primară, și om cu avere, iar a doua, cu Vasile Birău, de asemenea elev de școală primară pe vremea mea, înalt, frumos și bine înstărit. Acest Vasile Birău ajunsese și el cu timpul primarul satului Oprișeni. Fiul acestuia și al fetei lui Maftai Bilețchi e tânărul preot Pinteilei Birău, care funcționase câțiva vreme ca preot în Oprișeni și Cernăuți. Cine l-a cunoscut pe Maftai Bilețchi în floarea vârstei și l-a văzut mai târziu pe preotul Pinteilei Birău, nu poate să nu ghicească imediat asemănarea frapantă dintre bunic și nepot.

Dumitru, fratele lui Maftai, cu avere mai puțină decât acesta, mi-a fost mai puțin cunoscut. Acestea erau cele patru ramuri ale Ghilicenilor, reprezentate prin oameni voinici, frumoși și înstăriți.

Mai trăia și altă ramură de Ghiliceni, nu frunțași, ci mijlocași, reprezentată prin Gheorghe al lui Axentie Bilețchi, căruia oamenii din sat îi zicea „a Greculesei”. Era tatăl meu, om harnic și cinstit și cu frica lui Dumnezeu. De ce-l porecleau așa, nu știu și nici nu am căutat pe vremea aceea să cercetez. Porecla însă trebuie să fi avut și ea un rost. Știu din povestirile tatei, că mama lui, adică bunica mea dinspre tată, nu era din Oprișeni, ci de dincolo de Cordon, adică dintr-un sat din Moldova, din apropiere de pe lângă Tureatca. Poate că pe acolo se mai aflau încă rămășiți dintr-un sat vechiu Greci, astăzi dispărut.

Văr drept cu tata mai era un Bilețchi, care-și avea gospodăria lângă Costan Zdrobău, frate vitreg al tatei. I-am uitat și prenumele și porecla. Presupun că mai înainte gospodăria acestui Bilețchi și a lui Zdrobău au format un singur complex.

Mai era o ramură de oameni mai sărmani, de asemenea Bilețchi. Îi porecleau „a Fățului”. Pe aceștia, locuind mai departe de noi, i-am cunoscut foarte puțin.

O familie atât de ramificată, cu tipuri de oameni atât de diferite, de statură înaltă și mijlocie, blonzi cu ochi albaștri, roșcovani și rumeni cu ochi albaștri și negri, negricioși cu ochi negri, cei mai mulți însă bine înstăriți, cu legăturile dintre numeroșii ei membri slăbite, trebuie să fi avut o vechime mare, de sute de ani. Ce are a face, dacă cel mai vechiu reprezentant al ei, venit poate din altă parte, purta un nume slav, cum îl purta un Volcinschi, un Crupenschi sau un Gafencu? Dar în nici una din aceste numeroase familii cu acest nume nu se vorbea, nici nu se cunoștea altă vorbă și altă limbă decât cea românească din moși și strămoși.

Veneau apoi Pițulenii, descinzând probabil din același strămoș Pițul. Li se zicea *Chițu*. Numele pare să fie o diminutiv, din care a rămas sufixul *-iță*, devenit *-ițu* și sfârșitul unui nume de persoană. Poate fi alintătorul *Agapiță* sau *Afachiță*, prescurtat în *Piță* sau *Chiță* și trecut la genul masculin în *Pițu* și *Chițu*, cum avem de la alte nume *Liță* și *Lițu*. Era un Pavel Pițul lângă casa comunală, un Toderică al lui Doroftei Pițul peste Oprișanca, bărbat voinic și corpolent cu gospodărie frumoasă. Fiul acestuia, acum umblat și el prin școli, dar rămas la gospodărie, căsătorindu-se cu fiica lui Vasile al lui Ion Bilețchi, deveni săteanul cel mai avut din Oprișeni.

Vasile Pițul, poreclit Drongali, își avea gospodăria sus pe culmea dealului lângă toloaca satului. Porecla *Drongali* credeam că însemnează ceva batjocoritor. Am aflat însă mai târziu că acest cuvânt luat din bizantinul „*drungarios*”, care înseamnă căpetenia unei unități militare „*drungos*”, a ajuns prin împrumut în limba ucraineană cu înțelesul de șeful unei echipe de meseriași sau lăutari. Acest Pițul era pe lângă agricultor și dulgher. El comanda lucrătorii, când se ridica o casă, un grajd sau o șură, de unde i-a venit și porecla. Un fiu al acestui Pițul a fost Petrea Piteleanu, căpitan de pompieri la București, după întâiul război mondial.

Alt Pițul cu gospodăria aproape de a lui Vasile avea un frate învățător în satul Pătrăuți pe Siret. E cel mai vechiu intelectual ieșit din numărul plugarilor din Oprișeni. Fiul acestui învățător a fost profesor de matematici de la liceul din Suceava, Constantin Pițul. Fratele învățătorului, rămas la coarnele plugului, avea, mi se pare, doi băieți, dintre ei cel mai mare, Dumitru, era coleg de clasă cu mine la școala primară din Oprișeni.

Erau în sat și alți Pițuleni, pe cari nu i-am putut cunoaște, deoarece se cunoșteau numai după o poreclă sau după numele tatei.

Familia Bejușcu sau Bezușco, cum era trecut în matricolele de la parohie, derivând din slav. *bez* – fără și *-ușco* – urechiușă, deci *fără urechiușă*, descindea probabil dintr-un singur strămoș, care avuse doi feciori, unul, tatăl lui Ion și al lui Dumitru, cari trăiau sus lângă pădure, iar altul, tatăl lui Petrea și al frăține-său de peste podul întâiu de peste Oprișanca. Familia se înmulți prin faptul că Ion avea șase feciori și Dumitru, de asemenea, câțiva. Dintre feciorii lui Ion, cinci își aveau gospodăriile în Oprișeni și anume: Alexandru, Onofrei, Pintelei, Gheorghe și Mihăiță. Al șaselea, Dumitru, se căsătorii în satul Cotul lui Bainschi, fiind prin mai

mulți ani primarul acestui sat. Unul dintre fiii lui Dumitru, fratele lui Ion Bejușcu, schimbându-și numele în Oprîșan, deci Ieremie Oprîșan, fiind tipograf cu studii de liceu, devenise proprietarul uneia dintre cele mai bine înzestrate tipografii din Cernăuți înainte de izbucnirea ultimului război mondial.

Veneau apoi Răducănenii, de la un strămoș Răducanu, nume atât de semnificativ prin formarea lui cu două sufixe, unul diminutival și altul augmentativ, nume cunoscut și din alte părți ale țării.

Celelalte familii nu aveau reprezentanți numeroși: doi Oloeri, doi Turanschi, doi Toronciuc, doi Ostafi, un Rotariu, un Dohotariu, un Roic, un Petrovici.

Pe vremea aceea juca un rol în sat Iacob Popovici. Afară de el, alt Popovici în sat nu era. Sătean cu gospodărie frumoasă, chipeș, rumăn la față, de statură mai mult decât mijlocie, cu mustața îngrijită, cu botinele lustruite, cu cămașa albă, cu bondiță sau cojocel, care păreau că sunt totdeauna noi, Iacob Popovici era tipul țaranului de elită din Oprîșeni și de orișunde, atât cu privire la fizic cât și la inteligență.

Într-o vreme, când în Oprîșeni nu era nici gând de școală, el își trimise pe fiul său cel mai mare, Vasile, la școala primară din oraș, la liceul din Suceava și la universitate. A fost Vasile Popovici, profesor secundar pentru limba germană. Al doilea fiu, Petrea, deveni învățător, iar al treilea, brigadier silvic. Dintre ceilalți fii, cari făcură școala primară din Oprîșeni în urma mea, Grigore deveni preot, iar Isaia, cu liceul și dreptul, ajunse și el undeva în țară la o situație frumoasă.

Familiile cu copii mulți nu erau prea numeroase. Ion Bejușcu avea șase feciori și patru fete, toți însurați și toate măritate. Ion al lui Pătrachi, șase feciori și patru fete. Iacob Popovici avea de asemenea copii mulți. La unii, mulți copii se stingeau în vârstă fragedă. Familii cu câte cinci până la șapte copii erau cazuri mai rare.

Bătrânul Birău, om cu stare, avea trei feciori: Ioniță, Toderică și Vasile și, dacă nu mă înșel, o fată. Dumitru Bilețchi, Bârtan, avea trei feciori, cel mai mare Ioniță. Bodnariuc avea trei feciori, dintre cari doi muriră înainte de a se căsători. La Costan Zdrobău, același caz. Rămase în viață cel mai tânăr, cel mai slăbănog, care nici el nu o duse mult după ce se însurase. La celălalt Zdrobău era numai un fecior.

Dintre vecinii noștri, Gheorghe Turanschi, Șchiopul, muri fără copii. Bostan avea un băiat, Ostafi unul, Boghiu unul sau doi, Zelinschi unul, Pavel Pițul un băiat și o fată, Ilie Bilețchi din deal nu avea copii, Nicolai Bilețchi un băiat și o fată, Maftei Bilețchi două fete.

Dintre colegii mei de școală primară rar care avea frațini mulți.

Viața devenea tot mai grea, ogoarele se îngustaseră, grija zilei de mâine, când ele trebuiau să se îngusteze și mai mult, devenea tot mai apăsătoare. Despre Maftei Bilețchi, cel mai bogat om din sat, se vorbea că are cincizeci de fălci de pământ de calitate diferite. Nu mulți, câțiva, posedau între zece până la treizeci de fălci. Ceilalți, mai puțin.

Altă ocupație și alt izvor de câștig decât cultura ogorului și a animalelor de casă nu era. A doua depindea de întâia. Cine avea mult pământ, putea ține și vite și păsări. Cine nu avea pământ, nu putea ține nimic. Era osândit la sărăcie și moarte.

Nevoț nu se făcea. Săteanul își vindea vitele și produsele sale agricole în oraș, de unde își cumpăra cele necesare pentru viață. În sat erau câteva băcănii cu

mărunțișuri: petrol, săpun, lumânări, sare. Toate erau în mâna evreilor, cari aveau cunoștință de carte. Debitul de tutun, foiță și chibrituri îl avea o evreică, Hana.

Meseriile, puține câte erau, se aflau în mâinile polonilor, cărora le spuneau *poleci* sau *mazuri*. Erau trei cizmari și un fierar sau covaliu. Cojoacele și pieptarele și le făcea săteanul la un cojocar din Tereblecea. Stofa pentru sumane și-o cumpăra din târgul Siret și și-o ducea la un sumanar din Tereblecea.

Erau câțiva dulgheri, dar ei trăiau mai mult din agricultură. Case, grajduri, standoale se clădeau numai din când în când. Mesele și lăițele, simple de tot, și le făcea săteanul singur. Scaune cu spetează nu se vedeau nicăiri. Pentru sobe și cuptoare venea zidarul sau mulerul neamț din Siret.

Pe lângă români trăiau în sat și câțiva poloni sau *poleci*. Sătenii le ziceau *mazuri*. Purtau haine nemțești și vorbeau întreolaltă policește. Erau catolici și la înmormântări venea csionziul lor din Siret. Erau cizmari și fierari: un Șain, un Banker, un Gazda, un Turchevici, un Vonhala. Erau veniți în sat în timpul mai nou. Era câte o singură familie, neamestecată cu alte elemente. Aproape toți aveau copii de vârstă școlară.

Erau și câțiva evrei sau jidani: arendașul moșiei, bătrânul Mordcu, cu cei trei gineri ai săi, Lupu Gropper, Salomon Pariser și Ohrenștein, secretarul comunal Pulver, un bătrân Țucherman, poreclit Buniu, cu o casă plină de copii, un Haim Hecht, învățător de limbă evreiască cu soția sa Hana și încă vreo doi sau trei veniți mai târziu în sat. Trăiau din venitul moșiei luate în arendă, din negoț, din cămătărie și din agricultură.

Când înainte de vreo zece ani revenii la Oprișeni, aflai o situație schimbată. Bătrânul Mordcu murise demult, Pariser se mutase la Siret, feciorul lui Lupu Gropper, vecinul nostru, murise împuns de un taur al său, iar familia vânduse gospodăria lui Ioniță al lui Dumitru Bilețchi și părăsise satul. Între timp se stinseră din viață și Haim Hecht împreună cu soția sa Hana.

Doi sau trei țigani făceau pe muzicanții satului. Căci sat fără muzică și fără țigani cu greu poate să existe. De numele lor nu m-am interesat. Știu numai atâta că unul dintre ei avea un băiat cu fața albă de tot, de nu mai semăna a țigan.

Erau și vreo doi sau trei ucraineni sau moldoveni cari vorbeau și rusește, de fapt ucrainește, cum era bătrânul Burlă, pe care-l auzeam vorbind ucrainește cu vitele sale, când le ducea în țarină la păscut. Dar prezența numelor de familie, terminate în *-iuc* și *-cu*, pare să fie o dovadă că numărul lor a fost odinioară mai mare. În lipsă de izvoare istorice sigure, se presupune în general că vechimea unui nume de familie depinde de numărul mai mare sau mai mic al familiilor care poartă acest nume într-un sat.

Dacă am avea, de exemplu, cinci familii Bodnariuc, fiecare cu ramificații mai mari sau mai mici, am putea presupune că familia e o familie veche, poate de vreo câteva sute de ani. Dacă însă avem una singură sau două familii, trebuie să presupunem că familia e mai recentă și că nu a avut încă timpul necesar să se dezvolte, să se ramifice. Cum însă aproape toate familiile acestea sunt reprezentate numai prin câte una sau cel mult două gospodării vechi, trebuie să presupunem că ele sunt în Oprișeni de dată mai recentă.

Vom presupune deci că ele au intrat în Oprișeni îndată după anexarea Bucovinei și că românizarea s-a petrecut prin influența mediului și încuscririi nu

mult după încorporare. Procesul s-a petrecut nu simultan, ci încet, treptat. La unele predomină încă tipul blond, regulat și cu ochii albaștri. Nicăiri în sat nu se știa că în aceste familii s-a vorbit vreodată altfel decât românește. În sat, nemți nu erau, Carol, al cărui nume de familie nu l-am cunoscut, se românizase cu totul. Adoptase portul țărănesc și limba românească. Nici evreii, afară de Buniu, nici polonii nu aveau familii numeroase.

Cea mai veche instituție a satului a fost biserica. Ea data încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun, iar pe vremea domniei lui Ștefan cel Mare ea avea și preot, popă, cum se spunea pe atunci. Istoricul bisericii însă nu se poate face din lipsă de documente. Matricolele parohiale s-au introdus pe la anul 1800, ca și în celelalte comune din Bucovina. De aici încoa se cunosc și numele preoților, dar nu am avut prilejul să fac aceste studii, care ar putea fi foarte interesante.

Tatăl meu știa să povestească cu nemărginită admirație despre un preot Hacman, om vrednic, care îndeplinea cu acurateță și sfințenie serviciul divin și funcțiile parohiale și care respecta pe săteni. Niciodată n-a ieșit din gura lui un cuvânt de ocară sau urât. I se reproșa o singură slăbiciune, că prețindea cam mult pentru funcțiile sale. Dar i se scuza: părintele avea o casă grea. Părintele Hacman trecuse în lumea cealaltă înainte de venirea mea pe această lume. Dar în urma vorbelor repetate ale tatălui meu păstram un adânc respect față de amintirea lui. Preoteasa lui, rămasă văduvă, trăia încă prin anul 1905. M-am simțit fericit, când mi s-a dat prilejul să o cunosc și să vorbesc cu ea în casa preotului Iosif Cocinschi din Igești, care îi era ginere. Bătrâna, încă destul de vioaie, s-a bucurat mult, văzând după atâta vreme pe cineva din satul în care își petrecuse cei mai frumoși ani din viața ei. M-a întrebat de unul, de altul, de mai mulți săteni de pe vremea când soțul ei păstora satul. Dar durere, nici unul dintre aceștia nu mai era în viață.

La universitate am cunoscut și pe cel mai mic fiu al părintelui Hacman, născut și el în Oprișeni. Era Max Hacman, care deveni mai târziu profesor de drept la Universitatea din Cernăuți.

Lui Hacman îi urmasse în parohie părintele Grigorovici, cu părul și cu barba roșietică, om bun, căruia însă îi plăcea beutura. Eram copil mic și mi-aduc aminte ca prin vis de el. Când se întorcea de la biserică pe cărarea de la capătul livezii noastre sau pe drumul cel mare și întâlnea copii mici pe drum sau în ogrăzile sătenilor, când se apropiau de el să-i sărute mâna după obiceiul satului, el le spunea cuvinte de binecuvântare și da fiecăruia câte un colăcel de la biserică din traista cu colaci pe care i-o ducea pălmarul.

El nu ajunsese la adânci bătrânețe, poate și din cauza alcoolului. Lăsă în urmă doi fii, unul mai mare, Victor, și unul mai mic, Mihail, alintat Misiu. Victor se prăpădi și el de tânăr. Pe Misiu l-am întâlnit în anul 1908. Era funcționar la primăria din Suceava. Umbla în haine negre și cu joben pe cap. Se stinse și el câțiva ani după aceea, încă destul de tânăr.

După dânsul veni la Oprișeni de la Bosanci părintele Isopescu, poreclit „Popa Druc”. Era fratele lui Dumitru Isopescu, fost director la școala normală de învățători din Cernăuți și deputat român. Era om înalt, voinic, nu prea frumos, dar vesel și glumeț până la adânci bătrânețe. Pe vremea lui am frecventat școala primară din Oprișeni. Avea un fiu, Ion, care se făcu și el slujitor al altarului.

Lui îi urmă părintele Simiganovschi, mărunț la corp, cu fața negricioasă, filosof, bun predicator și bun plugar. Lăsa câteodată reverenda și apuca coarnele plugului. Era mândru de funcția sa, tânăr, și nu sta în relații prea bune cu învățătorul satului, Corneliu Vasilovici, căruia cred eu că el i-a scormit porecla „Popa Cicălău”.

Plecă în altă comună, iar în locul lui veni Atanasie Gherman, fiu de sătean din Crasna. Câțiva ani mai înainte fusese redactor la un ziar românesc din Cernăuți. Era un preot cu suflet bun și multă tragere de inimă pentru sătenii lui. Biserica și școala o duceau pe vremea aceea în plină armonie. Urmam pe vremea aceea liceul din Suceava.

Preoții cari veniră în urma lui îmi sunt mai puțin cunoscuți. Prin strădania părintelui Prelipceanu se înălță poate pentru veacuri mărețul locaș dumnezeiesc din piatră și cărămidă, cu acoperiș din țiglă, o podoabă nu numai pentru Opișeni, ci și pentru satele învecinate. Din cauza războiului mondial, biserica nu a apucat să fie terminată. Ea fu terminată mult mai târziu sub administrația românească, paroh fiind, dacă nu mă înșel, părintele E. Vasilovschi, mai târziu Vasilescu, care părăsind satul deveni consilier consistorial la Cernăuți.

Cel din urmă paroh din Opișeni a fost părintele Leon Roșca, pe vremuri deputat în Parlamentul de la București, și suplinitor pe timpul absenței sale din comună când de Grigorie Popovici, când de Pintelei Birău, doi vrednici fii ai satului.

Câte fețe sfințite s-au perindat prin acest sat într-un răstimp de peste șasezeci de ani! Sămânța cuvântului dumnezeiesc a căzut câteodată pe pământ arid și pietros, dar de cele mai multe ori pe pământ bun, dând rod îmbelșugat și făcându-i pe oameni mai buni, mai cu frică de Dumnezeu, păzitori ai poruncilor dumnezeiești și ai legiurilor omenești și apucând mai rar pe poteca întunecoasă a răului. Misiunea lor sublimă a fost nu numai de a boteza, cununa și înmormânta, ci și de a povățui, îndruma și lumina tot drumul vieții de la leagăn până la mormânt.

Oameni simpli, analfabeți, bărbat și femeie, tată și mamă, copii mari și mici, dimineața și seara, stând umiliți cu privirile ațintite la sfințele icoane, rosteau unul după altul, începând cu cel mai în vârstă, *Împărate Ceresc, Tatăl nostru, Cele zece porunci, Cele șapte taine, Crezul și Miluiește-mă, Doamne*.

Cine altul decât acești luminători, pe vremea aceea singurii în sat, le-a putut dezvălui mărețea taină de a se închina celui Nevăzut, Atotputernic și Bun, Vistierului a toate bunătăților, de a-i cere ajutor și mângâiere la nenorociri și a-i mulțumi pentru darurile primite?

Al doilea factor pentru culturalizarea și luminarea sătenilor, școala, s-a lăsat așteptată mult. Ea se deschise abia în anul 1888. Un Hlușco a fost cel dintâiu învățător în Opișeni. Era chiar anul cu care începea școlaritatea mea. Învățătorul, îmbrăcat nemțește, era un străin pentru sat în general și pentru mine în special. Oamenii nu-l iubeau, deoarece le lua copiii de la lucrul câmpului și de la gospodărie, iar eu îl ocoleam cum îl ocoleam și pe hornar, când venea de la oraș în satul nostru.

Școala se deschise în casa particulară a lui Pavel Pițul din vatra satului. Totodată, începu construcția unui local de lemn pentru clase și locuință pentru învățător. Mă bucuram că nu mă cheamă la școală nici în anul întâiu, nici în al doilea. După doi ani, Hlușco plecă în altă parte, iar în locul lui veni Corneliu

Vasilovici, om tânăr, încă necăsătorit. Dar pe mine nu mă chema la școală nici acum și aveam doar nouă ani.

Dacă școala nu venea la mine, mă dusei eu la școală.

„Ce dorești, bădișorul?” îl întrebă Corneliu Vasilovici pe tata, când intrarăm în cancelaria școlii.

„Am venit să-mi înscriu băiatul în școală”, răspuse tatăl.

Învățătorul întrebă de nume, apoi parcurse o listă.

„Bine, bădișorul, dar băiatul dumitale nu-i trecut pe lista de la parohie și eu nu-l pot înscrie”, fu răspunsul lui Vasilovici.

Ne duserăm apoi la preotul Isopescu. Acesta scoase matricola, ceru informațiuni de la tata, ceti cu atenție numele trecute în matricolă, apoi vorbi:

„Băiatul Ion e doară mort și un mort nu poate umbla la școală”.

Mă cutremurai și eu când auzii că sunt mort.

„Da' de unde e mort? E aista care-i aici cu mine”, răspuse tata.

În cele din urmă se lămurii și misterul cu moartea. Avusesem o soră mai mare, care murise într-adevăr în vârstă fragedă. Parohul Grigorovici, căruia îi urmase Isopescul, făcuse la moartea surorii mele o cruce mare, care trecu și peste numele meu și-l acoperise. Parohul Isopescul văzând crucea peste numele meu, nu mă mai trecu în lista copiilor obligați să umble la școală.

Lămurit, Isopescul rase cu un cuțitaș crucea de pe numele meu și apoi mă trecu în listă cu toate datele oficiale.

Și Corneliu Vasilovici avuse să lupte cu prejudecățile sătenilor contra școlii. Era singurul învățător pentru toate clasele. Cursurile se țineau în aceeași încăpere. O clasă citea, alta asculta, a treia scria. Erau vremuri grele pentru bietul învățător.

Corneliu Vasilovici era un învățător bun, dar sever. El se conducea de vechiul principiu, aplicat din antichitate până nu demult: „He me dareis a paideusetai” sau pe românește: *Copilul nepedepsit rămâne nepricopsit*. Era un om al disciplinei. Dacă nu ajuta cuvântul, trebuia să ajute bățul, un băț de alun, scurt și subțire, cu care da de câteva ori peste palma întinsă. Dar bățul era *ultima ratio*. Mai întâi era scoaterea școlarului din bancă afară lângă tablă, apoi cu una sau cu ambele mâni ridicate în sus, apoi îngenuncheatul. Se aplica în cazuri rare și oprirea în clasă după orele de cursuri. Școlarul trebuia să învețe lecția, să șadă liniștit în bancă, să plece acasă fără zgomot și să nu molesteze pe nime în drumul său.

Din școala lui au început să plece absolvenții la școlile mai înalte din oraș. Astfel plecară la liceul din Suceava, afară de cel ce scrie aceste rânduri, Ion Turanschi, Ion al lui Pintelei Bilețchi, Grigore și Isaia Popovici, fiii ai lui Iacob Popovici, Petrea al lui Vasile Pițul, un Ostafi ș. a., cari nu s-au mai întors la plug, ci au devenit preoți, învățători, profesori ș. a.

Corneliu Vasilovici avu satisfacția să-și vadă școlarii progresând în școlile mai înalte și făcând cinste satului din care plecaseră. Se căsătorii, devenii învățător superior sau director școlar la o școală acum cu două clase și cu un învățător nou, Furtună, din Puieni, în subordine, și funcționă în Oprișeni vreme mai îndelungată. Se bucura mult când îl vizitam de sărbători și-i aduceam vești din Suceava.

Dar o întâmplare nenorocită îl sili să părăsească Oprișeni și-și pierdu și postul. Pedepsi o copilă, oprind-o după cursuri în clasă. Încuie ușa și plecă uitând

copila peste noapte în clasă. Ea se sperie și se îmbolnăvi greu. Părinții îl denunțară autorităților școlare, care îl scoaseră din învățământ. Mai târziu fu reprimat, dar la o școală din altă comună. Corneliu Vasilovici se trăgea dintr-o familie de învățători. Tatăl său, ceva mai înalt decât fiul, fusese învățător în Ceahor. Avea un frate, de asemenea învățător în comuna Stulpicani din județul Câmpulung.

După el veni la școala din Oprișeni Nicu Prodan. Acum școala avea edificiu nou și mai mulți învățători. Nicu Prodan ajunsese mai târziu director la o școală primară din Cernăuți și revizor școlar.

În locul său veni director școlar în Oprișeni Petrea Popovici, fiul săteanului Iacob Popovici. După un șir mai lung de ani, Popovici ajunsese și el director la o școală primară din Cernăuți, iar locul lui de director școlar îl ocupă Teodor Bilețchi, fiul săteanului Nicolai al lui Ion Bilețchi din Oprișeni. Către sfârșitul carierei sale și acesta părăsi casa sa și școala din Oprișeni și deveni și el director la o școală primară din Cernăuți.

Școala avea acum mai multe clase, avea învățători și învățătoare. Auzisem de un Colomițchi, de un Rusu, dar nu mai cunoșteam pe nime, căci mă înstrăinasem și eu de sat. Acum se deprinseseră și sătenii cu școala. Ei văzuseră cu ochii lor că unii din fiii lor au devenit preoți și învățători chiar în satul de unde au plecat, fiind îndrumătorii și luminătorii lor. Erau conducătorii lor firești. Și cel sărman putea deveni prin școală bogat. Școala putea deci da bunăstare materială și distincție socială. Se adeverea maxima: ai carte, ai parte; n-ai carte, n-ai parte.

În timpul din urmă aproape că nu era familie care să nu se poată mândri că are un membru intelectual ieșit din rândurile ei. Școala ridicase norii grijilor de pe frunțile sătenilor. Cine nu are pământ destul își va da copilul la școală. Ea îl va călăuzi și lumina ca și pe atâția alții înaintea lui.

Școala îi devenise săteanului necesară ca și pâinea cea de toate zilele. Școala îl puneă acum, chiar dacă nu urma studiul mai înalte, în contact cu lumea din afară prin calendare și ziare. Prin cărți de povești și cealaltă literatură populară, ea îl iniția în creațiunile geniului românesc. Satul ieșea din întuneric și izolarea lui multiseculară și intra la lumină și în marea comunitate românească.

Pe vremea copilăriei mele, viața în Oprișeni era monotona, plictisitoare. Dar săteanul n-o schimba cu alta, să-i fi dat bogățiile lumii. Întru atâta se deprinseseră cu ea. De cum se topea zăpada și până ce cădea alta, proaspătă, el era pe ogor. Când era nevoie, veneau și copiii mai mari, alerga și gospodina casei grăbită aducându-i în traistă o turtă de mălaiu și o oală de borș, cu sapa în spate sau cu secera în mână. În grija ei erau de altfel și casa și copiii și ograda cu păsările și grădina de legume, de multe ori și animalele de casă.

Timp de odihnă era doar noaptea. Viața era plină de muncă, de griji și de nevoi, mai cu seamă când familia era binecuvântată cu copii mulți. Iarna, pentru sătean, lucrul se mai împuțina. Rămânea doar îmblătitul cerealelor, măcinatul, adusul lemnului din pădure și căratul gunoierului, când timpul era favorabil. Pentru gospodina casei însă lucrul nu se mai sfârșea. „Casa e iad”, obișnuia să spună mama, Dumnezeu s-o ierte, când o copleșeau necazurile.

Distrațiile erau puține. Tineretul își avea de serbători strânsurile lui cu muzică de țigani și jocuri pe locul viran, pe care mai târziu se construia casa comunală. Odată cu asfințitul soarelui, tineretul se împrăștia pe acasă. Jucau numai

flăcăi și fete. Bărbații însurați și femeile măritate nu se amestecau în dans. Ei priveau din drum, stând de vorbă cu cei de seama lor. Priveau și copiii, ascultând muzica și zbenguindu-se între ei. Nu se bea alta decât apă rece.

Iarna, în timpul câșlegilor, jocul se aranja într-o casă particulară, care se încălzea. Ziua fiind scurtă, el se prelungea până seara târziu la lumina opaițului. Era numai tineret, fără bătrâni și fără copilăret.

În viața de toate zilele, bărbații purtau cămașă albă din pânză de cânepă sau de in, strânsă pe la mijloc cu un brâu sau curea lată, în care țineau tutunul și banii; izmenele de asemenea albe, pieptar de blană de oaie, lung ca și cămașa, și pălărie de păr sau de păslă, niciodată de paie. Când era frig, îmbrăcau pe deasupra suman de lână, iar iarna mantaua de lână sau cojocul lung ca și cămașa. Pălăria era înlocuită cu cușma. Peste izmene se trăgeau bernevecii de lână albă. Mai târziu, locul pieptarului lung îl luă bondița scurtă de blană, adusă de prin părțile Sucevei de elevii cari umblau la liceul din Suceava.

În picioare purtau opinci, iar în zilele de serbătoare papuci sau ciubote. Femeile nu purtau nici opinci, nici ciubote, ci numai papuci femeiești. Și costumul femeiesc era simplu, românesc. Peste cămașa lungă, albă, de in sau de bumbac, cu altițe frumoase, de pe care străluceau firișoare și fluturași de argint, se îmbrăca de regulă catrința de lână colorată închis cu dungi sau cu vârste mai deschise, legată de mijlocul corpului cu un brâu sau frânghie de lână, îngustă, țesută cu multă măiestrie. Fetele mai bogate înlocuiau catrința cu sucna de mătasă, de origine paremi-se polonă, care le dădea un aspect oarecum nemțesc. Pe deasupra venea pieptarul, sumanul sau cojocul ca și la bărbați. Ca podoabe purtau inele, brățări, cercei și șiraguri de mărgele sau salbe de bani mari de argint la gât sau grumaz.

Pe cap, fetele purtau tulpan, iar femeile măritate miniștergură albă. La joc, fetele ieșeau fără tulpan, cu părul împletit în cosițe. Pe lângă gospodărie și chiar când ieșea la câmp, femeia măritată ieșea cu tulpan pe cap, dar în zilele de sărbătoare, când mergea la biserică sau la un hram, purta pe cap miniștergură albă ca zăpada.

Distracții ofereau celor de casă, deși îmbinate cu o muncă îndoită pentru gospodina casei, și serbătorile cele mari de peste an, cum erau Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Paștile și hramul bisericii satești. Datinile de aceste serbători erau cam aceleași ca și ale satelor românești din împrejurime și nu se deosebeau de cele pe care le-am cunoscut mai târziu și în celelalte regiuni ale Bucovinei. Grâul, bine fiert și îndulcit cu zahăr, bobul fiert, gătit cu ceapă și ulei de Ajunul Crăciunului și al Bobotezei, de asemenea plăcintele cu varză sau mac nu lipseau de la nici o masă a sateanului la aceste zile mari. În casă nu lipsea nici băutura. Umbla doar pe la case preotul cu icoana, iar la Bobotează cu crucea, însoțit de dascăl, pălimar și vecini, cari trebuiau cinstiți, deoarece le onorau casa și o binecuvântau.

Băutura obicinuită era rachiul, căruia i se spunea holercă. Holercă proastă se putea cumpăra și la propinația din sat, dar holerca bună se aducea de la velnița din Carapciu sau Presecăreni. Bere nu se bea, iar vinul era de calitate proastă și acru.

De Crăciun se umbla cu colinda. Umblau numai flăcăii. Gazda le dădea bani.

În Ajunul Anului Nou umblau băieții cu plugușorul și buhaiul. Primeau o pânișoară de grâu sau de secară, numită *bocăneț*. Flăcăii umblau cu capra sau cu malanca și primeau de regulă bani.

Cu uratul umblau în demineața Anului Nou numai băieții, de regulă rude, dându-li-se fructe sau bani mărunți.

Se vizitau neamurile, urându-și unii altora sănătate și noroc.

De Paști, veneau finii la nănași cu pasca. Se întindea masă mare și toți ospătau, beau și veseleau.

Mare pregătire se făcea cu prilejul hramului bisericii de ziua Nașterii Maicii Domnului, la 8 septembrie. Satul întreg serba această zi și cea următoare cu primirea și ospătarea oaspeților din satele învecinate, din Stârcea, Tereblecea, Stănești, Cerepcăuți ș. a. Veneau cunoscuții și prietenii lor din aceste sate iar primirea lor avea la bază raportul de reciprocitate.

Veneau în haine de serbătoare soțul și soția, feciorii și fetele mari, cari aveau să continue prietenia și ospeția și după moartea bătrânilor.

Stăpânul casei îi poftea la masă și închina paharul de rachiu în sănătatea oaspeților. Apoi se servea masa: zeamă de carne de păsări cu tocmași, găluște, friptură de păsări sau de porc, plăcintă cu brânză ș. a. Oaspeții veneau pe la amiază. La fiecare rând nou de bucate se bea iarăși câte unul sau două pahare de rachiu, câteodată spre variație fiert cu zahăr. Se închina apoi în cinstea stăpânului casei. Mai târziu, oaspeții ieșeau de la masă și mergeau să privească strânsura satului, la care juca și tineretul venit din alte sate. Mulțimea de lume adunată aici oferea un spectacol grandios. Erau mai multe muzici și mai multe jocuri, căci tineretul din satele vecine venea cu muzică proprie.

După ce priveau strânsura, oaspeții se întorceau la gazda lor, unde masa se continua cu mâncare și băutură până către sfințitul soarelui. Atunci oaspeții ridicau cel din urmă pahar de rachiu în sănătatea gazdei, mulțumeau pentru primire și o porneau spre casă, pe jos sau cu trăsura în care veniseră, pentru ca a doua zi să se întâlnească din nou. Strânsura se spârgea și ea. Se mai auzeau cântece și chiuituri până seara târziu, apoi totul reintra în liniștea obicinuită.

Instituția hramului pare să fie veche. Era așa de veche ca și biserica satului, cu a cărei sfințire stătea în strânsă legătură. În limba veche slavă ca și în cea rusă *hram* însemnează *biserică*. Cu prilejul hramului, săteanul român își deschidea casa prietenilor creștini drept măritori din alte sate, indiferent dacă erau români sau ucraineni. El nici nu făcea deosebire între român și ucrainean. Acesta era și el moldovean care vorbește rusește. Un Bodnariuc, Hreniuc, Mironiuc sau Toronciuc dintr-un sat ucrainean din vecinătate, din Stârcea, din Tărășeni sau din Cerepcăuți, intrând cu prilejul hramului în legătură de prietenie cu săteni din Oprișeni, dovedindu-se ca tineri destoinici și muncitori, se puteau însura ușor cu fete din Oprișeni și intra în casa părinților acestora, când ele erau singure la părinți sau când deveneau văduve. În noul mediu, ei nu mai aveau prilejul să vorbească altfel decât românește. În acest fel se explică în modul cel mai simplu prezența acestor nume la familiile românești din Oprișeni.

Am amintit mai sus că pe vremea copilăriei mele, persoanele, căsătorite nu jucau la strânsura tineretului sătesc. Jucau însă și ei în cercurile restrânse ale familiei. Când se făcea o nuntă, la acordurile scripcii țigănești se prindeau și bătrânii în rând cu cei tineri și topăiau cu toții, amintindu-și și ei de anii tinereții.

Cumetriile erau și ele prilejuri binevenite de a-și descreți frunțile și a veni în bună dispoziție prin mâncare, băutură și cântece potrivite. Viața aspră de la sat devenea astfel din când în când mai dulce prin aceste momente fericite.

În zilele întunecoase și friguroase de iarnă, după terminarea lucrului, săteanul se simțea plictisit.

„Măi femeie”, îi da el într-un sfârșit către soția sa, „mi s-a gătit tiutunul și mă duc la Hana, să-mi iau o pașcă.”

Pașca era un pachet de tutun de cea mai proastă calitate și costa patru grițari, o singură gârboavă mare de aramă.

Intrat în cămăruța Hanei, își cumpăra pașca, eventual papirul și cutia de sârnică, adică chibrituri, își făcea o țigară, o aprindea și începea să fumeze, dar nu părăsea cămăruța. Aici mai da de câțiva gospodari, cari stăteau de vorbă. Intră și el în vorbă cu ei și nu mai pleacă. Apoi mai venea unul, venea altul, al treilea, al patrulea și nici unul nu pleca. Stăteau toți de vorbă și fumau. Aici se aflau noutățile zilei de prin sat, din alte sate, din lumea întreagă. Intra în vorbă și jupâneasa Hana, căci era încă tânără și nemăritată și știa multe de toate, știa și toaca din cer.

Se întunea de seară. Se aprindea opaițul. Unul pleca, altul intra, ca într-o tutungerie. Dar cei de prin apropiere tot fumau și povesteau, unul una, altul alta. În cameră, o fumărie, de nu se putea deosebi om de om. În sfârșit venea femeia, de-și lua omul acasă, căci era târziu și cina acum demult gata. De nu putea veni ea, trimitea pe un copil, să-l cheme pe tata acasă, că se răcește mâncarea.

Altădată, tot din plictiseală, omul se ducea la cârciumă, lua un sângeap de holercă și intra în vorbă cu cei pe cari îi găsea acolo. Jupânul Avrum își avea propinația cu han la drumul mare. La el intra atâta lume, care se ducea din părțile Siretului la Cernăuți. Jupânul știa multe din țara întreagă și făcea să intri la el și să cumperi un sângeap de holercă. Omul e din fire curios să tot afle ceva nou și în cârciuma jupânului Avrum afla atâtea lucruri noi și interesante.

Noutăți afla omul și duminica în biserică. După predică, părintele mai comunica oamenilor unele noutăți din țară și din împărăție.

Dar noutățile pe care le afla de la jupâneasa Hana și de la jupânul Avrum erau pentru el mult mai interesante. Izvorul lor de informație era mult mai bogat, era nesecat. La ei intra din clipă în clipă atâta lume din sat și din altă parte. Dar în casa părintelui cine intra? Numai oameni grăbiți, cari îi povesteau de nevoile lor, de o boală, de un caz de moarte, de o naștere sau de o nuntă. Noutăți? Ei, oameni proști, părintelui lor, om liniștit, cu cărți și gazete?

Cuvintele jupânului aflau și mai mult crezământ decât ale părintelui. Lumea intra cu mai multă plăcere în cârciumă decât în biserică, mai ales când biserica era departe, iar cârciuma aproape.

De aici un antagonism, o luptă între biserică și cârciumă. Părintele începu să mustre de pe amvon pe cei ce coleau biserica și intrau în cârciumă. În aceeași zi jupânul afla despre predica părintelui și găsea imediat replica, mai ales când părintele iubea și el păhărelul.

Odată veni în sat un om străin, se zicea că-i proroc. În curtea bisericii vorbi contra rachiului. După dânsul, preotul îi puse pe oameni să jure că nu vor mai bea rachiul nici altă băutură alcoolică. Oamenii, luați cu graba, ridicară mâinile și începură a spune după preot formula jurământului.

Dar îndată ce își deteră seama că e vorba de un jurământ, mâinile se lăsară în jos iar glasurile amuțiră. Satul avea într-adevăr câțiva bețivi, însă jurământul din curtea bisericii nu-i făcu pe oameni nici mai buni, nici mai răi. Leac contra beției nu s-a găsit nici până astăzi, nici în Oprișeni și nici în altă parte.

De cele mai multe ori însă omul intra în tutungerie și cârciumă ca să afle noutăți și să scape de plictiseală. Patima fumatului era mai puternică decât a băutului. Duhăneau bătrâni, duhăneau flăcăi și nu arareori și băieți din vârsta școlară. Dar femeile nu fumau, nici cele bătrâne, nici cele tinere. Era la început, și fumatul ca și băutul, un mijloc de a alunga plictiseala.

Întunecul ignoranței fu alungat cu ajutorul făcliei ce o aprinse școala. Copiii citeau seara la lumina opaițului din cărțile lor de școală povești și alte lucruri folositoare. Părinții ascultau, înțelegeau și se bucurau. Ascultarea era pentru ei o distracție plăcută, plină de învățăminte. Cărțile le descopereau altă limbă decât cea vorbită de ei. Copiii le citeau *bine* în loc de *ghine*, *vulpe* în loc de *hulpe*, *bolovan* în loc de *bolohan*, *vin* în loc de *jin*, *vierme* în loc de *jierme*, *picură* în loc de *chicură*, *pită* în loc de *chită*, *fier* în loc de *șier*, *fierbinte* în loc de *șierbinte*, *copil* în loc de *copchil*, *lupi* în loc de *lupchi*, *lampă* în loc de *liampă*, *tutun* în loc de *tiutun*.

Dar ei înțelegeau această limbă, numai le venea greu să rostească așa cum scria în cărți. Binefacerile cărții erau nespuse de mari. Prin carte, satul începea să se trezească, să vadă altfel lumina vieții. Prin școală începeau să ajungă în mâna copiilor, iar apoi la cunoștința părinților cărțile de povești, care alungau din familia plictiseala, urâtul lungilor nopți de iarnă.

Băiatul sau fetița de școală, șezând aproape de opaițul de pe prichiciul hornului sau la o masă lângă o lampă mică cu petrol sau naftă, citea din carte o minunată poveste cu fata babei și a moșneagului. Tatăl sta aproape și asculta, iar mama ședea pe laiță cu furca în brâu, torcea și asculta. Toți urmăreau cu atenție mersul povestirii, se înduioșau, se bucurau sau se supărau după situația în care se afla eroina poveștii. Și seara trecea repede, până ce moș Iene le atingea cu degetele lui fermecătoare genele și-i îndemna să meargă la culcat.

Veniră apoi calendarele, arătându-le zilele de lucru și cele de serbătoare, dându-le povețe pentru gospodărie, grădină și țarină și comunicându-le știri din lumea întreagă, despre împărați și împărătese, regi și regine, miniștri, întâmplări însemnate din anul trecut, snoave ș. a.

Bătrânii analfabeți se stinseră unul după altul, cu regretul că în viața lor nu au avut parte de binefacerile cărții și că au trăit într-o lume îngustă și în întuneric, care nu le-a dat puțința să afle taina care învăluie lumea cealaltă. După un lung șir de ani locul lor în gospodărie îl luară bărbați școliți, dar nici aceștia nu se deosebeau prea mult de înaintașii lor analfabeți. Le lipsea un lucru mare: exercițiul cărții și îndrumătorii. Le lipsea însăși cartea care avea menirea să-i lumineze. Le lipsea, pentru că nu aveau pe ce să și-o cumpere. Le lipsea și pentru că pierduseră contactul cu școala și nu aveau cine să le pună în mână cartea cea bună, folositoare.

Odată, Societatea pentru Cultura [și Literatura Română] din Cernăuți lansase ideea de a înființa filiale ale ei la sate. Un însuflețit profesor secundar, fost odată și prefect de județ, P. Jitariu, înființase o filială și în Oprișeni. Nu știu ce roade a dat această filială, însă ele se puteau produce numai dacă în localitate se afla un cărturar însuflețit de ideea progresului culturalizării sătenilor.

Nu demult, Fundațiile Regale din București îndrumară în baza unei legi speciale pentru toată țara și înființarea unui cămin cultural în Opișeni. Căminul luă ființă, dar evenimentele anilor din urmă îi curmară prea de timpuriu scurta-i viață.

Am încercat să arăt viața acestui sat dintr-un trecut nu prea îndepărtat, care mai trăiește încă în amintirile mele, care însă încep să se ștergă una câte una. M-am convins de aceasta când am voit să reconstruiesc viața satului în amănunțele ei. Unele nume de familii nu le-am mai putut revoca în memorie. Ele dispăruseră pentru totdeauna.

Lucrarea nu e deci un ansamblu complet, totuși e însă un ansamblu. Cititorul își va putea face o idee destul de lămurită despre situația geografică a satului, despre relieful lui, despre așezările omenești, despre locuitorii lui, despre familiile cele mai de seamă și despre unii reprezentanți ai lor de pe vremea aceea, despre biserică, școală, despre ocupațiile și distracțiile oamenilor dintr-o epocă ce poate fi considerată ca cea mai interesantă din viața unui sat, atunci când trece de la analfabetism la lumina școlii și a cărții.

În cadrul general, viața lui e tipică, deoarece aproape toate satele în epoca tranziției de la analfabetism la școală duc cam aceeași viață.

Acest ansamblu, adunat păticecă cu păticecă din ungherele amintirii, rânduit în vechea lui alcătuire, va face să renască satul așa cum a fost înainte de jumătate de veac și să trăiască în istorie și în conștiința cititorului atâta vreme cât va fi hârtie și cât vor fi cititori.

Rămas acum afară de frontierele țării, el va continua să trăiască în conștiința neamului așa cum a trăit de pe vremea lui Alexandru cel Bun până în zilele noastre.

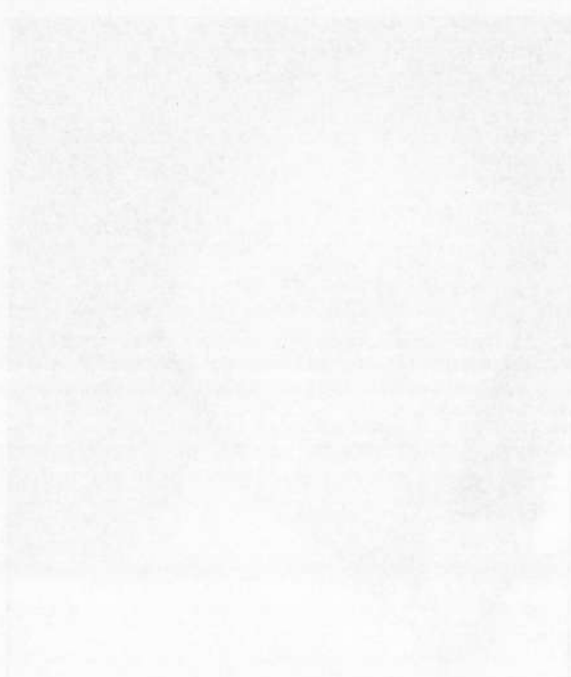
NOTĂ: Text olograf, așternut în două caiete de școală, format A5 (21 x 14 cm), cu linii late, primul cu copertă gri, subțire și aspră, scris cu cerneală neagră pe o singură față, cu titlul pe prima filă, *Un sat ca oricare altul: Opișenii. Amintiri din copilărie* de Ioan Bilețchi-Albescu, cu paginile numerotate de la 1 la 47, pagina 3 având titlul *Un sat ca multe altele: Opișenii*; al doilea caiet, cu copertă maronie, mai groasă și velină, păstrând titlul din prima filă a celui dintâi caiet, cu mențiunea „Urmare”, cu cerneală neagră mai diluată și paginile numerotate de la 48 la 90. Manuscrisul aparține perioadei de după 1945 până cel târziu în anul 1950, autorul precizând că scrie după jumătate de veac de la plecarea din sat la liceul din Suceava, liceu pe care l-a urmat între anii 1895–1903. Corecturi sunt doar în câteva locuri, cu altă cerneală, așadar mult mai târziu de la scrierea inițială, cu tăieturi și înlocuiri lipsite de importanță, ca, de pildă, în sintagma „Fundațiile Regale”, ultimul cuvânt tăiat și etajat prin „culturale”.

SUMMARY

The nostalgic memoirs of teacher Ioan Bilețchi-Albescu are preserved in manuscript in two school exercise books. The first is inscribed on its front page with the words *A Village like any other: Opișeni. Memoirs of Childhood* by Ioan Bilețchi-Albescu, and the second has the same title, with the mention “Continued”. The manuscript dates from after 1945 but no later than 1950, as the author specifies that it was written half a century after he left the village to study at the lycée in Suceava, which he attended between 1895 and 1903.

The text, prepared for publication by Ion Filipciuc, presents the history of the village, the agricultural pursuits of its inhabitants, their life and everyday cares, their costume, and elements of ethnography and folklore.

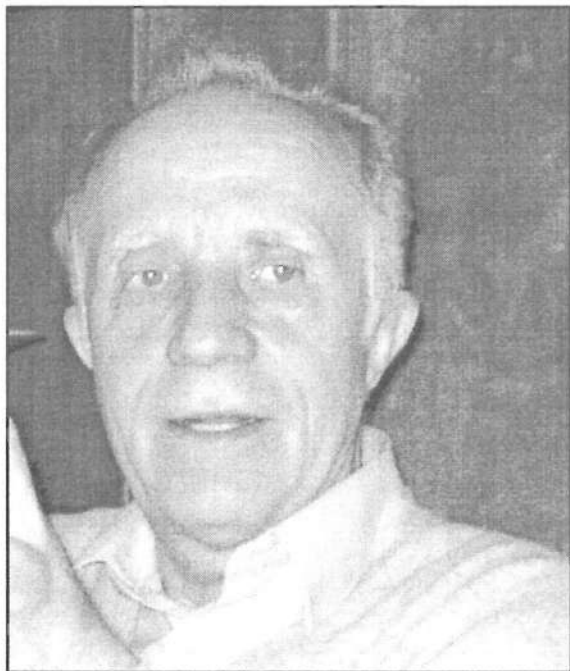
The manuscripts, like other documents of inestimable value for the cultural history of Bucovina, were placed at the disposal of Ion Filipciuc by Mrs Nectaria Ghiliceanu, the daughter-in-law of the former teacher from Câmpulung and granddaughter of Metropolitan Nectarie of Bucovina.

In memoriam

PROFESORUL DUMITRU IRIMIA (1939–2009)

La 3 iulie 2009 a încetat să bată inima profesorului ieșean Dumitru Irimia – unul dintre cei mai buni eminescologi din țară, fost decan al Facultății de Litere a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1990–1992), al cărei absolvent a și fost (1962), doctor în Filologie (1976), cu teza *Limbajul poetic eminescian*. El a fost director în perioada 1999–2001 al Institutului Român de Cultură și Cercetări Umaniste de la Veneția, vicepreședinte al Societății de Științe Filologice din România, membru în Consiliul de conducere al Societății „Limba noastră cea română” din Republica Moldova, cât și în colectivele de redacție ale publicațiilor „Analele Universității «Al. I. Cuza» din Iași. Lingvistică, Revue roumaine de linguistique”, București și „Limba română” din Chișinău. Membru al Uniunii Scriitorilor din România, el a fost autor a numeroase volume monografice, coordonator al edițiilor Eminescu și al altor volume în domeniul lingvisticii, poeziei și stilisticii. Profesorul Dumitru Irimia a lăsat circa 150 de studii și articole științifice care fac cinste culturii românești.

Profesorul Dumitru Irimia.

Dumitru Irimia a colaborat și la „Glasul Bucovinei”, fiind un fidel prieten al revistei noastre. El a ținut cursuri de limba și literatura română în fața profesorilor din regiunea Cernăuți, a colaborat cu Catedra de limba și literatura română și clasică a Universității cernăuțene. Disparația lui ne-a întristat. Regretăm că întâlnirile noastre cu omul și savantul Dumitru Irimia nu au fost mai dese. Când ne părăsesc asemenea oameni, tristețea devine mai sumbră, mai apăsătoare. Colectivul revistei „Glasul Bucovinei” îi va păstra amintirea luminoasă, zicându-i cu toții într-un cuvânt *Sit tibi terra levis!*

Redacția

CURRICULUM VITAE

Nume: IRIMIA

Prenume: DUMITRU

Data nașterii: 21 octombrie 1939

Locul nașterii: Roman – jud. Neamț

STUDII

- 1956: Absolvent al Liceului teoretic „Roman Vodă”, Roman;
- 1956–1957: Bibliotecar al Bibliotecii Comunale Văleni- Neamț;
- 1962: Absolvent al Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Secția „limba și literatura română” cu lucrarea de diplomă *Concepția lui Eminescu despre artă*;
- 1976: Doctor în filologie, cu teza *Limbajul poetic eminescian* (conducător doctorat: prof.dr.doc. Gavril Istrate).

STAGII DE PREGĂTIRE ÎN STRĂINĂTATE

- septembrie 1974: *Corso di alta cultura*, organizat de Fundația „G. Cini” – Venezia;
- iulie 1991, 1992 – cursuri speciale consacrate limbii literare italiene, organizate de *Università per Stranieri* – Perugia.

- Coordonatorul colecției „Logos” a Editurii Universității „Al. I. Cuza” din Iași, din care au apărut:
 1. Eugen Coșeriu, *Omul și limbajul. Studii de filozofia limbajului, teoria limbii și lingvistică generală*, antologie, argument și note – Dorel Fînar, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2009, 457 p.
 2. Carmen-Gabriela Pamfil, *Timotei Cipariu, lingvist și filolog*, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2009, 327 p.

ACTIVITATEA DIDACTICĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

- 1962–1963: Șef de cabinet, asistent universitar la Catedra de limba română a Facultății de Filologie – Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași;
- 1970: Lector la catedra de limba română (*lingvistică, stilistică*);
- 1990: Profesor de *stilistică, poetică, teoria limbii, lingvistică românească (sintaxă), poetica eminesciană, stilistica și poetica imaginarului*; activități didactice desfășurate la studenți, anii II și IV (învățămînt de zi), anul V (învățămînt la distanță), Masterat, anii I și II, Școală doctorală, Școală postdoctorală;
- din 1991 – Conducător de doctorate, specializarea *stilistică și poetică*;

- 1972–1974: Lector de *limba și literatura română* la Universitățile din Torino și Milano, Italia;
- 1994: *Visiting professor* la Universitățile din Napoli și Salerno;

- 1999–2001: Profesor de *limba și literatura română* la Universitatea Ca'Foscari din Venezia, Italia;
- 2003, 2005, 2007 – profesor invitat la Universitatea „Al. Russo” din Bălți, Republica Moldova;
- 2006 (mai) – cursuri și activități seminariale (Program Erasmus/Socrates) la Università degli Studi din Udine – Italia;
- 2008 (aprilie) – cursuri la Universitatea de Stat din Cernăuți – Ucraina.

PREMII, TITLURI ȘTIINȚIFICE ȘI DISTINCȚII OBTINUTE

- Premiul „Eminescu” pentru exegeză – Suceava, 1994.
- Premiul „Lucian Blaga” pentru exegeză la Colocviul Internațional „Lucian Blaga”, Cluj – 1998.
- Medalia „Mihai Eminescu” – București, 2000.
- Distincție de vrednicie, acordată de Mitropolia Moldovei și Bucovinei (I.P.S. Daniel), 13 octombrie 2000.
- Premio Internazionale „Padre Pio” 2003 Insieme, conferit de Libera Università Cattolica Internazionale „Padre Pio” și Accademia Internazionale di Scienze ed Arti „Padre Pio” – Italia și Medalia „Padre Pio” (26 aprilie 2003).
- Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler, conferit de președintele României (Decret nr. 128/ 11 martie 2004).
- Diplomă la dezbaterea cu tema „Este Eminescu cel mai mare român?”, Ipotești, 13 iunie 2006.
- Diploma de excelență pentru rezultate de excepție obținute în activitatea științifică în anul 2005, Zilele Universității „Al. I. Cuza”, 26 oct. 2006.
- Diploma Universității de Stat din Moldova, la cea de-a 60-a aniversare a fondării sale, Chișinău, 6 nov. 2006.
- Titlul științific de Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Al. Russo” din Bălți (Republica Moldova) și Medalia comemorativă „Alec Russo” (2 iunie 2005, Bălți, Republica Moldova).
- Titlul științific de Doctor Honoris Causa al Universității de Stat din Chișinău (25 septembrie 2007, Chișinău, Republica Moldova).
- Medalia Universității „Petru Maior” din Târgu Mureș (16 mai 2008).

PUBLICAȚII ȘTIINȚIFICE

Volume monografice:

1. *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iași, Editura Junimea, 1976, 306 p.
2. *Limbajul poetic eminescian*, Iași, Editura Junimea, 1979, 460 p.
3. *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1983, 264 p.
4. *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, 264 p.
5. *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Iași, Editura Junimea, 1987, 214 p.

6. *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Iași, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 1997, 410 p.
7. *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999, 279 p.
8. *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 1997, 1999, 2000, 2004, 543 p.; ediția a II-a, Iași, Polirom, 2005, 543 p.; ediția a III-a, Iași, Editura Polirom, 2008, 605 p.

Volume coordonate:

1. *Lingvistică. Poetică. Stilistică (lucrările Colocviului Național)*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, 1986, 311 p.
2. *Probleme actuale de lingvistică română* (împreună cu Anatol Ciobanu), Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, 2000, 406 p.
3. *Atti del Convegno Internazionale „Mihai Eminescu”*, Venezia, 2000, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2001, 245 p.
4. *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, Botoșani, Editura Axa, 2002, vol. I, 528 p.; vol. II, 520 p.
5. *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. I. Arte* (75 pagini contribuție personală, studii de autor), Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 2005, 246 p.
6. *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2006, vol. I – 531 p., vol. II – 702 p., vol. III – 658 p., vol. IV – 482 p.
7. *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. II. Elemente primordiale* (40 pagini contribuție – studii de autor), Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2007, 296 p.
8. *Caietele Eminescu* (comunicările participanților la Colocviul Național Studentesc „Mihai Eminescu”), 1980–1989, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.
9. „Collegium”. Revistă de studii filologice, Iași, 1985–1990, Societatea de Științe Filologice, Iași.
10. *Studii eminesciene* (comunicările participanților la Colocviul Național Studentesc „Mihai Eminescu”), nr. 1 (11) – 2004; nr. 2 (12) – 2005; nr. 3 (13) – 2006, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași.
11. *Limba română azi* (lucrările Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi”. Ediția a X-a, Iași – Chișinău, 3–7 noiembrie 2006), Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2007, 477 p.

EDIȚII

1. M. Eminescu, *Despre cultură și artă* (note asupra ediției, comentarii, în loc de postfață), Editura Junimea, Iași, 1970, 314 p.
- 2.–4. M. Eminescu, *Poezii* (argument, comentarii, note), Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1994, 459 p.; ed. a II-a, în 1997, 504 p.; ed. a III-a în 2000, 504 p.
5. Mihai Eminescu, *Opera poetică* (cuvânt înainte, note asupra ediției), Iași, Editura Polirom, 1999, 2000, 725 p.

- Mihai Eminescu, *Opera poetică* (cuvânt înainte, note asupra ediției), ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2006, 756 p.
- Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Eminescu. Viața (Povestea unei vieți)*, Editura Ieromonah Nicodim, Mănăstirea Putna, 2009, 236 p.

CURSURI UNIVERSITARE

- Il verbo, Torino, 1973, 75 p.
- Il nome, Torino, 1973, 50 p.
- Curs de lingvistică generală, Iași, 1978, 310 p.; 1986, 387 p.
- Structura stilistică a limbii române contemporane, Iași, 1984, 306 p.; 1985.
- Variante stilistice ale limbii literare*, în vol. *Prelegeri de limba română*, Iași, 1982.
- Stilistica limbii române*, vol. I: Pentru o teorie a stilurilor, 97 p.; vol. II: Stilul beletristic, popular și cult, 143 p., Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2004.

PREFEȚE

- O nouă „cheie” de lectură a romanului lui M. Proust*, la Elena Prus, Poetica modalității la Proust, Chișinău, 1998, p. 3–5.
- Mântuirea prin poezie (Salvation through Poetry)*, la Ion Boroda, Noaptea șoimului (Night of the Hawk) Editura Junimea, Iași, 1998, p. 4–9.
- Ipoțești, poezie și sacru*, la Valentin Coșereanu, Eminescu – Ipoțești – Eminescu, Ipoțești, 2000, p. VII–IX.
- Panaît Istrati din perspectiva narativității*, la Zamfir Bălan, Panaît Istrati. Tipologie narativă, Editura Istros, Brăila, 2001, p. 9–18.
- O analiză rafinată*, la Irina Andone, Farmec dureros: Poetica eminesciană a contrariilor, Editura Cronica, Iași, 2002, p. 261–262; p. 264–265.
- Retorica între știință și etică*, la Odette Arhip, Retorică, Iași, Editura Cantes, 2002, p. I–VIII.
- Basmul încotro?*, la Mihaela-Cernăuți Gorodețchi, Poetica basmului modern, Editura Universitas XXI, 2002, Iași, p. I–XII.
- Poetica elementelor – cale esențială de acces în lumea creației poetice a lui Lucian Blaga*, la Lăcrămioara Solomon, Poetica elementelor în lirica lui Lucian Blaga, Institutul European Iași, 2008 (*Colecția Academica – 44; Seria Litere*), p. 7–15.
- Prefață*, la Alexei Palii, *Dicționar de dificultăți și surprize ale limbii române*, Editura Epigraf, Chișinău, 2008, 248 p.
- Jurnalul – expresie a raportului dintre Eul superficial și Eul profund al ființei umane*, la Smaranda Ghiță, Lumi interioare. Jurnalul între document și ficțiune, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2009, p. 7–14.

RECENZII ȘI COMENTARII

- M. Eminescu, *Poesie d' amore* (a cura di M. Ruffini), Torino, 1964; *AUI*, XI (1965), fs. 2, p. 229–231.
- J. Cohen, *Structure du langage poétique*, Paris, 1966; *AUI*, XV (1969), p. 155–156.

3. *Dicționarul Eminescu*, Editura Academiei, București, 1968; „Cronica”, IV, 1969, nr. 3.
4. P. Brodin, *Ecrivains américains d'aujourd'hui des années '60*, Paris, 1969; „AnL”, XXI, (1970).
5. *Méthodes de la grammaire*, Paris, (1966); *AUI*, XVI (1970), p. 144–146.
6. *Poétique*, Paris, 1970; în „Convorbiri literare”, II, 1971, nr. 6.
7. A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, Paris, 1966; *AUI*, XVII (1971).
8. E. Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, Editura Academiei, București, 1970; în revista „Parole e metodi”, Torino, 1973, nr. 5, p. 143–145.
9. *Atlasul lingvistic român*, vol. VII; Editura Academiei, București, 1972; în „Parole e metodi”, Torino, 1973, nr. 6, p. 317–318.
10. *Studii de limbă literară și filologie*, vol. II, Editura Academiei, București, 1972, în „Parole e metodi”, 1973, p. 316–317.
11. Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, Editura Științifică, București, 1972, în „Parole e metodi”, 1973, nr. 6, p. 319–320.
12. A. Vraciu, *Studii de lingvistică generală*, Editura Junimea, Iași, 1972; în „Parole e metodi”, 1973, nr. 6, p. 321–322.
13. E. Bălan – Osiac, *Sentimentul dorului în poezia română, spaniolă și portugheză*, Ed. Minerva, București, în „Quaderni ibero-americiani”, Torino, nr. 42–44, 1972–1974, p. 202–203.
14. *Marin Sorescu în italiană*, în „Cronica”, VIII (1973), nr. 6.
15. *O interpretare a poeziei lui Blaga în Italia*, în „Cronica”, VIII (1973), nr. 9.
16. *Limba română interpretată de G. Bonfante*, în „Cronica”, X (1975), nr. 20.
17. *M. Ruffini, interpret al epocii lui C. Brâncoveanu*, în „Cronica”, X (1975), nr. 27.
18. *Un alt mod de a face istoria unei limbi* (G. Devoto), în „Cronica”, X (1975), nr. 37.
19. *O nouă carte despre România apărută în Italia (La Romania)*, în „Cronica”, XI, (1976), nr. 53.
20. *O nouă versiune italiană din poeziile lui T. Arghezi*, în „Cronica”, VIII, (1973), nr. 17.
21. *O nouă revistă de cultură: Notizie culturali italiane*, în „Cronica”, XI, (1976), nr. 9.
22. Al. Andriescu, *Stil și limbaj*, Editura Junimea, Iași, 1977; în „Convorbiri literare”, 1977, nr. 6.
23. *Manzoni pro e contro*, în „Convorbiri literare”, 1977, nr. 11.
24. *O revistă „Limba Noastră” la Chișinău*, în „Cronica”, anul XXVI, (1991), nr. 24, p. 2.
25. *Un debut de excepție: Camelia Toma, „Cucuveaua din străună”*, în „Convorbiri literare”, nr. 8 (81), sept. 2002, p. 143–144.
26. *Dicționarul moldovenesc-românesc – un avorton între ineptie și ticăloșie*, în „Contrafort”, anul X, nr. 10–11 (108–109), octombrie – noiembrie 2003, p. 12.
27. *Gramatica limbii române, întrebări și răspunsuri și întrebări*, în „Cultura”, Fundația Culturală Română, nr. 24 (76), p. 16–17, 1 iunie, 2006.
28. Beniamin Sîngeorzan, *Între cuvinte*, Editura Opera Magna, Iași, 2006, referințe critice.

PUBLICISTICĂ

1. *De vorbă cu prof. C.C. Secchi* – directorul Centrului de Studii „Al. Manzoni” Milano, în „Cronica”, 1973, nr. 31.
2. *Milano l-a sărbătorit pe Manzoni*, în „Cronica”, 1973, nr. 31.
3. *De vorbă cu prof. Mario Ruffini*, în „Tribuna”, 1973, nr. 2.
4. *M. Ruffini la 80 de ani*, în „Cronica”, XI, 1976, nr. 46.
5. *Iași – Perugia*, în „Cronica”, nr. 45, 1977.
6. *De vorbă cu dramaturgul A. Balducci*, în „Arlechin”, 1979, nr. 5–6, p.1.
7. *Eugenio Montale*, în „Cronica”, 1980, nr. 14.
8. *O viață închinată științei limbii* (interviu cu prof. dr. G. Ivănescu), în „Cronica”, 1982, p. 48.
9. *Ion Turcuș (1924–1981. In memoriam)*, în „AnL”, tom XXVIII, 1981–82, A, p. 145–146.
10. *Nino Palumbo*, în „Cronica”, 1983, nr. 27.
11. *Lección lui Eminescu*, în „Cronica”, 1989, nr. 24, p. 10.
12. *Uitasem să rîdem*, în „Cronica”, serie nouă, anul II, nr. 1, (1249), 5 ian. 1990.
13. *Lupta continuă*, în „Dacia literară”, 1996, nr. 2, p. 4–8.
14. *Anul Eminescu la Veneția*, în „Convorbiri literare”, serie nouă, ian. 2001, nr. 1 (61), p. 4.
15. *Două evenimente artistice de excepție la Veneția*, în „Convorbiri literare”, 2001, nr. 2, p. 11.
16. *Universitatea azi*, în „Timpul”, serie nouă, anul III, martie 2002, p. 4.
17. *„Modelul Coșeriu” – mărturii, interviuri, anchete, recenzii*, în „Contrafort” (supliment) anul X, nr. 10–11 (108–109), octombrie – noiembrie 2003, p. 12.
18. *Gheorghe Ivănescu*, în „Ziarul de Iași”, 15 mai 2004, nr. 113, p. 6.
19. *Plecarea poetului*, în „Dacia literară”, nr. 54, (3/2004), p. 59.
20. *Dialog cu Prof. univ. dr. Dumitru Irimia* – Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Mircea-Cristian Ghenghea, în „Constelații ieșene” – ASTRA, Organizația de tineret a despărțământului „Mihail Kogălniceanu” Iași, anul I, nr. 4, decembrie 2006, p. 28–32.

TRADUCERI

1. Umberto Eco, *Totul e semn dar semnul e tot?*, în „Cronica”, 1976, nr. 10.
2. G. C. Argan, *Sculptura ab ovo*, în „Cronica”, 1976, nr. 19.
3. Mario de Micheli, *Sculptura care umple cerul*, în „Convorbiri literare”, 1976, nr. 6.
4. A. Balducci, *Manifest pentru Allende* (dramă în doi timpi), în „Arlechin”, 1979, nr. 5–6, p. 21–47.
5. G. Strehler, *Note de regie la „Regele Lear”*, în „Arlechin”, 1981, nr. 11–12, p. 23–28.
6. Nino Palumbo, *Ziarul* (cu studiul introductiv *În căutarea umanității omului*, p. 5–19), București, Editura Univers, 1982, 315 p.
7. Eugen Coșeriu, *Omul cu floarea în buzunar*, în „Cronica”, nr. 25, anul XXVI, 1–15 septembrie 1991, p. 7.
8. Eugen Coșeriu, Proză: *Cinema, Îmi spun inginer, Cele trei surori, Umflătura* (după vol. *La stagione delle piogge, Racconti e scherzi*, Tübingen, 1988), în „Cronica”, 1992, nr. 9, p. 7.

9. Eugen Coșeriu, *Omul și limbajul*, în „Cronica”, XXVII, nr. 7, 1–15 IV 1992, p. 6–7 (traducere după *L'uomo e il linguaggio*, în vol. E. Coseriu, *Teoria del linguaggio e linguistica generale*, Bari, 1971, p. 3–18).
10. A. Balducci, *Grandangolo*, în „Dacia literară”, 1993, nr. 3, p. 49–56.
11. Nicolae Iorga, *Conferințe în Italia. Raporturi între Italia meridională și România, Oaspeți români la Veneția*, în „Dacia literară”, nr. 3, 1994, p. 24–25.
12. Elena Simionovici, *Santo Monastero Voroneț. Focolare di storia romena e di spiritualità ortodossa*, Editura Thausib, Sibiu, 2002, 151 p.

SEMNALĂRI

- *Scriitori ieșeni contemporani – Dicționar biobibliografic*, Nicolae Busuioc, Iași, Editura Junimea, 1997, p. 213–214
- *Dicționarul oamenilor de seamă din județul Neamț*, Constantin Prangati, Editura Crigarux, Piatra Neamț, 1999, p. 122.
- *Scriitori și publiciști ieșeni contemporani – Dicționar*, Nicolae Busuioc, Iași, Editura Vasiliana '98, 2002, p. 233, 234.
- *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Academiei, vol. III, București, 2005, p. 670–671.
- „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași” (serie nouă), Secțiunea III 3 – *Lingvistică, Studia linguistica et philologica in honorem D. Irimia*, tomul XLIX–L, 2003/2004, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 586 p. (*Tabula gratulatoria*: Mioara Avram, Silviu Berejan, Sorina Bălănescu, Grigore Bostan, Ioana Both, Maria Carpov, Giuglielmo Cinque, Anatol Ciobanu, Livia Cotorcea, Pompiliu Crăciunescu, Luminița Fassel, Teresa Ferro, Valeria Guțu-Romalo, Emil Iordache, Vitalie Marin, Eugen Munteanu, Mariana Neț, Ileana Oancea, Gabriela Pana-Dindelegan, Ion Pogorilovschi, Gh. Popa, Elena Prus, Tatiana Slama-Cazacu, Maria Șhleahțițchi, Gh. I. Tohăneanu, Vasile Țâra, Anca Vasiliu și alții).
- „Limba română”, sub titlul *Dumitru Irimia – promotor al identității românilor*, nr. 1–2 (151–152), 2008, Chișinău, p. 1–69.
- „Universitatea de Stat din Moldova”, publicație a Universității de Stat din Moldova, nr. 3 (81), 30 octombrie 2007, Chișinău, p. 1, *O figură care completează lipsa unei catedre „Eminescu”* (Mihai Morăraș) și p. 4, *Prietenie cu sorți de izbândă* (Ion Melniciuc).

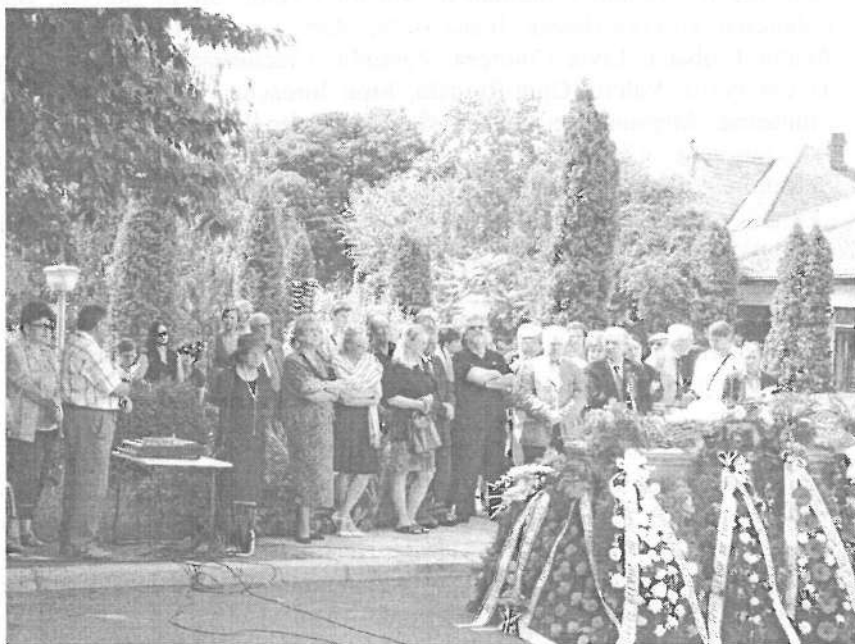
REFERINȚE CRITICE

- Emil Manu, Mircea Tomuș, Vasile Țâra, Livia Cotorcea, Dan Mănuță, Mihaela Mancaș, Eugen Munteanu, Valentina Butnaru și alții – în volume și în revistele „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, „Analele Universității Timișoara”, „Astra”, „Contemporanul”, „Cronica”, „Convorbiri literare”, „Săptămâna” etc.
- Solomon Marcus, în „România literară”, nr. 4/ 31 ianuarie 2007.
- Anatol Ciobanu, Irina Condrea, Solomon Marcus, Rodica Marian, Valeria Guțu-Romalo, Lucia Cifor și alții – în „Limba română”, nr. 1–2 (151–152), 2008.
- Lucian Chișu, *Laboratorul poetic eminescian*, în „Caiete critice” nr. 1–2–3, 2009, p. 31–34.

- Ioana Vasiliou, *Eminescu – semne și sensuri*, în „Caiete critice”, nr. 1–2–3, 2009, p. 35–37.
- *Studii eminescologice 11*, în „Clusium”, Cluj-Napoca, 2009, 275 p. (articole de Loredana Opăriuc, *Dicționarul limbajului poetic eminescian*, p. 220–229, și Amalia Voicu – *Dicționarul limbajului poetic eminescian, Semne și sensuri poetice. II. Elemente primordiale*, p. 230–233).

DOMNULUI PROFESOR IRIMIA*
(21 octombrie 1939 – 3 iulie 2009)

A plecat dintre cei vii un reprezentant de seamă al lumii academice românești. Numele profesorului Dumitru Irimia va rămâne ca pecete a unui destin care onorează Literele ieșene. Cursurile și tomurile de lingvistică, gramatică, stilistică și poetică, fertila activitate publicistică, Colocviul Național Studențesc „Mihai Eminescu”, actualmente trecut de cea de-a XXXV-a ediție, Conferința Națională de Filologie „Limba română azi”, ținută la Iași și la Chișinău vreme de zece ediții (1991–2006), Colocviul Internațional „Mihai Eminescu”, organizat la Veneția, în perioada în care Domnia sa a fost director adjunct al Institutului Român de Cultură și Cercetări Umaniste, organizarea, sub auspiciile Fundației Guggenheim, a „Săptămânii «Brâncuși»” sunt numai câteva din componentele prin

La înmormântarea profesorului Dumitru Irimia.

* Prezentăm două evocări, preluate din revista „Convorbiri literare” (iulie 2009, nr. 7/163), semnate de foștii doctoranzi ai profesorului Dumitru Irimia.

care se înscrie în cultură efigia unui spirit întemeietor. Aceste elemente de referință configurează, fie și fragmentar, personalitatea creatoare a profesorului. Lingvist în toată puterea cuvântului, cărturar animat de resorturile generatoare de viață ale marilor idei, Dumitru Irimia a fost și rămâne un apărător al valorilor românești. Învățatul, al cărui prestigiu va fi, fără îndoială, păstrat și prețuit în comunitatea științifică, era, în realitate, un domn de o admirabilă modestie. Abia întrezărită în amfiteatre, firea sensibilă și interogativă a omului ieșea la iveală în momentele de familiaritate pe care Domnia sa și le îngăduia cu cei apropiați. În astfel de clipe, atitudinea solemnă de la cursuri se preschimba pe nesimțite într-o sumă de energii sufletești care inspirau încredere și apropiere. Ceea ce părea a fi intransigență era, de fapt, respect față de sine și de ceilalți. Ceea ce se considera a fi exigență, provenea, fără doar și poate, din dorința de a cerceta temeinic căile de acces spre cunoaștere. Dacă, în știință, cărturarul Dumitru Irimia a fost un adept al stilului înalt, atât prin aspirația de a dezamărgi gândirea cât și prin cizelarea laborioasă a judecăților, nici în viață, omul plămădit din carne și oase nu s-a lăsat mai prejos. Politețea care-i înzestra firea nobilă și rezervată se făcea simțită în cele mai mărunte gesturi și comportamente: felul în care pregătea un ceai sau o cafea, neputința (adesea mimată) de a se folosi de minunile tehnicii moderne, discuțiile despre unele cărți abia publicate, poetizarea jovială a cotidianului („Care-i tristețea cea mare a spicelor?” obișnuia, adesea, să întrebe) și alte nenumărate momente care întregeau viața de zi cu zi. Iubitor de film, teatru, pictură, muzică și drumeții, Domnia sa găsea în forme și conținuturi, adesea trecute cu vederea de cei mulți, straturi de adâncime ale civilizației. De neprețuit, cel puțin pentru mine, rămân dialogurile amicale despre carnavalul de la Veneția, despre frumusețea picturii murale de la Voroneț și amuzantele intermezzouri despre figurinele politice ale zilelor de ieri și de azi. Prelungite în doctele expuneri de la cursuri sau în dezbaterile de la seminarii, simțul umorului și talentul de a explora zonele fragile ale raționamentelor studențești (și nu numai) erau dominante ale felului său de a fi. Biblioteca personală era deschisă cu generozitate celor aflați în căutare de sprijin intelectual. La nevoie, profesorul pune la dispoziția „căutătorilor” cărți rare sau greu de găsit, contribuind, nu doar cu vorba bună, ci și cu fapta, la zidirea celor ce și-l alegeau ca îndrumător. De altfel, devotamentul față de munca intelectuală și convingerea că un gând bun germinează și dă rod numai dacă este turnat într-un studiu asiduu și de durată reprezintă, poate, cele mai importante lecții pe care Domnia sa le-a ținut cu dăruire și cu remarcabilă onestitate.

Prin plecarea vremelnică la cele veșnice, domnul Irimia a trecut din viață în legenda țesută cu migală și deferență de multe generații de studenți, discipoli și colaboratori, iar această mare trecere este, cu adevărat, numai un privilegiu al creatorilor de școală. În conștiința celor vii, uitarea cea neagră nu va putea birui niciodată amintirea trainică și luminoasă a profesorului drag.

Ioan Milică

MĂRCILE STILULUI

Motto: „*Stilul este omul însuși*” (G.L. Buffon).

Ținând cont de formația mea și de faptul că am avut privilegiul să colaborez îndeaproape cu domnul profesor Dumitru Irimia în perioada în care am ținut seminarul la cursul său de sintaxă a limbii române, mi-ar fi mult mai ușor să scriu un articol în care să prezint câteva dintre contribuțiile profesorului nostru la cunoașterea gramaticii românești (de exemplu, argumentele sale cu privire la existența relației sintactice de apoziție, cu două variante – absolută și relativă –, doar ultima generatoare a funcției sintactice de apoziție, ideea că relația sintactică de dublă dependență generează nu una, ci două funcții sintactice – complementul predicativ și atributul circumstanțial –, teoria despre semiauxiliarele de modalitate, de aspect și de temporalitate sau viziunea sa integratoare asupra sintaxei verbului *a fi*). Mi-ar fi mult mai la îndemână, de asemenea, să scriu despre felul în care ultima ediție a *Gramaticii limbii române*, apărute sub auspiciile Academiei (coordonator: Valeria Guțu-Romalo, București, 2005), ține cont de sintaxa funcțională a profesorului ieșean. Într-un articol pentru „Convorbiri literare” prefer, însă, să am în vedere altceva: felul în care, studenți fiind, profesorul Dumitru Irimia ne-a deprins să ne apropiem de poezie, în general, și de poezia lui Mihai Eminescu, în mod special.

De la domnul profesor Dumitru Irimia am învățat că pentru a putea descifra un text poetic trebuie să-ți asumi condiția celui care scrie, accesul la cartea poetului fiind condiționat de existența dimensiunii poetice în ființa umană a cititorului. Poezia are specificitatea de a transmite exact aceeași stare cu care poetul a receptat lumea, în timp ce alte tipuri de texte interpretează lumea, nu intră în comunicare cu ea. Susținând ideea că actul poetic e condiționat de suprapunerea dintre receptare și emitere, domnul profesor invoca un fragment din dialogul lui Menon cu Socrate (din Platon): Menon: „Îmi pare că semeni leit cu peștele ce se cheamă torpilă. Căci și el amorțește pe oricine se apropie de el”. Socrate: „Dacă peștele-torpilă amorțește el însuși când îi amorțește pe ceilalți, atunci seamănă cu el, dacă nu, nu!”

Tot de la domnul profesor Irimia am aflat că inocența este fundamentală în actul de lectură și inițiere și că educarea pentru lectura poeziei presupune capacitatea de a distinge între ceva încărcat de poeticitate și altceva încărcat de retoricitate. Nu metaforele prezente într-un text fac din el poezie, căci sensul poetic se poate construi și în afara unei figuri de stil.

De la domnul profesor Dumitru Irimia am învățat, de asemenea, că primul contact cu poezia (orală prin excelență, inclusiv în concepția lui Eminescu) este esențial: după cum „sună” un text suntem pregătiți sau nu a avea acces la semantică, pentru că stratul sonor pregătește accesul la text. Unul din principiile întemeierii textului eminescian fiind principiul muzical, am putut înțelege că *Odă* (în metru antic) e o poezie fundamental întemeiată pe ritm sau că în versul *Eu n-o voi mai privi-o* există două vârfuri muzicale la aceeași înălțime și în nici un caz o tautologie. Rolul decisiv în a atribui unui text statutul de poem autentic îl are universul semantic: cu cât e mai mică distanța dintre timpul și spațiul nostru și timpul și spațiul în care ne introduce poezia, cu atât acel text e mai apropiat de poeticitate.

Subtile analize ne-au arătat, printre altele, că articolul hotărât poate fi semnul transformării unei realități curente într-un semn mitic, prin funcția sa de a absolutiza (prin *mistrețul cu colți de argint* intrăm în fabulos, iar prin *un mistreț cu colți ca argintul* trecem în real), că, în cazul în care se iese din timpul profan și se intră în timpul sacru, funcționează nearticolul (*Peste vârfuri trece lună*), că dativul are rolul de a sublinia lăuntricitatea (*Stelele-n cer/ deasupra mărilor/ ard depărtărilor/ pînă ce pier*; ce diferență față de *ard în depărtării*) că în *Mai am un singur dor* cele patru anotimpuri își pierd succesivitatea și devin simultane din perspectiva timpului sacru sau că semnificația unui poem rezultă din semnificația tuturor variantelor.

În afara exemplarei componente științifice, între mărcile „stilului Dumitru Irimia” se numără demnitatea, onestitatea, exigența (în primul rând față de sine și abia apoi față de ceilalți), respectul, prietenia, tenacitatea, entuziasmul, puterea de muncă, simțul umorului, intransigența față de minciună și impostură. Cei care au avut șansa de a-i fi colaboratori i-au simțit sprijinul necondiționat, generozitatea și solidaritatea. Nu pot fi uitate, desigur, nici preocuparea constantă și dragostea profesorului nostru pentru românii și limba română din Basarabia și Ucraina, ca și relația cu totul specială cu Italia și cultura italiană.

Profesorul Dumitru Irimia, care ne-a învățat să facem distincția, din perspectiva fenomenal/ esențial/ original, între *vreme*, *timp* și *eternitate*, rămâne, prin tot ce ne-a dăruit, printre noi și în noi.

Ana-Maria Minuț

DOUĂ CULTURI*

Radu Grigorovici

București

Titul „causeriei” de față este de fapt titlul prescurtat al cărții celebre scrise, în 1959, de fizicianul Charles Percy Snow, *The Two Cultures and the Scientific Revolution*. Deși n-am citit-o, punctul ei de plecare îmi este bine cunoscut. Autorul se întreabă de ce un om care a citit, să zicem, *Faust*, sau cunoaște numele a doi-trei pictori impresionisti, sau recunoaște o simfonie de Beethoven este considerat cult, deși nu cunoaște legea a doua a termodinamicii, nu cunoaște legea refracției și nu știe ce este un quark, în timp ce omul care le știe pe cele din urmă, dar nu și pe cele dintâi, este nu numai considerat incult, dar este chiar disprețuit. Se contestă astfel științei un rang intelectual și social echivalent cu cel al artei, această atitudine fiind foarte răspândită chiar printre oamenii de știință. Statutul de adevărat intelectual nu se conferă nici în ochii noștri aceluia care nu se interesează de vreo categorie de preocupări umaniste.

Se pare că Snow a fost atacat viguros, în special de criticul literar F. R. Leavis, pe multe și diferite considerente, adeseori contradictorii; s-a vorbit, ca de atâtea ori, de două noțiuni distincte: cultură și civilizație; s-a accentuat îndeosebi faptul că științele exacte s-au separat de multe alte manifestări ale spiritului uman, ceea ce l-a făcut pe Snow să recunoască mai târziu că ar fi trebuit să-și intituleze cartea „2000 plus două culturi”.

N-am nici o pretenție să rezolv problema diferențierii și ierarhizării culturilor de mai sus. Cum aș putea-o face când, de pildă, un literat cu inteligența, cultura, și talentul lui Aldous Huxley a făcut-o în lucrarea sa *Literature and Science*, dedicată în particular limbii poetice și celei științifice, și au intervenit în discuție oameni de știință de talia lui Trilling și Oppenheimer. Aș vrea să depăn doar câteva gânduri pe marginea ei.

Pentru oricine a citit cel puțin o istorie a filisofiei antice grecești sau a Renașterii italiene este clar că pentru gânditorii acelor vremuri înțelegerea naturii și a omului în toate manifestările sale forma o unitate indivizibilă. Filosof era oricine încerca rezolvarea rațională a unei probleme încă nelămurite. Rămășițe ale acestei

* Forma completă a conferinței ținute de regretatul academician Radu Grigorovici în cadrul ciclului de conferințe „Interferențe”, organizat de Comitetul UTC al Centrului Național de Fizică pe Platforma Măgurele în anii 1983 și 1984 cu sprijinul lui Valentin Ceaușescu, secretarul științific al IFIN, și al secretarului UTC al CNF, Nicolae Zamfir. Forma prescurtată a acestei conferințe a apărut în *Cartea interferențelor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, pag. 114-125.

atitudini le găsim și astăzi în titlul PhD – doctor în filosofie – care se acordă în țările anglo-saxone fizicienilor, printre alții.

Dar două separări erau clar conturate încă de pe atunci: cea a *științei* (a filosofiei) de *artă* – cântăreții, poeții, dramaturgii, sculptorii și pictorii nu erau considerați filosofi – și cea a *științei de religie* – preoții, prezicătorii și augurii formând o categorie aparte destinată să realizeze contactul cu puterea supremă a zeilor care impune lumii mai puțin ordinea, cât mai ales arbitrarul ei. Este interesant de observat că în panteonul greco-roman artiștii aveau un sistem elaborat de patronaj, Apollon și muzele formând un fel de Consiliu al artelor, investit cu puteri represive depline, deși folosea și unele simulacre de judecată. Astfel lui Thamyris, un cântăreț trac care îndrăznise să se ia la întrecere cu muzele, i-a fost luată vocea. Mai rău a pățit-o satirul frigidian Marsyas care găsisse flautul sau naiul Atenei, învățase să cânte bine la el și îl provocase la întrecere pe însuși Apollon care cânta la nobila sa chitară. Judecătoarele erau muzele care, firește, l-au preferat pe Apollon. Acesta i-a pus pe Sciiți pricepuți în prelucrarea fierului să-l jupoaie pe Marsyas de viu. Pielea lui, atârnată la gura unei peșteri din Frigia, se spunea că mișca cu bucurie ori de câte ori auzea zvon de nai.

Apollon era, deopotrivă, aducător de boli și de sănătate – Asklepios era fiul său educat de centaurul Cheiron, jumătate om, jumătate animal –, dar era și protectorul oracolelor, ce-i drept obscure, ce asigurau legătura dintre oameni și zei. Încă și mai semnificativă era compoziția comitetului său de nouă muze: Kalliope, Euterpe, Melpomene, Erato, Polymnia și Thaleia reprezentau respectiv: poezia și cântarea epică; poezia și cântarea lirică; tragedia; poezia erotică și mimica; poezia himnică; poezia rustică și comedia. Terpsichore reprezenta dansul, iar ultimele două, Kleio și Urania, ceea ce astăzi, dar nu și atunci, s-ar considera a fi științele istoriei și astronomiei.

Deci filosofii nu aveau protector în sferele înalte, care evident apreciau mai degrabă acele activități spirituale care aveau o înrăurire educativă sau emotivă asupra mulțimii. Aici se încadra și istoria cu cultul eroilor și astronomia cu aspectul covârșitor de ordine și frumusețe oferit de cerul parcurs de soare, lună și stele, dar și cu succesiunea muncilor agricole și a calendarului civil. Cei care căutau să privească în spatele cortinei teatrului lumii, ca acel pelerin curios dintr-o gravură medievală ajuns la marginea lumii, cei care ridică poalele bolții cerești pentru a privi mecanismul ei ascuns și a asculta ceea ce se numea armonia sau muzica sferelor cerești, constituiau desigur o grupare subversivă în ochii Olimpienilor.

Aluzia la muzica sferelor mă duce la poziția ambiguă a muzicii în acest context. Descoperirea de către Pythagoras în sec. VI î.e.n. a unor legi matematice, care guvernează armonia în muzica executată la chitară, a constituit o punte neașteptată și tulburătoare între *emotiv-estic* și *științific-exact*. Pitagoreenii s-au constituit într-o asociație secretă inițiativă, unde se cultiva o concepție numeric-geometrică a lumii însuflețite și neînsuflețite în care apar noțiunile de armonie, ordine, puritate și dumnezeire în opoziție cu disonanța, dezordinea, păcatul și demonia. Mișcarea pitagoreică era în contradicție flagrantă cu concepțiile amoral-religioase ale grecilor antici și a supraviețuit creatorului ei timp de vreo două secole, lăsând urme adânci în gândirea antichității, mai ales când aceasta s-a întâlnit cu gândirea orientală, mai mistică și mai etic colorată.

În centrul sistemului pitagoreic se situa muzica, singura artă la baza căreia stăteau numerele. Mai târziu, ideea proporțiilor ideale a apărut și în sculptură și arhitectură. Armonia, frumusețea, emoția erau guvernate de rapoarte de numere întregi. Tonalitățile frigiană, dorică, lidică, aiolică și ionică și combinațiile lor decideau caracterul solemn, marțial, vesel, excitant sau liniștitor al muzicii, și toate aceste deosebiri păreau să rezide în matematici și geometrie.

De aceea, ca singura dintre arte cu o puternică și complicată bază științifică, rațională, muzica a ocupat o poziție ciudată în istoria spirituală a omenirii. A fost prețuită, dar și temută. În Republica strict stratificată a lui Platon, Socrates, purtătorul său de cuvânt, constata mai întâi că un cântec se compune din text, armonie și ritm. Interlocutorii săi, Andeimantos și Glaukos, aprobă firește tot ce afirmă învățătorul, supunându-se logicii sale perfecte și implacabilei sale metode dialectice. Socrates propune ca orașul ideal să fie epurat în mod grațios de orice poet mincinos și fantezist, ca cei ce spun povești copiilor și compun epopei, onorându-l „ca pe un bărbat sfânt, admirabil și fermecător, dar spunându-i că astfel de oameni nu trebuie să existe nici acum, nici în viitor în orașul nostru. Îi vom unge capul și-l vom încununa cu lână (ca statuile zeilor) și-l vom invita să meargă în alt oraș, noi mulțumindu-ne cu poeți și povestitori mai severi și mai puțin atrăgători, care folosesc un mod de exprimare înălțător, vorbind așa cum am cerut-o anterior pentru educarea războinicilor”.

Nu este deci de mirare că, în continuare, în Republică vor fi interzise toate acele ritmuri și moduri muzicale care provoacă plânsul și jalea, care nu se cuvin nici pentru femei, darmite pentru bărbați, sau care provoacă la petrecere, molesire și lene, cu totul nepotrivite războinicului. Rămân astfel numai modurile doric și frigian – ultimul fiind și el aspru condamnat cu o jumătate de secol mai târziu de Aristoteles. Dar nici instrumentele nu scapă judecății filosofului. Harpa, cimbalele, flautele și toți cei care cântă la instrumente cu mai multe coarde și la cele care pot reda multe moduri „nu vor găsi câștig la noi”. La oraș vor fi folosite numai lira și chitara, iar la țară ciobanii să cânte din fluier. Despre celelalte arte ca pictura – simplă însoțitoare a poeziei și arhitecturii – sau sculptura, destinată doar să reprezinte înfățișarea idealizată a membrilor clasei dominante, se vorbește foarte puțin. În schimb relația dintre muzică, gimnastică și instrucție militară pentru bărbați și femei este tratată în repetate rânduri. Adevărat cunoscător al muzicii este considerat acela ce are în vedere „numai formarea armonică a trupului în serviciul armoniei sufletului”.

Nu știu ce simțiri dumneavoastră, dar eu n-aș fi vrut să trăiesc în Republica ideală a lui Platon. De altfel, cele trei încercări ale sale de a-și realiza aieva idealul le-a întreprins sub oblăduirea tiranilor din Siracuza Dionysos cel Bătrân și Dionysos cel Tânăr. Toate au dat greș, probabil fiindcă n-avea protectori în Olimp.

Evul Mediu a dat o apreciere cu totul diferită muzicii. În timp ce biserica de răsărit a eliminat muzica instrumentală din cult, considerând doar vocea umană demnă de a-l proslăvi pe Dumnezeu, Occidentul dezvoltă nu numai muzica vocală corală în construcții uriașe pe multe voci și în cântecele erotice ale trubadurilor, dar inventează instrumente noi de suflat și cu coarde și măreța orgă, și încearcă să introducă o notație muzicală unitară și reguli de compoziție. Muzica devine atât de mult o știință, încât între cele 7 arte liberale care fac obiectul educației medievale a

omului liber, muzica se găsește alături de aritmetică, geometrie, și astronomie la nivelul superior al quadriviumului, în timp ce gramatica, dialectica și retorica fac parte din trivium, din artele inferioare, triviale. De fapt, în universitățile medievale, facultatea artelor (mai târziu denumită filosofică) nu avea dreptul să acorde titlul de doctor, ci numai pe cel de Magister artium liberalium, fiind doar o facultate pregătitoare pentru celelalte facultăți propriu-zise, care erau, în ordine ascendentă, medicina, dreptul și teologia. N-am putut afla care erau presupusele virtuți educative ale muzicii în acest sistem de învățământ superior. Sigur este că ea n-a reușit să se mențină în planurile de învățământ spre norocul oamenilor de știință afoni, dar predilecția atâtor fizicieni pentru ea s-ar putea să aibă ceva de-a face cu caracterul ei științific.

Artele plastice înfloresc în Renaștere. Pictorii, sculptorii și arhitecții sunt cei ce propagă gloria stăpânitorilor lumii: a lui Dumnezeu și a curții sale de arhangheli, îngeri și sfinți, a mai umanului Mântuitor și a încă mai umanei Fecioare Maria, a Papei, a episcopilor, a împăraților, regilor, prinților, ducilor, conților și a oricui îi putea plăti, chiar și a burghezilor bogați. Ei organizează serbări, construiesc palate, cetăți, poduri, arsenale, trăiesc în preajma mai marilor lumii, ca și poezii și compozitorii. De multe ori, toate activitățile acestea se contopesc în una și aceeași persoană. Toți se dovedesc utili atât pe plan propagandistic, cât și pe plan tehnic. Și savanții se găsesc la început printre curteni și prelați, dar pe măsură ce încep să se mândrească cu propriile lor descoperiri în locul cunoștințelor adunate prin lectură, ca Pico de La Mirandola, încep să câștige privilegii de la potentații civili și să se emancipeze de sub tutela scolasticii dominate de biserică. Artiștii plastici și poezii încep și ei să dicteze subiectele lucrărilor lor sau cel puțin modul lor de tratare celor care-i plăteau, reprezentându-și iubitele ca Madone, Venere sau Primăveri; ce ar fi fost Boticelli fără frumusețea Simonettei Vespucci sau Petrarca fără Laura?

În consecință, oamenii de știință, umaniștii, poezii, artiștii de orice fel năzuiau cu toții spre cucerirea dreptului de a gândi și de a se exprima liber, împotrivindu-se scolasticii, acea îmbinare ciudată și sterilă între filosofie și teologie. Cine vrea să simtă pulsul vremii la începutul sec. al XVI-lea, n-are decât să citească *Gargantua et Pantagruel*. Sigur de sine, călugărul neconformist Rabelais se simte invulnerabil în calitatea sa de medic, ultima resursă a tuturor muritorilor în fața morții și reprezentant al unei științe situate în centrul ierarhiei universitare. Proclamând răsul drept cel mai bun medicament, la adăpostul protecției unui episcop luminat, Rabelais atacă într-o satiră necruțătoare pe Papă, pe teologii Sorbonei, pe judecătorii corupți, pe medicii învechiți și escroci, pe militarii proști și înfumurați cu planurile lor strategice de cucerire a lumii, care seamănă aidoma cu cele ale lui Hitler, dar nu găsește nici un cuvânt de bătaie de joc la adresa noilor descoperiri științifice sau a noilor opere de artă.

De fapt, scindarea dintre cei ce recunoșteau numai cunoașterea rațională, ce-i drept limitată, dar obiectivă a lumii drept valabilă și cei ce susțineau superioritatea cunoașterii mistice, iraționale, dar integrale a ei, scindare care se contura încă în antichitatea greacă, începuse să se accentueze sub influența pătrunderii religiilor orientale în spațiul mediteranean. Ea s-a declarat fățiș, dar tolerant, în cadrul înfloritoareii culturi maure a secolului al XII-lea. Unii o și datează în anul 1180, când, la Cordoba, doi mari gânditori arabi se despart fără a se fi putut înțelege:

Ibn-Rushd, cunoscut la spanioli sub numele de Averrhoës, reprezentant al raționalismului, ba chiar al materialismului, și al științelor naturii, și Ibn-Arabi, mistic islamic, reprezentant al cunoașterii iraționale și integrale.

Ca urmare a tendințelor Renașterii, în universități se pregătește și marea schismă dintre științele naturii, în particular fizica, și științele umaniste, în particular filosofia. Instituirea la începutul sec. al XVII-lea de către Francis Bacon a *experienței*, ca judecător suprem al adevărului, utilizarea noilor cuceriri ale matematicii pentru descrierea cantitativă a legilor mișcării corpurilor, pecetluiesc această separare.

Sunt departe de a pretinde să explic sensul profund și consecințele acestei despărțiri. Dar ceea ce am scris acum 17 ani sub o formă atenuată de cenzura prietenului meu Florin Ciorăscu mi se pare și astăzi să conțină un sâmbure de adevăr.

În comparație cu raționamentul verbal, aparatul matematic se dovedea mai ermetic, dar incomparabil mai sigur în confirmarea sau infirmarea unei concepții științifice, atunci când aceasta era confruntată cu alta. În luptele de idei din domeniul fizicii se puteau obține, în intervale de timp relativ scurte, decizii certe și unanim acceptate cel puțin pentru un timp oarecare, ceea ce nu fusese cazul când în această luptă erau folosite doar argumente calitative sau noțiuni definite imprecis prin cuvinte. Ca urmare, toate crizele istorice din domeniul fizicii au fost rezolvate nu printr-o răsturnare completă a concepțiilor vechi, ci prin construirea unei concepții superioare, care o includea pe cea veche ca pe o aproximație valabilă în anumite limite stabilite cu precizie.

Astfel, filosofia se desparte definitiv de fizică, înțelegerea limbajului fizicienilor oferind filosofilor obstacole din ce în ce mai mari, în timp ce imprecizia limbajului filosofic și a argumentării verbale sporea disprețul fizicienilor pentru filosofie.

În orice caz, am văzut fizicieni ce au combătut limbajul filosofic, dar apoi ori au căzut de acord, ori s-au dat bătuți. Așa ceva nu se întâmplă niciodată la filosofi și în multe dintre științele umaniste. Singura metodă de a-i pune de acord este cenzura sau forța.

Din această perspectivă, pe care n-aș vrea s-o impun nimănui, dar care mie mi se pare justă, însușirea unei a doua culturi, în afara celei profesionale, ridică o serie de întrebări. N-am nici o pretenție să rezolv problema diferențierii și ierarhizării culturilor. Aș vrea doar să depăn câteva gânduri pe marginea ei.

Întrebările care se pun în acest context sunt în esență următoarele:

1. *La ce folosește o a doua cultură?*

2. *De ce unii artiști și unii oameni de știință exactă simt nevoia de a-și însuși o a doua cultură științifică, respectiv artistică, și alții nu?*

Să privim mai întâi „tabăra” artiștilor, începând cu poezii și scriitorii. Fără îndoială că pe orice fizician îl supără vehiculele spațiale ce se deplasează mai repede ca lumina, descrierile poetice în care luna plină răsare la miezul nopții sau curenții de sute de mii de volți care trec print-o instalație de raze X de pe Muntele Vrăjit. Firește, într-o carte, realizată atât de artistic ca *Muntele Vrăjit*, o astfel de scăpare, pe care o remarcăm numai noi, fizicienii, este ca o ușoară zgârietură pe un disc de înaltă fidelitate.

Dar multe din marile opere literare sunt documente prețioase ale vremii lor, incluzând esența a tot ce știința cucerise mai important în acea epocă. Ce ar fi poemul *De rerum naturae* a lui Lucrețiu fără sistemul filosofic al lui Epicur și atomismul lui Democrit? Ce ar fi *Divina Comedie* a lui Dante fără cunoștințele sale astronomice? Ce ar fi operele lui Swift fără acea parodie uluitoare a planurilor de cercetare fundamentală și aplicativă ale Academiei din Laputa din a treia călătorie a lui Guliver sau fără cunoștințele sale de economie politică? Ce ar fi Rabelais fără vastele sale cunoștințe medicale, lingvistice, juridice și geografice – în planurile strategice ale lui Picrochole apar Dacia, Valahia și Transilvania – sau cele de botanică, cu descrierea virtuților cânepii, fără să știe însă de folosirea ei pentru obținerea marihuanei, și cele de mineralogie, cu descrierea azbestului, fără să știe de acțiunea sa cancerigenă? Și, caz suprem, cum ar fi putut lua naștere poemul dramatic reprezentativ al culturii europene, *Faust*, dacă Goethe n-ar fi fost în același timp poet și om de știință, eroul principal al tragediei nefiind un nobil, un soldat, un politician, un tânăr îndrăgostit sau un aventurier, ci, cum spunea cu scârbă și dispreț Giovanni Papini, „un professore”.

Să încercăm o analiză sumară a motivației unui scriitor sau artist de a include în cultura sa științele sau tehnica.

Este limpede că orice autor de cărți de anticipație este nevoit să aibă cunoștințe științifice și tehnice relativ temeinice. Totuși găsim uneori la cei mai mari dintre ei greșeli care dovedesc că au rămas amatori. Astfel, în profetica călătorie de la Pământ la Lună și în jurul ei – imaginată de Jules Verne ca începând la Tampa, în Florida, la mai puțin de 200 de kilometri de la Cape Canaveral, și terminată prin pescuirea proiectilului în mare – cadavrul câinelui Trabant este aruncat în spațiu prin deschiderea rapidă a unui simplu capac din podeaua ghiulelei, iar imponderabilitatea se manifestă numai în regiunea în care forța de atracție a pământului o compensează pe cea a lunii. Wells, în *Războiul Lumilor*, nu va fi cunoscut toate detaliile proceselor imunologice, dar știa de-ajuns pentru a dramatiza rolul acestor fenomene în acțiunea fictivă a cărții sale, surprinzând pe cititorul obișnuit, necunoscător al ultimelor descoperiri ale științei. Până și poezia nu este ferită de astfel de influențe, cum dovedește *La steaua* a lui Eminescu, care trebuie să fi intrigat pe numeroși cititori.

Și alte categorii de scriitori și-au bazat scrierile pe documentări care s-ar putea numi științifice sau tehnice, mai ales dacă am lua în considerare și științele mai puțin exacte ca medicina, istoria, psihologia, economia politică, știința militară sau cea a compoziției muzicale. Romanul și drama istorică și psihologică sunt forme foarte răspândite ale scrisului. Schimbările conceptuale din aceste științe se reflectă fidel în operele timpului: ajunge să comparăm pe Victor Hugo, Felix Dahn sau Henrik Sienkiewicz cu Robert Graves, James Clavell sau Vintilă Corbul, respectiv pe Paul Bourget, August Strindberg cu nenumărați autori de romane psihologice moderne care se află și acum sub influența psihanalizei lui Freud. Fascinat de lăcomia burghezilor pentru banul câștigat fără muncă, Balzac a studiat mecanismul profiturilor realizate prin operații de bursă, pe care adeseori le descrie în cărțile sale, deși s-a dovedit în viață un prost jucător la această instituție. Lev Tolstoi își folosește cunoștințele de fost militar pentru a demola idolul militarului genial prin descrierea luptei de la Borodino ca un haos total, în care

victoria nu este nicidecum determinată de hotărârile tactice ale comandanților. Iar Thomas Mann își însușește în așa măsură principiile dodecafonice și a formelor muzicale clasice, încât analiza arietei din sonata op. 111 a lui Beethoven oferită în *Doktor Faustus* este considerată ca fiind la un înalt nivel profesional, deși mă îndoiesc că Thomas Mann a compus el însuși vreo bucată muzicală. Acestea sunt adevărate culturi secundare de bună calitate, la nivel de amator, suficiente pentru crearea unor opere literare de primă clasă. După părerea mea, o cultură științifică de acest nivel este totuși insuficientă când este vorba de a include științele exacte într-un eșafodaj filosofic – cum se întâmplă adeseori.

Asimilarea cuceririlor științelor naturii de către artiștii plastici și arhitecți s-a dovedit mult mai decisivă pentru dezvoltarea acestor arte. Pictura Renașterii este tributară perspectivei; tabloul pictat în ulei pe pânză derivă din recunoașterea caracterului siccativ al unor anumite sorturi de ulei vegetal; clar-obscurul lui Leonardo da Vinci este consecința recunoașterii fenomenului de umbră și penumbră. Arhitectura a profitat din plin de dezvoltarea staticii și de apariția unor materiale de construcție noi, în special betonul, oțelul, sticla și aluminiul – ceea ce nu împiedică prăbușirea ocazională a unor construcții moderne proiectate științific sau incapacitatea arhitecților moderni de a reproduce cu succes structuri tradiționale ca bolțile de cărămidă cu nervuri ale unor catedrale gotice, ca cea de la Halberstadt. Legile amestecului culorilor au inspirat pictura pointilistă a lui Seurat, Signac și Pissaro, iar geometria descriptivă stă la baza picturii cubiste a lui Braque și Picasso. Bazat pe principiile pitagoreice, Jean Philippe Rameau scrie tratatul său de armonie, care va domina îndelung arta compoziției muzicale. Temperarea acordajului instrumentelor cu claviatură, bazată pe rezultatele acusticii fiziologice, și-a găsit rezonanța măreață în cele două volume de câte 24 de preludii și fugi pentru clavecin ale lui Johann Sebastian Bach din *Clavecinul bine temperat*, în timp ce studiul vibrației coloanelor de aer în spații închise duce la o revoluție în construirea și mânăuirea instrumentelor de suflat.

În anumite epoci, când omul de știință sau tehnicianul se bucura de o situație privilegiată, artiștii sau gânditori revoluționari s-au refugiat în astfel de profesii. Adeseori, acești oameni și-au exercitat profesiunea oficială cu o conștiințiozitate și chiar cu o creativitate deloc neglijabile. Să amintim aici pe șlefuitorul de lentile Baruch Spinoza, pe medicii Anton Cehov, Arthur Schnitzler, Victor Papilian sau Augustin Buzura, pe generalul de fortificații Cesar Kiui, pe profesorul universitar de chimie A. Borodin, pe fostul ofițer și apoi funcționar în Ministerul Agriculturii Modest Musorgski, pe ofițerii de marină Pierre Loti, Claude Farrère și Eugen Botez (scriitorul Jean Bart), pe aviatorul Antoine de Saint-Exupéry, pe medicul Ion Țuculescu și atâția alții. Unii, mai curajoși sau cu mai mult succes în creația lor secundară, evadează din meseria impusă: așa au făcut ofițerul de marină Nicola Rimski-Korsakov, agentul de bursă Paul Gauguin, vameșul Rousseau și meteorologul Marcel Chirnoagă.

Două cazuri excepționale merită o atenție deosebită.

Primul este fostul călugăr franciscan, apoi benedictin, François Rabelais, doctor în medicină, profesor de anatomie la Universitatea din Montpellier, preot cu sinecură la Meudon, care-și zicea ca autor, mai întâi prin anagramă, Alcofribas Nasier, cu profesiunea glumeață de „abstractor de chintesențe”, semnându-și mai

târziu cărțile cu numele adevărat și calitatea lui de doctor în medicină, dar și cu cea hazlie de „patriarh al insulelor Hyères”, despre care se spunea că ar fi putut susține, ca și Pico de la Mirandola, o teză „de omni re scibili”, despre orice lucru care se poate ști. Suspectat în mănăstire din cauza lecturilor sale, presupuse subversive, căci erau necontrolabile, în limba greacă, ba admirat, ba persecutat de autoritatea papală și regală, acest om al Renașterii își utilizează din plin cunoștințele în marea sa operă satirică *Gargantua et Pantagruel*. În opera sa literară nu găsești nici un singur moment de emoție, de căldură, de poezie, și totuși ea respiră o adâncă omenie, care reacționează prin râs și ironie acerbă împotriva absurdității, a dogmei, a persecuției, a războiului și a tuturor ororilor vremii, căci, cum zice el însuși în dedicația în versuri către cititorii *Vieții Marelui Gargantua*, „mieulx est de ris que de larmes écrire, pour ce que rire est le propre de l'homme”.

În contrast cu acest spirit galic este o altă figură mare cu caracter universal a culturii europene, Johann Wolfgang Goethe. Și el este multilateral: în primul rând poet, dramaturg și prozator, dar și grafician, autor al unui mic tratat despre *Metamorfoza plantelor*, al altuia mai mare intitulat *Farbenlehre* – „teoria culorilor” – și descoperitorul osului intermaxilar la om, a cărui pretinsă absență părea să separe omul de restul mamiferelor, la care era întotdeauna prezent. A evoluat pe plan literar de la romantismul *Suferințelor tânărului Werther* și al lui *Götz von Berlichingen* spre clasicismul *Ifigeniei în Tauris* și apoi spre romanele autobiografice *Anii de învățătură și peregrinări ai lui Wilhelm Meister*. La 72 de ani, olimpiantul Goethe se îndrăgostește lulea de o fată de 15 ani, Ulrike von Lewezow. Totuși, pe tot parcursul acestei vieți proteice se poate urmări, mai aparent sau mai ascuns, firul lung al tragediei lui Faust, care reproduce oarecum propria sa evoluție spirituală.

După emoționanta dedicație, mărețul prolog în cer cu confruntarea atât de tolerantă dintre Dumnezeu, spiritul constructiv-optimist, și Mefistofeles, spiritul ironic-pesimist și un mic tratat în versuri despre teatru, în *Faust*, Goethe ne introduce în întinericul fizic și psihic – al laboratorului și al sufletului – unui savant medieval, disperat de inutilitatea științei sale verbale, cu dorința sa fierbinte:

„Daß ich erkenne, was die Welt (Ca astfel să descopăr cu temei)

Im innersten zusammenhält, (Ce ține lumea strânsă-n sinea ei,)

Schau' alle Wirkenskraft und Samen (Să-i văd semințele, puteri preasfinte)

Und thu' nicht mehr in Worten kramen”. (Să nu mai scurm zadarnic în cuvinte.)

Faust cade de acord cu diavolul ca acesta să-i poată lua sufletul atunci când, ca semn de împlinire a tuturor dorințelor sale, Faust va spune clipei: „Verweile doch! du bist so schön!” (Oprește-te, căci prea frumoasă ești!)

Aceste cuvinte fatale Faust le rostește abia în finalul părții a doua, scrise de Goethe cu puține luni înainte de a muri. Faust, orb, inițiază construirea unui dig care transformă o regiune mlăștinoasă într-una fertilă prin munca unor mulțimi de oameni liberi, căci

„Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben (De libertate și viață-i vrednic)

Der täglich sie erobern muß. (Doar cel ce zilnic și le-a cucerit.)

... Solch ein gewimmel möcht ich sehn, (Să văd asemenea-mbulzeală vreau)

Auf freiem Grund, mit freiem Volke stehn (Pe-un liber plai cu-un liber neam să stau,)

Zum Augenblicke dürft ich sagen: (Atunci aş zice clipei care-aleargă:)

«Verweile doch! du bist so schön!» („Oprește-te, căci prea frumoasă ești!”)

Cum reacționează acest om, îndrăgostit observator al naturii, cu suflet emotiv ascuns sub masca-i olimpiacă, față de acea știință care a lepădat prima haina fluturândă a cuvintelor și a îmbrăcat-o pe cea îngustă a definițiilor și manipulării matematice, adică fizica?

În *Farbenlehre*, Goethe scrie că fizicianul trebuie să caute în primul rând fenomenul primordial (Urphänomen), din care derivă toate celelalte și să nu încerce să-l deducă din fenomenele derivate, ceea ce ar duce, după părerea sa, la o confuzie infinită, la o scurmăre în vorbe (el folosește aici cuvântul *Wortkram*, ca și în *Faust*) și la căutarea unor subterfugii. Goethe crede că a găsit acest fenomen primordial al opticii în ceea ce noi am numi împrăștierea luminii în mediile pe care le parcurge, care, oricât de limpezi ar părea, sunt totuși în oarecare măsură tulburi. Aș vrea să remarc că, într-adevăr, toată tratarea fenomenelor de propagare a luminii în cadrul opticii ondulatorii se bazează pe această idee fundamentală. Este pe de altă parte clar că metoda de cercetare recomandată de Goethe face în primul rând apel la intuiție, calitate de care el însuși se bucura la superlativ.

Goethe recunoaște în *Farbenlehre* că fizicianul care vrea să trateze știința sa în totalitatea ei trebuie să stăpânească matematica, „unul din organele omenești cele mai strălucite, care a adus multe foloase fizicii”. Recunoaște apoi că el însuși „nu se poate mândri cu vreo cultură în această privință” și de aceea rămâne „în regiunile independente de arta măsurării, regiuni care s-au deschis larg în timpul din urmă”. Urmează nelipsitul atac la adresa lui Newton, „marele matematician care, printr-o înțelegere greșită, a amestecat perceperea culorilor cu optica supusă măsurării, aducând astfel mari prejudicii teoriei culorilor”. Acest atac îl regăsim atât în convorbirile cu Johann Peter Eckermann, martorul și confidentul său în ultimii ani ai vieții, cât și, versificat, în *Zahme Xenien* (*Epigrame blânde*):

„Das ist eine von den alten Sünden: (De vechiul lor păcat nu știu a se feri,)

Sie meinen, Rechnen, das sei Erfinden. (Crezând c-a socoti e a descoperi.)

Und weil ihre Wissenschaft exakt, (Și dacă e exact ce-au născocit,)

So sei keiner von ihnen vertrackt”. (Înseamnă că nu sunt pe-un drum greșit.)

Dorește, în sfârșit, matematicienii lipsiți de prejudecăți și inspirați să-i ducă opera la bun sfârșit. S-ar fi bucurat sau s-ar fi supărat oare Goethe, dacă ar fi știut că doi fizicieni teoreticieni de primă mână se vor ocupa cu o jumătate, respectiv cu un secol mai târziu, de formalismul colorimetriei, desigur fără să se refere la el? Mă gândesc la James Clark Maxwell și la Erwin Schrödinger, despre care puțini știu că s-au ocupat de această problemă.

Citirea *Teoriei culorilor* a lui Goethe este o încântare estetică. Observațiile sale asupra umbrelor colorate, a culorilor din zorii zilei și din amurg, considerațiile sale asupra armoniei culorilor și despre influența lor psihologică deschid într-adevăr „regiuni largi, independente de măsurători”. Cine a parcurs cândva șirul de camere de la etajul întâi al casei sale de pe Frauenplan din Weimar, fiecare zugrăvită în altă culoare concordantă cu atmosfera degajată de operele de artă ce se găsesc în acea încăpere, va înțelege că omul acesta, mânat irezistibil spre înțelegerea rațională a naturii, era adânc lezat de neputința sa de a o înțelege altfel decât emotiv.

Goethe însuși își prețuia atât de mult activitatea de cercetare științifică, încât, la sugestia lui Eckermann că s-ar putea să-i pară rău că a dedicat atâta timp teoriei culorilor, el răspunde: „Nicidecum, deși i-am dedicat munca unei jumătăți din viață. Aș fi scris poate încă o jumătate de duzină de tragedii, asta ar fi fost tot, și se vor găsi după mine destui s-o facă”.

Cu mai puțin de un an înainte de moarte, la 15 iulie 1831, Eckermann îl găsește studiind creșterea în spirală a plantelor. Goethe spune: „Nimic nu întrece bucuria pe care ți-o procură studiul naturii (...). Faptul că ea rămâne totuși până la urmă de neînțeles exercită asupra noastră o atracție permanentă de a ne apropia mereu de ea, încercând mereu să dobândim noi intuiții, să facem noi descoperiri”.

Ciudate declarații din partea unui poet. Să dorești atât de intens să fii om de știință de prima mână pe cât ești poet de prima mână și să nu reușești, trebuie să fi fost o lovitură gravă pentru Goethe. Era un om orgolios, chiar vanitos. Este în stare să scrie într-o epigramă blândă:

„Zu Goethes Denkmal was zahlst du jetzt?” (Întrebă unul, altul, negreșit:)

„Fragt jener, dieser und der: (La monumentul Goethe ce-ai contribuit?)

Hätt' ich mir nicht selbst ein Denkmal gesetzt, (Dacă eu însumi nu l-aș fi înălțat,)

Das Denkmal, wo käm es denn her?” (De unde oare l-ați mai fi luat?)

Despre înnobilarea sa spune: „Chiar de m-ar fi făcut principe, nu mi s-ar fi părut prea de mirare” și este în stare să adauge după acel splendid și emoționant apel făcut clipei de împlinire acea completare vanitoasă:

„Verweile doch ! du bist so schön” (Oprește-te, căci prea frumoasă ești!)

„Es kann dei Spur von meinen Erdentagen (Nici în eoni nu poate să se ștergă)

Nicht in Aeonen untergehen” (Sigiliul vieții mele pământești).

Acestui spirit universal, multilateral ca puțini alții, glorificat pe drept ca nimeni altul, i-a fost totuși hărăzită această frustrare neașteptată de a nu se putea încadra în modul nou, cantitativ, de a practica știința, de a rămâne un amator, cu toate că simțea în el atâta sete de cunoaștere și creierul său dădea naștere atâtor idei.

Cazul lui Goethe ne va ajuta să înțelegem ce-i împinge pe oamenii de știință în general și pe fizicieni în particular să caute să-și însușească a doua cultură, cea artistică sau, mai general, cea umanistă, și ce foloase pot trage din această însușire.

Să încep cu foloasele și anume în ordinea inversă a importanței lor.

Etalarea acestei culturi, de ce să n-o mărturisim, ne satisface în oarecare măsură vanitatea. Ce grozav te simți când poți cita la începutul fiecărui capitol al unei cărți de fizică câte un motto dintr-un autor obscur medieval, în latinește sau într-o engleză vetustă, neinteligibilă, cum a făcut John Ziman în *Electrons and Phonons*, cum făcea la orice ocazie potrivită acad. Ilie Murgulescu cu dictoanele latine și cum m-am împăunat și eu în fața auditorului cu citatele din Platon și Goethe, ultimele în limba germană, pe care tinerele generații n-o prea mai cunosc. Și atunci sperăm ca fiecare cititor sau ascultător să spună în gândul său: „Vai, ce cult e!”

Mai importantă și infinit mai folositoare este cunoașterea limbilor străine și a literaturii naționale și universale. Pe lângă posibilitatea de a citi orice text științific sau literar – a vorbi limbi de circulație universală sau mai restrânsă îți deschide adeseori uși materiale sau spirituale care ți-ar fi rămas altfel ferecate.

Mănuirea cuvântului sugestiv și a formulării clare este celălalt folos pe care-l poți trage ca om de știință dintr-un contact strâns cu literatura. Vei învăța să nu-ți intitulezi cartea *Electronică gazoasă* și să nu dai unei instituții numele de „Institutul de Studii Amorse”. Vei învăța să îmbini limba poetului pentru care trandafirul este „regina florilor” cu cea a botanistului pentru care „carpelele trandafirului sunt disimulate în interiorul receptacolului care este depășit, în general, numai de stigmat” pentru a-ți face textul mai sugestiv și mai convingător.

Vei evita să redactezi un text științific cu greșeli de ortografie, de sintaxă, de limbă, de exprimare logică, corectă, care inspiră tot atât de puțină încredere ca și o lucrare teoretică în care găsim la tot pasul greșeli de calcul, de mânuire a aparatului matematic sau nerespectarea principiilor fundamentale ale fizicii.

Pe de altă parte, preocuparea cu literatura, filosofia, istoria sau alte activități intelectuale străine profesiei poate să ajungă să domine cu încetul preocupările de specialitate. În acest caz, omul de știință ar trebui să fie sincer cu sine și cu alții și să aleagă ceea ce-i place cu adevărat. Căci nimic nu te face să te simți mai prost ca efectuarea zilnică a unui simulacru de activitate, care pe deasupra îți și displace.

Până aici am judecat activitatea extraprofesională a fizicianului dintr-un punct de vedere pur utilitarist, în care n-am putut încadra preocuparea cu artele. Nici n-am răspuns la a doua întrebare pusă mai sus, și anume de unde vine pornirea, adeseori irezistibilă, care ne mână spre o a doua cultură.

Este pur și simplu o diversiune plăcută în baza principiului roman: „Variato delectat”? Nu cred. A citi un roman polițist, a asculta un concert rock sau a răsfoi o revistă ilustrată te relaxează, dar nu te cultivă.

Este oare vorba de aceeași pornire care ne face să practicăm un sport care să ni se potrivească fizic și psihic? Corpul nostru țipă după un efort fizic ca urmare a vieții sedentare și clausturate pe care o ducem. Practicarea unui sport este într-un fel o încercare de compensare a unei frustrări pe plan fizic. Cred că aici ne apropiem mai mult de adevărata sursă a preocupării cu cultura extraprofesională.

Activitatea noastră, de cercetători, atunci când o iubim, ne absoarbe, ne preocupă la serviciu, pe drum, acasă, în somn. Ne pune la încercare inteligența, ingeniozitatea, fantezia, priceperea, memoria, ochiul și mâna, gândirea logică, intuiția, mânuirea condeiului la scris și desenat, a limbii proprii și a limbilor străine, a limbajului calculatoarelor și atâtea altele. Luptăm din greu pentru rare clipe de satisfacție majoră când reușim să înțelegem primii ce se petrece în cursul unei experiențe bine plănuite și executate; când am reușit să realizăm un dispozitiv pe care nimeni altul nu l-a construit înaintea noastră; când am prevăzut corect un fenomen încă neobservat. Acestea sunt clipe de emoție profundă. Probabil un artist simte ceva asemănător în timpul creării unei opere de artă. Te poți înșela asupra valorii reale a ceea ce ai creat sau descoperit, dar emoția o simți. Această emoție i se oferă omului de știință extrem de rar.

Pe un plan minor se plasează acele emoții, și ele destul de rare, declanșate de simple reușite în reproducerea a ceea ce fusese deja descoperit sau creat anterior. Te simți atunci cel puțin înrudit cu creatorul adevărat. La actori și la muzicienii executanți aceste emoții pot fi deosebit de puternice; îi vezi transfigurați de retrăirea a ceea ce a imaginat creatorul. Interpreții traduc publicului limbajul ermetic al partiturilor sau înțelesul mai adânc și ascuns al cuvintelor și-i fac pe ascultători

părtași la mesajul intelectual, dar mai ales emotiv al operei de artă. De aici – și gloriificarea interpreților de mare talent. Nu degeaba Robert Schumann devenise gelos pe succesele soției sale, renumita pianistă Clara Wieck; toată lumea o adora, iar el, creatorul muzicii pe care ea o interpreta, era doar soțul ei, nu prea luat în seamă.

Văd în năzuința noastră spre o a doua cultură o reacție de compensare a psihicului nostru, o măsură de igienă emotivă, fie-mi scuzat termenul prozaic. Ne preocupăm aproape exclusiv de materia neînsuflețită. Profesiunea ne oferă arareori emoții. Simțim în mod acut lipsa lor și deoarece pilulele de substituit emoția violentă, ca să-l parafrarez pe Aldous Huxley, nu s-au inventat încă, ne adresăm celei de-a doua culturi.

Remarcați că nu există nici un fizician scriitor, compozitor sau pictor, de oarecare vază. Probabil că aici se reflectă sărăcia noastră emotivă cauzată de lipsa unor stimuli externi. Medicii au dat un contingent însemnat de literați, căci ei au alege sub presiunea contactului zilnic cu suferința umană între abrutizare, ca apărare psihică, și participare la ea prin sublimare. Biologul și chimistul mai întâlnesc viața, mai mult sau mai puțin direct, și poate de aceea se mai găsesc printre ei pictori și muzicieni de prim rang.

Fizicianul mai evadează din meserie în profesorat, unde joacă rolul interpretului științei sale. Alteori evadează în artă, ca grafician sau cântăreț, interpretând natura sau creația muzicală a altcuiva, se îndreaptă spre filosofie – ca Max Planck și Werner Heisenberg, sau chiar spre misticism sau parapsihologie ca Newton, Pascal, Swedenborg, Crookes și Brian Josephson. Iar dacă un matematician ajunge poet, atunci el este în mod necesar un poet ermetic ca Ion Barbu. Suntem probabil prea autocritici ca să nu ne dăm seama că încercând să devenim creatori în ale artei am deschide privirii niște încăperi cam golașe și atunci le mobilăm și noi cu mobilă cumpărată.

N-am atins până acum problema lipsei de atracție către această cultură la mulți dintre noi, poate chiar a majorității. Să constatăm în primul rând că unii oameni de știință dintre cei mai mari au fost total lipsiți de cultură umanistă. Uneori nu-i preocupă nimic decât profesiunea. Alteori au preocupări secundare care pot fi puerele – le plac, de pildă, trenurile, jucăriile sau bat toba –, de un nivel intelectual evident minim – ca meciurile de fotbal, romanele polițiste sau muzica disco –, accentuat trupești – ca sportul, gastronomia, erosul. Alții preferă apropierea de natură și de spectacolul lumii – vânătoarea și pescuitul, turismul și alpinismul, călătoriile și grădinăritul, tovărășia câinelui și a calului.

Avem tendința să ne simțim superiori acestor semeni ai noștri. Dar poate că nimeni nu i-a îndrumat către sferile emoționale mai elevate. Poate că sunt inerent incapabili să răspundă la acești stimuli și este desigur preferabil să caute emoțiile acolo unde le găsesc cu adevărat și cu intensitate, decât să se prefacă că le găsesc în preocupări care-i lasă reci. Este în fond reversul amatorului de muzică preclasică pe care muzica rock nu numai că-l lasă rece, dar îl și nervează. Asta nu înseamnă că amatorul de muzică rock este în mod necesar un prost fizician și nici un om lipsit de valoare. El are pur și simplu nevoie de o hrană emoțională diferită, mai viscerală. Elefantul nu trebuie să devină carnivor ca să arate că este mai puternic și mai deștept decât leul.

Diferența dintre diferitele feluri de hrană spirituală extraprofesională nu implică nici o valoare etică. Cred că toți cei ce l-au văzut pe Jean Gabin interpretând scena în care un muncitor întrerupe cam brutal pe rafinatul seducător al fiicei sale, care asculta la o instalație Hi-Fi o cantată de Bach, au rămas convinși că balanța etică se înclină puternic în favoarea primitivului fără cultură umanistă.

Dacă pot trage vreo concluzie din toate aceste aspecte, adeseori contradictorii, aş spune că omul care s-a ridicat pe un plan intelectual superior exclusiv în sfera raționalului este incomplet. În contact cu tovarășii săi de meserie, această lipsă nu va ieși prea tare în evidență, dar în ochii celor mulți el nu va apărea chiar om întreg – nu degeaba românul îi zice năuc. El pare un fel de robot care emite niște semnale pe care cei neinițiați nu le înțeleg. Pe de altă parte, literatul și artistul lipsit de cultură științifică folosește și el un limbaj ciudat, dar, stăpânind și cultivând arta magiei cuvintelor, a culorilor, a formelor și a sunetelor, limba sa, deși greu accesibilă, pare plină de înțelesuri profunde. Faptul că aceste înțelesuri sunt vagi îl scutește pe cel ce recepționează semnalele artistice de prea mult efort de gândire rațională. Astfel, lipsa raționalului nu se prea face simțită și literatul și artistul, lipsit de cultură științifică, pare un om complet, fără să fie.

Am impresia că aceasta este cheia pentru problema ierarhizării sociale a celor două culturi; iar fondul ei rezidă în faptul că este o iluzie să crezi că omul este în principal o ființă rațională. Poate că Rabelais, literatul eminentemente rațional, i-a definit cel mai bine specificul: răsul.

Cineva spunea că *Faust* este o explorare a alternativei între cultura științifică și cea umanistă. Mesajul lui Faust este foarte clar: se găsește și la începutul tragediei și în final. La început Faust încearcă să traducă Biblia și să găsească o traducere pentru „la început era *Cuvântul*” și după diferite soluții pentru acest „ce era la început” ajunge la soluția „Am Anfang es war die Tat”. (*Cuvântul* este ceva... imprecis. Ceva care nu satisface. E inexact.) Deci răspunsul lui Faust este: nu alternativa între știință și activitatea umanistă, nu aceasta este adevărata alternativă – ci între a nu face nimic și a face ceva. Și acest răspuns este legat de tot ce v-am spus aici.

SUMMARY

The title of the work refers to two specific cultures – the humanities and the sciences. The question the author attempts to answer is whether a man who has read, let us say, *Faust*, or knows the names of two or three impressionist painters, or recognises a Beethoven symphony, can be considered to be cultured, even though he is unfamiliar with the second law of thermodynamics or other laws of physics. An intellectual and social level equivalent to that of art is thereby denied to the sciences, an attitude that is widespread even among scientists themselves. The questions to be asked in this context are essentially the following: 1) Of what use is a second culture (the humanities) to scientists? 2) Why do some artists and some scientists feel the need to acquire a second culture, the sciences or the humanities respectively?

The intellectual “conflict” between them is analysed by physicist Radu Grigorovici, who is also a musician and remarkable cultural figure with a profound

knowledge of the arts and philosophy. He develops a philosophy based on the experience of scientists who were also writers and writers who dabbled in the sciences, but anticipated major scientific discoveries. Many of the great works of literature are priceless documents of their times that include the essence of all that the sciences had achieved up until then.

The author gives a summary analysis of the motivations of writers and artists who include the sciences or technology in their work. The fact that plastic artists and architects have assimilated the conquests of the natural sciences has proven decisive for the development of these arts. On the other hand, it is remarkable that a knowledge of foreign languages and national and universal literatures is important and even infinitely useful to representatives of the exact sciences.

Finally, the author attempts to formulate a conclusion, drawing upon these often contradictory aspects. It is supposed that the man who has risen to a higher intellectual level exclusively within the sphere of the rational is incomplete. He resembles a robot that emits signals unintelligible to the uninitiated. On the other hand, the writer or artist devoid of scientific culture also employs a strange language, but given his mastery of the magic of words, colours, forms or sounds, his language, although difficult to access, seems full of profound meanings. Thus, a lack of scientific reasoning does not make itself felt in the writer or artist who lacks a scientific culture; he seems to be complete, without in fact being so.

CURAJ EXPRIMAT ÎN FAPTE

Șaia Cleiman

Cernăuți

În perioada 1941–1942, cunoscutul avocat bucovinean Traian Popovici (născut la 17 octombrie 1892, în satul Rușii Mănăstioarei, pe atunci în Ducatul Bucovinei, Austro-Ungaria – decedat la 4 iunie 1946, în satul Colacu, comuna Fundu Moldovei, județul Suceava) a deținut funcția de primar al orașului Cernăuți. La 10 octombrie 1941, el a fost convocat de către noul guvernator militar al Bucovinei, generalul Calotescu, la o consfătuire în cadrul căreia i s-a comunicat ordinul conducătorului statului, mareșalul Antonescu. În acest ordin se spunea că începând cu 11 octombrie în oraș se va forma un ghetou în care vor fi izolați toți evreii din Cernăuți, de unde ulterior vor fi deportați în Transnistria. Traian Popovici s-a pronunțat împotriva acestui ordin și l-a rugat pe guvernatorul militar al Bucovinei ca acesta să intervină pe lângă mareșalul Antonescu în legătură cu anularea deciziei drastice. În amintirile ulterioare ale lui Traian Popovici, intitulate *Sposedania unei conștiințe*, primarul de atunci al Cernăuțiului povestește cum a reacționat la acest ordin. El arăta că respectarea ordinului presupune o responsabilitate mare în fața comunității mondiale, subliniind că așa ceva nu este admisibil în mediul popoarelor civilizate și că cei care își permit asemenea lucruri vor fi responsabili în fața istoriei. La observația generalului Corneliu Calotescu cum că evreii vor scrie neapărat istoria acestor timpuri, Popovici a răspuns că nu numai ei vor scrie istoria, dar și alte popoare, întrucât lumea aparține tuturor. Toți vor scrie despre aceste atrocități și e posibil să se întâmple aceasta cu mult mai repede decât crede reprezentantul conducătorului statului în Bucovina. „S-ar putea, a spus el, că și dumneavoastră să citiți această istorie”. Traian Popovici nu s-a putut opune respectării ordinului. Până la urmă, toți evreii orașului – circa 50 de mii – au fost închiși în ghetou. Ulterior acești oameni chinuți în ghetou erau sistematic încărcăți în eșaloane a câte 50 de vagoane și trimiși cu forța în Transnistria.

Traian Popovici se opunea tot timpul, pe cât era posibil, respectării ordinului amintit. În rapoartele sale către București, el încerca să demonstreze că foarte mulți evrei sunt implicați în viața orașului și că lipsa lor poate dăuna funcționării ordonate a vieții economice din Cernăuți. El menționa că evreii lucrează în toate domeniile gospodăriei orașului, iar în unele din ele, ei dețineau cele mai multe funcții. Popovici scria în rapoartele sale că în oraș sunt 11 mii de case și toate reparațiile acoperișurilor, cât și tâblăria era deservită de către evrei. În felul acesta, în rapoartele sale către Capitală, primarul orașului aducea mai multe exemple din care se putea deduce că fără evreii viața în oraș nu s-ar fi desfășurat în mod normal.

Presiunea unor reprezentanți ai diferitelor partide politice din Capitală, a funcționarilor de stat cât și a slujitorilor de cult, precum și atitudinea lui Traian

Popovici din Cernăuți l-au convins pe Antonescu să cedeze. El a permis ca în Cernăuți să rămână circa 20 de mii de evrei „necesari”. Trebuie să menționăm că din cei 30 de mii de evrei deportați, majoritatea covârșitoare a murit în lagărele de concentrare și în ghetourile Transnistriei. Ceea ce a făcut Traian Popovici a fost un eroism adevărat, o jertfire de sine, întrucât numai faptul de a aminti atunci despre aceste lucruri era periculos, nemaivorbind de acțiunile pe care le-a întreprins curajosul primar cernăuțean. Tot timpul exista pericolul de a plăti cu viața acest curaj.

După cum se știe, în fosta Uniune Sovietică se nega noțiunea de holocaust, se nega însăși faptul că evreii erau exterminați numai pentru aceea că erau evrei. Dacă și apărea undeva un monument al victimelor holocaustului, atunci pe acesta, de regulă, se scria că este locul înhumării a unor „cetățeni sovietici” uciși de fasciști. Așa că și în Bucovina sovietică nici nu putea fi vorba despre eternizarea memoriei lui Traian Popovici.

În Israel, de exemplu, după inaugurarea Centrului memorial „Yad Vashem”, încă în 1969 lui Traian Popovici i s-a conferit titlul de „Drept între popoare”. Pe aleea dreptilor de pe Muntele memoriei din Ierusalim a fost plantat un arbore în cinstea lui. Zeci de ani nu și-au adus aminte de fapta eroică a lui Popovici nici în România. Sub regimul lui Ceaușescu crimele împotriva evreilor comise între anii 1941–1944 erau atribuite naziștilor. În acest spirit au fost educate generațiile de după război. Ani la rând nu au fost consemnate bărbăția și eroismul multor români, care cu riscul vieții lor au salvat mulți evrei în anii holocaustului. Doar, în 2003, uneia din străzile Bucureștiului i s-a dat numele lui Traian Popovici. În satul Colacu din comuna Fundu Moldovei, unde Popovici își doarme somnul de veci, în curtea bisericii din sat, astăzi școala îi poartă numele. I-a fost ridicat un bust, s-a deschis și un muzeu memorial, există o societate care poartă numele lui Traian Popovici. Despre fapta eroică a lui Traian Popovici nu au uitat și evreii cernăuțeni care au locuit după „Cortina de fier”. Și când a fost posibil, ei au făcut totul ce le-a stat în puteri pentru ca să înveșnicească în orașul Cernăuți memoria curajosului primar.

Fosta deținută a ghetoului din Cernăuți, doamna Miriam Tailor-Mimi, care locuiește în prezent în SUA, a vizitat Cernăuțiul, unde s-a întâlnit cu primarul actual al orașului, domnul Mykola Fedoruk, cu șeful

secției orașenești al Departamentului pentru Relații Internaționale, Anatolii Melnik, rugându-i ca aceștia să dea accepția pentru a instala o placă memorială pe casa unde a locuit Traian Popovici. S-a stabilit ca textul de pe placă să fie întocmit în trei limbi: ucraineană, română și engleză. Doamna Miriam Tailor a reușit să adune mijloacele necesare pentru pregătirea și instalarea plăcii de la foștii cernăuțeni salvați de Traian Popovici, cât și de la urmașii acestora, în general, oameni cu o situație materială modestă. Miriam-Mimi a povestit că în prima fază a pregătirii plăcii au apărut unele probleme, și anume, trebuia să se identifice casa în care a locuit Popovici. S-a aflat cumva că unul dintre foștii cernăuțeni, care acum locuiește în Brazilia, în primii ani ai celui de al doilea război mondial a locuit la Cernăuți în aceeași casă cu Traian Popovici. Acest fost cernăuțean i-a comunicat doamnei Tailor adresa casei în care a locuit primarul de atunci al Cernăuțiului, și anume, strada Karolinengasse, nr. 8. Consultând Arhiva de Stat din Cernăuți, s-a stabilit că această casă se află astăzi pe strada Zankovetki, nr. 6. S-au făcut fotografiile casei. Doamna Tailor a trimis fotografiile casei, așa cum arată ea astăzi, în Brazilia. Răspunsul a fost afirmativ. În felul acesta s-a identificat documentul de arhivă cu imobilul. A început apoi a doua etapă de pregătire a evenimentului. Asociația din Cernăuți a foștilor deținuți în lagărele fasciste de concentrare și în ghetouri s-au ocupat cu procedura de aprobare a instalării plăcii comemorative, obținând accepția autorităților pentru instalarea ei. Această asociație a comandat și a și instalat placa.

Președintele Asociației cernăuțene a foștilor deținuți în lagărele fasciste și ghetouri, domnul Iosif Bursuc, a vizitat localitatea Fundu Moldovei, întâlnindu-se cu locuitorii comunei și cu reprezentanții autorităților locale, a fost la mormântul lui Traian Popovici, care se află în satul Colacu din comuna Fundu Moldovei (județul Suceava) și a invitat o delegație din localitate la sărbătoarea dezvelirii plăcii memoriale din Cernăuți. La această sărbătoare, care a avut loc la 19 aprilie 2009, a sosit o delegație din România. Ea a fost primită de către Consiliul orașenesc Cernăuți împreună cu reprezentanții comunității evreiești. Pentru membrii delegației a fost organizată o recepție la Consulatul General al României la Cernăuți. Delegația din România a vizitat Fondul de binefacere „Hesed Șuşana” din Cernăuți.

La dezvelirea plăcii comemorative au asistat reprezentanții autorităților orașenești și regionale de stat, delegația foștilor deținuți ai ghetoului din Cernăuți care locuiesc în străinătate, delegația din România, cât și reprezentanții comunităților românești și evreiești din oraș. La mitingul solemn au luat cuvântul locțiitorul șefului administrației regionale de stat Boris Baglei, secretarul Consiliului orașenesc Traian Eremiiciuk, inițiatorul instalării plăcii comemorative Miriam Tailor, consulul interimar al Consulatului General al României la Cernăuți Dorin Popescu, reprezentatul Ministerului Culturii și Cultelor al României Ana-Maria Crause, președintele Asociației „Traian Popovici” Dorel Lehaci (România), președintele Asociației foștilor deținuți în lagărele fasciste și ghetouri Iosif Bursuc, fostul deținut în ghetou, Isai Cleiman, semnatarul acestor rânduri și alții.

PROBLEME ȘI PERSPECTIVE PENTRU TINERET

Marin Gherman

Cernăuți

*„Să facem din Putna Ierusalim al neamului românesc
și din mormântul lui Ștefan altar al conștiinței naționale.”*

M. Eminescu

Între 11 și 18 iulie 2009, la Mănăstirea Putna, ctitorie a Voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt și locul lui de veșnică odihnă, care străjuiește de peste cinci veacuri ținutul legendar al Bucovinei istorice, a avut loc o școală de vară, organizată de Asociația Studenților Creștini Ortodocși Români (ASCOR). Organizația non-guvernamentală ASCOR a avut un rol esențial în procesele sociale și religioase din România anilor '90 ai secolului trecut și continuă să activeze în această direcție și la începutul secolului al XXI-lea. Membri ai ASCOR-lui pot fi liceeni și studenți români de la diferite facultăți, care doresc să cerceteze învățătura lui Hristos și tind să ducă o viață de creștini adevărați. Misiunea asociației este promovarea credinței creștine și a spiritualității ortodoxe în mediile universitare și preuniversitare. ASCOR a luat ființă ca persoană juridică la 14 iunie 1990. Această asociație urmărește, de asemenea, apărarea drepturilor tinerilor și conștientizarea îndatoririlor acestora pe care le au față de biserică, neam și familie. Mijloacele prin care ASCOR își atinge scopurile sunt: organizarea de tabere creștine, pelerinaje la locurile sfinte,

conferințe științifice, editarea de cărți, reviste, pliante, broșuri și alte materiale informative și alte diverse activități de voluntariat, cum ar fi citoriri de biserici, de troițe, de monumente etc., colaborări cu instituții educaționale și diverse ONG-uri, pentru combaterea unor vicii ale societății cu consecințe negative asupra tinerilor (droguri, alcool, violență etc.). Fiecare activitate este inițiată și finalizată cu binecuvântarea ierarhului din partea locului.

În vara aceasta, la școala de vară de la Mănăstirea Putna au participat studenți din România, Republica Moldova și Ucraina (regiunea Cernăuți). Nordul Bucovinei a fost reprezentat de trei studenți români de la Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci” din Cernăuți. La Mănăstirea Putna au fost prezenți profesori universitari, academicieni, oameni de știință, reprezentanți ai clerului.

Școala de vară a pus în lumină principalele probleme și perspective ale tinerilor români de pretutindeni. De exemplu, părintele dr. Vasile Gavrilă, preot la Paraclisul universitar „Sf. Nicolae” din București, în comunicarea sa a vorbit despre viața liturgică și atractivitatea acesteia în zilele noastre. Starețul Mănăstirii Putna, părintele Arhimandrit Melchisedec Velnic, a povestit despre importanța discernământului în viața tinerilor de astăzi. „Discernământul este o căutare a echilibrului launtric și a smereniei, a spus părintele stareț în alocuțiunea Sfinției sale. Veșmântul lui Dumnezeu nu este mai mult decât smerenia. Fără smerenie e foarte dificil să ajungem la echilibrul inițial, la dreapta socoteală. Aceasta din urmă ne ajută în viață să alegem între bine și rău, între păcat și virtuți. Cu cât crește grija omenească, cu cât omul este împovărat mai mult de problemele cotidiene, cu atât scade nădejdea în Dumnezeu”. Așadar, din aceste cuvinte putem deduce o învățătură sănătoasă, și anume, trebuie să-ți modelezi simțul discernământului. Fără o credință adevărată acest lucru este cu mult mai greu de făcut.

La 14 iulie, exact la 220 de ani de la începutul Marii Revoluții Franceze, care a provocat modificări colosale în sistemele social-politice din Europa și a pus bazele civilizației moderne, doamna prof. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, și profesorul cernăuțean Ilie Luceac, doctor în istorie, au povestit studenților despre poetul nostru național și sufletul culturii românești moderne – Mihai Eminescu. În contextul alocuțiunilor au fost evocate personalități precum Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Ciprian Porumbescu, Epaminonda Bucevschi, Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol ș. a., care între 14–16 august 1871 au venit la Putna pentru a sărbători împlinirea a 400 de ani de la sfințirea Mănăstirii Putna. Unii dintre ei au fost oaspeți, alții – organizatori ai acestei manifestări. Studenții români de pretutindeni au depus pe mormântul Sfântului Voievod Ștefan o urnă votivă cu pământ din toate zonele istorice locuite de români.

În cadrul școlii de vară a avut loc o întâlnire cu istoricul Florin Pintescu de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava. El a vorbit despre mișcările studențești, curentele culturale pentru apărarea identității românești de la începutul secolului al XX-lea și despre renașterea unor curente culturale și sociale de după 1989. Conferențiarul universitar dr. Florin Pintescu a vorbit și despre ideea societății civile, ca despre un concept neutru din punct de vedere politic și religios. El consideră că discuțiile dintre moderniști și tradiționaliști continuă să domine societatea românească contemporană. În perioada interbelică aceste discuții au

generat apariția „träierismului”, care este o variantă premergătoare existențialismului german.

Biofizicianul Virgiliu Gheorghe a vorbit despre dependența omului contemporan de imaginea video ca despre o boală gravă a noului mileniu. El a demonstrat că imaginea video televizată este folosită în scopuri de manipulare a maselor populare. Posturile TV creează, de fapt, o nouă realitate socială, politică și culturală. Este vorba de o realitate virtuală, care vine în contradicție cu principiile religiei ortodoxe, pune sub semnul întrebării existența lui Dumnezeu, creează un șoc psihologic și distruge ordinea socială și bazele moralei creștine. În afară de aceasta, Virgiliu Gheorghe a povestit despre viața în ASCOR, precum și despre noile realități sociale. Studenții români au avut o întâlnire și cu Luca Zolli, un italian catolic care a cerut să fie botezat în Biserica Ortodoxă. El a povestit cum a descoperit ortodoxia și cum căutările lui spirituale l-au adus la „o religie adevărată”.

La Mănăstirea Putna a avut loc și un schimb de experiență între generațiile ASCOR-ului. Studenții au participat la o serie de discuții cu foști președinți ai asociației: Ierom. Teofan Popescu (Putna), Ierom. Dosoftei Dijmărescu (Putna), Pr. Florin Botezat (Alba-Iulia). Foștii președinți ai ASCOR-ului au povestit studenților despre vectorii posibili de activitate a Asociației studenților ortodocși din viitorul apropiat. Ei au răspuns la câteva întrebări studenților români de pretutindeni și au încercat să stimuleze noi activități în rândurile membrilor ASCOR-ului.

În afară de conferințe și întâlniri cu profesori și oameni de cultură, studenții au făcut un pelerinaj la mănăstirile Moldovița, Sucevița, Voroneț, Dragomirna și Bogdana din Rădăuți. Studenții români au vizitat mormântul Sfântului Ștefan cel Mare, Chilia Sfântului Daniil Sihuștru, Biserica Dragoș Vodă, cea mai veche

biserică din lemn din Europa, precum și muzeul Mănăstirii Putna. În acest muzeu se păstrează o parte din tezaurul artistic și istoric al mănăstirii. Studenții au rămas fascinați în urma vizitării muzeului. Ei au admirat *Acoperământul de mormânt al Doamnei Maria Asanina Paleologhina*, care este o broderie cusută cu fir de argint și argint aurit, lucrare de valoare a familiei Sfântului Voievod Ștefan cel Mare, care se păstrează în Muzeul Mănăstirii Putna. Studenții au vizionat câteva filme despre dreapta socoteală, despre problemele demografice din estul Europei și despre lupta împotriva scăderii natalității mondiale. La încheierea școlii de vară, părintele Arhimandrit Melchisedec Velnic a mulțumit Bunului Dumnezeu pentru atmosfera favorabilă în care s-au desfășurat discuțiile spirituale, care, sperăm, vor ajuta tinerilor să-și întărească credința în Dumnezeu și să găsească puterea de a alege tot ce e mai bun în viața societății și în cea personală a fiecăruia în parte.

SUMMARY

Between 11 and 18 July 2009, a summer school was held at Putna Monastery, organised by the Association of Romanian Orthodox Christian Students. The association's mission is to promote the Christian faith and Orthodox spirituality among university and pre-university students. Students from Romania, the Republic of Moldova and Ukraine (Cernăuți region) took part at the summer school. Northern Bucovina was represented by three Romanian students from the Yu. Fedkovych National University of Cernăuți. University professors, academicians, scholars and clergy were also at Putna Monastery for the event. They spoke to the young Romanians about the liturgical life and its attraction in our times, about the idea of civil society, student and cultural movements, and contemporary man's addiction to video images. The summer school shed light on the problems and perspectives of young Romanians everywhere.

At Putna Monastery there was also an exchange of experience between different generations of the Association. The students took part in a series of discussions with former presidents of the Association. Besides the lectures and meetings with professors and cultural figures, the Romanian students also made a pilgrimage to Moldovița, Sucevița, Voroneț, Dragomirna, and Bogdana monasteries. They visited the tomb of St Stephen the Great, the cell of St Daniil the Hermit, the Dragoș Vodă Church (one of the oldest wooden churches in Europe), and Putna Monastery Museum.

TO CONTRIBUTORS

Authors are invited to send us original studies in the fields of history, literature and culture, essays, literary texts, and reviews of published volumes or magazines, particularly on the subject of Bucovina or relating to authors from Bucovina, and book presentations, lectures or other materials of topical interest that fall within the other headings of the review.

We regret that unpublished manuscripts cannot be returned.

Studies or essays shall extend to a maximum of 25–30 pages and shall include a summary (1/2 – 1 page) in Romanian or English. Materials shall be typed up using Microsoft Word. Printed texts shall be accompanied by a floppy disk or compact disk.

Handwritten texts and summaries will not be considered for publication.

Authors bear exclusive responsibility for the content of materials.

The title of articles shall be written in capital letters and shall be followed by the name of the author and his or her town of residence. Bibliographical references shall be made either by using numbers in the text, with the necessary notes positioned at the end of the work in the order in which they are referred to, or by using numbers in round brackets, indicating the item in the bibliographical list and the page on which the quotation appears respectively. Volume numbers shall be indicated using Roman numerals, in the second position. Only studies and articles that have not previously been published will be accepted.

Authors are likewise requested to send us a few essential details about their academic activity and important publications, in order for these to be presented at the end of the issue.

The address of the editorial offices

Chernivtsi, Ukraine:

Alexandru cel Bun Publishing House (for „The Voice of Bucovina” review),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105

Tel./Fax: 0038 0372/ 52 30 43

Editor-in-chief: Alexandrina Cernov

E-mail: alex-cernoff@yahoo.com

cernoff@ukr.net

Postal address:

str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105

Chernivtsi, 58 000, Ukraine

Bukarest, Romania:

The Romanian Cultural Institute (for „The Voice of Bucovina” review),
str. Aleea Alexandru, nr. 38, Bucharest, Romania

Adviser: Bogdan Jitea

Tel.: 0317 100 681

E-mail: bogdan.jitea@icr.ro

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și cultură, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de carte, conferințe sau alte materiale de actualitate ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile, însoțite de un rezumat (1/2 – 1 pagină) în limba română sau engleză, vor fi extinse până la maximum 25–30 de pagini. Materialele se vor culege în Microsoft Word. Textele listate vor fi însoțite de o dischetă sau un CD.

Textele și rezumatele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, fie prin numere încadrate în paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care a fost extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua. Vor fi acceptate numai studiile sau articolele care nu au fost publicate.

Autorii sunt rugați de asemenea să ne transmită și câteva date esențiale despre activitatea lor științifică și publicațiile mai importante, pentru a le prezenta la sfârșitul volumului.

Adresele redacției

Ucraina, Cernăuți:

Editura Alexandru cel Bun (pentru revista „Glasul Bucovinei”),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Tel./Fax: 0038 0372/ 52 30 43
Redactor-șef: Alexandrina Cernov
E-mail: alex-cernoff@yahoo.com
cernoff@ukr.net
Adresa poștală:
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Cernăuți, 58 000, Ucraina

România, București:

Institutul Cultural Român (pentru revista „Glasul Bucovinei”),
str. Aleea Alexandru, nr. 38, București, România
Consilier: Bogdan Jitea
Tel.: 0317 100 681
E-mail: bogdan.jitea@icr.ro

Monetăria Statului este monetăria națională a României; are sediul în București și fabrică moneda metalică de circulație a țării. Funcționând din 1935 în actualul sediu din Dealul Filaret, ea a fost înființată în 1870, la trei ani după întemeierea sistemului monetar național al „Leu”-lui.

Medalie dedicată sărbătoririi a 135 de ani de la înființarea primei Monetării și a 70 de ani de la reînființarea Monetăriei Statului.

Din 1956, Monetăria a fost subordonată Băncii Naționale a României, iar în 1990 a fost reorganizată ca regie autonomă.

Deși întreprindere de stat, Monetăria este independentă financiar, nu apelează la subvenții, iar obiectivul ei este același ca al oricărei firme private: obținerea de profit.

Monetăria este condusă de un consiliu de administrație format din nouă membri, al cărui președinte este directorul general al instituției.

Pe lângă moneda de circulație, Monetăria fabrică moneda comemorativă, medalii, decorații, obiecte din aur și argint, precum și alte numeroase obiecte, realizabile cu tehnologia specifică ei: jetoane, insigne, brelocuri, medalii sportive, sigilii, obiecte gravate, presate, acoperite galvanic sau emailate etc.

Medalie dedicată sărbătoririi a 250 de ani de la nașterea lui Mozart; tombac argintat patinat; diametru: 80 mm.

În ultimii ani o parte semnificativă a producției a fost destinată unor clienți străini. S-au exportat în special monede de circulație, comemorative și necirculate, dar și medalii, jetoane sau brelocuri în Marea Britanie, Germania, Olanda, Israel, Suedia, Moldova și Hong Kong.

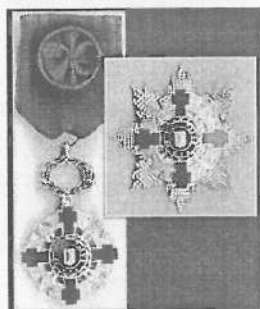

Carol Pop. Medalie dedicată lui Carol Pop de Szathmari (2002, Monetăria Statului).

Sistemul de calitate al Monetăriei Statului a fost reconfirmat, în 2002, de către Comisia de Supraveghere, Acreditare și Certificare a Ministerului Român de Interne, conform standardului internațional SR EN ISO 9002.

Tehnologia de fabricație a monedelor, medaliilor, decorațiilor este aceeași sau aproape aceeași cu cea folosită la fabricarea altor obiecte. Din producția diversă a Monetăriei Statului fac parte și alte produse, din metal comun sau prețios, a căror fabricare se face prin operații de turnare, laminare, presare la rece sau gravare, vopsite, emailate, ori acoperite galvanic cu metale comune sau prețioase, ca: măștișoare, insigne, brelocuri, ace de cravată, butoni de manșetă, nasturi metalici, sigilii cu șnur,

sigilii de ceară sau plastilină, embleme, accesorii metalice pentru uniforme (insemne de armă, ecusoane, petlițe, catarame etc.), mașini de numerotat, datiere, poansoane, ștampile metalice sau din cauciuc, firme și plăcuțe gravate, jetoane, semifabricate cu destinație industrială din argint (table, sârme etc.), matrițe timbru-sec, bijuterii din aur și argint ș.a.

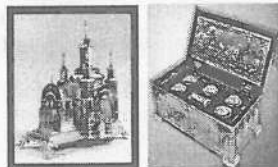

Steaua României.

Obiecte de podoaabă.

În ultimii ani, pe lângă obișnuitele articole din aur și argint (monede, medalii, decorații) sau bijuterii și alte obiecte destinate populației, la Monetăria Statului s-a dezvoltat o producție specială de obiecte de cult religios: chivoturi, ferecături de carte și icoană, raclă etc.

Chivot.

Raclă.

Tehnoredactor: VALENTIN RĂDULESCU
Corector: CONSTANȚA FILIP

Bun de tipar: 2009
Apărut: 2009

Procesare și producție:
Tipografia **EURO PRINT COMPANY S.R.L.** Buzău

ISSN 1222-5606